

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

«КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКА АКАДЕМІЯ»

КАФЕДРА ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕОРІЇ

МАТЕРІАЛИ

**ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ МОЛОДИХ ВЧЕНИХ**

**«АКТУАЛЬНІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ
ПРОБЛЕМИ В УМОВАХ
НЕВИЗНАЧЕНОСТІ»**

18 квітня 2025 року

Київ – 2025

Актуальні соціально-економічні проблеми в умовах невизначеності: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених/ Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія», каф. економічної теорії, Електрон. дані. – Київ, 2025.

ISBN (електронне видання)

Збірник включає матеріали доповідей учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених «Актуальні соціально-економічні проблеми в умовах невизначеності» – здобувачів різних рівнів вищої освіти НаУКМА та інших закладів вищих освіти України. Конференція організована кафедрою економічної теорії НаУКМА.

ISBN © НУ «Києво-Могилянська академія», 2025

© Кафедра економічної теорії, 2025

ЗМІСТ

Альошина М.І. Економічний вплив брендингу на конкурентоспроможність міжнародних підприємств	5
Безсмертний М.О. Розвиток міжнародних фондових ринків в Україні	7
Бондаренко М.В. Електронна комерція як фактор підвищення конкурентоспроможності в глобальній економіці	9
Борисовська Е.О. Роменець Б.Є. Вплив глобалізації на структуру міжнародної торгівлі: виклики та можливості для України	11
Власюк К.Р., Подолян У.М. Роль прямих іноземних інвестицій у розвитку економіки України	14
Вовченко С.В. Безробіття в умовах невизначеності: аналіз, наслідки та шляхи вирішення проблеми	18
Волеваха А.С. Трансформація споживчих уподобань молоді щодо харчової продукції в Україні	20
Голопотелюк В.В. Особливості розвитку зовнішньої торгівлі послугами України в кризових умовах	24
Грек Т.Г. Інновації як фактор подолання кризи	27
Гринчишена О.М., Шоп'як О.М. Аналіз глобальних тенденцій інноваційного розвитку: місце України у глобальному індексі інновацій та фактори, що визначають її конкурентоспроможність	31
Губина Є.О. Вплив війни в Україні на світові фінансові ринки	35
Денисюк Т.П. Система громадського здоров'я в Україні як важлива складова сфери охорони здоров'я	38
Деркач А.В. Роль підприємств у соціально-економічному розвитку України в умовах невизначеності	40
Добиш Т.Є. Теорія антикрихкості в економіці: як країни стають сильнішими через кризи	44
Єрмоленко С.П. Інтеграція бізнесу та освіти: механізми подолання дисбалансу між підготовкою кадрів та потребами ринку праці	46
Жуков М.О. Економічні виклики та структурні бар'єри реформ у Єгипті: уроки для України ..	48
Загуменний В.В. Реакція фіскальної політики України в умовах глобальної економічної нестабільності	51
Захаренко К.І. Роль криптовалют у сучасній економіці	54
Захарченко М.Ю., Іщик Б.А. «Відтік мізків» з України: які спеціалісти виїжджають, як це впливає на економіку та можливі шляхи вирішення	56
Ілюхіна В.В. Торговельні війни та їх вплив на розвиток світового господарства та міжнародних економічних відносин	59
Йовенко М.О. Прихована ціна трудової міграції: виклики для експортоорієнтованого виробництва в Україні	63
Калюга А.Р. Вплив брендів на м'яку силу України через посилення національної економіки ..	66
Качмарська О.І. Вплив корупції на залучення прямих іноземних інвестицій в Україну	70
Кисіленко Д.К. Global innovation index як індикатор конкурентоспроможності країн у сфері інтелектуальної власності	73
Княшко О.О. Експорт української аграрної продукції в 2023 році: основні напрямки та проблеми	75
Кондратюк В.П., Ус Д.А. Вплив Amazon та Aliexpress на міжнародну економіку	78
Кондратюк Ю.С., Допіра М.Ю. Кореляція між обсягом грошових переказів мігрантів та показниками економічного розвитку країн	82

Кравченко О.М. Світовий досвід у розвитку соціального підприємництва в Україні	85
Лаврентьєва Є.Ю. Переваги та ризики іноземних інвестицій для країни-реципієнта	88
Лисянська В.С. Проблема зниження економічної активності та споживання в умовах війни та соціально-економічної невизначеності	91
Литвин А.М. Дослідження впливу цифровізації на ринок праці	93
Литвин М.О., Калюш С.О. Трудова міграція робочої сили в Україні в умовах воєнного стану	97
Лобанова С.А., Курілов Д.К. Аналіз потоків українців в міжнародній міграції: трудова міграція	99
Міщенко А.О. Вплив протекціоністської торговельної політики на економічне зростання країн	103
Мовчан М.В. Інноваційні платформи для срібної економіки: міжнародний досвід та можливості для України	106
Назаренко О.О. Фінансова та інституційна спроможність територіальних громад під час повномасштабного вторгнення	109
Омельченко М.О. Особливості бренд-комунікації малого бізнесу на міжнародних ринках: мовна, культурна та візуальна адаптація брендів	112
Осінська О.В. Тенденції розвитку українського франчайзингу в умовах війни	114
Охай Д.Ю., Клименко М.М. Аналіз грошових переказів трудових мігрантів: топ-10 країн за 2020-2024 роки	117
Павелець А.В., Ратушнюк К.О. Аналіз світових міграційних потоків та їхніх тенденцій	119
Паламарчук О.Р. Впровадження цифрових інструментів для підвищення конкурентоспроможності підприємств	123
Писаренко В.О. Інновації як драйвер продуктивності в умовах екологічної трансформації економіки	126
Подважук Д.І. Як індустрія кіно формує економіку транснаціональних ринків	128
Поздняков А.А. Поведінкові зміни бізнесу в умовах збройного конфлікту в Україні	131
Псарюк А.Д. Роль міжнародної допомоги та залучення іноземних інвестицій в контексті геополітичної нестабільності	135
Путієнко В.С. Еволюція системи інтелектуальної власності в Україні	137
Сідов В.О. Боргова стійкість України в умовах війни	139
Сізова В.В. Ринок second-hand в Україні: як змінився попит під час війни та економічної кризи	143
Солоненко О.О. Узгодження монетарної та фіскальної політики України в умовах воєнного стану	146
Струтинська С.А. Значення іноземних інвестицій в економіці України	150
Таран А.О. Глобальна перебудова ланцюгів постачання: як світ адаптується до нової гео економічної реальності	151
Токарева П.А. Експорт та імпорт паперових книг в Україні: виклики та можливості	153
Усенко І.І. Лібералізація торгівлі: використання тарифних квот ЄС і Україною	156
Халімон К.І. Проблема тінізації економіки в Україні та шляхи її вирішення	157
Харченко Т.А. Валютна нестабільність в умовах глобальної невизначеності: вплив на міжнародну економіку	159
Щербаков Д.В. Хибні уявлення про економічне процвітання України або в чому помилився Фукуяма	161

Альошина М.І.,
студентка ОПП «Економіка», 3 курс,
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
Науковий керівник: Палієнко Т.П.,
PhD з економіки, старший викладач

ЕКОНОМІЧНИЙ ВПЛИВ БРЕНДИНГУ НА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ МІЖНАРОДНИХ ПІДПРИЄМСТВ

У сучасних умовах глобальної конкуренції підприємства все частіше вдаються до інструментів брендингу як до засобу підвищення власної конкурентоспроможності. Брендинг дозволяє компаніям не лише вирізнитися на ринку, але й формувати довготривалі відносини зі споживачами, підвищувати вартість продукції та створювати емоційний зв'язок із клієнтами. Актуальність дослідження зумовлена потребою підприємств у пошуку нових, ефективних шляхів формування довгострокових конкурентних переваг в умовах цифровізації та насиченості ринків.

Згідно з класичним визначенням Ф. Котлера, бренд – це «ім'я, термін, символ або їх комбінація, що ідентифікує виробника або продавця товару чи послуги» [1, с. 13]. Д. Аакер, трактує бренд як ««потужну силу», що є основою для взаємовідносин з клієнтами, де основними елементами є «споживчий досвід і довіра до символічних асоціацій», що здатні розширити можливості маркетингових відносин, тобто відносин між споживачем і компанією, що надає певний продукт» [2, с. 397]. Українські дослідники, зокрема В. Ярмак і Г. Студінська, акцентують увагу на багатовимірності бренду, підкреслюючи його правовий, емоційний і управлінський виміри [3, с. 218-219; 4, с. 11]. Це свідчить про розмаїття підходів до розуміння бренду та складність його економічного виміру.

Для оцінки економічного ефекту брендингу був проведений кількісний аналіз взаємозв'язку між інвестиціями в бренд, вартістю бренду та доходами трьох провідних міжнародних компаній, котрі входять в список компаній з найбільшою вартістю бренду за версією Interbrand в 2024 році – Apple, Microsoft та Nike. У дослідженні під терміном *інвестиції в бренд* розглядаються сукупні витрати компаній на маркетинг, рекламу, а також дослідження і розробки (R&D). Ці категорії прямо пов'язані з розвитком бренду: маркетингові та рекламні витрати формують зовнішнє сприйняття бренду, тоді як інвестиції в R&D забезпечують інноваційність і якість продукту, що впливають на репутацію й емоційну привабливість бренду.

Таблиця 1

Зв'язок між вартістю бренду компанії, інвестиціями та доходами

Компанія	Рік	Вартість бренду (млн дол. США)	Інвестиції (млрд дол. США)	Дохід (млрд дол. США)
Apple	2022	488.9	502.68	482.215
	2023	120.81	100.54	91.48
	2024	394.33	383.29	391.04
Microsoft	2022	278.288	6.89	198.27
	2023	316.659	9.9	211.92
	2024	352.5	14.62	245.12
Nike	2022	42.538	206	46.79
	2023	53.773	64	51.19
	2024	45.4	44	51.39

Джерело: створено автором на основі [5; 6; 7; 8; 9; 10]

Apple за період дослідження мала значні коливання вартості бренду – від 488,9 млн дол. США у 2022 році до різкого падіння у 2023 році (120,81 млн дол. США) та часткового

відновлення у 2024 році (394,33 млн дол. США). Водночас, доходи компанії також скоротилися з 482,215 млрд дол. США до 91,48 млрд дол. США, після чого знову зросли до 391,04 млрд дол. США. Кореляція вартості бренду та доходів свідчить про прямий зв'язок між брендовими інвестиціями, вартістю бренду та фінансовими результатами компанії (Рис. 1.) Для Microsoft простежується більш стабільна тенденція. З 2022 по 2024 рік спостерігалось поступове зростання вартості бренду з 278,288 млн дол. США до 352,5 млн дол. США, тоді як інвестиції в бренд варіювалися від 6,89 млрд дол. США до 14,62 млрд дол. США, що супроводжувалося поступовим зростанням доходів від 198,27 млрд дол. США до 245,12 млрд дол. США.

Динаміка Microsoft підтверджує, що постійні, хоча і помірні, інвестиції в брендинг позитивно впливають на стабільність фінансових показників, Nike, натомість, демонструє стабільні показники вартості бренду (від 42,538 млн дол. США до 45,4 млн дол. США) на фоні значних змін в обсязі інвестицій, які різко зменшилися зі 206 млрд дол. США у 2022 році до 44 млрд дол. США у 2024 році. Дохід при цьому лишився відносно стабільним (46,79–51,39 млрд дол. США). Це свідчить про високу ефективність раніше вкладених ресурсів і значний запас міцності бренду Nike, що дозволяє йому підтримувати конкурентні позиції навіть при суттєвому зниженні інвестицій у бренд.

Проведене дослідження дозволяє сформулювати рекомендації щодо стратегічного управління брендингом міжнародних компаній. Наприклад, підприємствам необхідно послідовно й системно інвестувати кошти у розвиток бренду, орієнтуючись на довгостроковий ефект, адже сильний бренд є гарантом фінансової стабільності для суб'єктів господарювання навіть в умовах короткочасних коливань ринкової кон'юнктури.

Отже, проведенне дослідження дає змогу чітко простежити значний вплив брендингу на конкурентоспроможність міжнародних підприємств. Для компанії Apple очевидним є сильний вплив коливань інвестицій та вартості бренду на фінансові показники, що підтверджує залежність прибутковості та успішності бізнесу від ефективного управління брендом. Технологічна корпорація Microsoft демонструє позитивну динаміку завдяки систематичним вкладенням у розвиток бренду, що забезпечує стабільне зростання. Nike показує, що потужний бренд, створений у попередні періоди, може тривалий час підтримувати високу конкурентоспроможність навіть за зниження інвестиційних вливань. Отже, брендинг є важливим інструментом формування та підтримки конкурентних переваг компаній. Інвестиції у створення та розвиток бренду мають прямий вплив на економічну ефективність підприємств, дозволяючи підтримувати стійкі фінансові результати, створювати міцний емоційний зв'язок зі споживачами та забезпечувати довгострокову успішність на глобальних ринках.

Список використаних джерел

1. Самодай В., Машина Ю., Руденко Н. Сутність глобального брендингу та його значення для конкурентоспроможності компанії. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2021. URL: <https://doi.org/10.32782/easterneurope.32-2> (дата звернення: 08.04.2025).
2. Ковальчук К., Подорожна М. Концептуальні засади формування бренду. *Бізнес Інформ* 5. 2021. С. 396–401. URL: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2021-5-396-401> (дата звернення: 08.04.2025).
3. Ярмач В. Поняття бренду та його співвідношення з поняттям торговельної марки. *Проблеми Законності*. 2018. URL: <https://doi.org/10.21564/2414-990x.141.131961> (дата звернення: 08.04.2025).
4. Студінська Г. Брендинг як інноваційна складова розвитку національної економіки : Науково-практ. вид. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2024. 228 с. URL: https://www.researchgate.net/publication/387756524_BRENDING_AK_INNOVACIJA_SKLADOVA_ROZVITKU_NACIONALNOI_EKONOMIKI_Castina_1 (дата звернення: 08.04.2025).
5. Apple - interbrand. *Interbrand*. URL: <https://interbrand.com/best-global-brands/apple/> (дата звернення: 08.04.2025).

6. Apple financials 2022-2024. *Marketwatch*. URL: https://www.marketwatch.com/investing/stock/aapl?mod=search_symbol (дата звернення: 08.04.2025).
7. Microsoft - interbrand. *Interbrand*. URL: <https://interbrand.com/best-global-brands/microsoft/> (дата звернення: 08.04.2025).
8. Microsoft financials 2022-2024. *Marketwatch*. URL: https://www.marketwatch.com/investing/stock/msft?mod=search_symbol (дата звернення: 08.04.2025).
9. Nike - interbrand. *Interbrand*. URL: <https://interbrand.com/best-global-brands/nike/> (дата звернення: 08.04.2025).
10. Nike financials 2022-2024. *Marketwatch*. URL: https://www.marketwatch.com/investing/stock/nke?mod=search_symbol (дата звернення: 08.04.2025).
11. Палієнко Т. Засоби індивідуалізації як метод виокремлення на конкурентному ринку інновацій. *Економіка та суспільство*. 2023. № 52. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-52-52> (дата звернення: 09.04.2025).

Безсмертний М.О.,
студент ОПП «Маркетинг», 3 курс,
Національний університет «Києво-Могилянська академія»

РОЗВИТОК МІЖНАРОДНИХ ФОНДОВИХ РИНКІВ В УКРАЇНІ

Фондові ринки відіграють ключову роль у сучасній економіці, сприяючи залученню капіталу, інвестуванню та економічному зростанню. Для України, яка прагне інтеграції до глобального економічного простору, розвиток міжнародних фондових ринків є особливо актуальним. Дотримання норм за для вступу до ЄС та глобалізаційні процеси вимагають адаптації фінансової системи до міжнародних стандартів. Фондові ринки можуть стати інструментом залучення іноземних інвестицій, підвищення ліквідності та забезпечення економічної стабільності. Однак низький рівень розвитку національного фондового ринку, обмежена інфраструктура та регуляторні бар'єри гальмують цей процес. У контексті війни та економічних викликів дослідження розвитку міжнародних фондових ринків є важливим для формування стратегій відновлення економіки. Зростаючий інтерес українців до інвестування за кордоном, зокрема через е-ліміти НБУ [1], підкреслює необхідність вдосконалення фінансової інфраструктури та нормативної бази. Визначенні шляхів розвитку міжнародних фондових ринків в Україні за умов обмежених ресурсів та зовнішніх викликів.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати сучасний стан фондового ринку України та його зв'язок із міжнародними ринками.
2. Визначити бар'єри, що перешкоджають інтеграції до глобальних фінансових систем.
3. Оцінити можливості залучення іноземних інвесторів та розширення доступу українців до світових ринків.
4. Запропонувати рекомендації щодо вдосконалення законодавства та інфраструктури.

Фондовий ринок України характеризується низькою активністю та обмеженим впливом на економіку. За даними НКЦПФР, у 2016 році капіталізація ринку становила 19,64 млрд грн, а обсяг біржових контрактів у першому півріччі 2017 року – 99,13 млрд грн, що свідчить про спад порівняно з попередніми періодами (НКЦПФР, 2023). Основними інструментами торгівлі є ОВДП, тоді як акції та корпоративні облігації мають низьку ліквідність (Селіванова, Ключко,

2020). В Україні діє п'ять фондових бірж (ПФТС, Українська біржа, Перспектива, ІННЕКС, УМББ), але їхня інфраструктура не відповідає вимогам глобальних інвесторів. Наприклад, ПФТС та Українська біржа мають застарілі торговельні платформи, що ускладнює конкуренцію з NYSE чи NASDAQ (Мацелюх, 2019).

Інтеграція з міжнародними ринками гальмується кількома факторами. По-перше, законодавча база потребує оновлення. Закон “Про депозитарну систему України” (№ 5178-VI, 2012) та “Про цінні папери та фондовий ринок” (№ 448/96-ВР, 1996) не повною мірою відповідають стандартам MiFID II чи CSDR (Закон України, 2012). Це знижує прозорість і захист інвесторів. По-друге, технологічна відсталість бірж обмежує їхню привабливість. Наприклад, відсутність автоматизованих систем клірингу та розрахунків ускладнює операції для іноземних учасників (Мацелюх, 2019). По-третє, брак потужних фінансових посередників, таких як міжнародні брокери, обмежує доступ українців до глобальних ринків.

Попри ці виклики, Україна має потенціал для розвитку міжнародних фондових ринків. З 2017 року НБУ запровадив е-ліміти, які дозволяють фізичним особам інвестувати до 200 тис. євро на рік за кордон (НБУ, 2017). Це сприяло співпраці банків, таких як Monobank і ПУМБ, з іноземними брокерами, наприклад, Exante, що відкриває доступ до торгівлі акціями S&P 500 чи ETF. За оцінками, у 2023 році близько 50 тис. українців скористалися е-лімітами, що свідчить про зростання інтересу до міжнародних ринків (Інтерфакс-Україна, 2023). Проте складність процедур оформлення лімітів і низька фінансова грамотність населення залишаються проблемами.

Міжнародний досвід демонструє шляхи вирішення подібних викликів. У США Комісія з цінних паперів і бірж (SEC) забезпечує чітке регулювання, що підвищує довіру інвесторів (SEC, 2023). У країнах ЄС директиви MiFID II та EMIR сприяють стандартизації ринків. Україні варто адаптувати ці підходи, зокрема через посилення ролі НКЦПФР, впровадження IFRS та модернізацію бірж. Наприклад, створення єдиної торговельної платформи з інтеграцією до Euroclear чи Clearstream могло б спростити доступ іноземних інвесторів до українських активів.

Для розвитку міжнародних фондових ринків необхідно реалізувати низку заходів. По-перше, гармонізувати законодавство з європейськими нормами, зокрема щодо захисту інвесторів і прозорості. Проект закону “Про ринки капіталу” (№ 5865, 2021) може стати кроком у цьому напрямі (ВРУ, 2021). По-друге, модернізувати інфраструктуру бірж, впровадивши сучасні технології торгівлі та розрахунків. Наприклад, використання блокчейн-технологій для клірингу може підвищити ефективність. По-третє, сприяти розвитку фінансових посередників. Спрощення ліцензування для іноземних брокерів, таких як Interactive Brokers, могло б розширити доступ українців до глобальних ринків. По-четверте, підвищувати фінансову грамотність через освітні програми. За даними НБУ, лише 16% українців мають базові знання про інвестування, що значно нижче за середній показник країн ОЕСР (45%) (НБУ, 2023).

Додатковим напрямом є залучення іноземного капіталу через лістинг українських компаній на міжнародних біржах. Наприклад, агрохолдинги, такі як “Кернел” чи “МХП”, уже торгуються на Варшавській біржі, що сприяє залученню інвестицій (Warsaw Stock Exchange, 2023). Однак для масштабування цього досвіду потрібна підтримка держави, зокрема через податкові стимули для компаній, що виходять на IPO за кордоном. Водночас слід розвивати внутрішній ринок через запровадження нових інструментів, таких як деривативи чи “зелені” облігації, які мають попит на глобальних ринках.

Економічні виклики, спричинені війною, ускладнюють реалізацію цих заходів, але водночас створюють імпульс для реформ. Міжнародна фінансова допомога, зокрема від МВФ і Світового банку, може бути спрямована на розвиток ринкової інфраструктури. Наприклад, грантова програма ЄБРР у 2023 році підтримала модернізацію депозитарної системи, що є кроком до інтеграції з європейськими ринками (ЄБРР, 2023). У довгостроковій перспективі розвиток міжнародних фондових ринків сприятиме не лише економічному зростанню, а й підвищенню стійкості фінансової системи України.

Отже, розвиток міжнародних фондових ринків в Україні є стратегічним завданням для інтеграції до світової економіки. Низька ліквідність, застаріла інфраструктура та регуляторні бар'єри гальмують цей процес, але е-ліміти та співпраця з іноземними брокерами створюють нові

можливості. Для успіху необхідно гармонізувати законодавство, модернізувати біржі, розвивати посередників і підвищувати фінансову грамотність. Адаптація міжнародного досвіду та залучення іноземного капіталу сприятимуть економічній стабільності та добробуту громадян.

Список використаних джерел

1. Закон України “Про депозитарну систему України” від 06.07.2012 р. № 5178-VI.
2. НКЦПФР. Інформаційна довідка щодо ринків капіталу України, 2023.
3. Селіванова К.В., Ключко Л.А. Фондовий ринок в Україні: проблеми та основні напрями їх вирішення. Молодий вчений, 2020.
4. Мацелюх Н.П. Індикатори розвитку фондових ринків та виклики для України. Економічний вісник, 2019.
5. Національний банк України. Рішення про запровадження е-лімітів, 2017.
6. Інтерфакс-Україна. Статистика використання е-лімітів українцями, 2023.
7. Securities and Exchange Commission (SEC). Regulatory Framework, 2023.
8. Верховна Рада України. Проект закону “Про ринки капіталу” № 5865, 2021.
9. Національний банк України. Звіт про фінансову грамотність, 2023.
10. Warsaw Stock Exchange. Listing of Ukrainian Companies, 2023.
11. Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР). Звіт про підтримку депозитарної системи України, 2023.

Бондаренко М.В.,

студентка ОПП «Економіка», 4 курс

Національний університет «Києво-Могилянська академія»

ЕЛЕКТРОННА КОМЕРЦІЯ ЯК ФАКТОР ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ В ГЛОБАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЦІ

Електронна комерція є важливим рушієм глобальних економічних змін в Інтернет просторі, що пропонує нові можливості для підприємств по всьому світу. Розвиток електронної комерції в умовах сучасної глобалізації змінює як внутрішньо економічні процеси, так і міжнародні торговельні відносини. Підприємства можуть ефективно виходити на міжнародні ринки, знижувати витрати та покращувати обслуговування клієнтів, що забезпечує їм конкурентні переваги, дозволяючи адаптуватися до змін на ринку та вдосконалювати стратегії для залучення нових клієнтів [3, с. 469].

Одним із головних аспектів, що визначає розвиток е-комерції, є можливість значно розширювати ринки збуту продукції для всіх суб'єктів господарювання. Онлайн-торгівля дозволяє бізнесам виходити на міжнародні ринки без необхідності фізичної присутності на ринку іншої країни. Це значно зменшує бар'єри доступу до глобальних ринків для малих та середніх підприємств, скорочуючи потребу у великих інвестиціях у традиційну інфраструктуру. Завдяки платформам, таким як Amazon чи Alibaba, підприємства можуть продавати свої товари в різних країнах, не витрачаючи при цьому гроші на маркетинг, логістику та інші складові традиційного бізнесу [1, с. 140].

За допомогою цифрових технологій е-комерції можна також автоматизувати численні бізнес-процеси. Завдяки цьому підприємства знижують свої операційні витрати, оптимізують процеси виробництва та постачання, інвестують в інновації та швидше реагують на зміни попиту [2].

На сьогодні зміни в трендах та вподобаннях людей відбуваються неймовірно швидко. Електронна комерція надає підприємствам нові можливості для адаптації до вимог споживачів. Оскільки покупці стають все більш вимогливими і інформованими завдяки швидкому доступу до інформації в Інтернеті, підприємства мають змогу створювати маркетингові стратегії, проводити персоналізовані кампанії, пропонуючи продукти та послуги, що відповідають індивідуальним

потребам їх клієнтів. Ці можливості значно полегшують пошук та задоволення потреб різноманітних груп споживачів, які раніше були обмежені через географічні або економічні бар'єри [4, с. 286-287].

Тож через стрімкий розвиток електронної комерції і завдяки можливостям, що вона надає, рівень конкуренції на міжнародній арені значно зростає. Кожен підприємець чи компанія, що виходить на онлайн-ринок, стикається з конкуренцією від тисяч інших постачальників. Для виробників цей аспект є більше викликом, адже це не тільки зменшує маржинальність бізнесу, але й ускладнює процес виділення товарів чи послуг на тлі величезної кількості аналогічних пропозицій. Споживачі можуть миттєво порівнювати ціни, умови доставки, якість продукції і навіть відгуки про постачальників, що робить цей ринок надзвичайно конкурентним [6, с. 15-16]. Саме тому для споживачів це скоріше перевага ніж недолік. Адже в умовах такої розвиненої конкуренції підприємства вимушені удосконалювати не лише свій продукт чи послугу, але й методи просування товару, способи взаємодії з клієнтом та маркетингові стратегії. Методи та підходи, що працювали в умовах традиційної торгівлі, вже не можуть забезпечити успіх на онлайн-ринку. Тому компанії потребують гнучких і інноваційних підходів, що дозволяють їм не лише виживати в умовах великої конкуренції, але й досягати зростання і розвитку [4, с. 287].

Вплив електронної комерції відзначається також з більш глобальної точки зору, а саме з огляду на конкурентоспроможність країн і на розвиток їх економік. Е-комерція стимулює економічне зростання, збільшуючи обсяги торгівлі та створюючи нові робочі місця, особливо в сферах ІТ та цифрових технологій. Інвестиції в цифрові технології та інновації є основними рушіями розвитку е-комерції. За даними Рейтингу світової цифрової конкурентоспроможності IMD (Institute for Management Development), країни, що активно інвестують у цифрову інфраструктуру, займають високі позиції у глобальному рейтингу конкурентоспроможності (рис. 1). Країни, що є лідерами в даному рейтингу часто мають одні з найкращих показників по розвитку е-комерції, оскільки цифровізація бізнес-процесів дозволяє не лише знижувати витрати, але й підвищувати продуктивність праці, розширювати ринки збуту та вдосконалювати обслуговування клієнтів.

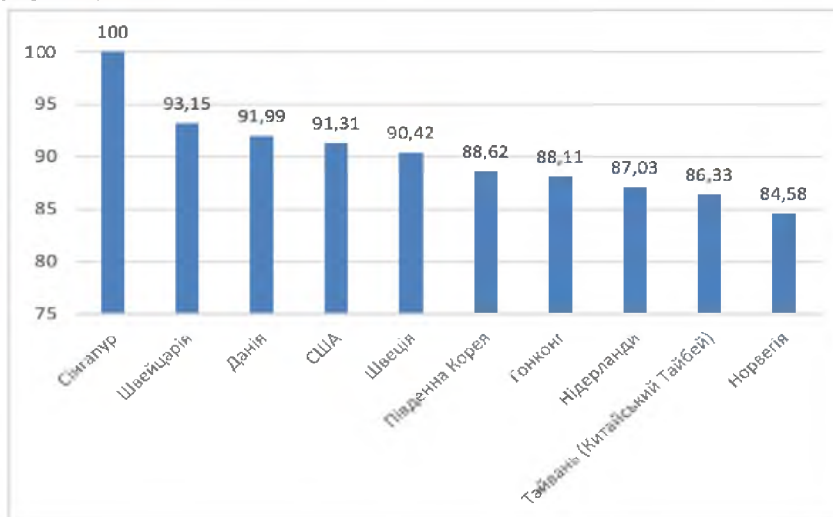

Рис. 1. Топ-10 країн за рейтингом світової цифрової конкурентоспроможності IMD, 2024 рік, од. вим. бали

Джерело: створено автором на основі [5]

Рейтинг світової цифрової конкурентоспроможності IMD представляє загальний рейтинг за 2024 рік для 67 економік, охоплених дослідженням Центру. На рисунку 1 вказано топ-10 країн за даним показником. Оцінки, показані праворуч, є індексами, що генеруються з унікальною метою побудови діаграм і графіків. У 2024 році за версією IMD, лідерами серед найбільш конкурентоспроможних країн стали Сінгапур, Швейцарія та Данія. Ці країни активно інвестують у розвиток е-комерції, технологічні стартапи та інновації, що дозволяє їм зберігати лідерство на міжнародній арені. Наприклад, у Сінгапурі реалізована національна стратегія, що сприяє

розвитку цифрових платформ, в той час як Швейцарія залишається привабливою для інвесторів завдяки високому рівню захисту даних і довірі до цифрових фінансових інструментів [5].

Отже, електронна комерція стала важливим фактором підвищення конкурентоспроможності як окремих підприємств, так і національних економік у глобальному контексті. Вона дозволила малим та середнім підприємствам виходити на міжнародні ринки без значних інвестицій у фізичну інфраструктуру, а всім гравцям ринку оптимізувати свої бізнес-процеси, знижувати витрати, підвищувати продуктивність праці та швидше реагувати на зміни споживчих потреб. Власне, ці аспекти дозволяють не тільки збільшити обсяги торгівлі, а й створювати нові робочі місця в таких галузях, як інформаційні технології та цифровий маркетинг.

Проаналізувавши вплив е-комерції на більш масштабному рівні економік країн світу, варто відзначити, що держави, які активно інвестують у розвиток е-комерції та цифрових інфраструктур, займають високі позиції у глобальних рейтингах конкурентоспроможності. Вони використовують цифровізацію для підвищення економічної ефективності, розширення ринків збуту та поліпшення обслуговування клієнтів. Таким чином, е-комерція є важливим інструментом не лише для підвищення конкурентоспроможності окремих підприємств, але й для зміцнення економічної позиції країн на світовій арені.

Список використаних джерел

1. Плотнікова Л. І. Сутність електронної торгівлі у світовій економіці. *Бізнес інформ*. 2019. № 1. С. 139–144. (дата звернення: 03.04.2025).
2. Соколова Н. Оцінка впливу ефективності бізнес-процесів на конкурентостійкість підприємств електронного бізнесу. *Економіка та суспільство*. 2023. № 53. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-53-47> (дата звернення: 03.04.2025).
3. Afiat M. N., Rijal S. Analysis of the use of e-commerce in improving entrepreneurial business competitiveness. *Jurnal minfo polgan*. 2023. Т. 12, № 1. С. 468–479. URL: <https://doi.org/10.33395/jmp.v12i1.12439> (дата звернення: 03.04.2025).
4. Baula O., Liutak O., Fedyshyn V. Development of electronic commerce and its impact on the domestic and international business environment. *Economic scope*. 2024. URL: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/191-47> (дата звернення: 03.04.2025).
5. IMD World Digital Competitiveness Ranking 2024. Switzerland : IMD: Institute for Management Development, 2024. 214 p. (дата звернення: 03.04.2025).
6. Sahin C. Competitiveness of e-commerce companies: an integrated approach. *International journal of E-business and E-government studies*. 2012. Т. 4, № 1. С. 13–22. (дата звернення: 03.04.2025).

Борисовська Е.О. Роменець Б.Є.,
студенти ОПП «Маркетинг», 3 курс,
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
Науковий керівник: Палієнко Т.П.,
PhD з економіки, старший викладач

ВПЛИВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ НА СТРУКТУРУ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ: ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ УКРАЇНИ

Процеси глобалізації докорінно змінюють структуру світової економіки, зокрема впливають на динаміку та напрямки міжнародної торгівлі. В умовах зростаючої взаємозалежності національних економік, розвиток глобальних ланцюгів доданої вартості, цифровізація торгівлі, а також зрушення в геополітичному ландшафті – усе це трансформує міжнародну торгівлю, відкриваючи нові можливості для економік, що розвиваються, таких як Україна [1, с.18]. Водночас глобалізація створює нові виклики, зокрема пов'язані із нерівномірним доступом до ринків, нестабільністю цін, регуляторними бар'єрами, логістичними ризиками та конкуренцією з

боку транснаціональних корпорацій [5, с.22]. Саме тому вивчення впливу глобалізації на структуру міжнародної торгівлі є надзвичайно важливим для розуміння того, як Україні ефективно адаптувати свою зовнішньоекономічну стратегію в нових умовах.

Сучасна система міжнародної торгівлі вже давно вийшла за межі традиційного обміну товарами між державами. Завдяки глобалізації, національні економіки дедалі більше інтегруються у світовий поділ праці. Виникають нові форми торгівлі: торгівля послугами, електронна комерція, обмін даними, тощо [4, с.31]. У центрі цих змін формування глобальних ланцюгів доданої вартості (ГЛДВ), в яких різні країни спеціалізуються на окремих етапах виробництва [5, с.13]. Це змінює не лише географію торгівлі, а й її структуру, де на перший план виходить технологічний розвиток, якість людського капіталу, логістична інфраструктура та інституційна зрілість.

Глобалізація змінила структуру торгівлі, збільшуючи роль транснаціональних корпорацій, послуг та технологій, зменшуючи частку традиційних товарів [3, с.56]. Україна, інтегруючись в глобальні економічні процеси, стикається з викликами, зокрема з залежністю від експорту сировини та металургії [6]. Однак глобалізація також відкриває нові можливості для диверсифікації експортних напрямків, зокрема в високих технологіях та послугах. Водночас існують загрози для українських підприємств через конкуренцію, зміни в міжнародних торгових ланцюгах та залежність від зовнішніх економічних факторів.

У другій половині ХХ століття обсяг міжнародної торгівлі зростав значно швидше, ніж глобальний ВВП. Це зростання було зумовлене зниженням торговельних бар'єрів, розвитком інформаційно-комунікаційних технологій, транспортної логістики, а також посиленням міжнародної кооперації. Якщо у 1990-х роках основними експортними товарами були енергоносії та сировина, то вже у 2010-х роках стрімко зріс обсяг торгівлі високотехнологічними товарами, послугами, інтелектуальною власністю та цифровими продуктами. Водночас активізувалась торгівля всередині глобальних ланцюгів доданої вартості, де важливішим за кінцевий продукт став процес його створення, що розподілений між країнами світу [1, с.29].

Крім того, глобалізація сприяла зростанню ролі регіональних економічних блоків (ЄС, NAFTA/USMCA, ASEAN) у формуванні торговельної політики, що змінило динаміку міжрегіонального обміну. З'явилися нові тренди – «некласична торгівля», зокрема торгівля послугами, цифровими продуктами, кроскордонні дані, фінансові та логістичні потоки, які стали ключовими для сучасної глобальної економіки.

У період з 2010 по 2023 рік зовнішня торгівля України зазнала значних змін. З одного боку, відбулося поступове переорієнтування на ринки ЄС після підписання Угоди про асоціацію в 2014 році, з іншого – втрати традиційних ринків (зокрема російського) та деструктивний вплив війни зумовили потребу у швидкій адаптації до нових глобальних умов. У таблиці 1.1 наведено дані, що свідчать про поступову інтеграцію України у європейський торговельний простір, що є прямим наслідком глобалізаційних процесів та зміни політичного курсу країни. Водночас зменшення частки торгівлі з країнами СНД та високий рівень залежності від експорту сировини залишають економіку вразливою до зовнішніх шоків.

Таблиця 1

Структура експорту та імпорту України, 2010-2023 р., млрд дол. США

Рік	Експорт товарів	Імпорт товарів	Частка торгівлі з ЄС (%)	Частка торгівлі з СНД (%)
2010	51,4	60,8	25,1	36,9
2014	53,9	54,3	32,2	21,5
2018	47,3	57,1	42,6	12,7
2021	68,1	75,1	40,3	9,8
2023	45,7	53,2	61,1	4,2

Джерело: [2,6,7]

Поглиблення інтеграції України в міжнародні виробничі ланцюги створює широке коло стратегічних можливостей, здатних суттєво змінити експортний профіль країни та сприяти її

економічному зростанню [1, с.134]. Одним із напрямів є диверсифікація експорту, зокрема через активне стимулювання розвитку таких перспективних галузей, як аграрний сектор, IT-індустрія, зелена енергетика та машинобудування [5, с.22]. Україна вже має конкурентні переваги в агросфері, однак сьогодні перед нею відкриваються перспективи не лише експорту сировини, а й переробленої, високододаної продукції, що дозволить збільшити прибутковість та зменшити залежність від зовнішніх цінових коливань.

Водночас IT-галузь демонструє динамічне зростання і може стати стабільним джерелом валютних надходжень, залучаючи контракти з міжнародними компаніями та виходячи на глобальні цифрові ринки [2, с.75]. Розвиток зеленої енергетики, включаючи вітрову та сонячну генерацію, а також модернізацію інфраструктури з урахуванням кліматичних стандартів, також відкриває нові ніші для українських виробників у рамках європейського "зеленого курсу". Окрему роль відіграє створення кластерів у сферах, де Україна має порівняльні переваги, таких як агропереробка, харчова промисловість, легка та хімічна промисловість. Інтеграція у глобальні ланцюги доданої вартості дозволить Україні не лише збільшити обсяги експорту, а й підвищити його якість, забезпечити зростання зайнятості та технологічний розвиток. Значним резервом є також експорт послуг, зокрема в таких сегментах як IT-аутсорсинг, креативні індустрії, фінансові та освітні послуги, де країна може зайняти міцні позиції завдяки високому рівню освіти та конкурентній вартості праці. Нарешті, цифровізація торгівлі стає невід'ємною умовою для повноцінної участі в глобальних економічних процесах. Розвиток електронного декларування, використання блокчейн-технологій, смарт-контрактів, онлайн-платформ для B2B і B2C торгівлі – усе це дозволяє українським підприємствам скорочувати витрати, знижувати корупційні ризики, прискорювати логістику та підвищувати прозорість. В умовах високої турбулентності світових ринків саме такі технологічні та структурні зміни є запорукою підвищення стійкості української економіки та її конкурентоспроможності у глобальному просторі.

Глобалізація, попри її потенційні переваги, несе для України й низку суттєвих викликів, які необхідно враховувати при розробці сучасної економічної стратегії. Одним із найсерйозніших викликів є зростаюча міжнародна конкуренція, особливо з боку країн із розвиненими технологіями, потужною інноваційною базою та значним доступом до капіталу. Українські виробники часто стикаються з тим, що їхня продукція не може конкурувати на рівних з аналогами, які виготовляються в умовах кращої технологічної оснащеності, нижчих операційних витрат чи стабільнішої державної підтримки. Додатково, велике значення мають технічні та митні бар'єри, зокрема вимоги до сертифікації, дотримання екологічних, санітарних та якісних стандартів, що є обов'язковими для виходу на ринки ЄС, Північної Америки або Азії. Для українського бізнесу це означає необхідність інвестування в модернізацію виробництва, адаптацію до нових регламентів, що не завжди є можливим в умовах обмеженого доступу до фінансування. Крім цього, вкрай актуальними залишаються логістичні обмеження, особливо після повномасштабного вторгнення Росії. Значна частина українських портів, залізничної та автомобільної інфраструктури зазнала ушкоджень, що ускладнило доступ до міжнародних ринків і підвищило вартість доставки. Складність транспортування призводить до втрати частини конкурентних переваг, особливо в аграрному секторі, який значною мірою залежить від морської логістики. Політичні ризики також мають великий вплив на позицію України в глобальній торгівлі. Потенційні інвестори та партнери часто оцінюють ступінь політичної стабільності, рівень безпеки та ефективність державного управління перед тим, як ухвалювати рішення щодо співпраці [5, с.50]. Нестабільна внутрішня ситуація, зміни в законодавстві, залежність від міжнародної допомоги створюють атмосферу невизначеності. До цього додається інституційна слабкість: поширена корупція, нестабільна податкова політика, відсутність чітких правил гри та довгострокового стратегічного бачення [3, с.297]. Усе це гальмує інтеграцію України в глобальну економіку, знижує привабливість для іноземних інвесторів і ускладнює процес адаптації до нових викликів світової торгівлі. Таким чином, для ефективної участі у глобалізованій торгівлі Україна має не лише користуватися наявними можливостями, але й активно вирішувати внутрішні структурні проблеми, які заважають реалізувати зовнішньоекономічний потенціал країни [1, с. 150].

Отже, глобалізація істотно трансформувала структуру міжнародної торгівлі, і ці зміни мають глибокий вплив на Україну [4, с.11]. З одного боку, відкриваються нові перспективи для модернізації економіки, залучення інвестицій, розширення ринків збуту, з іншого – посилюється вразливість до зовнішніх шоків, конкуренції та логістичних ризиків. Для повноцінної участі у глобальних виробничих мережах Україні необхідно реалізувати низку структурних реформ: покращити інституційне середовище, інвестувати в інфраструктуру, стимулювати інновації та забезпечити інтеграцію до цифрових форм міжнародної торгівлі. Лише за таких умов глобалізація стане не загрозою, а рушієм сталого економічного зростання.

Список використаних джерел

1. Даніелян Л.М. *Міжнародна економіка*. К.: Центр учбової літератури, 2021.
2. World Bank. World Development Indicators 2023. Washington, DC : World Bank. URL: <https://databank.worldbank.org>
3. Czinkota M. R., Ronkainen I. A. *International Marketing*. 10th ed. Mason, OH : Cengage Learning, 2013. URL: <https://faculty.cengage.com/works/9781133627517>
4. World Trade Organization. World Trade Statistical Review 2023. Geneva : WTO, 2023. URL: https://www.wto.org/english/news_e/news24_e/stat_31jul24_e.htm
5. UNCTAD. "Trade and Development Report 2023: Growth, Debt and Climate – Realigning the Global Financial Architecture" UNCTAD, 2023. URL: https://unctad.org/system/files/official-document/tdr2023_en.pdf
6. Національний банк України. Платіжний баланс та зовнішня торгівля. URL: <https://bank.gov.ua>
7. Державна служба статистики України. Зовнішньоекономічна діяльність України. 2023. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>

Власюк К.Р., Подолян У.М.,
студентки БП «Маркетинг», 3 курс,
Національний університет «Кієво-Могилянська академія»
Науковий керівник: Палієнко Т.П.,
PhD з економіки, старший викладач

РОЛЬ ПРЯМИХ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ У РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

В умовах тривалих економічних, соціально-політичних та геополітичних викликів для України актуальності набуває питання формування ефективної моделі економічного розвитку. У цьому контексті вагоме значення має створення привабливого інвестиційного середовища та стимулювання припливу прямих іноземних інвестицій (ПІІ), які виступають каталізатором стабілізації, модернізації та довгострокового зростання національної економіки. З огляду на потребу у відновленні інфраструктури, посиленні промислового потенціалу та технологічному оновленні, ПІІ мають потенціал стати одним із визначальних інструментів економічної трансформації, що актуалізує дане дослідження.

Прямі іноземні інвестиції (ПІІ) – це форма міжнародного капіталовкладення, що передбачає довгострокове залучення іноземного капіталу в національну економіку з боку нерезидентів з метою здійснення підприємницької діяльності. Така діяльність зазвичай включає створення, розширення або модернізацію виробничих потужностей, а також отримання сталого контролю над об'єктами інвестування [6]. Варто відзначити, що прямі іноземні інвестиції розглядаються як одна з найбільш ефективних форм залучення зовнішнього капіталу для країн із трансформаційною або ринковою економікою, що перебуває на стадії розвитку. Вони сприяють реалізації великомасштабних інвестиційних проєктів, забезпечують трансфер сучасних

технологій, запровадження передових практик корпоративного управління та інноваційних рішень, що, в свою чергу, стимулює структурну модернізацію економіки.

Ефективність залучення іноземного капіталу значною мірою визначається станом інвестиційного клімату, який у науковій літературі трактується як сукупність соціально-економічних, політичних, правових, адміністративних та інфраструктурних умов, притаманних конкретній країні-реципієнту [3; 5]. До основних чинників, що формують сприятливий інвестиційний клімат, належать: рівень розвитку інфраструктури; макроекономічна стабільність; політична передбачуваність і наявність ефективних інститутів; фіскальна та податкова політика; прозорість і сталість законодавчої бази; бар'єри щодо виходу на ринок; доступ до природних ресурсів; функціонування фінансового ринку; якісний потенціал трудових ресурсів та рівень їхньої мобільності; валютні ризики; якість державного управління; а також рівень захисту прав власності, зокрема інтелектуальної [джерело].

Якщо говорити про сьогоднішній день, то станом на аналізований період інвестиційне середовище України характеризується підвищеним рівнем ризику, що зумовлено триваючими воєнними діями, високою невизначеністю та загрозою втрати інвестованих активів. Проте в післявоєнний період формування нового інвестиційного клімату стане одним із ключових завдань економічної політики держави. Налагодження ефективних механізмів захисту інвесторів, відновлення інфраструктури, забезпечення правової стабільності та прозорості — усе це матиме критичне значення для активізації ПІІ та економічної реконструкції країни.

З метою ґрунтовного аналізу потоків прямих іноземних інвестицій в економіку України, а також з України за період 2010–2024 років (у млн дол. США), доцільно звернутися до даних, наведених у таблиці 1. Загальний аналіз динаміки прямих іноземних інвестицій в та з України впродовж 2014–2024 років свідчить про високу чутливість інвестиційної активності до політичної стабільності, макроекономічних умов та глобальних шоків. Періоди різкого скорочення обсягів ПІІ корелюють із ключовими кризовими подіями: у 2014 році внаслідок початку збройного конфлікту на сході України та анексії АР Крим, коли надходження ПІІ скоротилися до 410 млн дол. США; у 2015 році було зафіксовано перший від'ємний чистий приплив інвестицій (–458 млн дол. США); у 2020 році негативна динаміка зумовлена глобальною пандемією COVID-19 (–868 млн дол. США).

Таблиця 1

Прямі іноземні інвестиції України, 2010–2024 рр., млн дол. США

Роки	ПІІ в Україну	ПІІ з України
2014	410	111
2015	–458	– 51
2016	3810	16
2017	3692	8
2018	4455	– 5
2019	5860	648
2020	–868	82
2021	6687	– 198
2022	1152	529
2023	4247	42
2024	3329	– 162

Джерело: створено автором на основі [1; 2, с. 90-91; 6]

Водночас, попри періоди турбулентності, економіка України демонструвала певну інерційну здатність до відновлення інвестиційної привабливості. Так, у 2016–2019 роках спостерігалось стабільне зростання надходжень ПІІ, яке досягло 5860 млн дол. США у 2019 році. Після спаду COVID-19 вже у 2021 році зафіксовано рекордний обсяг ПІІ за весь період спостереження – 6687 млн дол. США.

З початком повномасштабного вторгнення у 2022 році інвестиції знову скоротилися до 1152 млн дол. США, однак уже у 2023 році відбулося суттєве зростання – до 4247 млн дол. США. Значну частку цих інвестицій (понад 3,2 млрд дол. США) становлять реінвестовані доходи іноземних компаній, які продовжують діяльність в Україні, хоча й обмежені у можливості репатріації прибутків. Така динаміка свідчить про стійкий інтерес іноземного капіталу до українського ринку навіть за умов воєнного стану.

Прямі іноземні інвестиції (ПІІ) з України впродовж усього досліджуваного періоду характеризувалися нестабільністю, незначною варіативністю обсягів та періодичними від’ємними значеннями. Найвищий показник обсягу інвестицій за кордон було зафіксовано у 2019 році – 648 млн дол. США, що, ймовірно, зумовлено тимчасовим покращенням макроекономічної ситуації та зростанням фінансової спроможності українських підприємств.

Для більшого розуміння інвестиційної діяльності в Україні важливо проаналізувати, які країни-іноземні інвестори займають найбільшу частку на ринку України (рис. 1).

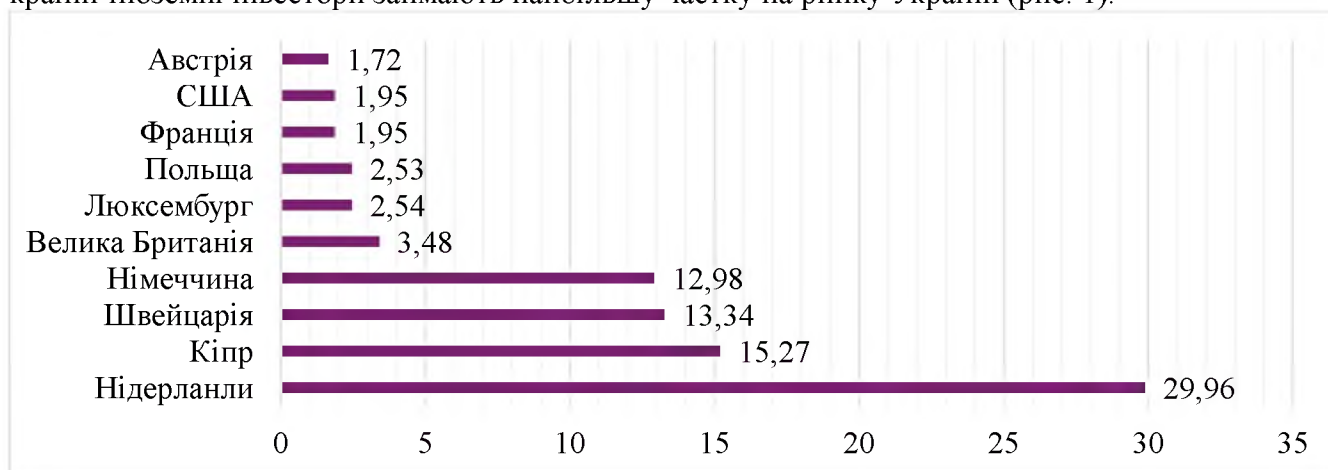

Рис. 1. Частка країн-іноземних інвесторів в Україну у 2021 році, %

Джерело: створено автором на основі [3]

У 2021 році обсяг прямих іноземних інвестицій в Україну становив 6687 млн дол. США, залучених із 53 країн світу. Аналіз структури ПІІ за країнами-інвесторами свідчить про домінування європейських держав у загальному обсязі надходжень. Найбільшу частку становили інвестиції з Нідерландів – 29,96% (1962 млн дол. США), що вказує на високий рівень економічної взаємодії та довіри до українського ринку. Друге місце посів Кіпр із часткою 15,27% (999 млн дол. США), що, ймовірно, зумовлено специфікою його податкової системи та роллю транзитної юрисдикції. Вагомими також були інвестиції зі Швейцарії (13,34%; 873,8 млн дол. США) та Німеччини (12,98%; 850,3 млн дол. США), що засвідчує стабільний інтерес країн Західної Європи до українського економічного середовища. Така структура ПІІ свідчить про переважну орієнтацію іноземного капіталу на європейський вектор економічного співробітництва України.

Для кращого розуміння стану інвестиційного ринку України доцільно проаналізувати індекс інвестиційної привабливості, який щорічно розраховується Європейською Бізнес Асоціацією. Значення індексу варіюється від 1 до 5 балів і відображає рівень довіри інвесторів до економічного середовища країни. На рис. 2 представлено динаміку показника у 2016–2023 роках.

Найвищий рівень індексу інвестиційної привабливості в межах досліджуваного періоду було зафіксовано у першому кварталі 2017 року – 3,15 бала. Упродовж 2017–2019 років значення індексу переважно коливалося поблизу позначки 3 або незначно перевищувало її, що може свідчити про відносну стабілізацію очікувань інвесторів щодо макроекономічної ситуації в Україні. Водночас у 2020 році індекс знизився до рівня 2,51 бала, що було зумовлено впливом глобальної економічної кризи, спричиненої пандемією COVID-19. У цей період спостерігалось зростання невизначеності на інвестиційних ринках, притаманної більшості країн світу.

У 2021 році ситуація частково стабілізувалася: індекс підвищився до 2,84 бала, що засвідчило відновлення довіри з боку інвесторів та позитивну динаміку в оцінці перспектив інвестиційного середовища в Україні. Однак із початком повномасштабної військової агресії

Російської Федерації проти України в 2022 році індекс інвестиційної привабливості зазнав суттєвого зниження – до 2,17 бала. Це найнижчий показник з 2013 року, коли в умовах Революції Гідності він становив 1,8 бала. Збройний конфлікт справив негативний вплив на всі ключові сектори економіки, включно з інвестиційною сферою, яка виявилася особливо чутливою до зростання ризиків та невизначеності.

Рис. 2. Динаміка індексу інвестиційної привабливості за півріччями
Джерело: створено автором на основі [2, с.93-94]

Підсумовуючи варто зазначити, що роль прямих іноземних інвестицій у розвитку економіки України є стратегічно важливою, особливо в умовах післявоєнного відновлення та інтеграції у глобальні економічні процеси. В сучасних умовах Україна гостро потребує нарощування обсягів іноземних інвестицій, зокрема у стратегічні галузі – енергетику, інфраструктуру, агропромисловий комплекс, ІТ-сектор, медицину та освіту. Післявоєнний період характеризуватиметься зростанням потреб у капіталі для відбудови та розвитку економіки, що створює потенційно привабливе інвестиційне середовище. Разом із тим, важливо враховувати високий рівень ризиків, які супроводжують інвестиційну діяльність в Україні, включаючи безпекові, правові та політичні чинники. Для мінімізації ризиків держава має реалізовувати послідовну політику гарантування прав інвесторів, забезпечення прозорості ведення бізнесу, удосконалення регуляторного середовища та підтримки реалізованих інвестиційних проєктів.

Список використаних джерел

1. Економічна правда. Війна — не перешкода. Інвестиції в Україну зростають, але для відновлення замало. Що треба зробити владі? *Економічна правда*. URL: <https://epravda.com.ua/publications/2024/04/25/712862/> (дата звернення: 06.04.2025).
2. Ковель П. М. Аналіз надходження прямих іноземних інвестицій в Україну. *Business inform*. 2024. Т. 3, № 554. С. 87–95. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2024-3-87-95>.
3. Марусяк Н., Ратушняк Д., Кулько К. Роль прямих іноземних інвестицій в діяльності національних підприємств. *Економіка та суспільство*. 2022. № 38. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-38-45>.
4. Маслій В., Питель С. Статистичний аналіз географічної структури прямих іноземних інвестицій в Україну. *Herald of economics*. 2021. № 2. С. 160. DOI: <https://doi.org/10.35774/visnyk2021.02.160>.
5. Михайленко О. Г., Красникова Н. А. Вплив іноземних інвестицій на розвиток економіки України в умовах глобалізації. *Ефективна економіка*. 2020. № 7. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2020.7.54>.
6. Прямі іноземні інвестиції (2002-2024). *Ставки, індекси, тарифи*. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/fdi/> (дата звернення: 05.04.2025).
7. Скоробогатова Н. Є., Потапова В. П. Роль інвестицій у формуванні економічного зростання України. *КПІ ім. Ігоря Сікорського*. 2018. URL: <https://ela.kpi.ua/handle/123456789/24600>.

БЕЗРОБІТТЯ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ: АНАЛІЗ, НАСЛІДКИ ТА ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМИ

Актуальність теми зумовлена значним зростанням рівня безробіття на тлі економічної та політичної нестабільності, глобальних викликів та повномасштабного вторгнення в Україні. В умовах невизначеності гостро постає питання працевлаштування молоді, брак кваліфікованих кадрів та масова міграція населення у пошуках кращих пропозицій роботи та достойної заробітної плати. Особливо важливим є збереження молодого та амбітного населення в Україні, для повоєнного відновлення України, запобігання демографічної кризи та припливу нових та інноваційних ідей, що принесе за собою нові іноземні інвестиції і забезпечить соціальну стабільність та сталий економічний розвиток. Дослідження цієї проблеми дозволить виявити основні тенденції та причини, а також запропонувати шляхи для подолання безробіття.

На цей момент Україна перебуває у хиткій економічній та політичній ситуації. У будь-який момент може змінитися ситуація на лінії фронту або на дипломатичному рівні, а українці повинні бути готовими до цих змін. В умовах невизначеності, спричиненими військовими діями, значна частина населення стикається із проблемами працевлаштування або втратою роботи. Найбільше це відчувають вразливі групи населення, такі як молоді фахівці, випускники закладів вищої освіти, люди з інвалідністю, військовослужбовці та люди похилого віку. Ситуація значно ускладнюється непрактичністю освітніх програм та відсутністю ефективних механізмів адаптації до потреб ринку. Саме неефективне функціонування ринку праці та високий рівень безробіття є ключовою перешкодою для ефективного економічного розвитку.

Метою статті є поглиблене вивчення безробіття в умовах невизначеності, аналіз рівня безробіття в Україні, його проблеми і вплив на економічну ситуацію, а також його наслідки на подальший сталий розвиток. Крім того, будуть зазначені можливі шляхи для вирішення даної проблеми.

За методологією Міжнародної організації праці (МОП), безробітними можна вважати тих осіб, які підлягають під усі три критерії:

- 1) на цей час не мають офіційної роботи;
- 2) знаходяться в активному пошуку роботи або намагаються започаткувати власну справу;
- 3) мали можливість приступити до виконання роботи протягом останніх двох тижнів [1].

Аналізуючи показники рівня безробіття в Україні за даними Міністерства Фінансів, ми можемо прослідкувати позитивну тенденцію, а саме зниження рівня офіційного безробіття. У грудні 2024 року було зафіксовано 94,2 тисячі безробітних, з яких 75,8 тисячі – це жінки (аналіз проводився без урахування тимчасово окупованих територій – Криму, Севастополя і частини Донбасу). Це означає, що середній рівень безробіття за 2024 рік скоротився до 14,3%, порівняно із показником в 17,4% у 2023 році і 18,5% у 2022 році. У 2021 році, тобто до повномасштабного вторгнення, цей показник дорівнював 10,3%, а до пандемії Covid-19 у 2020 році, цей показник становив 8,6% (2019 рік) [2;3].

Однак, не дивлячись на здавалося б позитивну статистику, ринок праці все ще залишається нестабільним через структурні диспропорції, а саме дефіцит кваліфікованих робітників та значну міграцію молоді закордон. Багато кваліфікованих чоловіків та жінок вирішили допомагати державі на полі бою, матері, хвилюючись за безпеку своїх дітей, також були змушені покинути свою країну у пошуках кращого життя і можливостей для своїх дітей. Війна внесла свої корективи і спричинила значні демографічні зміни в структурі населення, що призвело до масової трудової міграції та внутрішнє переміщення працівників. Система допомоги з безробіття також є обмеженою як і за її розмірами, так і за термінами виплати.

Аналізуючи наслідки безробіття, можна виділити як позитивні, так і негативні. Із очевидного, до негативних ми можемо віднести неповне використання наявних людських ресурсів, зменшення податкових надходжень до державного бюджету і в той же час зростання соціальних виплат на допомогу безробітним, зменшення ВВП, збільшення криміналістики в регіонах, тіньової економіки і неофіційного працевлаштування. Як ми бачимо, усі ці наслідки ведуть до значного погіршення економічного стану і можуть призвести до ще більших економічних викликів для держави. Як не дивно, але в наслідках безробіття можна виділити і ряд позитивних моментів. До них ми можемо віднести: підвищення цінності кваліфікованих кадрів, більше можливостей і кращі умови для них; збільшення конкуренції за робоче місце, що мотивуватиме робітників покращувати свої знання в обраній сфері і заохочуватиме постійне підвищення кваліфікації, щоб утриматися на посаді [4,5].

Наразі держава активно проводить реформи для зменшення безробіття в Україні. Із них можна виділити підтримку внутрішньо переміщених осіб (ВПО), оскільки держава надає фінансову підтримку охочим відкрити власних бізнес, а також заохочує роботодавців працевлаштовувати їх, зменшуючи податки. Ще одна ініціатива – це розширення програм зайнятості та підтримки малих та середніх бізнесів. Міністерство економіки України передбачило 6,3 млрд грн на реалізацію програм зайнятості у 2025 році. Кошти спрямовані на підтримку безробітного населення та адаптацію послуг служби зайнятості. Для підтримки малого і середнього бізнесу у 2024 році за ініціативи Президента України та за участю Міністерства економіки України був започаткований проект «Зроблено в Україні», що досі стимулює споживачів купувати саме товари українських виробників, натомість виробники офіційно зареєстровані і сплачують усі податки в казну України [6;7].

Крім вже введених проектів та ініціатив, український ринок праці потребує реформування системи професійної освіти та перекваліфікації працівників. Освітні програми повинні бути адаптовані під потреби наших реалій, тобто збільшення бюджетних місць на спеціальності, які наразі є затребуваними працедавцями. Крім того, наша система освіти зосереджена на наданні теоретичних знань, у той час, як роботодавці зацікавлені саме у практичних навичках. Це призводить до того, що студенти після випуску із закладів вищої освіти не можуть знайти собі роботу, а роботодавці страждають від дефіциту кадрів. Також важливо впроваджувати системи перекваліфікації та/або підвищення кваліфікації, а також впровадження культу «навчання протягом життя».

При розробці сталого відновлення України у післявоєнний період, потрібно надати особливу увагу поверненню українців додому, тобто створити такі умови, щоб люди хотіли повертатися назад. Крім умовної безпеки, людям потрібна буде гарна медицина та освіта для їх дітей, розвинена інфраструктура та можливості працевлаштування із достойним рівнем заробітної плати. Важливо також звернути увагу на те, що після повернення додому, українці можуть стикнутися із дискримінацією від тих, хто увесь цей час залишався на території України. Для того, щоб запобігти цього, потрібно проводити державні та освітні ініціативи, котрі будуть спрямовані на формування культу взаємоповаги, солідарності та єднання всіх українців.

Отже, проблема безробіття в умовах невизначеності несе за собою багато наслідків, як позитивних, так і негативних, яких значно більше. Війна, демографічні зміни та політична нестабільність призводить до погіршення функціонування ринку праці і погіршує економічну стабільність. Для вирішення проблеми дефіциту робочих кадрів, вже зараз вводиться маса реформ і законопроектів, які заохочують розвивати малий і середній бізнес, а також допомагають із адаптацією ВПО. Крім того, ще залишається багато простору для нових ініціатив, щоб знизити безробіття до природного рівня, а також заохотити кваліфікованих працівників повертатися додому.

Список використаних джерел

1. Про зайнятість населення: Закон України від 05.07.2012 № 5067-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17#Text>. (дата звернення: 10.04.2025).

2. Рівень безробіття в Україні (2000-2021). МінФін. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/unemploy/> (дата звернення: 10.04.2025).
3. Кількість зареєстрованих безробітних (2024). МінФін. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/unemploy/register/2024/> (дата звернення: 10.04.2025).
4. Кочума І. Ю. Стан зайнятості та безробіття в Україні на сучасному етапі. *Фінансовий простір*. 2013. № 3. С. 119–126
5. Гаман О., Темченко О. АНАЛІТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ БЕЗРОБІТТЯ ЯК СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО ЯВИЩА РИНКОВОГО СЕРЕДОВИЩА В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ. *Економіка та суспільство*. 2023. № 50.
6. Президент України підписав закон про спрощення процедур надання допомоги з безробіття | Міністерство економіки України. URL: <https://me.gov.ua/News/Detail/96219511-20de-4b92-8df1-6d4c385e79f5?lang=uk-> (дата звернення: 11.04.2025).
7. У 2025 році ми розширюємо програми зайнятості та підтримки бізнесу, – Юлія Свириденко на зустрічі з працівниками Державної служби зайнятості | Міністерство економіки України. URL: <https://me.gov.ua/News/Detail/59ebc44a-13ef-4427-aa09-e60a9192e55a?lang=uk> (дата звернення: 11.04.2025).

Волеваха А.С.,
студентка ОПП «Маркетинг», 3 курс,
Національний університет «Києво-Могиллянська академія»
Науковий керівник: Палієнко Т.П.,
PhD з економіки, старший викладач

ТРАНСФОРМАЦІЯ СПОЖИВЧИХ УПОДОБАНЬ МОЛОДІ ЩОДО ХАРЧОВОЇ ПРОДУКЦІЇ В УКРАЇНІ

Повномасштабне військове вторгнення російської федерації в Україну в 2022 році спричинило істотні трансформації у споживчій поведінці населення, зокрема молоді. У нових соціально-економічних умовах значно зросла увага до якості, безпечності, надійності та країни походження харчової продукції. Європейські товари, які асоціюються з високими стандартами виробництва, екологічністю та стабільністю, стали більш доступними та почали сприйматися молодим поколінням як більш привабливі та відповідні сучасним ціннісним орієнтирам. На цьому тлі спостерігається зростання частки імпортової продукції з країн Європейського Союзу на українському ринку, що супроводжується переосмисленням споживчих пріоритетів молоді. Зміни охоплюють не лише продуктові категорії, а й критерії вибору, включаючи естетичні, етичні та функціональні характеристики продукції, що актуалізує тему дослідження.

Основи вивчення мотивації споживачів та їх уподобань у маркетингу були закладені Ф. Котлером та М. Окландером. На їхню думку, мотивація споживача — це потреба, яка досягла такого рівня інтенсивності, що стимулює людину до дій, спрямованих на її задоволення. [1]. В українському академічному дискурсі споживчі уподобання визначаються як система сталих або змінних орієнтирів вибору товарів, які базуються на особистих смаках, доходах, рівні довіри до брендів і впливі інформаційного середовища [2]. У міжнародній економічній науці (зокрема в межах теорії корисності) під споживчими уподобаннями розуміють суб'єктивні смаки індивідів, що визначають їхній вибір між альтернативними товарами і вимірюються поняттям граничної корисності [3]. Таким чином, міжнародний підхід є більш формалізованим і спрямованим на моделювання поведінки споживача з точки зору раціонального вибору, тоді як національний акцентує увагу на соціально-психологічних та культурних аспектах формування попиту. У цьому дослідженні ці підходи розглядаються як комплементарні, що дозволяє комплексно аналізувати трансформації споживчих уподобань молоді в Україні на тлі змін у харчовій пропозиції, зумовлених зростанням частки імпортованих продуктів харчування з країн ЄС у 2021–2024 роках.

Аналіз товарної структури імпорту харчової продукції з країн Європейського Союзу до України у 2021–2024 роках дозволяє простежити як загальну тенденцію до зростання обсягів ввезення, так і внутрішню диференціацію за окремими категоріями продукції. Імпорт продовольчих товарів із країн ЄС відіграє важливу роль у формуванні споживчого ринку в умовах воєнного часу, обмежених внутрішніх виробничих можливостей та зростаючих очікувань з боку споживачів, особливо молоді, щодо якості, безпечності та асортименту харчової продукції.

У таблиці 1 наведено обсяги імпорту за основними позиціями згідно з УКТ ЗЕД, що є офіційною товарною номенклатурою Митного тарифу України, а також динаміку змін у порівнянні з попередніми роками. Особливу увагу приділено готовій харчовій продукції як узагальненій категорії (група IV) та підкатегоріям, що становлять вагому частку в структурі імпорту.

Таблиця 1

Динаміка імпорту харчової продукції з країн ЄС до України, 2021-2024 рр.

Код і назва товарів згідно з УКТ ЗЕД	Імпорт/Imports 2021 р		Імпорт/Imports 2022		Імпорт/Imports 2023		Імпорт/Imports 2024	
	тис. дол. США/thsd.USD	у % до 2020/in % to 2020	тис. дол. США/thsd.USD	у % до 2021/in % to 2021	тис.дол. США / thsd. USD	у % до 2022 / in % to 2022	тис.дол. США / thsd. USD	у % до 2023 / in % to 2023
Готові харчові продукти	2263244,2	121,0	1745120,6	77,1	2247547,2	128,8	2501625,3	111,3
16 продукти з м'яса, риби	80921,4	123,8	86767,6	107,2	86527,2	99,7	94021,6	108,7
17 цукор і кондитерські вироби з цукру	80702,2	179,6	43816,8	54,3	62119,9	141,8	66664,2	107,3
18 какао та продукти з нього	259502,7	114,2	158760,8	61,2	213455,0	134,5	289123,9	135,4
19 готові продукти із зерна	248900,7	120,0	206602,1	83,0	233486,4	113,0	258092,1	110,5
20 продукти переробки овочів	131607,6	121,2	138994,8	105,6	165410,3	119,0	163185,0	98,7
21 різні харчові продукти	386183,7	119,2	289405,1	74,9	342892,9	118,5	404978,7	118,1
22 алкогольні і безалкогольні напої та оцет	410855,5	122,5	307698,8	74,9	436363,8	141,8	484132,6	110,9
23 залишки і відходи харчової промисловості	287107,9	123,1	290327,6	101,1	351568,4	121,1	356462,2	101,4
24 тютюн і промислові замітники тютюну	377462,6	116,4	222746,9	59,0	355723,3	159,7	384964,9	108,2

Джерело: створено автором на основі [4]

Окремі підкатегорії демонструють різну динаміку змін. Імпорт м'ясної та рибної продукції (група 16) залишався відносно стабільним із незначним спадом у 2023 році (–0,3 %) і зростанням у 2024-му (+8,7 %), що свідчить про стійкий попит на білкові продукти попри воєнні виклики. Натомість цукор і кондитерські вироби (група 17) зазнали суттєвого падіння у 2022 році (–45,7 %), з подальшим зростанням у 2023–2024 роках (+41,8 % та +7,3 %), однак загальний рівень імпорту досі не досягнув показників 2021 року. Це може свідчити про зниження інтересу до солодоців на фоні популяризації здорового харчування серед молоді.

Стабільне зростання демонструють какао-продукти (група 18), які з 2022 до 2024 року збільшилися більш ніж на 80% — показник сталого попиту на якісні десертні товари. Готові зернові продукти (група 19) також зростають поступово, що свідчить про стабільну присутність у споживчому кошику. Продукти переробки овочів (група 20) після росту у 2022–2023 роках у 2024-му трохи зменшилися (–1,3%), що може вказувати на насичення ринку або посилення конкуренції з боку внутрішніх виробників.

Вагоме зростання демонструють універсальні харчові продукти (група 21) та алкогольні й безалкогольні напої (група 22), імпорт яких у 2023–2024 роках суттєво зріс (+41,8% і +10,9%), що, ймовірно, пов'язано з інтеграцією європейських брендів у молодіжну культуру споживання. Залишки харчової промисловості (група 23), що використовуються у вторинному виробництві, зростають щороку, вказуючи на розвиток ресурсоефективних практик.

Імпорт тютюну та його замінників (група 24) після різкого спаду у 2022 році (–41%) повністю відновився й перевищив рівень 2021-го, що може свідчити про переорієнтацію брендів, зміну структури попиту або появу нових ніш.

Загалом, відновлення імпорту після 2022 року супроводжується переорієнтацією молодих споживачів на більш складну, якісну, часто брендовану продукцію з Європи. Структура імпорту свідчить про зміну харчових звичок молоді, їхню увагу до якості, функціональності та відповідності сучасним цінностям споживання.

На рисунку 1 представлено динаміку імпорту готової харчової продукції з країн Європейського Союзу до України у 2021–2024 роках.

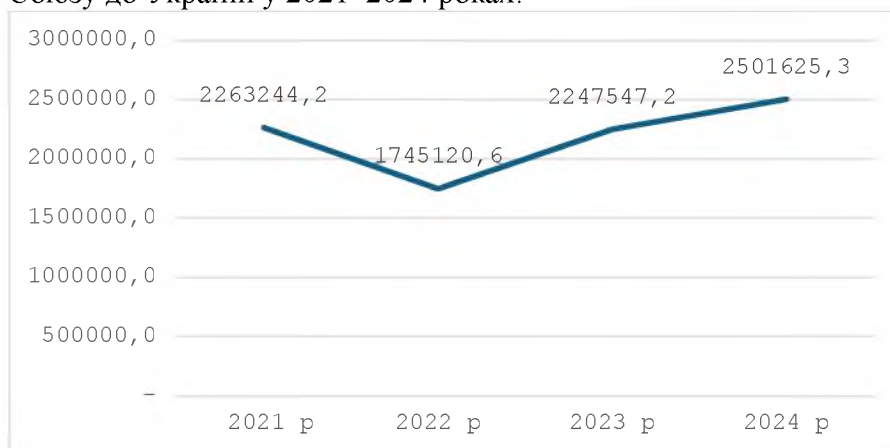

Рис. 1. Динаміка обсягу імпорту готової харчової продукції з ЄС до України, 2021–2024 рр., тис. дол. США

Джерело: створено автором на основі [4]

Як видно з рисунка, після суттєвого зниження імпорту у 2022 році, яке зумовлене наслідками повномасштабного вторгнення, вже з 2023 року спостерігається поступове зростання обсягів постачання готових харчових товарів з ЄС, що триває у 2024 році.

З метою поглибленого аналізу динаміки імпорту готової харчової продукції з країн Європейського Союзу до України у 2021–2024 роках було здійснено власні розрахунки абсолютного приросту та темпів зростання на основі офіційної статистичної інформації (табл. 2).

На основі власних розрахунків виявлено загальну тенденцію до поступового зростання обсягів ввезення, наприклад загальна категорія готових харчових продуктів демонструє приріст у 238,4 млн дол. США, що відповідає темпу зростання +10,53% за чотири роки. Це свідчить про стабілізацію імпортних поставок після провалу у 2022 році, а також про збереження високого попиту на європейську продукцію серед українських споживачів навіть попри складні воєнні умови. Найвищі темпи зростання зафіксовано у таких товарних категоріях: залишки і відходи харчової промисловості (+24,16%), продукти переробки овочів (+23,99%), алкогольні та безалкогольні напої і оцет (+17,84%) та продукти з м'яса і риби (+16,19%). Такі показники свідчать про зміщення споживчого попиту в бік більш обробленої, зручної у використанні та функціональної продукції, що асоціюється з європейською якістю та комфортом споживання.

**Динаміка приросту та темпу росту готової харчової продукції з ЄС до України,
2021-2024 рр.**

Код і назва товарів згідно з УКТ ЗЕД	Власні розрахунки динаміки МТ 2021 та 2024 років	
	Приріст імпорту готової харчової продукції з ЄС до України в 2021-2024 роках, тис. дол. США	Темп росту імпорту готової харчової продукції з ЄС до України в 2021-2024 роках, %
Готові харчові продукти	238381,1	10,53%
16 продукти з м'яса, риби	13100,1	16,19%
17 цукор і кондитерські вироби з цукру	-14038,1	-17,39%
18 какао та продукти з нього	29621,3	11,41%
19 готові продукти із зерна	9191,4	3,69%
20 продукти переробки овочів	31577,5	23,99%
21 різні харчові продукти	18795,0	4,87%
22 алкогольні і безалкогольні напої та оцет	73277,1	17,84%
23 залишки і відходи харчової промисловості	69354,4	24,16%
24 тютюн і промислові замітники тютюну	7502,3	1,99%

Джерело: розраховано автором на основі [4]

Водночас негативна динаміка спостерігається лише в одній категорії – цукор і кондитерські вироби з цукру, імпорт яких зменшився на 14,0 млн дол. США (–17,39 %) у порівнянні з 2021 роком, що є наслідком зміни харчових звичок, посилення уваги до здорового способу життя, а також часткової заміни таких товарів на продукцію внутрішнього виробництва.

Особливо важливо підкреслити, що зростання імпорту відбулося на тлі зменшення загальної кількості споживачів в Україні, що пов'язано з масштабною міграцією населення за кордон, втратами через воєнні дії та загальним скороченням платоспроможного населення. Це свідчить не лише про стабільність попиту на певні категорії європейських харчових товарів, а й про зміну якісного складу споживання, зокрема серед молоді, яка частіше орієнтується на продукцію з вищою доданою вартістю, сучасним дизайном, європейським походженням та функціональними характеристиками. Таким чином, структура імпорту у 2024 році відображає не просто відновлення довоєнного рівня постачань, а трансформацію самого характеру споживання в умовах нової соціальної реальності.

Отже, проведене дослідження підтверджує наявність чіткої тенденції до трансформації споживчих уподобань молоді в Україні у бік харчової продукції з країн Європейського Союзу. Зростання обсягів імпорту у 2023–2024 роках, незважаючи на загальне скорочення чисельності споживачів внаслідок воєнних дій, свідчить про зростання значущості таких чинників, як якість, надійність, безпечність та країна походження продукту. Молоді споживачі дедалі частіше віддають перевагу готовій до вживання, функціональній та брендованій продукції, що відповідає сучасним уявленням про зручність, швидкість, мобільність та етичне споживання. У структурі імпорту простежується зростання частки товарів, які поєднують високу технологічність та відповідність стилю життя молодого покоління: йдеться про залишки і відходи харчової промисловості, овочеві напівфабрикати, готові м'ясні вироби та напої. Водночас зменшення обсягів імпорту цукру і кондитерських виробів свідчить про зниження популярності товарів із високим вмістом цукру, зумовлене турботою про здоров'я, а також частковим імпортозаміщенням.

У зв'язку з цим доцільно рекомендувати українським виробникам адаптувати асортимент до очікувань молодіжної аудиторії, зокрема орієнтуватися на продукти з європейським рівнем якості, зручними форматами пакування, функціональним позиціонуванням (здорові перекуси, протеїнові продукти, готові до споживання страви) та чітко сформульованими етичними меседжами (еко, cruelty-free, локальність). Імпортерам і дистриб'юторам варто зосередити

зусилля на просуванні європейських брендів серед молоді шляхом активного використання соціальних мереж, лідерів думок, нативної реклами, а також участі у молодіжних культурних і освітніх ініціативах. Органам державної влади рекомендовано забезпечити сприятливі умови для імпорту стратегічно важливих категорій харчової продукції та водночас стимулювати модернізацію вітчизняного виробництва відповідно до сучасних споживчих вимог.

Список використаних джерел

1. Окландер М. А., Яшкіна О. І., Чукурна О. П., Кірносова М. В. Маркетингові технології економічного зростання : монографія. Одеса : Астропринт, 2012. 376 с.
2. Сахневич І. С. Поведінка споживача : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2021. 238 с.
3. Kotler P., Keller K. Marketing Management : 15th ed. Harlow : Pearson Education Limited, 2016. 832 p.
4. Товарна структура зовнішньої торгівлі з країнами ЄС у 2024 році. *Державна служба статистики України*. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/zd/tsztt_ES/tsztt_ES_u/arh_tsztt_es_2024_u.html (дата звернення: 09.04.2025).

Голопотелюк В.В.,
Студент ОПП «Економіка», 4 курс
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
Науковий керівник: Палієнко Т.П.,
PhD з економіки, старший викладач

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ ПОСЛУГАМИ УКРАЇНИ В КРИЗОВИХ УМОВАХ

Повномасштабна війна, обмеження логістичних маршрутів, руйнування промислових об'єктів та макроекономічна нестабільність істотно змінили структуру зовнішньої торгівлі України. На тлі зниження обсягів товарного експорту та посилення залежності від імпорту, особливо в енергетичному та промисловому секторах, дедалі більшої ваги набуває експорт послуг – зокрема IT, транспортних і ділових – як більш гнучкий сегмент, що здатний частково компенсувати втрати у виробничій сфері. Аналіз динаміки та структури експорту послуг дозволяє краще зрозуміти потенціал цієї сфери в умовах обмежених фізичних ресурсів і високих ризиків, а також формувати політику, що сприятиме диверсифікації джерел надходжень і стабілізації зовнішньоекономічної діяльності.

В умовах багаторівневої кризи традиційні механізми підтримки зовнішньої торгівлі втрачають ефективність, що потребує оновлення підходів, зокрема через розвиток сектору послуг як одного з драйверів експортного потенціалу.

Основні завдання полягають у наступному:

- проаналізувати стан зовнішньої торгівлі послугами України у кризовий період;
- визначити основні бар'єри для розвитку експорту послуг;
- виявити можливості адаптації та зростання в нових умовах, розробити рекомендації щодо посилення торговельної спроможності держави через підтримку експортоорієнтованих послуг і нових форм взаємодії з зовнішніми ринками.

Зовнішня торгівля традиційно була одним з основних драйверів економічного зростання України. Проте в умовах війни, деструкції логістики, порушення виробничих ланцюгів та зовнішньополітичної турбулентності її роль та структура істотно змінилися.

Сучасний стан зовнішньої торгівлі України визначається сукупністю як довготривалих, так і кризових чинників. Однією з найгостріших проблем є фізичне руйнування критичної інфраструктури – морських портів, логістичних центрів, елеваторів, залізничних вузлів. Втрата

контролю над частиною територій призвела до зменшення обсягів вантажоперевезень, унеможливлення стабільного експорту продукції, особливо зерна, металу, хімії [1, с. 54-55].

На цьому тлі особливої ваги набуває не лише відновлення товарного експорту, а й зростання частки експорту послуг, які демонструють більшу адаптивність до кризових умов і можуть відігравати все важливішу роль у підтриманні валютних надходжень та торговельного балансу країни.

Рис. 1. Річні обсяги експорту та імпорту послуг України, 2010-2023 рр., млрд дол. США
Джерело: створено автором на основі [2]

У період 2010–2013 років експорт послуг України залишався на стабільному рівні – 14,1-14,2 млрд доларів США – при відносно помірному імпорті, що сприяло формуванню значного позитивного сальдо.

Починаючи з 2014 року, внаслідок анексії Криму та початку збройного конфлікту на Донбасі, експорт послуг скоротився до 11,5 млрд, а в 2015 році – до 9,7 млрд доларів США. У 2015-2018 роках спостерігалася відносна стабілізація обсягів, однак без істотного зростання, що відображає втрату частини традиційних ринків і зміну структури на користь ІТ-послуг.

Значне зростання у 2019 році до 15,7 млрд доларів було зумовлене розвитком експорту ІТ та телекомунікаційних послуг, які поступово ставали новим драйвером. Проте вже у 2020-2021 роках показники знову знизилися, зокрема в умовах пандемії та обмежень на міжнародні перевезення.

Після початку повномасштабного вторгнення у 2022 році експорт скоротився до 9,2 млрд доларів США, а імпорт – до 3,0 млрд, демонструючи загальне падіння зовнішньоекономічної активності. У 2023 році експорт залишився майже на тому ж рівні – 9,0 млрд доларів, хоча імпорт суттєво зріс до 5,4 млрд, що частково відображає зростання попиту на зовнішні послуги, зокрема у сфері безпеки, логістики та ІТ.

Варто зазначити, що у відсотковому вимірі з початком повномасштабного вторгнення експорт послуг зменшився на 28,3% у 2022 році, в той час як експорт багатьох товарних груп зазнав значно суттєвіших скорочень: експорт недорогочінних металів впав на 62,5%.

Зважаючи на те, що сфера послуг виявилася стійкішою до воєнних викликів, важливо не лише оцінити її загальну динаміку, а й розібратися, які саме види послуг забезпечують цю стійкість. Структурний аналіз експорту дозволяє побачити, які напрями залишаються основними, а які, навпаки, втратили позиції – це дає підстави говорити про зміни в пріоритетах і можливості для подальшого розвитку.

Аналіз структури експорту послуг України у 2021–2023 роках свідчить про збереження домінування трьох основних категорій: ІТ-послуг, транспортних і ділових послуг. Попри загальне скорочення обсягів, ІТ-сектор продовжував забезпечувати найбільшу частку валютних надходжень: у 2021 році він становив понад 40% загального експорту послуг, а в 2023 – майже 38%. Це свідчить про відносну стійкість галузі, хоча скорочення обсягів з 5,3 млрд до 3,4 млрд

доларів США демонструє чутливість до загального економічного середовища та релокації фахівців за кордон.

Таблиця 1

Структура експорту послуг за видами, 2021-2023 рр.

Тип послуги	2021		2022		2023	
	Сума експорту, млн дол. США	% до загального обсягу експорту послуг	Сума експорту, млн дол. США	У % до загального обсягу експорту послуг	Сума експорту, млн дол. США	У % до загального обсягу експорту послуг
Послуги у сфері телекомунікації, комп'ютерні та інформаційні послуги	5 314,7	40,4%	3 712,9	40,5%	3 377,4	37,6%
Транспортні послуги	3 856,6	29,3%	2 963,2	32,3%	3 183,1	35,4%
Ділові послуги	1 437,3	10,9%	1 026,0	11,2%	1 006,5	11,2%
Послуги з переробки матеріальних ресурсів	1 528,0	11,6%	921,9	10,1%	801,1	8,9%
Послуги, пов'язані з фінансовою діяльністю	91,9	0,7%	162,4	1,8%	255,8	2,8%
Інше	928,0	7,1%	379,5	4,1%	368,1	4,1%

Джерело: створено автором на основі [3]

Натомість транспортні послуги, попри втрату доступу до традиційних маршрутів і обмеження портової інфраструктури, зберегли динаміку зростання: з 2,96 млрд у 2022 році до 3,18 млрд доларів США у 2023 році, підвищивши свою частку з 32,3% до 35,4%. Це може бути зумовлено активізацією наземної логістики, зокрема через західний кордон, а також поступовою адаптацією логістичних операторів до нових умов.

Ділові послуги залишаються відносно стабільними в абсолютних показниках та частці – близько 11% загального обсягу, тоді як послуги з переробки матеріальних ресурсів поступово скорочуються, що відображає загальне падіння виробничої активності. Зростання експорту фінансових послуг – з 91,9 млн доларів США у 2021 році до 255,8 млн у 2023 році – свідчить про розширення цифрових фінансових сервісів, хоча їхня роль у загальній структурі все ще незначна.

Основними бар'єрами для розвитку експорту послуг з України залишаються нерозвинена інфраструктура, обмежений доступ до міжнародних ринків, нестабільність регуляторного середовища та високий рівень податкового навантаження. До цього додаються складнощі з міжнародним визнанням кваліфікацій, брак фінансових інструментів для підтримки експортерів, а також обмежена цифровізація державних сервісів, що ускладнює взаємодію бізнесу з владою. Важливою проблемою залишається також низький рівень обізнаності компаній про можливості виходу на зовнішні ринки.

Експорт ІТ-послуг – найбільший за обсягом у структурі експорту послуг України, стикається з низкою серйозних викликів, серед яких одними з найактуальніших є нестача висококваліфікованих фахівців, що ускладнює нарощування виробничих потужностей та забезпечення стабільної якості послуг, а також вплив глобальних економічних коливань, які створюють додаткову невизначеність для бізнесу. Ситуацію ускладнює й потреба у створенні сприятливішого бізнес-клімату та модернізації ІТ-інфраструктури, адже без цього неможливо забезпечити конкурентоспроможність у жорстких умовах міжнародної конкуренції, що вимагає постійного вдосконалення якості, гнучкості та швидкості надання послуг. Значна залежність галузі від аутсорсингових моделей обмежує її інноваційний потенціал, а труднощі з виходом на

нові ринки суттєво стримують динаміку зростання. На цьому тлі дедалі більшої ваги набувають питання кібербезпеки та захисту персональних даних, які потребують системного вирішення [4, с. 187-193].

В умовах посилення глобальної конкуренції, нестабільності міжнародних ринків та динамічного розвитку цифрових технологій основним завданням державної політики стає посилення спроможності України адаптуватися до нових викликів і максимально реалізувати потенціал експорту послуг. Підвищення торговельної конкурентоспроможності вимагає комплексного підходу, що охоплює розвиток секторів із високою доданою вартістю, таких як інформаційні технології, освітні, інженерні та креативні послуги. Для забезпечення зростання у цих напрямках необхідне удосконалення регуляторної бази, гармонізація стандартів із міжнародними вимогами, а також посилення інституційної спроможності органів, відповідальних за експортну політику. Водночас доцільним є пошук нових форматів інтеграції до світової економіки – зокрема, через поглиблення спеціалізації в міжнародному розподілі праці, розширення участі у міжнародних проєктах та платформах, які передбачають спільну розробку і надання послуг, обмін технологіями, знаннями та управлінськими підходами. Такі підходи дозволяють не лише посилити позиції України на світовому ринку послуг, а й забезпечити довгострокову стійкість економіки в умовах зовнішньої нестабільності та структурних трансформацій глобального середовища.

Список використаних джерел

1. Ксендзук В. В., Власюк Т. О., Сергієнко І. Г. Оцінка впливу наслідків війни на розвиток зовнішньої торгівлі товарами на урбанізованих територіях України. *Економіка, управління та адміністрування*. 2023. № 3(105). С. 51–58. URL: [https://doi.org/10.26642/ema-2023-3\(105\)-51-58](https://doi.org/10.26642/ema-2023-3(105)-51-58) (дата звернення: 11.04.2025).
2. Державна служба статистики. Географічна структура зовнішньої торгівлі послугами. 2025. <https://www.ukrstat.gov.ua/>
3. Державна служба статистики. Структура зовнішньої торгівлі послугами за видами. 2025. <https://www.ukrstat.gov.ua/>
4. Каскевич, В. М. Export of information technology services: opportunities and challenges. *Scientific Notes of Lviv University of Business and Law* (41). 2024, с. 185-194. URL: <https://nzlubp.org.ua/index.php/journal/article/view/1220>

Грек Т.Г.,

студентка ОПП «Економіка», 3 курс,

Національний університет «Києво-Могилянська академія»

Науковий керівник: Палієнко Т.П.,

PhD з економіки, старший викладач

ІННОВАЦІЇ ЯК ФАКТОР ПОДОЛАННЯ КРИЗИ

У сучасних умовах глобальної нестабільності, можемо стверджувати, що світ знаходиться в стані кризи «революційної передумови» переходу до нового економічного циклу, так званої Третьої Хвилі [2], що стимулює до пошуку нового погляду на кризові явища.

З китайської слово «криза» – це набір з символів, що поєднують в собі два основні значення, які перекладаються як «загроза» та «можливість», що насправді яскраво відображає саму суть кризи [11]. Фактично, це точка різкої та масштабної зміни, яка потребує негайних дій та прийняття рішень, адже може спричинити занепад або стати джерелом для стрімкого розвитку, як в масштабах підприємства, так і в масштабах країни чи міжнародного економічного світу [11].

Зі зміною звичної нам парадигми, накопичення багатства, за рахунок збільшення виробництва та використання наявних ресурсів, перестає бути ефективним для розвитку країн. Тож, у пошуках нових методів зросту сучасні економісти все частіше звертаються до інновацій.

Відповідно за Шумпетером інновації інтерпретуються як рушій циклічності економіки та як джерело одночасно і криз, і процесу їх подолання [15]. Впровадження та підтримка інновацій – це найбільш дієвий спосіб використати можливість кризи задля економічного зростання, що дозволяє швидко пристосовуватися до змінних умов середовища, передбачати майбутні тренди та здобувати першість на світовому ринку. Кризові явища природно спонукають людство до інновацій, тому що нові проблеми та виклики, ще не випробувані історично, потребують абсолютно нових рішень [4].

Окрім цього, якісний зріст національної економіки можливий лише за умови інноваційного розвитку [3]. Відповідно до шумпетеріанської теорії, інноваційні продукти мають високу додану вартість оскільки є чимось абсолютно новим для ринку [3]. Така характеристика дозволяє інноваціям суттєво примножувати багатство країни, сприяючи її розвитку та міжнародному зростанню [3]. Для підтвердження даної гіпотези нами проведений порівняльний аналіз для країн, що яскраво відчули на собі наслідки фінансової кризи 2007-2008 років, метою якого є порівняння наскільки добре більш інноваційні та менш інноваційні країни змогли побороти наслідки глобальної кризи, та, можливо, навіть зрости з неї (табл. 1).

Таблиця 1

Аналіз ефективності післякризового розвитку країн

	GPI 2019	GDP change (2007-2009) due to 2008 crisis, %	GDP change 2009-2019 (recovery from crisis 2008 till COVID-19 crisis), %	Index of recovery from crisis	HDI change (2009- 2019), %
Sweden	63.65	-4.8%	23%	4.72	5%
Ireland	56.1	-9.3%	72%	7.74	5%
Estonia	49.97	-18.8%	62%	3.32	4%
Italy	46.3	-6.2%	-9%	-1.39	3%
Greece	38.9	-4.6%	-37%	-7.91	6%
Croatia	37.82	-5.7%	-1%	-0.24	2%
Ukraine	37.4	-12.8%	27%	2.08	2%

Джерело: створено автором на основі [6; 7; 10; 14]

У таблиці проранжовано 6 країн (три успішно інноваційні: Швеція, Ірландія та Естонія, а також три країни з помітно меншим індексом інновацій: Італія, Греція, Хорватія та Україна [7, 14]) за Глобальним інноваційним індексом (GPI) за 2019 р. для демонстрації наскільки добре вони змогли накопичити свій інноваційний потенціал в період між кризою 2007-2008 років та кризою спричинену пандемією вірусу COVID-19 у 2020 році. Щоб виміряти успішність післякризового відновлення нами визначено індекс (Index of recovery from crisis), який розраховується як співвідношення відсоткового післякризового зростання ВВП країни в період з 2009 по 2019 роки до відсотку падіння ВВП протягом 2007-2009 років, та показує нам наскільки сильно та чи інша країна постраждала від кризи безпосередньо. Якщо індекс післякризового відновлення дорівнює одиниці, це вказує на те, що економіка країни досягла свого докризового рівня, число більше одиниці відображає не лише відновлення, а й післякризовий зріст економіки. Якщо індекс більше нуля, проте менший за одиницю, економіка такої країни відновилася лише частково, а, коли індекс від'ємний, ми можемо зробити висновок, що після кризового спаду стан економіки країни лише погіршився. Окрім цього індексу також було враховано зміну Індексу людського розвитку (Human Development Index, HDI) за міжкризовий період від 2009 по 2019 роки задля комплексного погляду на процес відновлення, який окрім зміни економічного показника ВВП важливо відобразити і в суспільній парадигмі, беручи до уваги чинники відновлення та темп подальшого покращення або погіршення якості життя населення [10].

Тож, з таблиці 1 бачимо, що країнам з більшим глобальним інноваційним індексом притаманний післякризовий зріст. Чим більше руйнувань зазнає інноваційна економічна система, тим більшим буде і її подальший розвиток, що яскраво підтверджує теорію застосування інноваційних підходів до подолання кризових явищ. При цьому в країнах, що менш активно

впроваджують інновації, часто спостерігається довготривале продовження кризового руйнування економіки.

В свою чергу, ВВП України, яке пережило суттєвий спад внаслідок фінансової кризи, зросло вдвічі від передкризового рівня, що є достатньо ефективним показником, враховуючи додаткові внутрішні кризи протягом періоду взятого для аналізу, такі як Революція гідності та початок російського вторгнення в 2014 році. З суспільної точки зору якість життя за індексом людського розвитку здебільшого покращується швидше у більш інноваційних країнах.

Враховуючи нестабільне економічне та геополітичне становище України, яке однозначно можна ідентифікувати як кризу, на підтвердження актуальності інноваційної теорії для нашої країни важливо також проаналізувати історичні приклади успіху впровадження інновацій країнами в подібних умовах наявності зовнішньої терористичної загрози, наприклад досвід Ізраїлю та Південну Кореї.

З самого початку свого заснування Ізраїль знаходився у стані нестабільності та постійної зовнішньої загрози від арабських країн поблизу, що, здається, має створювати максимально несприятливі умови для економічного зростання чи інвестицій. Ізраїль використовує кризові явища як стимули до технологічного розвитку, що спонукають до пошуку креативних рішень та змішують не розвиватися, щоб вистояти перед постійними перешкодами [12]. Завдяки інноваційній спрямованості Ізраїль легше проживає періоди глобальної економічної нестабільності, тому, наприклад за наслідками руйнівного впливу фінансової кризи 2007-2008 рр. країна посідає 102 місце, попри свою активну залученість у міжнародний ринок [12; 14].

Запорукою якісного розвитку країни стала розвинена інноваційна екосистема, що об'єднує бізнеси, державу, університети, наукові центри і, в контексті Ізраїлю, армію. Найбільший підрозділ армії Ізраїлю UNIT 8200 відповідає за забезпечення кібербезпеки країни, який активно підтримує розвиток кіберстартапів та технологічних підприємств [5]. Як наслідок, у 2020 році 31% усіх інвестицій в кіберсектор припав саме на ізраїльські фірми [5]. Крім цього, така структура дозволяє країні забезпечувати безпеку в країні, ефективно застосовуючи методи сучасної війни. Також, існує тісна співпраця між військовим сектором та університетами, де активно проводяться дослідження з покращення забезпечення потреб ізраїльської армії, котрі очолює Управління досліджень і розробок Міністерства оборони Ізраїлю (DDR&D) [5].

Швидка та доступна внутрішня комунікація дозволяє вчасно адаптуватися до кризового стану та оперативно приймати важливі рішення, а відсутність прозорої зовнішньої комунікації дозволяє країні використовувати асиметрію інформації як перевагу на перших етапах створення технологічних розробок. Це забезпечує кращі можливості для місцевих інвесторів, які на ранніх стадіях краще розуміють справжній потенціал того чи іншого стартапу [12]. Як наслідок така система дозволяє накопичити капітал всередині країні, а не передавати його зовнішнім інвесторам, тож надалі цей капітал реінвестується в розвиток вітчизняних інновацій.

Стратегія Південної Кореї відрізняється від Ізраїльською, проте її успіх також завдячує спрямованості на інноваційне зростання. Після Корейської війни (1950–1953 рр.) Південна Корея була однією з найбідніших у світі, вона стикнулася з нестачею ресурсів, політичною нестабільністю й масовим безробіттям та дотепер розвивається в умовах постійної геополітичної загрози з боку терористичної Північної Кореї. Проте, попри кризу та загальну нестабільність, Південна Корея змогла стати однією з високотехнологічних та найбагатших країн світу.

Корея була однією з країн пізньої індустріалізації та починала свій розвиток вже в умовах глобалізованого світу, тож її індустріалізація відбулася через навчання. Країна визначила для себе стратегію імпорту найновіших технологій з закордону, для впровадження яких уряд в співпраці з величезними корпораціями сприяли створенню висококваліфікованої робочої сили в межах держави [1]. Таке спрямування підвищило якість освіти та спонукало спеціалістів до постійного самовдосконалення й креативності, що стало важливим фактором для покращення запозичених та в подальшому створення власних інноваційних розробок. Задля ефективного використання та адаптації імпортованих технологій корейські підприємства почали засновувати власні R&D лабораторії [1]. В обмін на інновації великі корейські бізнес-групи «чеболі» отримували

державну підтримку у вигляді субсидування [1]. Комбінація навчання людського капіталу з інтеграції найновіших світових розробок стала запорукою інноваційності корейського розвитку.

Сучасна Корея вже робить акцент на розвитку власних інновацій, на заміну індустріалізації та покращенню інфраструктури важливими для країни стають діджиталізація, розвиток технологій з аналізу даних, штучного інтелекту, кібербезпеки та екологічних розробок [12]. Одним з важливих факторів залишається розвиток робочої сили, тому країна інвестує у створення нових роочих місць та R&D навчання для їх забезпечення[12]. Така стратегія вже доводить свою ефективність, а Корея помітно зростає у вимірі Глобального інноваційного індексу: в період з 2023 по 2024 рік Корея піднялася з десятого місця в рейтингу на шосте [8; 9]

Отже, спираючись на теорії впливу інновацій на економіку та конкретні історичні приклади, можемо стверджувати, що спрямованість на новітні технології дозволяє знаходити можливості у кризових явищах. Приклад Ізраїлю та Південної Кореї демонструє, що навіть у несприятливих обставинах інноваційна екосистема дозволяє не лише зберегти економічну стабільність, але й трансформувати країну у високотехнологічного гравця світового ринку. А аналіз темпів відновлення європейських країн після фінансової кризи 2007-2008 року свідчить, що вища інноваційність дозволяє країнам виростати навіть зі стрімкого занепаду.

Інновації – це той фактор, який дозволяє використовувати потенційні загрози і перешкоди задля економічного розвитку країни. Для України, яка перебуває у стані геополітичної нестабільності, інноваційна модель розвитку може стати стратегією порятунку та виходу на сильні міжнародні позиції. Така стратегія змінить парадигму сприйняття проблем та перешкод, сприяючи пошуку нових якісних вирішень.

Список використаних джерел

1. Амсден Е. Корейське економічне диво: як Південна Корея стала технологічним гігантом за 30 років / пер. з англ. Я. Вішталюк. Наш Формат, 2024. 472 с.
2. Тоффлер Е. Третя хвиля / пер. з англ. А. Євса. : Вид. дім "Всесвіт", 2000. 480 с.
3. Vazhal I. Innovation theory of business cycles and economic growth. *Munich Personal RePEc Archive*. 2013. Paper No. 53688.
4. Crisis innovation: historical evidence, insights, and open questions. *NBER*. URL: <https://www.nber.org/reporter/2022number3/crisis-innovation-historical-evidence-insights-and-open-questions> (date of access: 09.04.2025).
5. Fact sheet: the Israeli cyber industry. *Medium*. URL: <https://visualizingpalestine.medium.com/fact-sheet-the-israeli-cyber-industry-d2a64b43094> (date of access: 08.04.2025).
6. GDP (current US\$) - Greece, Estonia, Ukraine, Ireland, Croatia, Sweden, Italy. *World Bank Open Data*. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?end=2009&locations=GR-EE-UA-IE-HR-SE-IT&start=2002&view=chart> (date of access: 09.04.2025).
7. Global innovation index 2019. *wipo.int*. URL: <https://www.wipo.int/en/web/global-innovation-index/2019/index> (date of access: 09.04.2025).
8. Global innovation index 2023: innovation in the face of uncertainty. *wipo.int*. URL: <https://www.wipo.int/en/web/global-innovation-index/2023/index> (date of access: 09.04.2025).
9. Global innovation index 2024. *wipo.int*. URL: <https://www.wipo.int/web-publications/global-innovation-index-2024/en/> (date of access: 09.04.2025).
10. Human Development Index. *Human Development Reports*. URL: <https://hdr.undp.org/data-center/human-development-index#/indicies/HDI> (date of access: 05.04.2025).
11. Keown□McMullan C. Crisis: when does a molehill become a mountain?. *Disaster prevention and management: an international journal*. 1997. Vol. 6, no. 1. P. 4–10. URL: <https://doi.org/10.1108/09653569710162406> (date of access: 09.04.2025).

12. Simon Y. Beyond financial metrics: the strategic case for institutional participation in israel's innovation economy. *LinkedIn*. URL: <https://www.linkedin.com/pulse/beyond-financial-metrics-strategic-case-institutional-yael-simon-zncce/> (date of access: 09.04.2025).
13. South Korea's 'new deal': an example for post-covid economic recovery. *Asia Pacific Foundation of Canada*. URL: https://cast.asiapacific.ca/publication/south-koreas-new-deal-example-post-covid-economic-recovery?utm_source=chatgpt.com (date of access: 09.04.2025).
14. The countries most and least affected by the 2008 financial crisis - big economics. *Big Economics*. URL: <https://bigeconomics.org/the-countries-most-and-least-affected-by-the-2008-financial-crisis/> (date of access: 09.04.2025).
15. Yay T., Yay G. Joseph A. Schumpeter and Schumpeterian paradigm on the dynamics of capitalism: Entrepreneur, innovation, growth, and trade. *Panoeconomicus*. 2022. No.00. P.1. URL: <https://doi.org/10.2298/pan200913001y> (date of access: 8.04.2025).

Гринчишена О.М., Шоп'як О.М.,
студентки ОПП «Маркетинг», 3 курс,
Національний університет «Києво-Могилянська академія»

АНАЛІЗ ГЛОБАЛЬНИХ ТЕНДЕНЦІЙ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ: МІСЦЕ УКРАЇНИ У ГЛОБАЛЬНОМУ ІНДЕКСІ ІННОВАЦІЙ ТА ФАКТОРИ, ЩО ВИЗНАЧАЮТЬ ЇЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ

Інновації виступають ключовим фактором економічного зростання та конкурентоспроможності країн у сучасному світі. Глобальні тенденції свідчать про стійке лідерство розвинених економік у сфері інновацій, водночас навіть країни із середнім доходом швидко покращують свої показники. Глобальний індекс інновацій (Global Innovation Index, GII) від Всесвітньої організації інтелектуальної власності (WIPO) є загальновизнаним інструментом оцінювання інноваційного потенціалу країн за сукупністю близько 80 індикаторів, що включають різні субпілари таких основних категорій, як інституції, людський капітал та дослідження, інфраструктура, розвиненість ринку та бізнесу, знання та технологічні результати, творчі результати. Актуальність теми зумовлена тим, що необхідним є визначити місце України на інноваційній мапі світу та окреслити чинники, що впливають на її конкурентоспроможність в умовах глобальних викликів (повномасштабне вторгнення росії в Україну, пандемія COVID-19 тощо).

Метою дослідження є аналіз глобальних тенденцій інноваційного розвитку та оцінка у їх розрізі позицій України з визначенням факторів, що обумовлюють її інноваційну конкурентоспроможність. Для досягнення цієї мети виконано такі завдання:

- проаналізувати основні глобальні тенденції у сфері інновацій за даними GII за останні 5–10 років;
- порівняти рейтингові позиції України з країнами Східної Європи, сусідніми країнами та світовими лідерами інновацій (Швейцарія, Швеція, США тощо);
- визначити ключові фактори, які впливають на рівень інноваційного розвитку та конкурентоспроможність України;
- сформулювати висновків щодо актуальних викликів і можливостей для підвищення позицій України в GII.

Відповідно до результатів GII можемо спостерігати стабільне лідерство групи високорозвинених економік. Протягом останніх 13–14 років Швейцарія незмінно очолює рейтинг GII (1-е місце), утримуючи провідні позиції за індикаторами результативності інновацій (наприклад, патенти або технологічні продукти). Швеція та Сполучені Штати Америки традиційно входять до трійки лідерів (2-е та 3-є місця відповідно у 2024 р.), а також Великобританія та Сінгапур стабільно потрапляють до першої п'ятірки найінноваційніших економік світу. Водночас, важливою тенденцією останнього десятиріччя є стрімкий прогрес

окремих країн із групи доходу вище середнього (за Світовим Банком). Так Китай піднявся до 11-го місця у ГІІ 2024, залишаючись єдиною країною з рівнем доходу вище середнього в першій двадцятці рейтингу [1, с. 18]. Індія також демонструє суттєвий розвиток – з 81-го місця у 2015 р. до 39-го у 2024 р.. Серед європейських країн високі інноваційні показники утримують північні держави (Данія, Фінляндія та Нідерланди), а також активний ріст спостерігається у країнах Балтії (Естонія – 16-е місце, Литва – 35-е, Латвія – 42-е у 2024 р.). Загалом, інноваційна активність у Європі зростала: індекс інноваційної результативності ЄС підвищився на близько 8,5% з 2015 року по 2022 рік, що підтверджує поступовий прогрес регіону. Не зважаючи на загальний ріст ГІІ у всіх вищезгаданих країнах, глобально інноваційна екосистема продовжує зіштовхуватися з новими викликами. Дані ГІІ 2023 вказують на невизначеність у фінансуванні стартапів. Так, після сплеску венчурного капіталу у 2021 р., у 2022 р. його глобальний обсяг різко скоротився через повільне відновлення після пандемії, підвищення відсоткових ставок та російської війни в Україні. Попри це, інноваційна діяльність лишається досить стійкою – країни продовжують інвестувати у науку і технології, концентруючись на підвищенні якості інновацій (наприклад, розвитку наукових кластерів та підготовці кадрів).

Україна належить до країн з інноваційним потенціалом вище очікуваного для її рівня доходів. Іншими словами, Україна стабільно потрапляє до групи «інноваційних оверперформерів» за методологією ГІІ, тобто країн, що демонструють кращі результати в сфері інновацій, ніж можна було б передбачити на основі їх рівня ВВП на душу населення. Протягом 2013-2023 років рейтингове місце України коливалося, відображаючи як внутрішні перетворення, так і зовнішні кризи. Так, у 2013 р. Україна займала 71-шу позицію зі 142 країн, після чого впродовж декількох років покращувала свої показники - до 43-ї позиції у 2018 р, незважаючи на вторгнення росії на схід країни. Максимум було досягнуто у 2020 р., коли Україна посіла 45-е місце серед 131 країни. Надалі, через війну та економічні потрясіння, позиції дещо погіршилися: 57-е – у 2022 р., 55-е – у 2023 р. та 60-е – у 2024 р.. Тобто, у 2022 р. відбувся різкий спад рейтингу, але за підсумками 2023 р. Україні вдалося частково відновити втрачені позиції. Для наочності на рис. 1 показано динаміку місця України в ГІІ у порівнянні з деякими сусідніми країнами.

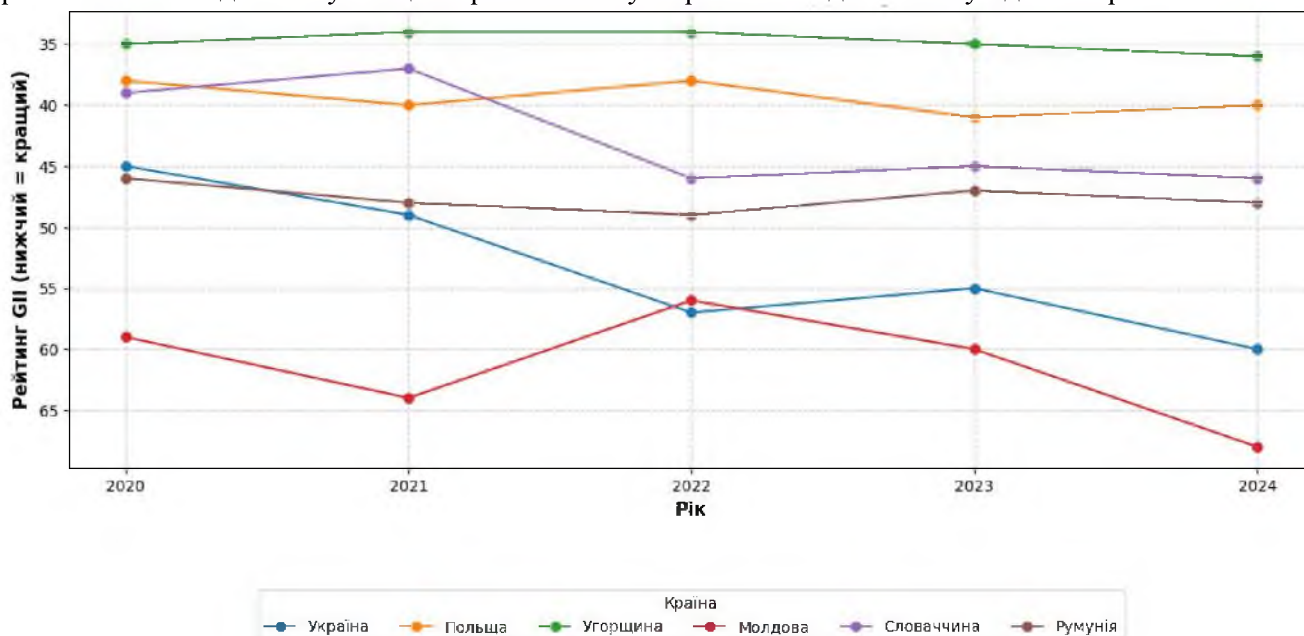

Рис. 1. Динаміка позицій України, Польщі, Угорщина, Молдова, Словаччина та Румунія у Глобальному індексі інновацій (2020–2024 рр.)

Джерело: створено автором на основі [1, 2, 3, 4, 5]

За підсумками ГІІ 2024 Україна посіла 60-те місце серед 132 економік світу. Це на 5 позицій нижче порівняно з 2023 роком (55-те місце) і свідчить про зниження загального інноваційного потенціалу країни. Водночас Україна зберігає доволі сильну позицію серед країн із доходами нижче середнього 4-те місце після Індії, В'єтнаму та Філіппіни. У європейському регіоні Україна

наразі займає 34-ту позицію з 39 країн, випереджаючи Чорногорію, Молдову, Боснію і Герцеговину, Албанію. Для порівняння, Польща у 2024 р. знаходиться на 40-й позиції (індекс 37.0), Словаччина – на 46-у (34.3), Румунія – на 48-й (33.4), а Угорщина – на 36-у (індекс 39.6). Молдова, попри подібний рівень доходів, розташувалася на 68-му місці, дещо позаду України. Світові лідери залишаються недосяжними: так, Швейцарія зберегла 1-ше місце (ГП 67.5), тоді як Україна – лише 29.5 бали (60-те місце). Таким чином, відставання від інноваційних хабів світу залишається значним. Водночас Україна демонструє відносну ефективність інновацій – вона генерує більше результатів, ніж можна було б очікувати з огляду на рівень інвестицій. Особливими досягненнями стали високі місця у показниках: кількість корисних моделей (1-ше місце), частка жінок із вищою освітою (2-ге), показники онлайн-творчості та створення мобільних додатків. Водночас Україна втратила позиції у сферах інституційного розвитку, залучення іноземних інвестицій, охоплення вищою освітою та розвитку інфраструктури [6].

Аналіз компонентів ГП вказує на структурні сильні та слабкі сторони української інноваційної екосистеми. Згідно з профілем ГП саме у 2023, Україна значно краще проявляє себе за виходами інновацій, ніж за вхідними ресурсами. Зокрема, у 2023 р. Україна за результативністю інновацій (індекс «Outputs») посіла 42-ге місце, тоді як за інноваційними ресурсами та умовами (індекс «Inputs») – лише 78-ме. Це свідчить про певну ефективність використання наявних ресурсів – навіть маючи обмежені інвестиції, країна генерує порівняно непогані результати (патенти, технологічні продукти, творчий контент тощо). До прикладу, за даними ЮНЕСКО, Україна має найвищу в регіоні кількість чинних патентів на млн населення (226) серед країн Чорноморського басейну. Український ІТ-сектор став одним із двигунів інновацій: понад 40% експорту послуг країни складають інформаційно-технологічні послуги. Це досягнення стало можливим завдяки високому рівню освіти в галузі програмування та інженерії, інтеграції у глобальні ланцюги аутсорсингових послуг і появі численних технологічних стартапів. Водночас, недоліки інноваційної системи України проявляються у слабких інституціях та обмежених інвестиціях в науку. У ГП 2024, що базується на даних 2022–2023 років, Україна опустилася на 60-те місце саме через погіршення за стовпами «Інститути» (107-е місце) та «Людський капітал і дослідження» (54-е). Зокрема, викликають занепокоєння низькі показники за якістю інституційного середовища – ефективність уряду (99-е місце) та дотримання верховенства права (115-е) є одними з найгірших серед оцінюваних країн. Корупція, недосконалість правової системи, бюрократія і воєнні ризики стримують інноваційну активність, знижуючи привабливість країни для інвесторів. Крім того, інвестиції у науку і дослідження залишаються недостатніми: витрати на R&D в Україні становили лише близько 0,33% від ВВП у 2022 році, знизившись із 0,38% у 2021 році. Для порівняння, середній рівень R&D-витрат у країнах ЄС перевищує 2% ВВП, а в лідерів інновацій (Південна Корея, Ізраїль) – понад 4% ВВП. Низький рівень фінансування науки призводить до відтоку талантів та старіння наукової інфраструктури. За оцінками ЮНЕСКО, станом на 2020 р. чисельність дослідників в Україні була значно меншою, ніж в країнах-сусідах (менш ніж 1 тис. дослідників на млн населення проти близько 3 тис. у країнах ЄС). Людський капітал є відносно сильним місцем України – рівень охоплення вищою освітою (44-е місце за показником вступу у ВНЗ) та наявність кваліфікованих інженерів і науковців створюють базис для інновацій. Проте відтік висококваліфікованих кадрів за кордон (в тому числі через військові дії та економічні труднощі) став серйозним викликом. Інфраструктура та цифровізація поступово поліпшуються: Україна активно розбудовує електронні сервіси та інтернет-покриття (онлайн-услуги уряду – 8-е місце у світі), впроваджує цифрові ініціативи (наприклад, платформа «Дія») і демонструє успіхи в експорті ІКТ-послуг. Міжнародна інтеграція у науково-технічну сферу теж є важливим фактором розвитку: Україна приєдналася до європейських рамкових програм досліджень (Horizon 2020 у 2015 р.) та отримала доступ до грантів ЄС, що сприяло підвищенню публікаційної активності та участі в спільних проектах. Ці кроки відкривають можливості для трансферу технологій і найкращих практик.

Глобальні тенденції інноваційного розвитку останніх років характеризуються збереженням провідних позицій інноваційно розвинених країн на чолі зі Швейцарією, а також динамічним прогресом окремих економік, що розвиваються (Китай, Індія, В'єтнам та ін.). Україна, попри

обмежені ресурси та потрясіння, продовжує триматися серед інноваційних країн світу, перевершуючи очікування для свого рівня розвитку. Її поточне місце (60-е у ГІІ 2024) свідчить про наявність науково-технологічного потенціалу, який, однак, реалізується не повністю через системні перешкоди. До головних викликів належать: необхідність підвищення ефективності інститутів (боротьба з корупцією, посилення правової захищеності інвесторів), нарощення фінансування R&D та відновлення наукової інфраструктури, збереження людського капіталу від «відпливу мізків», а також подолання наслідків війни (руйнування лабораторій, міграція фахівців). Водночас, є і можливості для піднесення інноваційного розвитку України. По-перше, повоєнна відбудова економіки може бути спрямована на принципах «Build Back Better», із впровадженням сучасних технологій, зеленої енергетики та цифрових рішень – це шанс стрімко модернізувати виробничу базу і інфраструктуру країни. По-друге, активне залучення міжнародної допомоги та інвестицій (зокрема через програми співпраці з ЄС та OECD) дозволить подолати фінансові обмеження у науковій сфері та інтегрувати українську науку у світовий простір. По-третє, збереження і розвиток успішних секторів (ІТ та креативні індустрії) створює мультиплікативний ефект для всієї економіки, підвищуючи її конкурентоспроможність. Таким чином, для покращення позицій України у Глобальному індексі інновацій необхідна комплексна стратегія, що включає інституційні реформи, інвестиції в науку та освіту, підтримку інноваційного підприємництва і тісну міжнародну співпрацю. Реалізація цього потенціалу сприятиме входженню України до кола інноваційних лідерів регіону та підвищенню її глобальної конкурентоспроможності.

Список використаних джерел

1. Dutta S., Lanvin B. Global Innovation Index 2021 Tracking Innovation through the COVID-19 Crisis / ред.: L. Rivera León, S. Wunsch-Vincent. Geneva, Switzerland : World Intellectual Property Organization., 2021. 205 с.
2. Global Innovation Index 2024 : Unlocking the Promise of Social Entrepreneurship. : Book. Geneva, Switzerland : World Intellectual Property Organization, 2024. 326 с.
3. Global Innovation Index 2020. WIPO - World Intellectual Property Organization. URL: <https://www.wipo.int/publications/en/details.jsp?id=4514> (дата звернення: 13.04.2025).
4. 2022. global-innovation-index. URL: <https://www.wipo.int/web/global-innovation-index/2022/index> (дата звернення: 13.04.2025).
5. Global Innovation Index 2023: Innovation in the face of uncertainty. global-innovation-index. URL: <https://www.wipo.int/web/global-innovation-index/2023/index> (дата звернення: 13.04.2025).
6. Бобко Н. Інноваційна діяльність в Україні: рейтингова оцінка та перспективи розвитку в сучасних умовах // Економічний аналіз. – 2024. – Т. 34, № 4. – С. 294-304. – DOI: <https://doi.org/10.35774/econa2024.04.294>.
7. Eurostat. Science, technology and innovation data. – Режим доступу: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/science-technology-innovation/data> (дата звернення: 13.04.2025).
8. OECD Science, Technology and Innovation Outlook 2023. – Париж: OECD Publishing, 2023. – 312 с. – Режим доступу: <https://www.oecd.org/sti/oecd-science-technology-and-innovation-outlook-25186167.htm> (дата звернення: 13.04.2025).
9. UNESCO Science Report: the race against time for smarter development. – Париж: ЮНЕСКО, 2021. – 742 с. – Режим доступу: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000377433> (дата звернення: 13.04.2025).
10. CountryEconomy. Global Innovation Index ranking by country, 2013–2024. – Режим доступу: <https://countryeconomy.com/government/global-innovation-index> (дата звернення: 13.04.2025).
11. OECD. Building back a better innovation ecosystem in Ukraine. – OECD Policy Responses to the Coronavirus (COVID-19), 2022. – Режим доступу: <https://www.oecd.org/ukraine/building-back-a-better-innovation-ecosystem-in-ukraine.pdf> (дата звернення: 13.04.2025).

12. The World Bank. Research and development expenditure (% of GDP) – Ukraine. – Режим доступу: <https://data.worldbank.org/indicator/GB.XPD.RSDV.GD.ZS?locations=UA> (дата звернення: 13.04.2025).

Губина Є.О.,
студентка БП «Маркетинг», 3 курс,
Національний університет «Києво-Могилянська академія»

ВПЛИВ ВІЙНИ В УКРАЇНІ НА СВІТОВІ ФІНАНСОВІ РИНКИ

У 2022 році Росія розпочала повномасштабне вторгнення в Україну, що стало надзвичайно потужним шоком для світової економіки. Військовий конфлікт такого масштабу у еру глобалізації порушив глобальні ланцюги постачання, спричинив зростання цін на енергоносії та, як наслідок, вплинув на світові фінансові ринки. Актуальність теми полягає в необхідності розуміння того, як саме подібні потрясіння впливають на фінансові потоки, стабільність цінних паперів, біржових індексів. Це дозволить ефективніше оцінювати ризики, прогнозувати поведінку ринків у кризових умовах та в результаті - приймати зважені рішення щодо персональних та державних фінансів.

Для того, аби краще зрозуміти, як саме війна впливає на фінансові ринки, спершу варто поглянути на історичний досвід. Великі військові конфлікти минулого століття значно змінювали світовий устрій, що відображалось і на фінансових інструментах. Аналіз динаміки ключових фінансових показників в періоди глобальних війн дозволяє виявити типові закономірності, які можуть бути релевантними й у контексті війни в Україні.

Перша Світова Війна у 2014, як стверджує Ben Carlson [1], обвалила індекс Доу-Джонса на понад 30%. Індекс Доу-Джонса - найстаріший американський ринковий індекс, що був створений для відстеження американських фондових ринків, зараз він охоплює 30 найбільших компаній США. [2] Тож, так як війна буквально зупинила діяльність бізнесу, було прийнято рішення закрити фондовий ринок. Після шести місяців його відкрили, а індекс піднявся на 88%. Загалом, від початку війни у 1914 році до 1918 року індекс зріс на 43%, що дорівнює 8,7% щорічно. У Другій Світовій війні фінансові ринки теж не зреагували очікуваним падінням: від початку до закінчення війни у другій половині 1945 вже згадуваний індекс зріс на 50%. [1]

Deborah D'Souza [3], досліджуючи тему впливу війн на фондові ринки використовує ще один популярний індекс - S&P 500, що складається з акцій 500 найбільших компаній, які обрані так, аби відображати якнайширше економіку США. Вона наводить перелік військових, терористичних подій, та показує як на них відреагував індекс S&P 500. Деякі з них, які спричинили довші падіння, ми подали для ознайомлення у Табл. 1. Історичні приклади демонструють, що військові конфлікти супроводжуються падінням фінансових ринків, проте вони доволі швидко відновлюючись показують зростання. Повертаючись до війни в Україні, далі розглянемо поведінку індексу S&P після повномасштабного вторгнення.

Дані з [4] ми подали на Рис. 1, де помаранчевим колом позначене 22 лютого. Як ми бачимо, після вторгнення спостерігається падіння, проте індекс відновлюється вже протягом місяця. Не зважаючи на загальну тенденцію до відновлення, ринки залишаються волатильними: можна побачити, що S&P продовжує переживати періодичні зниження та зростання. Тим не менш, у більш довгостроковій перспективі, тобто через рік, поведінку індексу вже можна назвати зростаючою. Даний аналіз показує, що історично фондовий ринок відновлюється, навіть після таких глобальних потрясінь.

Крім короткострокового падіння показників фінансових ринків, не менш важливим є інфляційний аспект, Олександр Ютиш [5] зазначає, що для усіх військових конфліктів характерне значне підвищення інфляційних процесів.

Вплив геополітичних подій на індекс S&P 500

Подія	Дата події	Одноденне падіння	Загальне падіння	Кількість днів до відновлення
Атака на нафтові об'єкти Саудівської Аравії	14.09.2019	-0,3%	-4,0%	41
Криза з пуском ракет Північною Кореєю	28.07.2017	-0,1%	1,5%	36
Бомбардування Сирії	07.04.2017	-0,1%	-1,2%	18
Вибух на Бостонському марафоні	15.04.2013	-2,3%	-3%	15
Вибухи в Мадриді	11.03.2004	-1,5%	-2,9%	20
Теракти в США 11 вересня	11.09.2001	-4,9%	-11,6%	31
Вторгнення Іраку в Кувейт	02.08.1990	-1,1%	-16,9%	189
Теракт на Олімпіаді в Мюнхені	05.09.1972	-0,3%	-4,3%	57
Тетський наступ у В'єтнамі	30.01.1968	-0,5%	-6,0%	65

Джерело: створено автором на основі [3]

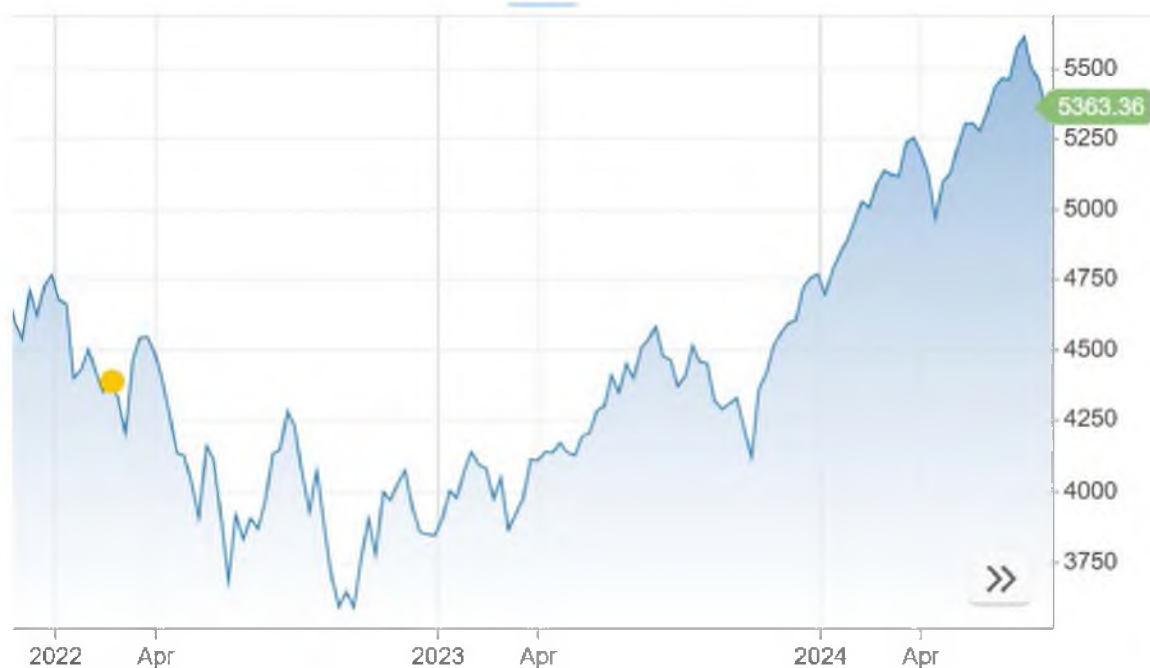

Рис. 1. Індекс S&P після початку повномасштабного вторгнення

Джерело: [4]

Як ми можемо бачити на Рис. 2, інфляція споживчих цін за даними Світового банку [6] у 2022 році була найвища у десятилітті. Не зважаючи на волатильність класичних фінансових інструментів, під час війн виникає гостра потреба у захисті персональних фінансів від інфляції. Автор статті The Economist [7] пояснює, що війна створює надзвичайно високу невизначеність, в умовах якої важко передбачити майбутні події, навіть на основі минулих воєн. Так, під час Першої Світової найспішнішими були американські акції. Напередодні Другої Світової, інвестори намагалися передбачити падіння та на основі попереднього досвіду купували їх, проте саме британські акції були виграшними. [7]

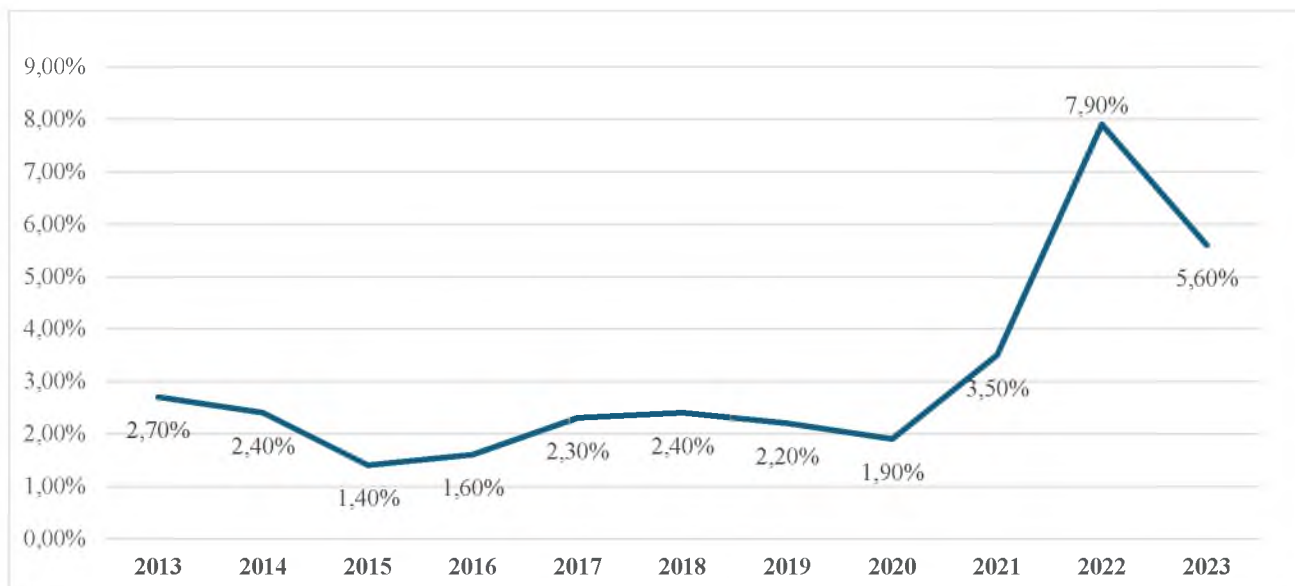

Рис. 2. Інфляція споживчих цін у світі

Джерело: створено автором на основі [6]

Намагаючись відповісти на питання, у що ж таки варто інвестувати, аби вберегтися від інфляції під час війни, пан Ютиш розглядає інвестиції в оборонну промисловість. Він стверджує, що в очікуванні загострення конфліктів оборонна промисловість зазвичай зростає, тож це могло б стати одним з варіантів. Проте варто розуміти, що в мирний час, компанії військово-промислового комплексу виробляють також і цивільну техніку, попит на яку може падати. Більш того, через порушення глобальних ланцюгів поставок, виробництва зброї можуть зазнавати ускладнень. Усе це в сумі дає розуміння, що це все ж лишається ризиковим активом. [5]

Тож, беручи до уваги всю досліджувану інформацію, найкращим активом для збереження коштів у період високої інфляції внаслідок війни лишаються акції популярних біржових фондів. Індекс Доу-Джонса, S&P хоча й показують падіння, як реакцію на початок війни, у середньостроковій перспективі завжди відновлюються та продовжують зростати, як ми спостерігали це, коли у ретроспективі дивилися на їх реакцію на військові конфлікти.

Список використаних джерел

1. Carlson B. The relationship between geopolitical crises and market outcomes isn't simple. Fortune. URL: <https://fortune.com/2020/01/03/iran-us-conflict-stock-market-oil-prices/>
2. Індекс Доу-Джонса (Dow Jones). Мінфін. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/markets/stock/dji/>
3. D'Souza D. How war affects the modern stock market. Investopedia. URL: <https://www.investopedia.com/solving-the-war-puzzle-4780889>
4. SPX. CNBC. URL: <https://www.cnbc.com/quotes/.SPX>
5. Ютиш О. Куди інвестувати у разі Третьої світової війни та економічної кризи?. Notion. URL: <https://yuinvest.notion.site/4a552c9d68d244e8bb0705715dd30d08>
6. Inflation, consumer prices (annual %). World Bank. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/FP.CPI.TOTL.ZG?start=2013>
7. Buttonwood. What a third world war would mean for investors. The Economist. URL: <https://www.economist.com/finance-and-economics/2023/10/30/what-a-third-world-war-would-mean-for-investors>

Денисюк Т.П.,
студентка ОПП «Громадське здоров'я»,
1 курс другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Національний університет «Острозька академія»

СИСТЕМА ГРОМАДСЬКОГО ЗДОРОВ'Я В УКРАЇНІ ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА СФЕРИ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

У Стратегії розвитку системи охорони здоров'я України до 2030 року значне місце приділено системі громадського здоров'я, її ролі та завданням [1].

Громадське здоров'я - це постійний і системний процес попередження і подолання захворювань, зміцнення здоров'я і благополуччя населення шляхом застосування широкого спектра заходів аналітичного, організаційного і практичного характеру [2].

У доповіді «Support to Decentralisation Reform in Ukraine U-LEAD with Europe» [3, с. 5] зміст поняття «громадське здоров'я» визначається як система заходів щодо попередження захворюванням, травматизму, інвалідності та смерті, промоція здорового способу життя та збереження здорового середовища й умов життя для теперішнього та майбутніх поколінь. Їх орієнтовано на поліпшення середовища життєдіяльності, зменшення факторів ризику захворювань і смертності серед населення, стимулювання факторів щодо зміцнення здоров'я, заохочення до здорового та активного способу життя.

Система громадського здоров'я є основою профілактичної медицини і спрямована на збереження здоров'я населення, зменшення витрат на медичне обслуговування завдяки запобіганню захворюваності населення, активізації спрямовування його до ведення здорового способу життя. Це політика в галузі охорони здоров'я щодо розподілу ресурсів; організації та управління в системі охорони здоров'я; безпеки довкілля, праці, харчових продуктів. Вона ґрунтується на об'єднанні зусиль усього суспільства, державних і недержавних інституцій, громадян, міжсекторальної взаємодії. Широкий спектр заходів стосується імунізації населення, зміцнення здоров'я та догляду за дітьми, маркування харчових продуктів, збільшення вмісту вітамінів і мікроелементів у продуктах харчування, гарантування якісно організованих і доступних медичних послуг тощо

Реалізація заходів потребує стратегічного, концептуального і програмно цільового підходу до формування та забезпечення плану дій, а саме: прогнозування, планування, організації, контролю, застосування комплексу заходів, інструментів та процедур на державному і недержавному рівнях.

Ключову роль у профілактиці захворювань, зміцненні здоров'я, формуванні здорового способу життя відведено первинній ланці надання медичної допомоги (сімейні лікарі та медсестри) [4]. Разом з тим завдання громадського здоров'я передбачають отримання синергетичного ефекту від взаємодії широкого кола суб'єктів суспільства. Це населення широкого демографічного діапазону, фахівці різних спеціальностей. Серед них спеціалісти в галузі епідеміології; управління системою охорони здоров'я; медичні фахівці (інфекціоністи, дієтологи, нутриціологи, психотерапевти, фармацевтів, гігієністи, юристи; фахівці з безпечності харчових продуктів і ветеринарної медицини; спеціалісти з розвитку громад, експерти з комунікації тощо) [3, с. 6]. Важливу роль відведено підвищенню активності громад та організацій, формуванню ідеології і політики здорового способу життя самих громадян (фізичної активності, невживання шкідливих продуктів харчування, зміцненні власного здоров'я).

Оперативними функціями громадського здоров'я є наступні [3, с. 14]:

1. Епідагляд та оцінювання стану здоров'я, добробуту населення, нагляд за діяльністю системи охорони здоров'я (фінансування, трудові ресурси, доступ населення до основних лікарських засобів, виявлення тенденцій поширення проблем у сфері охорони здоров'я).

2. Моніторинг і реагування на небезпеки для здоров'я та надзвичайні ситуації у сфері охорони здоров'я (виявлення та моніторинг ризиків, розробка інституціональних заходів систем запобігання ризиків та формування планів реагування).

3. Захист здоров'я, гарантування безпеки довілля, праці та безпечності харчових продуктів (нагляд і контроль за дотримання норм, правил і стандартів, дотриманням законодавства); оцінювання ризиків, управління ними; комунікації з метою гарантування безпеки довілля, праці, харчових продуктів).

4. Зміцнення здоров'я населення, вплив на соціальні детермінанти, скорочення нерівності за показниками здоров'я. Реалізація цієї функції потребує міжсекторального та міждисциплінарного підходу, готовності уряду і системи охорони здоров'я, формування відповідних механізмів впливу на основні фактори ризику для здоров'я (тютюн, алкоголь, харчування та фізична активність), психічне, сексуальне та репродуктивне здоров'я, профілактика травматизму.

5. Профілактика хвороб, раннє їх виявлення.

6. Забезпечення стратегічного управління в інтересах здоров'я та добробуту. Стосується проблем розроблення політики громадського здоров'я, управління, звітності, планування, реалізації, моніторингу і оцінювання результатів. Потребує міжсекторальної взаємодії усіх зацікавлених осіб (стейкхолдерів) на національному, регіональному (обласному) та місцевому (локальному) рівнях.

7. Забезпечення сфери громадського здоров'я кваліфікованими кадрами в достатній кількості.

8. Забезпечення функціонування організаційних структур і фінансування на основі застосування координаційних механізмів з адекватним фінансуванням усіх наявних структур.

9. Інформаційно-роз'яснювальна діяльність (адвокація), комунікація та соціальна мобілізація в інтересах здоров'я. Вона потребує планування, проведення та оцінювання інформаційно-роз'яснювальних програм громадського здоров'я, відповідної комунікації.

10. Сприяння розвитку наукових досліджень у сфері громадського здоров'я для наукового обґрунтування політик і практичних втручань.

Система громадського здоров'я, як й система охорони здоров'я в цілому, ґрунтується на узгодженій політиці усіх рівнів державного управління. Виходячи з потреб суспільства, їх пріоритетності, ресурсних можливостей, державні органи влади формують відповідну політику у цій сфері, яка обґрунтовується на відповідній її концепції [5] та програмах громадського здоров'я [6]. При розробці регіональних (обласних) і місцевих (територіальних) програм виходять із пріоритетності державних програм [7].

Тим самим забезпечується загальноурядовий підхід для досягнення спільної мети та інтегрованого реагування уряду на конкретні проблеми на основі узгодження політик і програм з метою підвищення їх ефективності та результативності, а також управління програмами і проектами як їх складовими (за необхідності розробки таких проєктів).

Ефективна профілактика та контроль за неінфекційними захворюваннями вимагають мультисекторальних підходів до охорони здоров'я на урядовому рівні. Потрібна співпраця в таких галузях, як охорона здоров'я, освіта, енергетика, сільське господарство, спорт, транспорт, зв'язок, містобудування, довілля, праця, зайнятість, промисловість і торгівля, фінанси і соціально-економічний розвиток. Цей підхід передбачає залучення громадянського суспільства, територіальних громад [3, с.17], практичної реалізації повноважень місцевого самоврядування як суб'єктів системи громадського здоров'я, координації діяльності центральних і місцевих органів виконавчої влади [7].

Отже, роль і завдання системи громадського здоров'я як важливої складової сфери охорони, є стратегічними та комплексними. Їх реалізація потребує активного залучення широкого кола зацікавлених сторін до вирішення проблем охорони здоров'я на всіх рівнях (від державного до місцевого), а також населення та узгодженості їх взаємодії.

Список використаних джерел

1. Стратегія розвитку системи охорони здоров'я до 2030 року. ПРОЄКТ від 23 лютого 2022 року. Фіналізований та погоджений членами Міжсекторальної робочої групи з питань розробки Стратегії розвитку системи охорони здоров'я до 2030 року. – Режим доступу :

<https://moz.gov.ua/uploads/ckeditor/%D0%A1%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D1%96%D1%8F/UKR%20Health%20Strategy%20Feb%202024.2022.pdf>.

2. Кравченко С. В. Громадське здоров'я: поняття і сутність, роль інформаційно-аналітичного супроводу. Вісник соціальної гігієни та організації охорони здоров'я України. 2022. № 1 (91) С. 70-76. Режим доступу: [file:///C:/Users/comp/Downloads/kovbasyuk_i,+70-74%20\(5\).pdf](file:///C:/Users/comp/Downloads/kovbasyuk_i,+70-74%20(5).pdf)

3. Операційний посібник «Розробка та фінансування регіональних і місцевих програм громадського здоров'я. за ред. ред. кол. авторів :Віктор Ляшко та ін. ЦГЗУ 2019. 60. Режим доступу:

https://phc.org.ua/sites/default/files/users/user90/Manual_Development%20and%20funding%20of%20regional%20and%20local%20public%20health%20programs_print_210x297%2B3mm.pdf

4. Mechanism for Implementing the State Guarantee Program for Medical Services at the Primary Level. I.V., Hushchuk, Igor V., V.A., Smiiianov, Vladyslav A., N.P., Topishko, Natalya P., ... V.I., Potseluiiev, Volodymyr I., Wiadomosci lekarskie (Warsaw, Poland : 1960), December, 2024. – Режим доступу : <https://wiadlek.p.12-2024/SCOPUS>

5. Про схвалення Концепції розвитку громадського здоров'я. Розпорядження КМУ від 30 листопада 2016 р. No 1002-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1002-2016-%D1%80#Text>.

6. Про „Обласну цільову соціальну програму з громадського здоров'я на 2021–2024 роки” (проект). URL: <https://www.rv.gov.ua/pro-oblasnu-cilovu-socialnu-programu-z-gromadskogo-zdorovya-na-2021-2024-roki-proekt>

7. V. Hushchuk; N. P. Topishko; S. M. Galetskyi; O. I. Dovhunyk .Розробка і фінансове забезпечення програм у сфері громадського здоров'я на державному і місцевому (регіональному) рівнях: програмно-цільовий підхід. Public Health Journal , | Journal article December, 2024 Випуск 2(6). 2024-12-27 С. 61-69. – Режим доступу : <https://journals.ostroh-academy.rv.ua/index.php/publichealth/issue/view/7/7>.

Деркач А.В.,

студент ОПП «Економіка», 4 курс,

Національний університет «Києво-Могиланська академія»

РОЛЬ ПІДПРИЄМСТВ У СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОМУ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

В умовах війни та економічної нестабільності підприємства в Україні відіграють ключову роль у збереженні економічної життєздатності країни. Аналіз їхньої стійкості та адаптивності дозволяє глибше зрозуміти механізми подолання криз і формування підґрунтя для відновлення економіки. Попри очевидну роль бізнесу в підтримці економіки, недостатньо досліджено, як саме підприємства адаптуються до умов невизначеності та які чинники сприяють їх виживанню й розвитку під час війни.

Завдання дослідження:

- Розкрити особливості впливу війни та пандемії на функціонування малого, середнього і великого бізнесу.
- Визначити ключові приклади успішної адаптації українських підприємств до кризових умов.
- Проаналізувати державні та міжнародні інструменти підтримки бізнесу у воєнний період.
- Оцінити внесок підприємств у стабілізацію економіки та перспективи їх ролі у повоєнному відновленні.

Попри глибокі потрясіння – від карантинних обмежень до руйнувань інфраструктури – підприємства України продемонстрували значну стійкість та здатність до швидкої адаптації. Так, у 2022 році через російське вторгнення ВВП України впав приблизно на 30–35%, та було втрачено близько 5 мільйонів робочих місць [6]. Водночас уже наприкінці 2022 року більшість малих і

середніх підприємств відновили діяльність: 57% МСП змогли зберегти довоєнний рівень роботи, лише 6% залишалися призупиненими [6]. Це свідчить про те, що українські підприємці, навіть у умовах шоку, стали опорою економічного життя, забезпечуючи зайнятість населення й надходження до бюджету.

Пандемія COVID-19 завдала першого потужного удару по бізнес-середовищу. Майже 86% фізичних осіб-підприємців зазнали збитків через карантин, причому кожен третій втратив від половини до 75% доходів і був змушений нарощувати борги [3]. Жорсткі локдауни особливо вплинули на малий бізнес у сфері послуг – ресторанах, готелях, транспорті. Так, у перші місяці карантину 2020 року кількість закриттів малого бізнесу перевищувала кількість нових реєстрацій, що відображало побоювання підприємців розпочинати справу в умовах невизначеності [3]. Водночас деякі галузі виявилися більш гнучкими та навіть здобули переваги завдяки зміні кон'юнктури. За даними Міністерства економіки, у період карантину менше постраждали або швидше відновилися фармацевтична, хімічна та харчова промисловості, ІТ-сектор, фінансові послуги та сфера охорони здоров'я [2]. Багато підприємств прискорили цифровізацію, перейшовши на онлайн-роботу та електронну комерцію, що дало змогу їм зберегти клієнтів і обсяги продажу. Наприклад, роздрібна торгівля активно розвинула кур'єрську доставку й онлайн-замовлення, мінімізуючи втрати від закриття офлайн-магазинів [2]. Пандемія спонукала бізнес шукати нові ніші та формати діяльності – майже половина малих підприємців замислилися про перепрофілювання вже у 2020 році [3]. Таким чином, у розпал COVID-19 українські підприємства, наскільки це було можливо, підтримували економічну активність – постачали товари першої необхідності, зберігали робочі місця, реагували на потреби споживачів у період карантину.

Повномасштабна війна, що розпочалася у 2022 році, стала другим – ще важчим – випробуванням для українського бізнесу. У перші місяці вторгнення багато підприємств повністю зупинилися; найбільше постраждали регіони активних бойових дій. За оцінками, сукупні втрати малого та середнього бізнесу сягнули понад 83 млрд дол. США, а близько 10 мільйонів українців були змушені залишити свої домівки [4]. Темпи ділової активності різко впали, порушилися виробничо-збутові ланцюги, суттєво зменшився споживчий попит. Однак уже за кілька місяців після початку війни бізнес почав пристосовуватися. Багато компаній релокувалися у безпечніші регіони, частина персоналу повернулася до роботи. Якщо в 2022 році підприємці переважно діяли в режимі виживання і не могли вибудовувати довгострокові плани, то на кінець 2023 року вони склали повноцінні 2–3-річні стратегії розвитку [4]. Восени 2023 року в країні активно працювали понад 2 мільйони ФОПів, а кількість нових реєстрацій бізнесу (близько 25 тис. на місяць) перевищувала кількість закриттів (приблизно 17 тис.), що свідчить про відновлення підприємницької активності навіть під час війни [4]. Вітчизняний бізнес, по суті, став фундаментом економічної стійкості у воєнний час, продовжуючи виробляти продукцію, надавати послуги й забезпечувати бюджет податковими надходженнями.

Ключову роль у цьому відіграє адаптивність та винахідливість підприємців. Українські компанії всіх масштабів – від стартапів до промислових гігантів – активно шукали можливості підлаштуватися під нові реалії [4]. Сотні фірм здійснили релокацію із зон бойових дій: виробництва зі Сходу та Півдня перевезли обладнання на Захід України, тим самим зберігши свої виробничі потужності. Держава сприяла цьому процесу: вже у перші місяці війни запроцювала урядова програма релокації, у межах якої у відносно безпечні області перемістили понад 800 підприємств [5]. Деякі українські виробники тимчасово евакуювали потужності навіть за кордон – зокрема, заводи, що виготовляють продукцію для оборони, було розміщено на майданчиках європейських партнерів [5]. Іншою важливою адаптаційною стратегією став перехід на нові види продукції та послуг, затребувані в умовах війни. Чимало бізнесів змінили профіль: розпочали виготовляти товари тривалого зберігання, маскувальні сітки, захисне спорядження для цивільних і військових, безпілотники тощо [4]. Наприклад, невеликі швейні цехи, що раніше спеціалізувалися на пошитті одягу, переорієнтувалися на пошиття військової форми та бронежилетів, не лише підтримуючи армію, а й забезпечуючи роботою своїх працівників. Одночасно підприємці шукали нові ринки збуту за кордоном, диверсифікували логістичні

маршрути, щоб замінити втрачені регіональні ринки. Крім того, бізнес став більше покладатися на імпорт сировини та компонентів замість тих, доступ до яких було втрачено через бойові дії [4]. Фінансова гнучкість також стала частиною стратегії виживання: компанії залучали пільгові кредити, шукали грантову підтримку й інвестиції задля забезпечення оборотних коштів [4]. Усе це свідчить про здатність українських підприємств швидко реагувати на кризи, пропонувати нестандартні рішення та продовжувати функціонувати, наскільки це можливо за воєнних умов.

Примітно, що в умовах війни в Україні спостерігаються не лише втрати, а й точки зростання окремих секторів. Так, ІТ-сектор виявився найбільш стійким: за час війни не припинив діяльність жоден великий ІТ-проект; навпаки, багато компаній залучили додаткові інвестиції та збільшили експорт послуг [4]. Віртуальний характер роботи дав змогу ІТ-бізнесу відносно легко перемістити операції в безпечні місця або в онлайн, продовжуючи виконувати міжнародні контракти. Агропромисловий комплекс після короткого спаду також відновив експорт продовольства, адаптувавшись до нових логістичних шляхів – зокрема, через західний кордон і дунайські порти після блокування чорноморських маршрутів. Помітною тенденцією стало зростання підприємництва серед ветеранів війни: військовослужбовці та члени їхніх родин після демобілізації відкривають сотні нових малих бізнесів – від фермерських господарств і пекарень до крафтових виробництв [4]. Аналітики прогнозують, що саме ветеранський бізнес може стати рушійною силою повоєнного відродження економіки [4]. Опитування свідчать, що понад 60% ветеранів планують розпочати власну справу після повернення з фронту, й уже зараз в Україні успішно працюють кількості компаній, заснованих ветеранами [4]. Цей новий прошарок підприємців вносить динамізм в економіку і посилює соціальну згуртованість, адже часто саме ветеранські бізнеси активно працевлаштовують переселенців і колишніх військових, допомагаючи їм адаптуватися до мирного життя.

Вагомим чинником стійкості української економіки під час кризових періодів є державна підтримка підприємництва. Уряд України, взявши до уваги досвід пандемії, застосував низку інструментів для допомоги бізнесу як у 2020 році, так і після початку війни. У розпал COVID-19 влада впровадила програми прямої підтримки та пільгового оподаткування, що частково пом'якшили втрати малого бізнесу. Зокрема, уже навесні 2020 року стартувала програма «Доступні кредити 5-7-9%», що передбачала здешевлення банківських позик для МСП. За перші роки її дії бізнес отримав понад 70 тис. кредитів на загальну суму 225,4 млрд грн [5]. Також були запроваджені податкові послаблення – тимчасове звільнення фізичних осіб-підприємців від сплати ЄСВ та інші фіскальні стимули [2]. Найбільш постраждалим від локдауну підприємцям і найманим працівникам влада виплатила одноразову грошову допомогу в розмірі 8000 грн [2]. Такі кроки, поряд із підвищенням мінімальної зарплати й іншими заходами соціального захисту, були покликані зберегти платоспроможність населення та запобігти масовому закриттю бізнесу. У період війни державна підтримка стала ще більш адресною й масштабною. Окрім згаданої програми 5-7-9 (продовженої й розширеної в 2022–2023 рр.), діють численні грантові інструменти для заохочення підприємництва. Через портали «Дія» та інші платформи держава надає безповоротну фінансову допомогу для запуску чи розширення малого бізнесу. Одним із найбільших проєктів став грантовий конкурс «єРобота», зокрема його компонент «Власна справа», за яким українці можуть отримати до 250 тис. грн на відкриття бізнесу. Пріоритет надається ветеранам і членам їхніх родин: станом на літо 2023 року було видано понад 7500 грантів на суму більш ніж 1,8 млрд грн [4]. Уряд також підтримує галузеві напрями – наприклад, аграрії можуть отримати кошти на садівництво чи тепличне господарство [5]. Завдяки цим заходам, за даними Мінекономіки, з початку війни було реалізовано понад 7000 нових бізнес-проєктів у сфері малого підприємництва – від пекарень і кафе до невеликих виробництв [4]. Паралельно держава й Національний банк докладають зусиль, аби зберегти ліквідність і стабільність банківської системи, що робить фінанси більш доступними для бізнесу. Спрощення регуляторних процедур, переведення багатьох податкових та адміністративних послуг в онлайн також дали змогу підприємцям швидко взаємодіяти з державними органами. Високий рівень цифровізації державних сервісів став однією з причин, чому фінансова система й бізнес-операції

в Україні не зупинилися навіть під час ракетних обстрілів, а багато компаній перейшли на віддалену роботу [5].

Важливою складовою підтримки економіки стала також допомога міжнародних партнерів. З початку війни уряд отримав кошти від закордонних донорів на кредитні та грантові програми для МСП. Зокрема, за даними Урядового порталу, український приватний сектор залучив від іноземних партнерів та фінансових організацій понад 4 млрд євро [4]. ЄБРР, Європейський інвестиційний банк, USAID та інші міжнародні структури надали бізнесу фінансування, кредитні гарантії, страхування воєнних ризиків [4]. Це допомогло багатьом компаніям подолати найскладніші місяці, коли звичайні джерела доходів були зруйновані. Крім того, міжнародна спільнота сприяє інтеграції українського бізнесу у світові ринки – створюються спеціальні інвестиційні фонди, платформи для пошуку іноземних партнерів, відбувається лібералізація торгівлі з ЄС. Така синергія державної та міжнародної підтримки дає змогу приватному сектору України функціонувати навіть під час війни й закладає підвалини для майбутнього відновлення.

Для наочності впливу цих чинників варто згадати кілька конкретних кейсів. Яскравим прикладом є компанія «Чумак» – відомий виробник харчових продуктів із Херсонщини. Через окупацію регіону завод «Чумак» припинив роботу у перший день вторгнення, втративши доступ до сировини та обладнання. Здавалося, бізнес приречений, однак уже наприкінці 2022 року компанія відновила виробництво на нових майданчиках у центральній та західній Україні [1]. Керівництво «Чумак» уклало угоди з конкуруючими підприємствами у Луцьку та Запоріжжі, що надало змогу виготовляти кетчупи й соуси під власною маркою на чужих виробничих потужностях [1]. Таким чином, приклад «Чумака» показує, що навіть за найважчих умов можна не лише зберегти бізнес, а й переорієнтувати його на нові умови [1]. Інший показовий приклад – логістична компанія «Нова пошта», яка з перших днів війни стала критично важливою для забезпечення внутрішніх перевезень. Незважаючи на обстріли й ризики, «Нова пошта» продовжила доставляти посилки, ліки, продукти по всій Україні, швидко відновлюючи роботу відділень навіть у прифронтових містах. У такий спосіб ця приватна компанія фактично посилала державну інфраструктуру, забезпечивши оборону (доставки для ЗСУ) та постачання необхідних товарів населенню. У сфері ІТ можна згадати стартап Grammarly, заснований українцями: він не лише не згорнув діяльність, а й у 2022 році залучив значні іноземні інвестиції, досягнувши оцінки у 13 млрд дол. США, продовжуючи сплачувати податки в український бюджет. Подібні успішні історії надихають інших підприємців і доводять, що український бізнес – це рушій економічного розвитку, здатний працювати й зростати навіть за умов значної турбулентності.

Отже, роль підприємств у соціально-економічному розвитку України в умовах невизначеності є вирішальною. Підприємницький сектор забезпечує економіці гнучкість і життєздатність: під час кризи бізнес бере на себе функції збереження робочих місць, наповнення ринку товарами та послугами, а також підтримки експорту й податкових надходжень. Малий і середній бізнес особливо важливий для збереження стійкості громад, адже він швидко реагує на локальні виклики, сприяє зайнятості на місцях і знижує соціальну напругу. Водночас великі підприємства підтримують критичну інфраструктуру, беруть участь у гуманітарних ініціативах (як-от забезпечення населення генераторами та пальним у разі дефіциту). У тісній співпраці з урядом та за підтримки міжнародних партнерів український бізнес сьогодні не лише витримує удари, а й формує підґрунтя для відбудови країни. Кожне підприємство, яке вдалося зберегти та пристосувати до сучасних реалій, – це внесок у майбутнє економічне зростання, технологічний поступ і добробут суспільства.

Список використаних джерел

1. Мудрик Я. Що робити, якщо бізнес залишився в окупації?. – Європейська бізнес-асоціація. – URL: <https://eba.com.ua/shho-robityu-yakshho-biznes-zalyshyvsya-v-okupatsiyi/> (дата звернення: 13.04.2025).
2. На Форумі «Україна 30» обговорили питання діяльності малого бізнесу в умовах пандемії. – Міністерство економіки України. – URL: <https://me.gov.ua/News/Detail?lang=uk->

UA&id=c71a9d77-fc13-4ed1-943a-675a76361514&title=NaForumiukraina30-ObgovoriliPitanniaDiialnostiMalogoBiznesuVUmovakhPandemii (дата звернення: 13.04.2025).

3. Пандемія-2020 змінила життя українців. Що саме змінилося?. – Радіо Свобода. – URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/пандемія-яка-нас-змінила-як-вплинув-covid-19-на-життя-і-звички-людей/31012767.html> (дата звернення: 13.04.2025).

4. Український бізнес під час війни: реальна аналітика та перспективи на майбутнє у 2024 році. – Finstream.ua. – URL: <https://finstream.ua/ukrayinskyj-biznes-pid-chas-vijny-analytyka/> (дата звернення: 13.04.2025).

5. Що сприяє економічній стійкості України під час війни за Незалежність. – Укрінформ. – URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3751995-so-spriaje-ekonomichnijs-tijkosti-ukraini-pid-cas-vijni-za-nezaleznist.html> (дата звернення: 13.04.2025).

6. Bandura R., McLean M. Supporting Small- and Medium-Sized Enterprises for Ukraine's Recovery and Reconstruction. – Center for Strategic and International Studies. – URL: <https://www.csis.org/analysis/supporting-small-and-medium-sized-enterprises-ukraines-recovery-and-reconstruction> (дата звернення: 13.04.2025).

Добиш Т.Є.,
студентка ОПП «Економіка», 1 курс,
Національний університет «Києво-Могилянська академія»

ТЕОРІЯ АНТИКРИХКОСТІ В ЕКОНОМІЦІ: ЯК КРАЇНИ СТАЮТЬ СИЛЬНІШИМИ ЧЕРЕЗ КРИЗИ

Сучасна світова економіка перебуває у стані постійної невизначеності, зумовленої фінансовими та енергетичними кризами, пандеміями, геополітичними конфліктами. Деякі країни зазнають значних втрат, тоді як інші – адаптуються та використовують кризові ситуації для зміцнення своїх позицій. У цьому контексті ключового значення набуває концепція антикрихкості (Antifragility), запропонована Насімом Талебом. Вона дає можливість зрозуміти механізми, які дозволяють економікам не лише виживати, а й зростати у кризових умовах [1, с. 25-26].

Згідно з теорією антикрихкості, деякі системи не лише зберігають свою цілісність в умовах хаосу, а й підсилюються під його впливом, на противагу стійким системам, що просто протистоять зовнішнім загрозам, і крихким – які зазнають руйнування. У прикладному аспекті ця теорія має вагомим значення для аналізу економічних систем, стратегій урядів, бізнес-моделей компаній у часи невизначеності [1, с. 50-52].

Проблематика дослідження полягає у виявленні факторів, що сприяють антикрихкості економічних систем, а також у визначенні механізмів, за допомогою яких країни можуть використовувати кризи як можливості для розвитку.

Метою дослідження є аналіз основних принципів теорії антикрихкості в контексті економічного розвитку, а також визначення ключових чинників, що сприяють зміцненню економік в умовах криз.

Результати дослідження доводять, що антикрихкі економіки характеризуються високим рівнем інновацій, диверсифікованістю ресурсної бази, гнучкістю інституційних структур та адаптивною макроекономічною політикою [2, с. 120-122]. Країни, які після фінансової кризи 2008 року впровадили структурні реформи та зміцнили фінансові резерви, показали швидке відновлення у порівнянні з тими, хто дотримувався консервативної політики [3, с. 210-215].

Дослідження показують, що:

1) Антикрихкі економіки ефективно реагують на зовнішні шоки завдяки децентралізації управління та гнучкості ринків [4, с. 98-100].

2) Інституційна спроможність та рівень довіри в суспільстві відіграють ключову роль у формуванні антикрихких систем [5, с. 150-152].

3) Використання технологічних інновацій та цифрових рішень сприяє підвищенню стійкості економіки до глобальних викликів [6, с. 75-78].

4) Держави, що інвестують у людський капітал, зокрема у систему освіти, професійну перепідготовку та підвищення кваліфікації, створюють більш адаптивне суспільство, яке краще пристосовується до змін економічного середовища [7, с. 189-192].

5) Ефективна політика підтримки малого та середнього бізнесу дозволяє знизити рівень безробіття та підвищити економічну гнучкість [8, с. 230-235].

Для України в умовах невизначеності важливими кроками для підвищення її економічної антикрихкості є:

- розвиток інноваційного підприємництва та цифрової трансформації економіки;
- стимулювання експорту та диверсифікація торгівельних відносин;
- підтримка внутрішнього виробництва для зниження залежності від імпорту;
- впровадження адаптивних макроекономічних стратегій, що включають податкові та фінансові стимули для бізнесу;
- розвиток механізмів фінансової стійкості, зокрема створення стабілізаційних фондів для запобігання кризовим явищам.

Отже, дослідження концепції антикрихкості в економічних системах дозволяє зробити низку важливих висновків, які можуть стати основою для ефективної економічної політики в умовах глобальної невизначеності та криз. Теорія антикрихкості, на відміну від традиційних підходів, вказує на здатність економічних систем не лише витримувати потрясіння, але й посилюватися з їх допомогою. В умовах глобальних змін, зокрема фінансових і соціально-політичних криз, така здатність може стати визначальним чинником економічного розвитку на рівні окремих країн і всього світу.

Першочерговими чинниками, які сприяють створенню антикрихких економік, є диверсифікація економічних ресурсів, інституційна гнучкість, а також використання інноваційних технологій. В умовах криз, як показують дослідження, країни, що володіють високим рівнем адаптації та гнучкості, демонструють кращі показники відновлення і зростання порівняно з тими, які обирають статичні стратегії.

Для України, зокрема, необхідно зосередитися на таких ключових напрямках, як підтримка інноваційного підприємництва, розвиток цифрових технологій, диверсифікація зовнішньої торгівлі та стимулювання експорту. Крім того, важливим є інвестиції в людський капітал, що дозволяє суспільству краще адаптуватися до викликів глобальної економіки. Розвиток фінансових механізмів стабілізації та реформи у фінансовому секторі є важливими інструментами для підвищення стійкості економіки країни.

Загалом, результати дослідження свідчать, що концепція економічної антикрихкості може слугувати ефективним підходом до забезпечення стійкості в умовах непередбачуваних економічних і соціальних змін. Інтеграція принципів антикрихкості у процес формування економічної політики дозволяє не лише успішно долати кризові ситуації, а й трансформувати їх на користь подальшого розвитку. Це особливо важливо для України в умовах сучасних викликів і нестабільності.

Список використаних джерел

1. Taleb N. N. Antifragile: Things That Gain from Disorder. New York: Random House, 2012. 519 p.
2. Acemoglu D., Robinson J. Why Nations Fail: The Origins of Power, Prosperity, and Poverty. New York: Crown Business, 2012. 529 p.
3. Reinhart C. M., Rogoff K. S. This Time is Different: Eight Centuries of Financial Folly. Princeton: Princeton University Press, 2009. 496 p.
4. Aghion P., Howitt P. Endogenous Growth Theory. Cambridge: MIT Press, 1998. 694 p.
5. Fukuyama F. Trust: The Social Virtues and the Creation of Prosperity. New York: Free Press, 1995. 480 p.

6. Brynjolfsson E., McAfee A. The Second Machine Age: Work, Progress, and Prosperity in a Time of Brilliant Technologies. New York: W.W. Norton & Company, 2014. 320 p.
7. Hanushek E. A., Woessmann L. The Knowledge Capital of Nations: Education and the Economics of Growth. Cambridge: MIT Press, 2015. 275 p.
8. Audretsch D. B., Link A. N., Walshok M. L. The Oxford Handbook of Local Competitiveness. Oxford: Oxford University Press, 2015. 528 p.

Єрмоленко С.П.,
студентка МП «Економіка», 2 курс,
Національний університет «Києво-Могилянська академія»

ІНТЕГРАЦІЯ БІЗНЕСУ ТА ОСВІТИ: МЕХАНІЗМИ ПОДОЛАННЯ ДИСБАЛАНСУ МІЖ ПІДГОТОВКОЮ КАДРІВ ТА ПОТРЕБАМИ РИНКУ ПРАЦІ

Однією з ключових проблем сучасного ринку праці в Україні є значний дисбаланс між підготовкою кадрів у системі освіти та реальними запитами бізнесу. Незважаючи на високий рівень охоплення населення вищою освітою (82% українців здобувають вищу освіту, а 31% – професійно-технічну освіту), більшість випускників не можуть знайти роботу за фахом [1]. Згідно з опитуванням, лише третина випускників працює за спеціальністю, а 56% респондентів зазначили, що знання, отримані в університеті, виявилися мало корисними у професійній діяльності [2]. Одночасно вітчизняний бізнес стикається з гострим дефіцитом кваліфікованих кадрів, особливо в таких сферах, як будівництво (де брак працівників сягає 40%) та переробна промисловість (нестача кадрів становить 30%) [2].

Причини цього явища криються в застарілій системі освіти, недостатній інтеграції бізнесу та навчальних закладів, а також слабкій координації між державними органами, що регулюють ринок праці. Внаслідок цього зростає рівень безробіття серед молоді, а підприємства змушені витрачати додаткові ресурси на перекваліфікацію співробітників або залучення фахівців з-за кордону. Відсутність ефективних механізмів співпраці між бізнесом і освітніми установами стримує розвиток економіки, знижує конкурентоспроможність підприємств та гальмує інновації.

Для подолання дисбалансу між освітою та потребами ринку праці необхідно запровадити комплексні механізми взаємодії бізнесу та освітніх закладів. Світова практика показує ефективність таких моделей, як дуальна освіта в Німеччині, програми SkillsFuture у Сінгапурі та партнерські освітні ініціативи в США [3]. В Україні професійно-технічна освіта потребує модернізації за зразком німецької VET-системи, що передбачає поєднання навчання у закладі освіти з практичною підготовкою на підприємстві. Це дозволить випускникам здобувати необхідні компетенції ще до виходу на ринок праці та скоротить період адаптації молодих фахівців. Важливим аспектом реформи є впровадження гнучких моделей навчання з можливістю швидкої перекаваліфікації, що дасть змогу реагувати на динамічні зміни в економіці та структурі зайнятості.

Для вирішення зазначеної проблеми необхідно реалізувати наступні заходи:

1. Модернізація професійно-технічної освіти.

Українська система професійно-технічної освіти має бути реформована за зразком німецької VET-системи, де студенти поєднують навчання в закладі освіти з практичною роботою на підприємстві. Це дозволить випускникам отримувати релевантний досвід ще до виходу на ринок праці та скоротить період їхньої адаптації. Важливим аспектом є впровадження гнучких моделей навчання з можливістю швидкої перекаваліфікації.

2. Залучення бізнесу до формування освітніх програм.

Ефективна співпраця між бізнесом та освітніми установами можлива лише за умови активної участі роботодавців у формуванні змісту навчальних програм. Для цього доцільно створити спільні ради роботодавців і навчальних закладів, які б займалися адаптацією освітніх стандартів відповідно до реальних потреб ринку праці. Також варто розширювати механізми

державно-приватного партнерства, що передбачатимуть спільне фінансування освітніх ініціатив, розробку програм стажувань та прямих інвестицій бізнесу в підготовку кадрів.

3. *Розвиток STEM-освіти та технологічної підготовки.*

Зважаючи на глобальні тенденції цифровізації, важливо стимулювати розвиток STEM-освіти, що є ключовим напрямом підготовки кадрів для високотехнологічних галузей. Успішний досвід країн, які інвестували у розвиток технологічної освіти, демонструє значне підвищення конкурентоспроможності їхніх економік [4]. В Україні необхідно розширювати цифрові курси, а також створювати навчальні програми, спрямовані на розвиток аналітичного мислення, програмування та автоматизації, що відповідатиме сучасним вимогам роботодавців.

4. *Запровадження програм безперервного навчання (lifelong learning).*

Окрему увагу слід приділити впровадженню концепції навчання впродовж життя (lifelong learning), яка дозволяє працівникам своєчасно оновлювати свої знання та адаптуватися до змінних умов ринку праці. Успішним прикладом таких ініціатив є корпоративні освітні програми провідних міжнародних компаній, зокрема Google, Amazon та Microsoft, які фінансують професійний розвиток своїх співробітників [5]. Запровадження подібних практик в Україні, за участі держави та бізнесу, сприятиме формуванню гнучкої системи професійного розвитку та підвищенню продуктивності праці.

5. *Створення Національного центру інтеграції бізнесу та освіти.*

Одним із ключових кроків до вирішення проблеми є створення Національного центру інтеграції бізнесу та освіти, який координуватиме співпрацю між роботодавцями, університетами та урядовими структурами. Така інституція відіграватиме важливу роль в адаптації освітніх програм до актуальних потреб ринку праці, розвитку стажувань і моніторингу ефективності підготовки випускників.

6. *Фінансове стимулювання бізнесу до участі в освітніх процесах.*

Необхідно запровадити систему грантів і податкових пільг для підприємств, які фінансують освітні ініціативи. Це стимулюватиме бізнес активніше інвестувати в підготовку майбутніх фахівців та брати участь у розробці навчальних програм.

7. *Створення цифрових платформ для навчання та працевлаштування.*

Діджиталізація освітнього процесу також є важливим напрямом реформування системи підготовки кадрів. Використання сучасних цифрових платформ дозволить об'єднати роботодавців, навчальні заклади та студентів на єдиній інтегрованій онлайн-платформі. Це дасть змогу студентам проходити онлайн-курси, брати участь у стажуваннях і швидше знаходити роботу відповідно до своїх компетенцій, а бізнесу – отримувати доступ до молодих спеціалістів, адаптованих до вимог ринку [6].

8. *Розширення міжнародного співробітництва у сфері освіти.*

Посилення міжнародного співробітництва у сфері освіти може значно прискорити процес модернізації української освітньої системи. Запровадження спільних програм навчання із закордонними університетами, особливо з країнами Європейського Союзу, а також залучення міжнародних грантів сприятиме впровадженню передових освітніх стандартів і методик [7]. Розширення програм дуальної освіти у партнерстві з іноземними компаніями та навчальними закладами допоможе студентам здобувати досвід роботи за міжнародними стандартами ще під час навчання, що підвищить їхню конкурентоспроможність на глобальному ринку праці.

Таким чином, подолання дисбалансу між освітою та ринком праці є стратегічним завданням, яке потребує комплексного підходу та тісної взаємодії між державою, бізнесом і освітніми установами. Модернізація освітніх програм, розвиток дуальної освіти, стимулювання технологічної підготовки кадрів та впровадження принципів навчання впродовж життя стануть ключовими чинниками формування конкурентоспроможної економіки. Важливу роль у цьому процесі відіграватимуть ініціативи, такі як створення Національного центру інтеграції бізнесу та освіти, фінансове стимулювання підприємств до інвестування в підготовку кадрів, а також цифровізація освітнього процесу. Лише системний підхід до вирішення цієї проблеми дозволить сформувати гнучку та адаптивну систему підготовки фахівців, що відповідатиме сучасним викликам ринку праці та забезпечить сталий розвиток країни.

Список використаних джерел

1. European Training Foundation (ETF). Policies for Human Capital Development: Ukraine – An ETF Torino Process Assessment. – 2019.
2. Happy Monday. Що не так (або так) із вищою освітою? Результати опитування Happy Monday [Електронний ресурс]. – Без дати. – Режим доступу: <https://happymonday.ua/chy-potribnavyshcha-osvita-rezultaty-opytuvannia> – Дата звернення: 02.04.2025.
3. CEDEFOP. Vocational Education and Training in Europe: VET in Europe Database – Detailed VET System Descriptions [Електронний ресурс]. – 2019. – Режим доступу: <https://www.cedefop.europa.eu/en/tools/vet-in-europe/systems/germany-2019> – Дата звернення: 02.04.2025.
4. Економічна правда. Людський капітал України та розвиток бізнесу: як зберегти та примножити? [Електронний ресурс]. – 2024. – Режим доступу: <https://www.epravda.com.ua/publications/2024/01/18/708883/> – Дата звернення: 02.04.2025.
5. United Nations Development Programme (UNDP). The Role of Human Capital in Ukraine's Recovery Explored at the Human Capital UA Forum [Електронний ресурс]. – 2024. – Режим доступу: <https://www.undp.org/ukraine/press-releases/role-human-capital-ukraines-recovery-explored-human-capital-ua-forum> – Дата звернення: 02.04.2025.
6. Мінфін. Видатки державного бюджету України [Електронний ресурс]. – Без дати. – Режим доступу: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/expense/> – Дата звернення: 02.04.2025.
7. Eurostat. Public Expenditure on Education [Електронний ресурс]. – Без дати. – Режим доступу: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:F2Public_expenditure_on_education.png – Дата звернення: 02.04.2025.

Жуков М.О.,

студент МП «Економіка, 2 курс,

Національний університет «Києво-Могилянська академія»

ЕКОНОМІЧНІ ВИКЛИКИ ТА СТРУКТУРНІ БАР'ЄРИ РЕФОРМ У ЄГИПТІ: УРОКИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Актуальність роботи полягає у стратегічній важливості Арабської Республіки Єгипет у зв'язку з його географічним положенням, високим населенням та статусом одного з найбільших імпортерів української агропродукції. Високий рівень корупції та клієнтизму у правлячих колах демонструють те, що ці фактори є значною перешкодою на шляху до необхідних реформ. Цей приклад є важливим для України у контексті її боротьби з корупцією.

Метою роботи є дослідження економічної ситуації в Єгипті, переважно у сфері валютного курсу та державного сектору, виявлення історико-політичних причин нинішньої ситуації та окреслити ряд причин, які утримують керівництво країни від системних реформ.

Завданням роботи є розгляд економічного аспекту історії Єгипту у сфері контролю над валютним курсом, аналіз нинішнього стану економіки Єгипту, зокрема причини та наслідки нинішньої валютної політики, рамки, у яких ведеться співпраця з міжнародними фінансовими інституціями, дослідження ролі військової еліти в економіці і політиці, виявлення ключових перешкод на шляху до системних реформ, лібералізації валютного курсу і збалансування бюджету.

Об'єктом дослідження є економічна система Арабської Республіки Єгипет, зосереджена на взаємодії між державними інститутами, військовою елітою, зовнішніми донорами та міжнародними організаціями.

Дана тема широко представлена в наукових економічних публікаціях. До дослідників, які зосереджуються на економічній ситуації в Єгипті, валютній політиці, впливі військової еліти на

економіку та співпраці з міжнародними фінансовими установами, належать такі спеціалісти, як Ручір Агарвал [2], Єзид Саїг [3], Амр Адлі [4] [5] та Рагі Ассад [6] [7].

У дослідженні застосовано комплексний методологічний підхід. *Історичний метод* дозволив розглянути передумови формування економічної системи Єгипту, зокрема вплив революції 1952 року, арабського соціалізму та ключових криз, як-от Суецька криза 1956 року. *Аналітичний метод* забезпечив аналіз сучасної економічної ситуації, динаміки валютного курсу, структури боргу та співпраці з міжнародними донорами. *Порівняльний метод* допоміг зіставити єгипетський досвід із певними внутрішніми реаліями України, на основі чого було сформовано висновки. *Кейс-стаді* фокусувалося на впливі масштабних проєктів, як-от будівництво нової столиці, на економічну стабільність. *Політико-економічний* аналіз досліджував взаємозв'язок між політичними чинниками, такими як роль військової еліти, і економічними процесами. *Системний підхід* розкрив взаємодію внутрішніх і зовнішніх чинників, які формують економічну ситуацію. Поєднання якісних і кількісних методів забезпечило всебічний аналіз і дозволило запропонувати прогнози майбутніх сценаріїв розвитку.

Арабська Республіка Єгипет є найбільш населеною і стратегічно важливою країною арабського світу. За деякими оцінками, її населення вже перетнуло позначку у 106 млн осіб. Історично, Єгипет регулярно страждав від криз платіжного балансу та намагався вживати централізованих урядових заходів для боротьби з інфляцією. Інфляційний тиск та чинники збільшення дисбалансу бюджету лише посилилися після 2020-го року у зв'язку із загальним сповільненням економічної активності та міжнародних торгівлі та туризму через світову пандемію. Ці галузі є одними із ключових джерел національних доходів Єгипту, оскільки щорічно Єгипет приймає до 15 мільйонів іноземних туристів [7] та отримує великі доходи від пропуску суден через Суецький канал, який є однією з найважливіших артерій міжнародних морських торговельних шляхів.

Як і Україна, Єгипет веде співпрацю із зовнішніми донорами, зокрема з ЄС, МВФ, Світовим Банком, щодо фінансової допомоги та реформ. Особливий наголос робиться на збалансуванні бюджету. Скороченні надмірних витрат на масштабні інфраструктурні проєкти, боротьбу з корупцією, скороченню ролі армії в країні (котра де-факто залишається головною політичною силою в країні, у котрій сам президент є колишнім військовим), боротьбі з клієнтизмом.

Тим не менш, Єгипет не проявляє схильності радикально зменшити роль держави у своїй економіці. Це пов'язано як і з фактичним високим впливом армії на політику та економіку, для якої скорочення ролі держави означає підрив власного добробуту, так і через історичні чинники, оскільки після революції 1952 року і приходу до влади Абделя Насера, панівною ідеологією в країні став арабський соціалізм, який передбачав велику роль держави в економіці, націоналізацію і земельну реформу.

У зв'язку із прагненням до імпортозаміщення, Єгипет історично надавав перевагу підтримці фіксованого валютного курсу, через що валюта регулярно ставала переоціненою. Із метою корекції валютного курсу держава декілька разів проводила девальвацію єгипетського фунту або тимчасово встановлювала гнучкий режим валютного курсу. Загалом, за сучасну історію Єгипту від 1952 року загалом було здійснено вісім таких циклів.

У 1956 році Єгипет зіткнувся з численними економічними труднощами та здійснив кілька девальвацій валюти та коригування обмінного курсу, щоб стабілізувати свою економіку. Суецька криза 1956 року призвела до того, що Єгипет взяв позику у МВФ у розмірі 15 млн СПЗ (спеціальних прав запозичення) і скорегував свою валютну політику через порушення режиму торгівлі та замороження власних активів у західних країнах. У 1962 році Єгипет змінив прив'язку валюти від британського фунта до долара та здійснив дватцятивідсоткову девальвацію валюти за рахунок позик МВФ, щоб збалансувати свої фінанси. Подальші економічні труднощі, включно з війнами та державними проєктами, тривали протягом 1970-х років, що призвело до підвищення обмінного курсу та значної девальвації 1979 року в рамках політики тіснішої співпраці із капіталістичними країнами та економічної лібералізації президента Садата, підтриманої західними донорами та допомогою МВФ. Економічний тиск зберігався у 1980-х роках через падіння цін на нафту та скорочення грошових переказів, що призвело до девальвації та реформ,

підтриманих МВФ. У 2000-х роках Єгипет зіткнувся з нестачею іноземної валюти, яку він вирішив, встановивши режим керованої гнучкості курсу в 2003 році. У 2016 році політична нестабільність та інфляція спричинили девальвацію на 45%, коли Єгипет перейшов на лібералізований обмінний курс, підкріплений позикою МВФ. До 2023 року, зіткнувшись з новою економічною кризою на тлі глобальних конфліктів та інфляції, Єгипет ще більше девальвував свою валюту та підтримує гнучкий курс протягом 2024 року, на тлі подальших закликів МВФ стабілізувати фінанси та зменшити контроль армії над економікою [1, 7-12].

Саме останній девальваційний виток є предметом найбільшого інтересу. Перед 2022 роком Єгипет зштовхнувся із численними складнощами через перерваність потоку туристів у зв'язку зі світовою пандемією, тимчасове скорочення доходів під Суецького каналу, брак фінансування від міжнародних донорів. Окрім цього, бюджет країни також був обтяжений надмірними витратами, зокрема на масштабним будівництвом нової столиці та урядового комплексу на захід від Каїра, урядовою програмою із субсидіювання виробництва хліба для малозабезпечених верств населення, котра коштувала понад 3,24 млрд доларів США на рік [8, с. 3].

Дилема, перед якою постає керівництво Єгипту, спричинена складністю вибору між двома подальшими шляхами розвитку. З одного боку, економічна доцільність та заклики міжнародних донорів схиляють лібералізувати курс та зменшити державні витрати з метою балансування бюджету. Тим не менш, ризики, пов'язані з такими кроками, утримують нинішнє керівництво від таких дій. Історично, у зв'язку зі стратегічною ціллю досягнення імпортозаміщення, Єгипет підтримував завищений курс для зменшення витрат на закупівлю сировини та компонентів імпортозаміщувальної продукції. До того ж, низькі ціни на продукти харчування є однією із засад суспільної угоди єгипетського суспільства, оскільки зростання цін на базові споживчі товари несе ризик похитнути соціальну стабільність, що може призвести до радикальних наслідків у країні із багатою історією державних переворотів і революцій, чого панівна еліта за жодних обставин не хоче допустити.

Небажання лібералізувати валютний курс підтримується також побоюваннями щодо обслуговування державного боргу, який у 2023 році сягнув 95,8% ВВП [9], більшість в іноземній валюті. Здешевлення єгипетського фунту лише обтяжить борговий тягар за ситуації, коли державний бюджет і до цього передбачав багато видатків.

Тим не менш, основною причиною економічної стагнації Єгипту є панування військової еліти після державного перевороту 2013 року, яка переважно зацікавлена у підтримці status quo і отриманні дивідендів від розпорядження ресурсами без здійснення істотних структурних реформ. Армія, яка є найбільшим землевласником, повністю або частково керує численними державними проектами, зокрема, діяльністю у сфері імпортозаміщення, для якої важливо утримувати фіксований валютний курс. Також армія користується податковими пільгами та пільговими цінами на електроенергію. Військово-політична еліта зацікавлена у підтримці відносно низьких цін на споживчі товари, оскільки вона понесе найбільші втрати у разі соціальних заворушень.

Тривалість status quo, який міг би бути зрушений за інших обставин, підтримується також регулярними фінансовими вливами від міжнародних фінансових інституцій, оскільки Єгипет є занадто стратегічно важливою країною із занадто великим населенням, через що внутрішні заворушення або економічний крах потенційно несуть значно більші ризики, аніж підтримка вельми недосконалого статусу кво.

Так, у 2024 році МВФ надав Єгипту позику у розмірі 8 млрд доларів, що було розширенням узгодженої у 2022 році позики у розмірі 3 млрд, оскільки, на тлі збройного конфлікту у секторі Гази, стабільність та стратегічне значення Єгипту набувають іще більшої актуальності. Представники МВФ заявили, що додаткове фінансування для Єгипту «є критичним для його успіху на тлі зовнішніх шоків, і що стабільність Єгипту має значення для всього регіону» [10].

Наявні тенденції вказують, що Єгипет навряд чи наважиться системно реформувати свою бюджетну і монетарну політику, оскільки військова еліта не зацікавлена у системних змінах. Натомість, вона надалі користуватиметься геополітичною важливістю власної країни з метою отримання зиску для себе від status quo.

Приклад Арабської Республіки Єгипет демонструє важливість наявності прозорих національних інституцій і, передусім, демократичного політичного режиму, аби уникнути ситуацій, за котрих вузький панівний прошарок отримує дивіденди від привілейованого економічного становища, яке отримав у непрозорий спосіб за рахунок силової концентрації влади. Цей приклад має бути наочним для України у процесі розробки антикорупційної політики.

Також варто наголосити на важливості створення прозорого механізму розподілу державного майна та проведення тендерів на реалізацію державних проєктів. Махінації під час проведення тендерів на державні закупівлі є одним з найчастіших проявів корупції в Україні.

Варто підкреслити важливість підтримки збалансованого бюджету і грамотного розподілу бюджетних видатків. Надмірні державні витрати, котрі несе Єгипет, зокрема спричинені політичною та економічною домінацією військово-політичної еліти, котра змушена фінансувати різноманітні державні програми для малозабезпечених верств з метою уникнення заворушень, отримує дивіденди від реалізації державних проєктів, при цьому користуючись різноманітними пільгами, а також витрачає величезний обсяг коштів на будівництво нової столиці, котра забезпечить їй ізольоване місце перебування на відстані від густонаселеного Каїра.

Список використаних джерел

1. Ruchir Agarwal & Adnan Mazarei, 2024. "Egypt's 2023-24 economic crisis: Will this time be different?," Policy Briefs PB24-6, Peterson Institute for International Economics.
2. Sayigh, Y., 2022. Retain, Restructure, or Divest Policy Options for Egypt's Military Economy, CEIP: Carnegie Endowment for International Peace. United States of America. Retrieved from <https://coilink.org/20.500.12592/6qxbn3> on 21 Nov 2024. COI: 20.500.12592/6qxbn3.
3. Amr Adly, Authoritarian restitution in bad economic times Egypt and the crisis of global neoliberalism, Geoforum, Volume 124, 2021, Pages 290-299, ISSN 0016-7185, <https://doi.org/10.1016/j.geoforum.2020.01.001>.
4. Brown, Nathan J., Shimaa Hatab, and Amr Adly. Lumbering State, Restless Society: Egypt in the Modern Era. Columbia University Press, 2021. <http://www.jstor.org/stable/10.7312/brow20170>.
5. Assaad, R. (2022). Prospects for Egypt's population and labor force: 2000-2050. In *The Egyptian Economy in the Twenty First Century: The Hard Road to Inclusive Prosperity* 69-102). American University in Cairo Press: Cairo Egypt
6. Assaad, R., AlShawarawy, A. & Salemi, C. (2022). Is the Egyptian Economy Creating Good Jobs? Job Creation and Economic Vulnerability from 1998 to 2018. In *The Egyptian Labor Market: A Focus on Gender and Vulnerability*. Oxford University Press: Oxford UK
7. Egypt Tourism Statistics URL: <https://roadgenius.com/statistics/tourism/egypt/>
8. Abay, Kibrom A.; Abdelfattah, Lina; Breisinger, Clemens; Glauber, Joseph W.; and Laborde Debucquet, David. 2023. The Russia-Ukraine crisis poses a serious food security threat for Egypt. In *The Russia-Ukraine Conflict and Global Food Security*, eds. Joseph Glauber and David Laborde. Section Four: Country Impacts and Responses: Middle East and North Africa, Chapter 24, Pp. 125-128. https://doi.org/10.2499/9780896294394_24
9. Egypt Government Debt to GDP URL: <https://tradingeconomics.com/egypt/government-debt-to-gdp>
10. Egypt signs expanded \$8 billion loan deal with IMF URL: <https://www.reuters.com/markets/egypt-signs-expanded-8-billion-loan-deal-with-imf-2024-03-06/>

Загуменний В.В.,
студент ОПП «Економіка», 3 курс,
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
Науковий керівник: Палієнко Т.П.,
PhD з економіки, старший викладач

РЕАКЦІЯ ФІСКАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

Глобальна економічна нестабільність, спричинена військовою агресією російської федерації та іншими зовнішніми факторами, такими як зміна в міжнародній торгівлі з ЄС, додаткові митні тарифи від США, глобальні енергетичні тенденції, суттєво вплинули на економіку України. Значне скорочення Валового внутрішнього продукту (ВВП), зростання дефіциту бюджету та державного боргу вимагають адаптації фіскальної політики для забезпечення макроекономічної стабільності та сталого розвитку. Дослідження фіскальної реакції України в цей період є актуальною темою для розуміння механізмів, які використовувалися урядом для подолання кризових явищ та їх ефективності.

Фіскальна реакція постає інструментом державної політики, що спрямований на стабілізацію економіки та забезпечення її зростання. Інструменти фіскальної реакції включають підходи та стратегії, які застосовуються урядами для досягнення своїх економічних цілей:

- Податкова політика: зміни податкових ставок або введення нових податків використовуються для регулювання рівня агрегованого попиту та збільшення державних доходів.
- Державні видатки: зміни рівня державних видатків суттєво впливають на економічну діяльність, визначаючи сектори, які будуть стимулюватися додатковим попитом [1].

Також, важливим пунктом є міжнародний досвід застосування фіскальної реакції, для урегулювання зростання державного боргу або економічної кризи, оскільки він демонструє різноманітність підходів залежно від економічних умов та інституційних особливостей країн, що є надзвичайно корисно в умовах глобальної економічної кризи, де можливо перейняти цінний досвід.

Основною макроекономічною проблемою України є значний бюджетний дефіцит внаслідок повномасштабного вторгнення російської федерації. У 2022 році економічна активність скоротилась до 29%, але вже з 2023 року спостерігався певний відновлювальний тренд [6]. У липні 2024 році МВФ вів переговори, щодо планів фіскальної політики влади, для закриття дефіциту бюджету на решту року та середньострокову перспективу. Як зазначили аналітики, уряд України планував покриття бюджетного дефіциту 2024 року за рахунок підвищення податків, та збільшення внутрішніх запозичень. Незважаючи на позитивну динаміку відновлення економічної ситуації в країні, зовнішнє фінансування залишається критично важливим для бюджету України. Також, офіційні представники МВФ погодилися з тим, що політика у фінансовій сфері має бути зосереджена на зміцненні внутрішньої спроможності України [2].

Від початку повномасштабного вторгнення всі надходження від зовнішньої фінансової допомоги, які отримує Україна, спрямовані на соціальні витрати, натомість видатки бюджету на оборону, які вже на 2025 рік займають 61% бюджету, покриваються виключно за рахунок доходів до державного бюджету. Протягом 2024 року іноземна фінансова допомога забезпечила покриття 68% додаткових потреб державного бюджету. Хоча цих коштів не вистачило на покриття усіх фінансових потреб країни, що й відповідало прогнозам. Решту потреб вийшло компенсувати за рахунок Облігацій внутрішньо-державної позики (ОВДП), які залишаються суттєвим джерелом фінансування, у 2024 році досягли обсягу 15,7 млрд дол. США, що складає другу по величині частку, після фінансової допомоги від ЄС – 17,3 млрд дол. США [3].

Євроінтеграція – є однією з основних політичних завдань України у середньостроковій перспективі. Тому з метою більш стійкої реакції на глобальні кризи та гармонізацією митного законодавства з ЄС, у 2024 році внесено зміни до Митного кодексу України, що дозволяють бізнесу поступово адаптуватися до нових митних правил у зовнішньоекономічній діяльності, що забезпечить більшу прозорість та надійність митного контролю. Також, досягнуто прогресу у розвитку програми Авторизованих економічних операторів (АЕО), що надасть перевагу підприємствам, які отримали цей статус, у першочерговому прибутті і перетині державного кордону, у тому числі з використанням інформаційних систем електронної черги і розширить можливості для підтвердження свого фінансового стану [4].

Для оцінки використання урядом функцій фіскальної реакції, було вибрано лінійну модель Функції фіскальної реакції (ФФР), яку запропонував Генін Бон, у своїй роботі «The behavior of US public debt and deficits (1998)». Дана модель побудована на співвідношенні дельти державного боргу до ВВП та первинного сальдо бюджету у відсотковому еквіваленті. За умови що коефіцієнт більше 0, означає що ФФР позитивна.

Рис. 1. Коефіцієнт Функції Фіскальної Реакції, 2015-2023 рр.

Джерело: створено автором на основі [5]

В умовах нестабільної економічної ситуації в світі, особливо пов'язаних з війною, надзвичайно важливо вдосконалити способи реагування фіскальної політики.

Уряд вживає фіскальних заходів, наприклад, збільшує витрати або змінює податки, а центральний банк контролює грошово-кредитну політику, регулюючи процентні ставки та валютні резерви. Це потрібно для того, щоб утримати курс національної валюти, контролювати зростання цін та сприяти відновленню економіки.

Податкова система має змінюватися, щоб відповідати новим економічним умовам, які склалися через війну та економічну кризу. Це передбачає запровадження пільг для бізнесу, зменшення податкового тягаря для підприємств, що допоможе їм вижити та продовжувати працювати. Зокрема, розглядається можливість тимчасового звільнення від податків або зниження ставок для певних видів діяльності, наприклад: інноваційний та технологічний сектор, обороно-промисловий напрям та експортно-орієнтовним підприємствам, що допоможе розвинути ці галузі в Україні та мати конкурентно спроможну позицію на міжнародному ринку.

Отже, фіскальна реакція України в умовах глобальної нестабільності є складною, проте критично важливою складовою макроекономічної політики. Зменшення державного боргу та подолання економічної кризи є основними напрямками роботи інструментів фіскальної політики, особливо під час воєнного стану. Її ефективність залежить від гнучкості рішень, прозорості державних фінансів, адаптивності до змінних умов. Фіскальна реакція уряду у 2022–2024 роках не відповідає загальній економічній ситуації, про що свідчить інтенсивне зменшення первинного сальдо паралельно зі збільшення боргового навантаження. Разом з тим, слабкість податкової бази, висока частка тіньової економіки та залежність від міжнародної підтримки знижують ефективність фіскальної реакції та обмежують простір для самостійної фіскальної політики. У короткостроковій перспективі пріоритетом має бути стабілізація бюджету, а в довгостроковій – забезпечення фіскальної сталості та боргової безпеки.

Список використаних джерел

1. International Monetary Fund, FISCAL POLICY IN THE GREAT ELECTION YEAR. – 2024, URL: <https://www.imf.org/en/Publications/FM/Issues/2024/04/17/fiscal-monitor-april-2024> (Дата звернення: 07.04.2025)
2. Harmash O. IMF begins talks in Kyiv as Ukraine seeks to plug 2024 budget gap. *reuters.com*. URL: <https://www.reuters.com/world/europe/imf-starts-talks-kyiv-ukraine-seeks-plug-2024-budget-gap-2024-07-16/> (дата звернення: 07.04.2025).

3. Виклики та надії: чого очікувати від економіки України у 2025 році – Міжнародний кур'єр. *Міжнародний кур'єр – Новини України та світу, авторитетно*. URL: <https://intercourier.news/2024/12/31/vykylyky-ta-nadiyi-chogo-ochikuvaty-vid-ekonomiky-ukrayiny-u-2025-roczy/> (дата звернення: 07.04.2025).

4. Верховна Рада прийняла закон, що наближає Україну до повного застосування митного законодавства ЄС і дозволить бізнесу адаптуватися до оновлених правил перед переходом до нового Митного кодексу. *Державна митна служба*. URL: <https://customs.gov.ua/en/news/novini-20/post/verkhovna-rada-priiniala-zakon-shcho-nablizhaie-ukrayinu-do-povnogo-zastosuvannia-mitnogo-zakonodavstva-ies-i-dozvolit-biznesu-adaptuvatisia-do-onovlenikh-pravil-pered-perekhodom-do-novogo-mitnogo-kodeksu-1720> (дата звернення: 07.04.2025).

5. Fiscal reaction functions for the advanced economies revisited - Empirical Economics. *SpringerLink*. URL: <https://link.springer.com/article/10.1007/s00181-021-02119-y> (дата звернення: 10.04.2025).

6. Національний банк України. Коментар Національного банку щодо зміни реального ВВП у 2022 році. *Національний банк України*. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/komentar-natsionalnogo-banku-schodo-zmini-realnogo-vvp-u-2022-rotsi> (дата звернення: 13.04.2025).

Захаренко К.І.,

*студентка ОПП «Фінанси, банківська справа та страхування», 1 курс,
Державний університет інфраструктури та технологій
Науковий керівник: к.е.н., доцент Шевчук В.О.*

РОЛЬ КРИПТОВАЛЮТ У СУЧАСНІЙ ЕКОНОМІЦІ

Останніми роками криптовалюта перебуває на етапі кардинальних перетворень та є найбільш обговорюваною темою у світі. Вона активно розвивається і є однією з основних складників сучасної економіки.

Криптовалюта – це цифрова валюта, яка захищена криптографією. Це цифровий актив, який зазвичай використовується як засіб обміну. Криптовалюти можуть працювати глобально, 24/7 і незалежно від посередників, таких як банки та платіжні системи. Доступ до криптовалют здійснюється через криптогаманці або біржі. Хоча часто кажуть, що вони «зберігаються» у гаманцях, насправді баланси записуються у блокчейні [1].

Блокчейн – це децентралізована цифрова база даних, що функціонує як ланцюжок блоків, де кожен блок містить інформацію, захищену криптографією. Технологія дозволяє створювати прозорі, незмінні та безпечні ресурси даних, що не контролюються однією стороною, і зберігати інформацію про транзакції, матеріальні або нематеріальні активи бізнесу [2].

Одним із ключових факторів, що визначає зацікавленість цифровими валютами, є її ціна. Вартість криптовалюти відображає її майбутню роль у фінансовій системі, ступінь довіри користувачів та інноваційність технологій. Порівняння криптовалют за ціною у євро у 2025 році наведено на рис. 1. За даними рис. 1 видно, що Solana найдорожча з наведених криптовалют, її ціна – 92,84 євро. Litecoin займає друге місце з ціною 62,93 євро, тоді як Avalanche, Chainlink та Mantra мають суттєво нижчі ціни. Це дає зрозуміти, що кожна криптовалюта має свій рівень капіталізації, рівень попиту та розвитку на ринку.

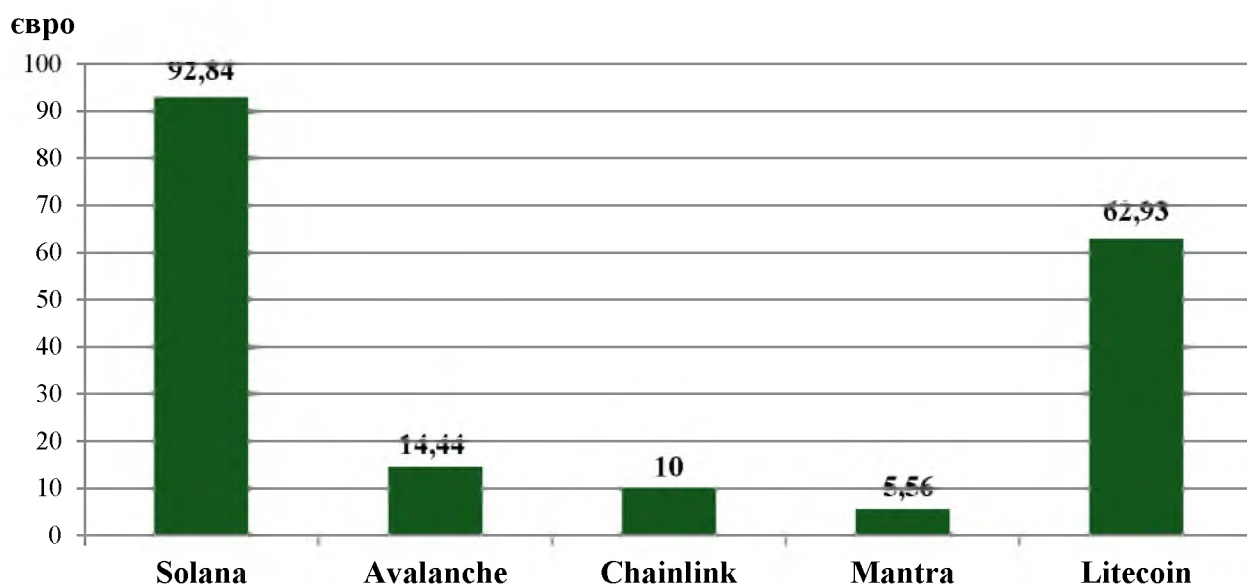

Рис. 1. Ціна криптовалют у 2025 році, євро

Джерело: [3]

Криптовалюта стала актуальною зовсім нещодавно, але вже має вплив на економічну стабільність країни. Вона швидко набула популярності, як заміна звичайній валюті та яка сприяє розвитку нових технологій.

Вплив криптовалюти на глобальну економіку проявляється в такому:

- ✓ Децентралізація фінансової системи – криптовалюти дають змогу обійти посередників, як-от банки чи державні органи, при проведенні фінансових операцій. Це забезпечує можливість користувачам взаємодіяти напряму один з одним.

- ✓ Альтернатива банківським переказам і системам – криптовалюти стають новим методом для міжнародних переказів та платіжних систем. Перекази виконуються швидко, незважаючи на відстань. Комісії значно менші ніж у звичайних платіжних системах.

- ✓ Вплив на міжнародну торгівлю – криптовалюти і блокчейн-технології відіграють важливу роль у міжнародній торгівлі, завдяки блокчейну можна забезпечити безпеку на кожному етапі постачання товарів.

- ✓ Зміна ролі традиційних фінансових установ – з появою криптовалют звичні фінансові структури (банки, інвестиційні фірми) теж почали підлаштовуватись під зміни. Деякі банки почали впроваджувати криптовалюти у свої сервіси, надали змогу клієнтам зберігати її.

- ✓ Проблеми регулювання і легалізації – поширення криптовалют зумовлює потребу у розробці нових регуляцій та правових актів. Це важливо, тому що регулювання дає змогу гарантувати безпеку, захист інвесторів та користувачів від шахрайства й різних махінацій. Деякі країни взагалі забороняють користуватись криптовалютою, розглядаючи її як загрозу для економічної стабільності.

Українські економісти схильні вважати криптовалюту грошима майбутнього.

Криптовалюта – це не лише ідеальний спосіб оплати, яку починають приймати по всьому світу, але як і будь-які фінансові нововведення вони супроводжуються певними негативними факторами. Ключовими ризиками користування крипто валютою є:

- ✓ Безпека та шахрайство – чим швидше криптовалюта набирає обертів, тим більше існує загроз, наприклад: хакерські атаки, викрадення цінних елементів. Чимало новачків потрапляє у пастки через шахрайство та брак досвіду. Щоб мінімізувати це, потрібно встановити максимальну безпеку до цієї складної та багатofакторної технології.

- ✓ Енергетичні витрати та екологічний вплив – найпопулярніші цифрові валюти, такі як Bitcoin, потребують значних енергетичних ресурсів для підтвердження операції. Ці високі енергетичні витрати сприяють екологічним проблемам та погіршенню стану довкілля.

✓ Відсутність повної анонімності та конфіденційності – хоча криптовалюта є досить новою інновацією і вона мала б бути добре захищеною та анонімною, але це не так. Всі операції фіксуються в блокчейні, що дозволяє з часом відстежувати переміщення коштів. Такий невисокий рівень анонімності може бути перешкодою для користувачів, які цінують свою конфіденційну інформацію.

Отже, криптовалюта є однією з основних складників сучасної економіки, яка з кожним днем набуває популярності. Вона відіграє важливу роль у житті людей та у міжнародній торгівлі, але вона не є на сто відсотків безпечною та надійною. Криптовалюта має багато переваг, наприклад: децентралізація фінансової системи, альтернатива банківським переказам та системам, зміна ролі традиційних фінансових установ. Великий інтерес до криптовалют може стати причиною поширення її у майбутньому, але не варто забувати про ризики та загрози, властиві цій сфері.

Список використаних джерел

1. Що таке криптовалюта та як вона працює. 4 листопада 2024. URL: <https://academy.binance.com/uk-UA/articles/what-is-a-cryptocurrency> (дата звернення: 15 березня 2025).
2. Блокчейн: що це за технологія та як вона змінює сучасний бізнес. 9 січня 2025. URL: <https://hub.kyivstar.ua/articles/blokchejn-shho-cze-za-tehnologiya-ta-yak-vona-zminyuye-suchasnij-biznes> (дата звернення: 15 березня 2025).
3. Ціни на криптовалюти. URL: <https://www.kraken.com/uk/prices> (дата звернення: 15 березня 2025).

Захарченко М.Ю., Іщик Б.А.,

Студентки ОПП «Маркетинг», 3 курс,

Національний університет «Києво-Могилянська академія»

«ВІДТІК МІЗКІВ» З УКРАЇНИ: ЯКІ СПЕЦІАЛІСТИ ВІЇДЖАЮТЬ, ЯК ЦЕ ВПЛИВАЄ НА ЕКОНОМІКУ ТА МОЖЛИВІ ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ

Війна — це не лише руйнування інфраструктури, економіки та життів, але й масштабна втрата людського капіталу. Одним із найтривожніших довгострокових наслідків збройного конфлікту є масова еміграція освіченого населення, зокрема молоді та жінок з вищою освітою. Як зазначає американський економіст Джон Бейтс Кларк, "деякі наслідки війни трагічніші за економічний тягар, який звалиться на плечі майбутніх поколінь". І саме втрата людського капіталу — один із таких невидимих, але нищівних ударів.

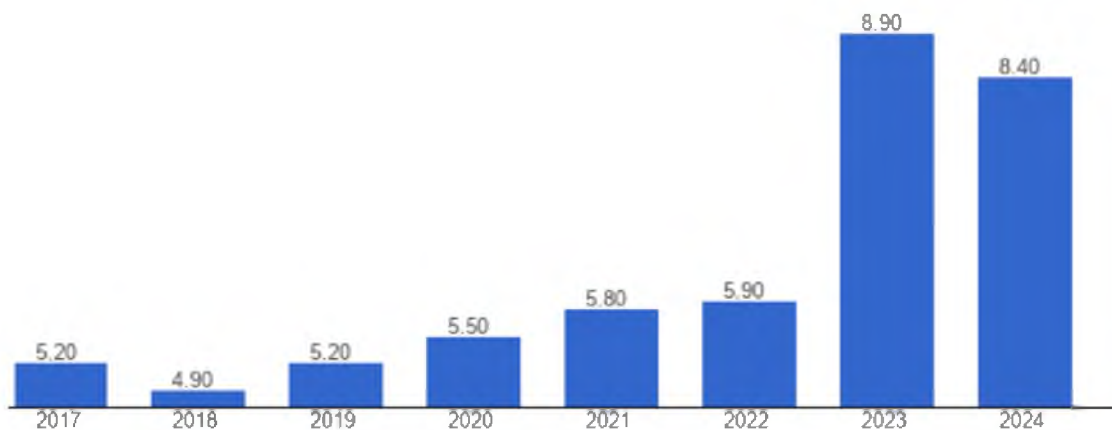
У випадку України, з початку повномасштабного вторгнення понад третина населення покинула свої домівки. Більше ніж 6 мільйонів людей стали біженцями за кордоном, і значна частина з них — це висококваліфіковані спеціалісти, вчителі, науковці, IT-фахівці, лікарі. Історичний аналіз свідчить, що під час війн відбувається *позитивний самовідбір*: виїжджають ті, хто мають більше ресурсів, кращу освіту, ширші міжнародні зв'язки. Саме тому втрати для держави є не лише кількісними, а й якісними.

Це явище називають "відпливом мізків" - виїзд висококваліфікованих громадян із країн із нижчим рівнем доходу в пошуках кращих умов у розвиненіших країнах. Відплив мізків має серйозні наслідки для довготривалого розвитку країни. Освічені громадяни — це не лише продуктивна сила, а й джерело інновацій, нових бізнесів, ідей, лідерства. Їхнє масове зникнення з внутрішнього ринку праці створює дефіцит фахівців і посилює розрив між потребами економіки та реальними можливостями її працівників.

Метою цього дослідження є з'ясування головних причин і наслідків інтелектуальної еміграції з України та пошук шляхів мінімізації її негативного впливу.

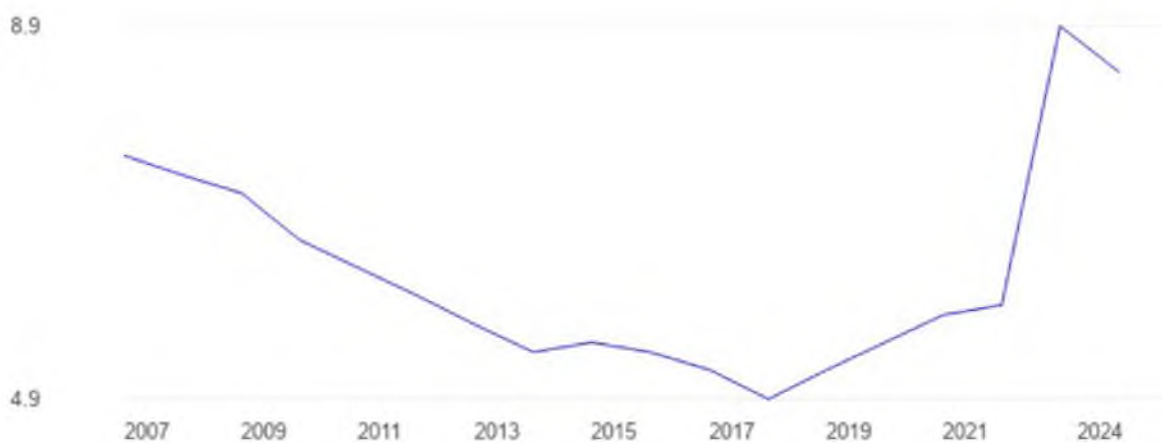
Станом на 2023 рік Україна посіла третє місце в глобальному рейтингу країн з найвищим рівнем відтоку мізків, згідно з даними World Population Review. Індекс відтоку мізків для України

становив 8,9, що є значним зростанням порівняно з 5,9 у 2022 році. Це зростання переважно пов'язане з повномасштабною війною, яка спричинила масову еміграцію населення, зокрема висококваліфікованих фахівців. У 2024 році показник становить 8,4.

Індекс «витоку мізків» в Україні за роками (2017 -2024)

Джерело: [3]

Індекс «витоку мізків» в Україні за роками. Historical series (2007 -2024)

Джерело: [3]

Дослідження, проведене Європейською Бізнес Асоціацією у 2024 році, виявило, що 74% роботодавців в Україні відчувають дефіцит кадрів, що свідчить про значний відтік кваліфікованих працівників.

Серед професій, які найчастіше емігрують, виділяються: Інженери та технічні спеціалісти, медичні працівники: лікарі та медсестри, ІТ-фахівці: велика кількість пропозицій від іноземних компаній., освітяни та науковці, фінансисти та економісти.

Попри загальнопоширену думку, що **інтелектуальна еміграція** в Україні на даний момент відбувається лише через повномасштабне вторгнення, ми виявили, що перші хвилі еміграції з України були переважно вимушеними та спонтанними, однак нова хвиля, яка почалася у 2024 році, мала більш усвідомлений характер. Змінилися як мотиви, так і профіль тих, хто залишає країну. Ці трансформації суттєво впливають на український ринок праці.

Станом на кінець вересня 2024 року понад 6 мільйонів українців перебували під тимчасовим захистом у європейських країнах, ще 600 тисяч — поза межами Європи. Найбільшу кількість українців прийняли Польща та Німеччина. Тільки в цих двох країнах нині мешкає понад 2 мільйони наших громадян.

Динаміка перетину кордону свідчить про стійку тенденцію до виїзду. Зокрема, у травні та червні 2024 року Україну залишило на 150–200 тисяч осіб більше, ніж повернулося. Загалом у січні–серпні цього року виїхало майже на 300 тисяч більше людей, ніж вїхало. Ці цифри

підтверджують прогнози Національного банку України, згідно з якими у 2024–2025 роках очікується відтік населення в межах 700 тисяч осіб. Головними факторами виступають не лише безпекові загрози, а й економічні: масові відключення електроенергії, падіння доходів, зниження економічної активності.

На відміну від першої хвилі, коли домінували жінки з дітьми, нині серед емігрантів зростає частка молодих спеціалістів та осіб працездатного віку, які шукають кращих можливостей для працевлаштування, самореалізації та стабільного життя.

Масова еміграція людей працездатного віку, особливо з вищою освітою або кваліфікацією, спричиняє серйозний дефіцит кадрів в Україні та загрожує серйозними наслідками для держави. Це зменшує кількість працівників, що особливо критично для регіонів, які й до війни мали нестачу кадрів. Втрата людського капіталу означає зниження ефективності інвестицій в освіту та розвиток, що негативно позначається на економіці країни. Зменшення кількості населення також знижує споживчий попит, що може призвести до затримки економічного зростання. Крім того, відтік кадрів підсилює проблему тіньової трудової міграції, де частина громадян шукає неформальні шляхи працевлаштування за кордоном, що додатково посилює тиск на соціальні інститути.

Звісно, можна очікувати, що частина українців, які емігрували, зможуть згодом повернутися з новими знаннями, контактами та досвідом, за умов покращення умов життя в Україні. Проте для цього необхідна цілеспрямована державна політика із створення привабливих умов для повернення та працевлаштування.

Щоб відповісти на цей виклик, Україна повинна реалізувати двокомпонентну стратегію. По-перше, необхідно створити умови для повернення частини українців, які тимчасово або постійно проживають за кордоном. Як показує приклад Італії, фіскальні стимули можуть бути дієвим інструментом: програма "Контроезода" (італ. "проти еміграції") передбачає значні податкові пільги для експатріантів, які повертаються додому. У результаті, ймовірність їхнього повернення зросла на 27%. Подібні ініціативи можуть працювати і в українському контексті — звісно, з чіткими критеріями та поступовим впровадженням, щоб уникнути зловживань.

По-друге, навіть якщо частина біженців не повернеться фізично, їхні знання, досвід і залучення можна інтегрувати в українську економіку дистанційно. Уроки з досвіду біженців з колишньої Югославії показують, що зв'язок із діаспорою може значно вплинути на післявоєнну відбудову, зокрема через зростання експорту у галузях, де працюють репатрійовані працівники. Сьогодні цей ефект можна підсилити завдяки цифровим інструментам і віддаленій роботі.

Ще один перспективний напрям — це використання потенціалу українських освітян за кордоном. Серед тих, хто виїхав, багато вчителів, викладачів, тренерів. Вони можуть стати ядром відновлювальної освітньої моделі — онлайн-навчання, менторство, розробка нових програм, що будуть спрямовані на перепідготовку кадрів та подолання прогалів у знаннях. Це дозволить не лише стабілізувати ситуацію на ринку праці, а й створити нову освітню екосистему, яка буде відповідати викликам майбутнього.

Нарешті, важливим елементом стратегії повинно стати зміцнення внутрішнього потенціалу: розширення участі жінок у робочій силі, створення гнучких умов праці, забезпечення якісного догляду за дітьми, розвиток системи віддаленої зайнятості. Це не просто соціальні ініціативи — це необхідна економічна політика, яка дозволить ефективніше використовувати наявні ресурси.

У результаті проведеного нами дослідження стало очевидним, що інтелектуальна еміграція є однією з найбільш важких і трагічних наслідків збройного конфлікту для України. Втрата висококваліфікованих кадрів створює серйозні економічні та соціальні виклики для країни. Відтік мізків не лише призводить до зниження потенціалу національної економіки, але й значно ускладнює відновлення післявоєнної інфраструктури та стабілізацію внутрішнього ринку праці. Втрата освічених громадян — це не просто кількісні втрати, а й якісні: країна втрачає тих, хто є носієм інноваційних ідей, нових технологій, бізнесових ініціатив та соціального прогресу.

Україні потрібно мислити глобально, створюючи умови як для повернення, так і для включення українців з-за кордону у внутрішні процеси. Післявоєнне відновлення країни — це не лише питання будівництва і грошей. Це питання людей, які готові творити майбутнє, навіть якщо

вони — на відстані. Взаємодія з діаспорою та підтримка тих, хто виїхав, можуть стати важливими елементами на шляху до відновлення країни після війни. Однак для досягнення цієї мети необхідно створити відповідну державну політику, яка стимулюватиме повернення емігрантів та максимізує можливості для їхньої інтеграції у внутрішні економічні процеси.

Зміцнення внутрішнього потенціалу, забезпечення підтримки жінок та створення умов для гнучкої зайнятості та віддаленої роботи є важливими складовими стратегії для боротьби з відтоком кадрів. Це дозволить Україні зберегти та використати свої ресурси, оптимізувати використання наявних кадрів та сприяти економічному розвитку, навіть у складних умовах війни. Отже, лише комплексний підхід до вирішення проблеми інтелектуальної еміграції та відновлення економіки через залучення українців з-за кордону дозволить країні не лише пережити кризу, а й вийти з неї з новими можливостями для зростання та розвитку.

Список використаних джерел

1. Втеча від війни чи свідомий виїзд. Як змінилася міграція з України і якими будуть її наслідки. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/c93px84133jo>
2. Brain Drain Countries 2025. URL: <https://worldpopulationreview.com/country-rankings/brain-drain-countries#what-countries-experience-brain-drain>
3. Ukraine: Human flight and brain drain. URL: https://www.theglobaleconomy.com/Ukraine/human_flight_brain_drain_index/

Глюхіна В.В.,

викладач

Український Державний Університет імені М. Драгоманова

ТОРГОВЕЛЬНІ ВІЙНИ ТА ЇХ ВПЛИВ НА РОЗВИТОК СВІТОВОГО ГОСПОДАРСТВА ТА МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН

Характерною особливістю початку ХХІ століття стало інтенсивне прискорення глобалізаційних процесів. Їх суть полягає у поступовому зменшенні, а іноді й повному усуненні бар'єрів для вільного руху товарів, капіталів, робочої сили, знань, культурних і соціальних впливів між країнами. Така інтеграція сприяє поглибленню міжнародної торгівлі, зміцненню коопераційних зв'язків та формуванню єдиного глобального економічного простору. Проте, поряд із очевидними перевагами глобалізації, дедалі частіше фіксуються її негативні наслідки: поширення економічних і фінансових криз, загострення конкуренції між країнами, посилення нерівності та залежності від зовнішніх ринків.

На тлі цих суперечливих тенденцій дедалі частіше проявляються конфлікти між державами у сфері зовнішньоекономічної політики, зокрема через застосування протекціоністських заходів. Саме в такому контексті особливої актуальності набуває явище торговельних війн — ситуацій, коли країни навмисно обмежують одна одну в доступі до ринків шляхом введення мит, квот, санкцій чи інших торговельних бар'єрів. Ці дії часто супроводжуються не лише економічними, а й політичними наслідками, що впливають на стратегії розвитку як окремих країн, так і цілих регіонів. Посилення таких конфліктів між найбільшими світовими економіками, зокрема США та Китаєм, ставить під сумнів стабільність глобальної торговельної системи та її здатність забезпечувати рівновагу інтересів.

У цьому контексті дослідження природи, причин і наслідків торговельних війн є надзвичайно важливим. Аналіз таких конфліктів дозволяє краще зрозуміти динаміку сучасного світового господарства, оцінити ризики для міжнародних економічних відносин і запропонувати шляхи адаптації до нових умов. Саме тому дана тема є не лише теоретично значущою, а й практично необхідною для розробки ефективної зовнішньоекономічної політики в умовах глобальної турбулентності.

Для оцінки ступеня залученості країн у глобальні процеси важливо враховувати, наскільки вони відповідають вимогам сучасної світової інтеграції. Швейцарський економічний інститут KOF розробив Індекс глобалізації (KOF Index of Globalization), який дозволяє визначити рівень глобальної інтеграції країни. Він складається з трьох компонентів:

- економічної глобалізації (торгівля, інвестиції, бізнес-активність);
- соціальної глобалізації (інформаційні потоки, туризм, міжособистісні зв'язки);
- політичної глобалізації (участь у міжнародних організаціях, угодах, дипломатія).

З 90-х років і до економічної кризи 2008-2009рр. рівень глобалізації активно зростав, зокрема завдяки розширенню торгівлі та інвестицій. Проте світова фінансова криза суттєво змінила динаміку та акценти глобалізаційних процесів з експансивного зростання на адаптацію та стійкість. Якщо впродовж 1990-х та початку 2000-х років глобалізація, особливо її економічна складова, характеризувалася стрімким зростанням міжнародної торгівлі, транснаціональних інвестицій та інтеграції фінансових ринків, то після кризи темпи цих процесів помітно сповільнилися. Країни почали переоцінювати ризики надмірної відкритості, зростала увага до внутрішньої макроекономічної стабільності, фінансового регулювання та диверсифікації зовнішньоекономічних зв'язків. У багатьох випадках відбувалося укріплення регіональних інтеграційних об'єднань на протигагу глобальним ініціативам, що зумовило певну переорієнтацію вектора глобалізації на регіоналізацію та локалізацію економічної активності. Далі пандемія COVID-19 справила комплексний вплив на процеси економічної та політичної глобалізації, спровокувавши як миттєві шоки так і тривалі структурні зміни у світовій економіці та системі міжнародних відносин. У 2020 році глобальна економіка зазнала глибокого дестабілізаційного впливу, що проявився в різкому скороченні обсягів міжнародної торгівлі, зниженні потоків прямих іноземних інвестицій, а також деструкції глобальних ланцюгів постачання. Ці процеси були спричинені масовим закриттям виробничих потужностей, транспортними обмеженнями, порушенням логістичних ланцюгів і невизначеністю щодо економічного майбутнього. Особливо вразливою виявилася торгівля послугами — у сферах туризму, транспорту, міжнародної освіти. Крім того, з огляду на пандемічну нестабільність багато транснаціональних компаній тимчасово або повністю припинили експансію на нові ринки, переосмисливши свою залежність від міжнародних постачальників. Це стимулювало посилення тенденцій економічного націоналізму та протекціонізму, що, у свою чергу, зумовило відхід від надмірної глобалізації на користь локалізації виробництва — передусім у критичних секторах, як-от фармацевтика, напівпровідники, продовольча безпека.

Водночас пандемія стимулювала цифрову трансформацію глобального економічного простору. Зростання електронної торгівлі, онлайн-сервісів, дистанційної зайнятості та безготівкових фінансових транзакцій стало компенсаторним механізмом, що частково підтримав економічну взаємодію між країнами в умовах фізичної ізоляції.

У політичній площині пандемія виявила слабкість механізмів міжнародної координації. Провідні міжнародні інституції — зокрема, ВООЗ, ООН, СОТ — виявилися неготовими до скоординованої відповіді на глобальну загрозу. Натомість країни почали активно реалізовувати односторонні заходи: запроваджували закриття кордонів, забороняли експорт критично важливих товарів, впроваджували локдауни. Це призвело до тимчасового зміцнення національного суверенітету та пріоритету внутрішньої політики над глобальною співпрацею.

У 2022 році економічна глобалізація продемонструвала найвищі темпи зростання. Цьому сприяло пом'якшення карантинних обмежень, що активізувало міжнародну торгівлю товарами й особливо послугами. Відновлення торгівлі було зумовлено вирішенням проблем у ланцюгах постачання та високим глобальним попитом. Водночас фінансова глобалізація послабилася — частка прямих іноземних інвестицій, портфельних вкладень і міжнародної заборгованості у ВВП скоротилася. Таким чином, зростання економічної глобалізації було зумовлене переважно торговельними потоками, а не фінансовими зв'язками.

Початок повномасштабної війни в Україні у 2022 році суттєво вплинув на хід глобалізаційних процесів, зокрема у площині економічної та політичної глобалізації. Насамперед, збройний конфлікт спричинив глибоку дестабілізацію регіональних і глобальних ланцюгів

постачання, особливо в енергетичному секторі, аграрному виробництві та ринку металів. Через санкції, запроваджені щодо країни агресора, а також реакцію бізнесу, відбулося різке скорочення економічної взаємодії між росією та західними країнами. Це стало прикладом політизованої деглобалізації, коли геополітичні ризики почали прямо визначати торговельні та інвестиційні рішення. Паралельно посилилася роль безпекових міркувань у міжнародній економічній політиці, зросла увага до енергетичної незалежності, технологічного суверенітету та стратегічної автономії окремих регіонів, зокрема ЄС.

Рис. 1. Рівень економічної та політичної глобалізації світового господарства 1990-2024 рр.
Джерело: [2]

У сучасній глобальній економіці, що ґрунтується на взаємозалежності національних господарств, торговельні війни справляють багатовекторний вплив на економічні системи країн. Торговельна війна, як форма економічного конфлікту між державами, що проявляється у взаємному запровадженні торговельних бар'єрів, таких як мита, квоти чи інші обмеження на імпорт та експорт товарів. Метою таких дій зазвичай є захист національного виробника, зниження торговельного дефіциту або політичний тиск на іншу державу. Сучасна торговельна війна, що почалась між США та Китаєм у 2018–2020 роках внаслідок введення взаємних мит на сотні мільярдів доларів вартості товарів, мала серйозні наслідки для глобальної економіки, спричиняючи уповільнення зростання, порушення ланцюгів постачання та загострення міжнародної напруги.

Узагальнюючи потенційні наслідки торговельних війн для світового господарства та міжнародних економічних відносин:

- Підвищення споживчих цін (Запровадження високих мит і обмежень на імпорتنі товари в умовах торговельного протистояння призводить до зростання вартості продукції на внутрішньому ринку. Це, у свою чергу, може спричинити інфляційний тиск і зниження реальної купівельної спроможності населення).

- Скорочення обсягів зовнішньої торгівлі (Торговельні конфлікти здатні зменшити товарообіг між країнами, що негативно позначається на валовому внутрішньому продукті, зайнятості та доступності окремих товарів і послуг).

- Зниження інвестиційної привабливості (Загострення торговельних суперечок може зменшити довіру інвесторів до країн-учасниць конфлікту, що призводить до відтоку капіталу та уповільнення економічного розвитку).

- Посилення геополітичної напруги (Економічні суперечності між провідними державами, зокрема США та Китаєм, можуть трансформуватися у ширші політичні конфлікти, поглиблюючи нестабільність на міжнародній арені).

– Підвищення ймовірності економічного спаду (Торговельні війни здатні спровокувати зниження темпів економічного зростання, зменшення ділової активності та, як наслідок, ризик переходу до рецесії).

Таблиця 1

Основні показники зміни обсягу глобального ВВП у 2020–2024 рр.

	Зростання реального ВВП, % до попереднього						Номінальний ВВП, млрд дол. США				
	2020	2021	2022	2023	2024	2020	2021	2022	2023	2024*	
Глобальний	3,2	2,8	2,9	3,3	3,2	84 836	88 081	93 085	99 000	105 000	
США	2,9	2,3	2,2	2,5	2,1	20 513	21 482	22 289	26 900	28 500	
Євро-зона	1,8	1,1	1,6	1	1,3	13 421	13 697	14 363	15 200	16 000	
Китай	6,6	6,2	6	5,2	4,6	13 378	14 365	15 986	17 700	18 800	
Країни, що розвиваються	4,7	4,4	4,6	4,8	4,9	35 435	37 047	39 912	42 800	45 600	
Частка країн, що розвиваються (зростання)	4,9	4,6	4,8	4,9	5	41,8	42,1	42,9	43,2	43,5	

* Прогнозні дані

Джерело: [3]

Згідно з даними Таблиці 1, головними гравцями світової торгівлі залишаються Китай, США та ЄС. Водночас структура глобального ринку демонструє чітку регіоналізацію: розвинені країни експортують переважно промислову продукцію, тоді як країни Глобального Півдня — сировинні ресурси. Проте наслідки торговельних війн виходять за межі суто економічних показників, впливаючи також на геополітичну стабільність і міжнародні відносини. Початок повномасштабної військової агресії росії проти України у 2022 році став додатковим дестабілізуючим чинником для світового господарства. Цей конфлікт посилив глобальну економічну напруженість, хоча ступінь впливу на різні регіони суттєво відрізняється. У такому контексті торговельні війни виступають не лише економічним, а й стратегічним інструментом, який переформатовує глобальний ландшафт взаємодії між країнами. Їхні наслідки стають визначальними у формуванні нових центрів економічного тяжіння, що вимагає переосмислення традиційних моделей міжнародної торгівлі.

Глобальний ВВП протягом 2020–2024 років зріс майже на 25%, що відображає відновлення світової економіки після пандемічної рецесії. Водночас темпи зростання країн, що розвиваються, включаючи Китай, значною мірою визначають загальну динаміку глобального виробництва. Євросона демонструє найповільніше зростання серед представлених регіонів, що може свідчити про структурні економічні виклики або вплив геополітичних факторів. У підсумку, представлений аналіз підтверджує посилення ролі нових економічних центрів на фоні поступового перерозподілу глобальної економічної сили.

У 2025 році адміністрація Дональда Трампа здійснила масштабну ескалацію протекціоністської митної політики, що суттєво вплинула на глобальні торговельні відносини. З січня по квітень 2025 року середньозважений тариф США зріс з 2% до приблизно 24%, що є найвищим рівнем за понад століття.

Зокрема, було введено 25% мита на імпорт автомобілів та автозапчастин з усіх країн, включаючи Канаду та Мексику, що призвело до тимчасового закриття заводів у цих країнах та звільнення працівників. Крім того, адміністрація ініціювала розслідування щодо імпорту напівпровідників та фармацевтичних продуктів з метою можливого введення додаткових мит на ці товари.

Ці заходи викликали занепокоєння серед економістів та бізнес-спільноти, оскільки вони можуть призвести до зростання цін, уповільнення економічного зростання та погіршення міжнародних відносин.

Торговельні війни та протекціоністська митна політика, зокрема агресивна стратегія адміністрації Д. Трампа у 2025 році, мають глибокий і багатовимірний вплив на глобальну економіку. Вони спричиняють порушення ланцюгів постачання, зростання цін, уповільнення економічного зростання та загострення геополітичної напруженості. У цьому контексті важливо розробляти адаптивні стратегії для урядів та бізнесу, спрямовані на зміцнення економічної стійкості та диверсифікацію торговельних відносин.

Отже, торговельні війни мають як прямі, так і опосередковані наслідки для України. З одного боку, конфлікт між США та Китаєм в 2018-20pp. створив нові можливості для українського експорту, зокрема аграрної продукції, металургії та сировини, які частково замінили американські товари на китайському ринку. В цей період спостерігалось істотне зростання обсягів українського експорту до КНР, зокрема кукурудзи, соняшникової олії та рудної продукції. Це стало можливим завдяки підвищенню митних бар'єрів між двома глобальними гравцями, що змінило географічну структуру торгівлі Китаю на користь нових постачальників.

З іншого боку, така залежність від експорту сировини робить українську економіку вразливою до глобальних коливань, зокрема цінних шоків, змін попиту та торговельних обмежень. Крім того, український експорт до Китаю залишається переважно низькотехнологічним, що обмежує можливості для довгострокового зростання та створення доданої вартості. У цьому контексті, хоча торгова війна США та Китаю відкрила певні тактичні переваги для України, вона також засвідчила необхідність диверсифікації зовнішньоекономічних зв'язків та переходу до більш високотехнологічних експортних моделей.

У 2025 році відновлення торговельного протистояння між США та Китаєм, ініційоване адміністрацією Дональда Трампа, створює як нові можливості, так і виклики для України. Застосування США тарифів до 145% на китайські товари призвело до зниження експорту Китаю до США, що відкриває перспективи для українських експортерів аграрної продукції, металів та сировини зайняти частину цього ринку. Проте, така ситуація також підвищує конкуренцію на глобальних ринках, особливо в Азії, де Китай може переорієнтувати свій експорт. У цьому контексті Україні необхідно диверсифікувати свої експортні ринки та підвищувати додану вартість своєї продукції для зменшення вразливості до зовнішніх шоків.

Список використаних джерел

1. Торговельні війни сучасності та їх вплив на економічне зростання і розвиток у світі та Україні. / Наук. ред. В.Юрчишин. – Київ: Заповіт, 2019. – 190 с.

2 KOF Globalisation Index. – <https://www.kof.ethz.ch/en/forecasts-andindicators/indicators/kof-globalisation-index.html>.

3. World economic outlook. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/WEO> (дата звернення: 03.01.2024)

Йовенко М.О.,

студент ОПП «Економіка», 3 курс,

Національний університет «Києво-Могилянська академія»

ПРИХОВАНА ЦІНА ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ: ВИКЛИКИ ДЛЯ ЕКСПОРТООРІЄНТОВАНОГО ВИРОБНИЦТВА В УКРАЇНІ

Трудова міграція є однією з головних економічних тенденцій у пострадянських та постсоціалістичних країнах, й, у цьому сенсі, Україна не є виключенням. З 90-х та 2000-х років гальмування ключових трансформаційних економічних реформ та структурні кризові явища результували у поглибленні розриву реальних доходів домогосподарств українців у порівнянні з відповідними у країнах-реципієнтах [1]. В той час як сам розрив теоретично визначається як один з ключових драйверів самої трудової міграції, одним з його наслідків в Україні стало зростання тимчасової трудової міграції, яка вже у передвоєнний 2020 рік сягнула 5 млн осіб, що постійно та сезонно працювали закордоном [2, с. 18].

Повномасштабне вторгнення країни-агресора спричинило масову міграцію передусім гуманітарного, а не економічного характеру. Попри це, кризові явища воєнного часу, разом з фактом масового працевлаштування та інтеграції українських біженців у, насамперед, економіки країн ЄС, радикально актуалізували проблему трудової міграції та змушують глибше досліджувати її макроекономічні та секторальні наслідки.

У період з 2014 року грошові перекази як частина реальності трудової міграції України були найбільш ретельно досліджені в рамках вітчизняної економічної науки. Водночас, значно менше уваги приділяється довгостроковим структурним наслідкам для експортоорієнтованого виробництва. У цій роботі досліджується, як трудова міграція опосередковано підриває конкурентоспроможність таких секторів, створюючи дефіцит робочої сили; а також пропонується спосіб кількісної оцінки цих ефектів з фокусом на довоєнний період економічної історії України.

1. *Трудова міграція зменшує пропозицію робочої сили, особливо у сферах пов'язаних з експортоорієнтованими галузями.*

Релевантними даними стосовно розподілу мігрантів за видами економічної діяльності є результати трьох раундів загальнонаціональних обстежень з питань трудової міграції (далі – ОТМ), що виконувалися Державною службою статистики та партнерами у 2008 [3], 2012 [4] та 2017 [5] роках:

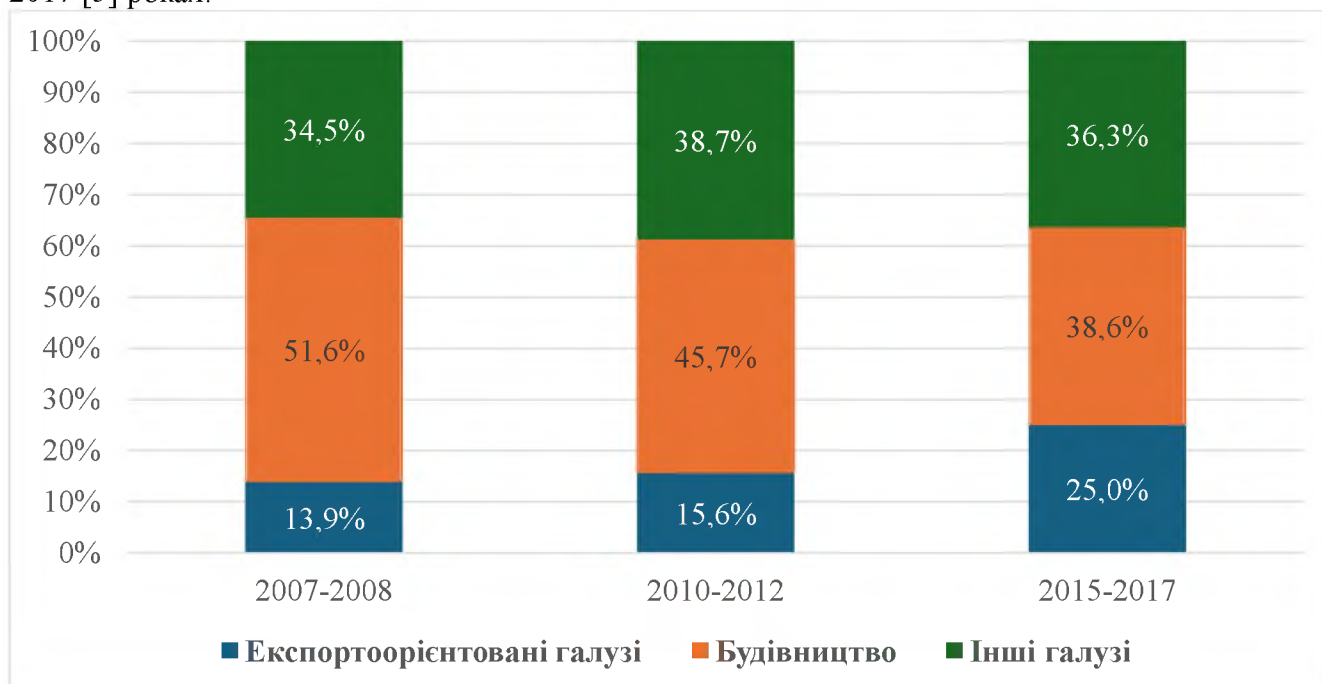

Рис. 1. Трудові мігранти за видами економічної діяльності (%)

Джерело: створено автором на основі [3;4;5]

Промисловість та сільське господарство в рамках ОТМ були визначені як експортоорієнтовані галузі, оскільки традиційно займають найбільшу частку в структурі експорту України. З кінця 2000-х і другої половини 2010-х років прослідковується (рис. 1) позитивна динаміка зайнятих трудових мігрантів в експортоорієнтованих галузях, що може бути пояснено переорієнтацією напрямку трудової міграції українців з Російської Федерації до західних-країн сусідів починаючи з 2014-го року.

Загалом від 2 до 4,5 мільйонів українців працювали за кордоном у різні періоди з 2007 по 2017 рік. Цей значний відтік означав, що на українському ринку праці зменшення пропозиції робочої сили певних професій у експортоорієнтованих галузях, а отже й потенційні дефіцити. Відтак, зменшення кількості робочої сили може створити обмеження з боку пропозиції, що теоретично змушувало роботодавців підвищувати заробітну плату, щоб залучити або утримати працівників, незалежно від рівня їх продуктивності.

2. *Прослідковувані тренди свідчать про потенційний вплив трудової міграції на непродуктивний ріст заробітних плат в українській економіці, феномен, що мав місце й у інших пост-соціалістичних країнах.*

У період з 2014 по 2021 рік середньомісячна номінальна заробітна плата в Україні зросла на 151,7%, з 180,9 євро до 455,4 євро. Однак зростання продуктивності праці протягом цього періоду було не стійким.

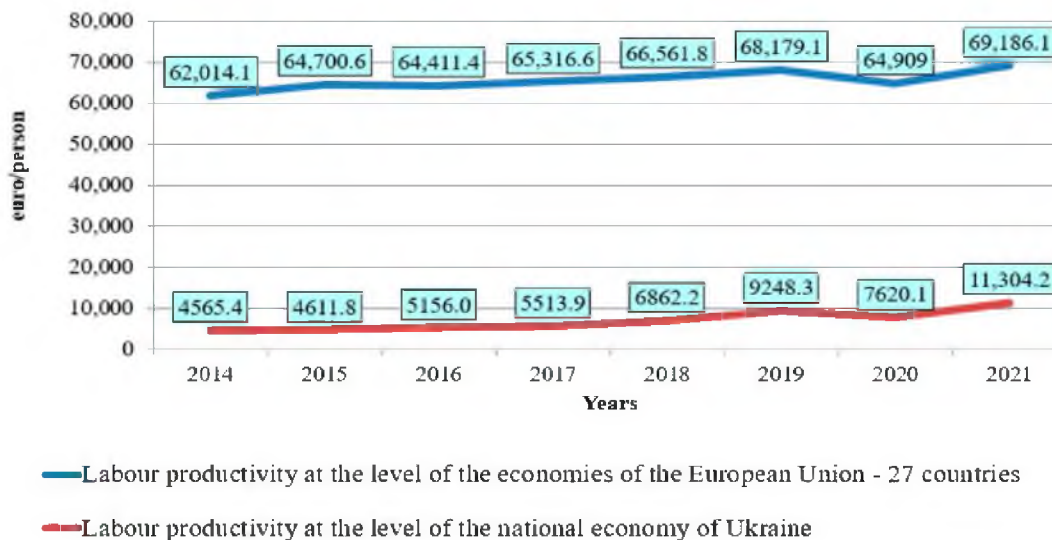

Рис. 2. Показники продуктивності праці на рівні економік 27-ми країн Європейського Союзу та України, 2014-2021 рр.

Джерело: [6]

В результаті ми бачимо диспропорції між підвищенням заробітної плати та зростанням продуктивності.

Як вказують автори відповідного дослідження: «Випередження темпів зростання продуктивності праці над темпами зростання середньомісячної заробітної плати має нерівномірний характер, що призводить до диспропорції між соціальними та економічними показниками, гальмує розвиток виробництва та випуск конкурентоспроможної продукції» [6].

Існують дещо більш деталізовані для конкретних країн оцінки впливу трудової еміграції на продуктивність. Дослідження МВФ 2016-го року виявило, що в деяких країнах, наприклад, в Албанії, Хорватії та Естонії, еміграція, особливо кваліфікованих працівників, була основним фактором, що сприяв зростанню заробітної плати всередині країни.

Далєбі, контрфактичний аналіз цього ж дослідження показує, що кумулятивне зростання реальної продуктивності праці в країнах Центральної та Східної Європи членів-ЄС було б приблизно на 6 відсоткових пунктів вищим за відсутності еміграції протягом 1995-2012 років. Крім того, еміграція кваліфікованих працівників знизила загальну факторну продуктивність, що узгоджується з теоретичними уявленнями про негативні зовнішні ефекти її відтоку [7].

3. Оцінка впливу непродуктивного росту заробітних плат саме для експортоорієнтованих галузей вимагає

Диспропорція росту заробітних плат та продуктивності стає особливо проблематичною в експортоорієнтованих галузях обробної промисловості, які, як правило, грають роль ціноотримувачів (price-takers) на світових ринках.

На відміну від фірм, що орієнтовані на внутрішнє споживання, ці виробники не можуть легко перекласти підвищені операційні витрати на робочу силу на споживачів через підвищення цін. Це є результатом їх інтеграції в глобальну економіку та стандартизованого ціноутворення. Як наслідок, їх довгострокова конкурентоспроможність падає.

Аби підтвердити чи спростувати наявність такого впливу в для експортоорієнтованих галузей можна запропонувати метод регресійної декомпозиції факторів впливу на зміну заробітних плат у вигляді наступного рівняння:

$$\Delta \ln(w_{it}) = \alpha + \beta_1 \Delta \ln(A_{it}) + \beta_2 [\Delta \ln(A_{it})]^2 + \beta_3 X_{it} + \epsilon_{it}$$

де:

$\Delta \ln(w_{it})$ — темп зростання реальної заробітної плати у секторі або регіон, в момент часу

$\Delta \ln(A_{it})$ — темп зростання продуктивності праці;

X_{it} — вектор контрольних змінних

Ця модель зазвичай використовується для перевірки того, наскільки зростання заробітної плати виправдане зростанням продуктивності, і чи не зростає заробітна плата занадто швидко (або занадто повільно) порівняно з фактичним підвищенням продуктивності. У нашому контексті ж ця модель допомагає висвітлити проблему зростання заробітної плати, що перевищує зростання продуктивності.

Таке перевищення, якщо виокремити інші фактори X_{it} (такі як дефіцит робочої сили, умови зовнішнього попиту або капітальні інвестиції), може свідчити про неефективність ринку праці або зовнішні шоки, які підштовхують до підвищення заробітної плати без відповідного зростання продуктивності праці.

Отже, коли зростання заробітної плати випереджає зростання продуктивності, вартість одиниці праці зростає без відповідного збільшення вартості продукту. Це підриває конкурентоспроможність за витратами, знижує норму прибутку і, зрештою, може призвести до скорочення обсягів виробництва, інвестицій або навіть до виходу компанії з ринку.

У такому контексті непродуктивне зростання заробітної плати, частково зумовлене дефіцитом внутрішньої робочої сили через трудову міграцію, потенційно завдало шкоди експортним секторам України упродовж останніх двох десятиліть. Оскільки важко переоцінити важливість цих галузей для валютних надходжень та економічної стійкості малої відритої економіки, поточна невпинність міграційних процесів вимагає більш ретельних, зокрема і кількісних досліджень щодо впливу трудової міграції на довгострокове економічне зростання та конкурентоздатність експортоорієнтованих галузей зокрема.

Список використаних джерел

1. Tiffin A. Ukraine: The Cost of Weak Institutions. *IMF Working Papers*. 2006. Vol. 06, no. 167. P. 1. URL: <https://doi.org/10.5089/9781451864274.001>.
2. Pikulyk O. Causes, Peculiarities And Consequences Of Labor Migration In Ukraine. *Economy and Society*. 2019. No. 20. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2019-20-7>.
3. Зовнішня трудова міграція населення України. Київ : УЦСР, 2009. 120 с.
4. Звіт щодо методології, організації проведення та результатів модульного вибіркового обстеження з питань трудової міграції в Україні. Міжнар. орг. пр., 2013. 98 с.
5. Зовнішня трудова міграція населення (за результатами модульного вибіркового обстеження). Київ : Держ. Служба Статистики України, 2017. 36 с.
6. Assessment of Labour Productivity and the Factors of Its Increase in European Union 27 and Ukrainian Economies / T. Kornieieva et al. *Economies*. 2022. Vol. 10, no. 11. P. 287. URL: <https://doi.org/10.3390/economies10110287> (date of access: 13.04.2025).
7. Emigration and Its Economic Impact on Eastern Europe / C. H. Ebeke et al. *International Monetary Fund*, 2016.

Калюга А.Р.,
студентка ОПП «Економіка», 3 курс,
Національний університет «Кієво-Могилянська академія»
Науковий керівник: Палієнко Т.П.,
PhD з економіки, старший викладач

ВПЛИВ БРЕНДІВ НА М'ЯКУ СИЛУ УКРАЇНИ ЧЕРЕЗ ПОСИЛЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Сучасні тенденції зміщення фокусу глобальної світової сили із її фізичних інтерпретацій до нематеріальних виражень, які активно розвиваються в науковому дискурсі міжнародної політичної економії, не могли не залишити свій слід на мікро- та макрорівні. Країни почали використовувати економічні показники та фактори не лише з метою примусового залучення інших сторін у поле своїх інтересів, а й як частину концепції м'якої сили, яка передбачає

формування привабливого іміджу для досягнення визначених цілей та виконання стратегій. Окремим інструментом м'якої сили можна виділити бренд, який формується на рівні підприємств, сприяє не тільки їхньому розвитку, а й покращенню загального стану національної економіки. Його сучасне дослідження може забезпечити ширше розуміння векторів розвитку господарства країни та передбачити майбутні тренди. У наявних реаліях в контексті України такий підхід зможе позитивно вплинути на динаміку ходу економічного прогресу та через вказаний фактор сприйняття покращити позиції держави на світовій арені.

Для проведення подальшого аналізу та доведення значущості брендів у національній економіці першочергово слід окреслити важливі для розуміння категорії. Ними визначено концепцію м'якої сили, яка в загальному виконуватиме роль теоретичного фундаменту, покладеного для розгляду теми, а також поняття бренду, яке виступатиме основним об'єктом дослідження. Теорія м'якої сили з'явилась у 1990 році, була представлена американським академіком Дж. Наєм і стала у той час певним синтезом усіх актуальних думок та ідей у науковому дискурсі [1, с. 35]. Фактори культурного впливу, сильного економічного образу та ефективного внутрішнього регулювання у державах постали важливими аспектами [1, с. 12]. Подальшій еволюції теорії сприяв потужний розвиток технологій, освіти та господарства, який підсилив зсув поняття сили від унікально фізичних її проявів до менш матеріальних [1, с. 12]. Варто зазначити, що з реалістичної точки зору концепція не стала єдиним фокусом для країн, а лише підсилила можливі способи їхнього впливу, забезпечуючи дуальний прояв сили у поєднанні із прямими шляхами для її виявлення [1, с. 21]. Поглиблюючись у розбір теми аналізу, можна ствердити, що бренд є одним із засобів, які можуть бути використанні для підкріплення м'якої сили. При цьому, таке виявлення може стосуватись не лише загального бренду країни, а й успішності окремих підприємств на мікрорівні, які є частиною національної економіки. Це уже підтверджується методологією розробки звітів про глобальну м'яку силу, які враховують показник ефективної економіки держави та вплив відомих національних брендів в цілому [2]. Також причину такого взаємозв'язку можна віднайти і у самому визначенні поняття. За своєю суттю бренд – це «особлива назва або символ, призначений для ідентифікації товарів або послуг одного продавця або групи продавців, а також для диференціації цих товарів або послуг від схожих продуктів конкурентів» [3, с. 102]. До його характеристик також включають зобов'язання, яке компанія бере на себе перед своєю аудиторією клієнтів, і додаткову цінність, яку бренд допомагає формувати [4, с. 116]. У загальному бренд представлений як нематеріальний актив підприємства, який до того ж широко використовується як маркетинговий інструмент [4, с. 116; 3, с. 102]. У такий спосіб компанії використовують бренд як засіб впливу на споживачів, а виходячи на міжнародний рівень, асоціюються згідно із ним і не можуть бути відділені від фактору національної приналежності.

З метою підтвердження або ж спростування такого ходу думок у випадку України буде проведений кореляційний аналіз, який перевірятиме наявність відповідності між рівнем упізнаваності українських брендів у мережі та прибутком компаній, які ними володіють. Для аналізу успішності українських підприємств була створена вибірка із 10 брендів, які за даними дослідження незалежної організації Brand Ukraine у 2024 році увійшли у список таких, що є лідерами за рівнем спонтанного знання серед іноземної аудиторії та мають найбільший вплив у процесі формування ставлення до України [5, с. 6, 18]. Такими можна виділити «Рошен», «Оболонь», «Нову пошту», «Розетку», «Антонов», «Моршинську», «Уклон», «Сандору», «Укрзалізницю» та «Метінвест». Вони охоплюють такі галузі української економіки як харчова, авіаційна та металургійна промисловості, поштову діяльність, торгівлю, транспорт, інформаційні технології. Тобто показники достатньо диверсифіковані, але варто зазначити, що цікавим є суттєва перевага харчового сектору, який з точки зору якості є сильною частиною української економіки на думку іноземців [5, с. 4]. Таким чином, необхідними змінними було виділено чистий прибуток компаній ДП «КК «Рошен»», ПРАТ «Оболонь», ТОВ «Нова Пошта», ТОВ «Розетка. УА», АТ «Антонов», ПРАТ «МЗМВ «Оскар»», ТОВ «Уклон Україна», ТОВ «Сандора», АТ «Укрзалізниця», ТОВ «Метінвест Холдинг» та індекс упізнаваності обраних брендів на основі пошукових запитів у Google станом на кінець року. Часовий проміжок для аналізу охоплює період

із 2020 до 2024 року, відображаючи функціонування національних брендів під час найбільших нещодавніх викликів для української економіки: пандемії Covid-19, повномасштабного вторгнення росії на територію країни, а також проміжний час, який показує відновлення або ж пристосування підприємств до введення діяльності після обох «економічних шоків». Цей проміжок яскраво показує вплив сучасних викликів на приватні та державні підприємства, що має різний масштаб і більш негативні наслідки для останніх.

Таблиця 1

Індекс впізнаваності брендів на основі пошукових запитів у Google згідно з останніми наявними показниками за грудень, у.о.

Бренди	Рік				
	2020	2021	2022	2023	2024
«Рошен»	85	76	84	89	100
«Оболонь»	76	76	29	57	64
«Нова пошта»	100	88	100	100	100
«Розетка»	77	89	88	86	91
«Антонов»	24	25	62	26	20
«Моршинська»	56	48	23	48	49
«Уклон»	100	100	69	79	85
«Сандора»	61	19	54	100	91
«Укрзалізниця»	61	73	27	51	50
«Метінвест»	63	76	26	63	45

Джерело: створено автором на основі [6]

Таблиця 2

Прибуток компаній, які володіють брендами із вибірки, млн грн

Бренди	Рік				
	2020	2021	2022	2023	2024
«Рошен»	3 366, 11	2 995, 321	3 929	5 639, 566	6 511, 646
«Оболонь»	76, 798	-135, 094	1 197, 966	1 831, 59	1 248, 254
«Нова пошта»	991, 292	2 600, 32	2 135, 96	3 967, 156	2 500, 331
«Розетка»	110, 387	33, 962	119, 062	12, 016	16, 305
«Антонов»	1 071, 816	450, 918	1 256, 669	2 958, 024	-
«Моршинська»	142, 266	123, 357	4, 45	146, 536	262, 908
«Уклон»	-	-8, 7286	59, 7308	-45, 367	232, 3
«Сандора»	-250, 303	314, 452	-2 806, 624	887, 971	1 030, 943
«Укрзалізниця»	-11 772, 346	154, 185	-8 730, 774	4 836, 962	-4 188, 474
«Метінвест»	2 953, 068	2 477, 708	-1 706, 599	788, 267	-1 845, 18

Джерело: створено автором на основі [7]

У таблицях зображені вхідні дані, що знадобляться для подальшого кореляційного аналізу. Чистий прибуток компаній, які володіють обраними українськими брендами сформований відносно їхньої фінансової звітності. Недоліки сформованої бази полягають у відсутності інформації щодо бренду «Уклон» у 2020 році, а також недостачі чистого прибутку компанії «Антонов» за 2024 рік, який не є оголошеним наразі. У інших аспектах таблиця надає останні актуальні дані, роблячи її релевантною для дослідження. Індекс впізнаваності брендів був сформований з даних, наданих Google Trends на основі введення назви зареєстрованих українських торгових марок. Із використанням цієї інформації були виведені середні показники по кожній змінній із метою узагальнення та подальшого використання під час знаходження кореляції. Результати виявились наступними:

- 2020 рік – середній індекс упізнаваності брендів становить 70, середній прибуток компаній, що володіють вибіркою брендів – 367 879 111 грн;
- 2021 рік – середній індекс упізнаваності брендів становить 67, середній прибуток компаній, що володіють вибіркою брендів – 896 640 040 грн;
- 2022 рік – середній індекс упізнаваності брендів становить 56, середній прибуток компаній, що володіють вибіркою брендів – 454 115 920 грн;
- 2023 рік – середній індекс упізнаваності брендів становить 70, середній прибуток компаній, що володіють вибіркою брендів – 2 102 272 100 грн;
- 2024 рік – середній індекс упізнаваності брендів становить 70, середній прибуток компаній, що володіють вибіркою брендів – 641 003 667 грн.

У ході кореляційного аналізу Пірсона фінальні дані виявились такими: кореляція між індексами впізнаваності та прибутками брендів за 2020-2024 роки виявилась еквівалентною показнику 0,504, що вказує на позитивну кореляцію помірної сили. Такий результат може бути пояснений більш нестабільною та хаотичною базою даних, яка надає інформацію щодо кількості пошукових запитів про дану вибірку брендів. Відсутність окремих офіційних даних ускладнює задачу пошуку інформації, адже заданий пошук у Google необов'язково може стосуватись конкретного національного бренду, а належати до запиту іншого підтексту. Із загальної ж додатної ознаки кореляції можна зробити висновок, що існує взаємозв'язок, який може вказувати на вплив популярності національних брендів на фінансові показники їхніх компаній-власників, впливаючи на збільшення реалізованої продукції та як наслідок чистого прибутку. Так, шляхом збільшення податкових надходжень це сприятливо впливає на економічний стан України та її позиції у рейтингу світової м'якої сили. Усі виклики, які виникали у господарстві України мали переважно пропорційний вплив на усі змінні, які розглядались, але все ж певні розбіжності були присутні. Можна зауважити, що загальні події та економічний стан України сильніше відображені у показниках прибутків компаній, що підтверджується негативними показниками за 2020 і 2022 рік.

Таким чином, як наслідок отриманої інформації можна зробити висновок, що хоч вибірка була невеликою, а дослідження з точки зору економетричного аналізу радше спрощеним та демонстративним, отримані позитивні результати не дають можливість заперечити вплив бренду на м'яку силу країни, його можливе використання як інструменту для посилення компанії на мікрорівні та покращення загального образу держави на макрорівні. Кінцевий позитивний результат вказує на доречність проведеного аналізу. Його сильною стороною виявились обрані національні бренди, які уже сформували комплекс асоціацій у споживачів не лише в межах внутрішнього ринку, а й на міжнародному рівні, і відповідно можуть бути частиною порівняння з глобальними індексами. Для покращення та поглиблення надалі можна сформувати більшу базу даних, ввести додаткові змінні тощо. Загальна картина ж є такою – подальший успішний розвиток брендів та покращення економічних показників підприємств, що ними володіють, мають суттєвий вплив на поліпшення господарства та його окремих секторів зокрема, зміцнюючи позиції України та посилюючи уявлення про неї у світовому суспільстві

Список використаних джерел

1. Nye J. S. Soft power: the origins and political progress of a concept. *The Journal of International Communication*. 2021. Vol. 28, no. 1. P. 1–7. URL: <https://doi.org/10.1080/13216597.2021.2019893> (date of access: 11.04.2025);
2. Brand Finance. Global soft power index. The world's most comprehensive research study on perceptions of nation brands. *Brandirectory*. URL: <https://brandirectory.com/softpower> (date of access: 11.04.2025);
3. Поплавська В. В. Теоретичні засади та моделі брендингу: облікові аспекти. *Вісник ЖДТУ*. 2019. X, № 1 (87). С. 101–108;
4. Юденков О. О. Брендинг як маркетинговий інструмент у торгівлі / Branding as a marketing tool in trade: Марістерська робота. Тернопіль, 2018. 128 с.;
5. Brand Ukraine, Umbrella, FPA. Made in Ukraine: які українські бренди знає світ?. Київ: Brand Ukraine, 2024. 25 с.;

6. Google Trends. *Google Trends*. URL: <https://trends.google.com/trends/> (date of access: 11.04.2025);
7. Опендатабот. Опендатабот – відкриті дані про компанії, ФОП, суди та нерухомість України. *Opendatabot*. URL: <https://opendatabot.ua> (дата звернення: 11.04.2025).

Качмарська О.І.,
студентка ОПП «Економіка», 3 курс,
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
Наукова керівниця: Палієнко Т.П.,
PhD з економіки, старший викладач

ВПЛИВ КОРУПЦІЇ НА ЗАЛУЧЕННЯ ПРЯМИХ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ В УКРАЇНУ

На сьогодні прямі іноземні інвестиції (ПІІ) залишаються надійним джерелом капіталовкладень, які допомагають розв'язувати проблему дефіциту власних фінансів. Якщо раціонально використати іноземні інвестиції, то держава отримує можливість не тільки компенсувати нестачу внутрішніх інвестиційних ресурсів, а й посприяти зростанню конкурентоспроможності та продуктивності власного виробництва, завдяки використанню новітніх технологій та вивченню передового досвіду управління інших країн світу. Дослідження має на меті з'ясувати вплив змін у сприйнятті корупції на обсяги прямих іноземних інвестицій, що дозволить оцінити силу взаємозв'язку між цими факторами та їх практичну значущість для економічного розвитку країни.

Основними чинниками, що формують інвестиційний клімат, виступають: розвинена інфраструктура, макроекономічна стабільність, політична стабільність, податкова політика, сприятливе законодавство, бар'єри для входу на ринок, наявність природних ресурсів, стан фінансового ринку, якість та розподіл трудових ресурсів, валютний ризик, якість державного управління, правовий захист інвестицій і, звичайно ж, рівень корупції [1, с. 3].

Варто зазначити, що за допомогою ПІІ країна має змогу вийти на світові ринки, а також налагодити відносини з економікою всього світу, що в свою чергу сприяє виходу з економічної кризи. Саме тому важливо створити привабливий інвестиційний клімат на теренах України, що впливатиме на успішність відновлення економіки у повоєнний період. У країні з високим рівнем корупції, в інвестора з'являється значний ризик для їхніх вкладень: якщо у будь-який момент інвестиції можуть привласнити або порушити міжнародний контракт, то це не сильно вмотивує особу інвестувати. На думку В. Костюка та А. Мошіна, розробка ефективних систем звітності та документообігу зменшить можливість відмивання грошей та вчинення інших фінансових махінацій, а впровадження механізмів моніторингу та контролю зменшить можливість зловживань владою та діяльність корупційних схем [2, с. 43].

Для уникнення неправомірних привласнень та приваблювання потенційних інвесторів, необхідно розробити ефективну правову базу. Станом на 2025 рік відносини, пов'язані з іноземними інвестиціями в Україні, регулюються законами України «Про інвестиційну діяльність» [3], що спрямований на забезпечення рівного захисту прав, інтересів і майна суб'єктів інвестиційної діяльності; «Про режим іноземного інвестування» [4], дія якого поширюється виключно на іноземних інвесторів і підприємства з іноземними інвестиціями; «Про зовнішньоекономічну діяльність» [5], Господарським кодексом України, яким регулюються особливості режиму іноземних інвестицій на території України, іншими законодавчими актами та міжнародними договорами України. Проте деякі важливі питання залучення іноземних інвестицій регулюються не лише зазначеними документами, але й податковим, валютним, банківським, фінансовим, митним і земельним законодавчими актами [6, с. 74-75].

Вадами законодавчої бази інвестиційної діяльності в Україні є: неоднозначне трактування деяких положень нормативних документів, що спричиняє правові колізії та необхідність

вирішення спорів у судовому порядку; значна кількість законодавчих актів, які прямо чи опосередковано регулюють інвестиційну діяльність та суміжні з нею зовнішньоекономічну, промислову, торговельну та інші види діяльності. Національне законодавство у сфері регулювання інвестиційної діяльності є нестабільним, нормативно-правова база постійно змінюється, оскільки в процесі її формування одні нормативно-правові акти ухвалюються, інші скасовуються, або їх положення відображаються в інших нормативно-правових актах. Тому доцільно проаналізувати рівень надходжень ПІІ в Україну (рис. 1)

Рис. 1 Прямі іноземні інвестиції в Україну, 2007-2023 рр., млрд дол. США
Джерело: [7]

З рисунка видно наявний нестабільний показник ПІІ протягом 16-ти років, на що вплинуло у 2009 році реакція на фінансову кризу 2008 року, протягом 2013-2015 років спостерігається падіння внаслідок анексії Криму та бойові дії на сході України, у 2020 р. – реакція ПІІ на COVID-19 (загальна світова криза міжнародних інвестицій) та у 2022 році наявне падіння в наслідок повномасштабного вторгнення.

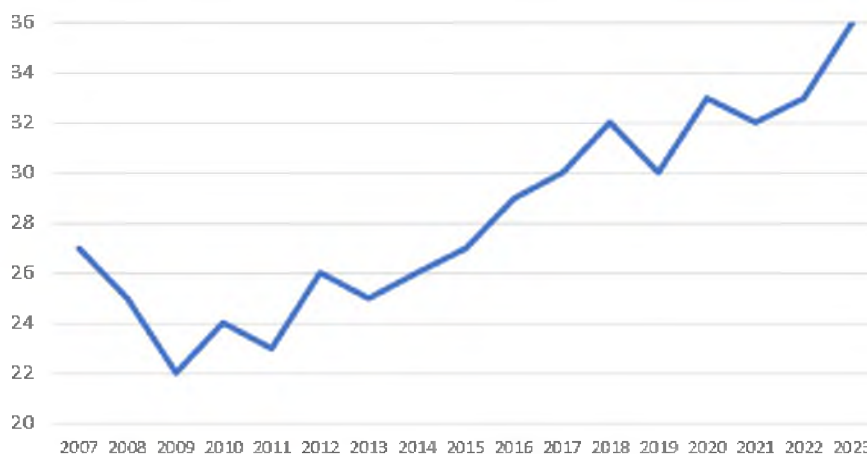

Рис. 2 Індекс сприйняття корупції в Україні, 2007-2023 рр.
Джерело: [8]

Що ж стосується індексу сприйняття корупції (ІСК), то він уже більш стабільний. З рисунка 2 бачимо його падіння тільки у 2009 р. та подальше зростання з невеликими похибками, а оскільки у ІСК результати подають за шкалою від 0 (велика корумпованість) до 100 (немає корупції), це є хорошою тенденцією.

Для подальшого дослідження нами побудовану двохфакторну регресію на основі даних 2007-2023 рр., де CPI (corruption perception index) – екзогенна змінна, а DFI (direct foreign investment) – ендогенна змінна, оскільки вважаємо, що рівень корупції впливає на інвестиції, а не навпаки (рис. 3). В результаті отримуємо наступну регресію: $y = -270.3x + 12590$. Враховуючи, що $\beta = -270.3$, (можна ствердити, що зв'язок між CPI і DFI є оберненим (при зростанні рівня

корупції, рівень інвестицій падає). Також, β_{270} , тобто при зростанні показника CPI на одну одиницю, міжнародні інвестиції зменшуються на 270 млн дол. США. Що стосується коефіцієнта детермінації, то він дорівнює 0.1063 – це означає, що 10.63% варіації ПІІ пояснюється змінами індексу корупції, що є доволі низьким показником.

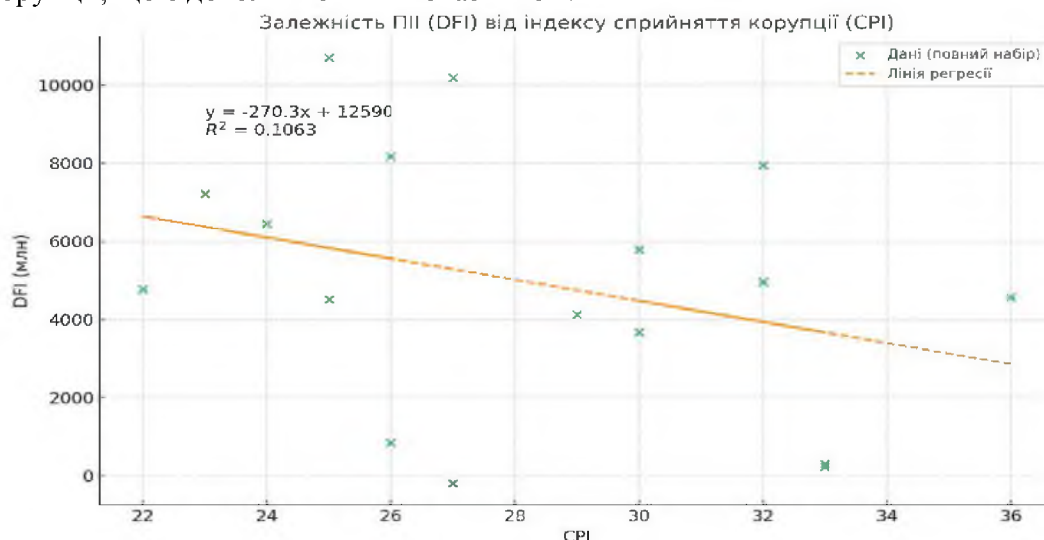

Рис. 3 Регресійна двохфакторна модель (CPI та DFI)

Джерело: створено автором на основі [7; 8]

Підсумовуючи, можна дійти висновку, що на приплив іноземних інвестицій впливає чимало факторів, зокрема корупція, високий рівень якої може створювати додаткові бар'єри для інвесторів, такі як непрозорість ведення бізнесу, непередбачуваність регуляторної політики та зростання операційних витрат, проте не завжди є вирішальним чинником щодо інвестування. Багато інвесторів у своїх рішеннях керуються насамперед макроекономічною стабільністю, розміром внутрішнього ринку, політичним ризиком, доступністю ресурсів, інфраструктурою, а також перспективами галузевого зростання. Тож при створенні плану формування привабливого інвестиційного клімату варто зосередитися не лише на антикорупційних заходах, але й на цілісному покращенні інституційного середовища, правової системи, інфраструктури, а також умов для ведення бізнесу.

Список використаних джерел

1. Михайленко О., Красникова Н. Вплив іноземних інвестицій на розвиток економіки України в умовах глобалізації. Ефективна економіка. 2020. № 7. URL: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2020.7.54> (дата звернення: 08.04.2025).
2. Костюков В., Мошін А. Вплив антикорупційної політики на економічний розвиток та інвестицій клімат країни. Міжрегіональної академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління. 2024. № 3 (75). С. 41–45. URL: [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2024-3\(75\)-6](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2024-3(75)-6) (дата звернення: 09.04.2025)
3. Про інвестиційну діяльність : Закон України від 18.09.1991 № 1560-XII : станом на 10 жовт. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12#Text>
4. Про режим іноземного інвестування : Закон України від 19 березня 1996 р. № 93/96В: станом на 3 вересня 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/93/96-%D0%B2%D1%80#Text>
5. Про зовнішньоекономічну діяльність : Закон України від 16 квітня 1991 р. № 959XI: станом на 26 грудня 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12#Text>
6. Новікова Л., Чернишова Л. Правові аспекти державного регулювання іноземного інвестування в Україні. МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ. С. 72–79. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/16_ukr/12.pdf (дата звернення 09.04.2025)

7. World Bank Group Foreign direct investment, net inflows (BoP, current US\$) - Ukraine.
URL:
<https://data.worldbank.org/indicator/BX.KLT.DINV.CD.WD?end=2023&locations=UA&start=2007&view=chart>. (дата звернення 09.04.2025)
8. Corruption in Ukraine. Wikipedia. URL:
https://en.wikipedia.org/wiki/Corruption_in_Ukraine. (дата звернення 09.04.2025)

Кисіленко Д.К.,
студент БП «Економіка», 3 курс,
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
Науковий керівник: Палієнко Т.П.,
PhD з економіки, старший викладач

GLOBAL INNOVATION INDEX ЯК ІНДИКАТОР КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ КРАЇН У СФЕРІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Інтелектуальна власність (надалі, ІВ) у сучасному світі є важливим фактором розвитку економіки як на мікро-, так і на макроекономічному рівнях. Для підтримання конкуренції на ринку інновацій, держава та фірми в її межах вкладають у розвиток основних факторів впливу на створення та використання інновацій у виробничих потужностях. Через велику кількість засобів впливу на розвиток об'єктів інтелектуальної власності виникає потреба у індикаторі, який визначав би наскільки їхні економічні устрої є адаптивними до технологічних змін у виробничих та ужиткових процесах. Таким індикатором є Global Innovation Index (надалі, ГІІ).

Таблиця 1

Структура ГІІ

Категорія	Опис категорії	Підкатегорії
1. Інституції	політичне, регуляторне та ділове середовище країни	Політичне середовище Регулювання Бізнес-середовище
2. Людський капітал і дослідження	якість, рівень та розповсюдженість освіти та досліджень	Освіта Вища освіта R&D
3. Інфраструктура	загальний стан комунікаційних та логістичних шляхів передачі інформації, технологій та ресурсів, а також стан екології	Інформаційні та комунікаційні технології Загальна інфраструктура Екологічність
4. Розвиненість ринку	розвиненість ринку у фінансовій, інвестиційній та торгівельній сферах	Кредитування Інвестування Торгівля
5. Розвиненість бізнесу	інноваційність у приватному секторі економіки	Знання працівників Інноваційні зв'язки Поглинання інформації
6. Наукові та інноваційні результати	кількісні показники створених об'єктів інтелектуальної власності	Створення технологій Вплив технологій Дифузія технологій
7. Креативні результати	показники розвитку нематеріальних активів, які потребують креативності для створення	Нематеріальні активи Креативні товари та послуги Онлайн-креативність

Джерело: створено автором на основі [2]

Даний індекс вираховується Всесвітньою організацією інтелектуальної власності (надалі, ВОІВ), Корнельським університетом та Європейським інститутом ділового адміністрування, та описує рівень інноваційності 133 країн світу. Індекс формується на основі 81 показника з понад 30 міжнародних джерел. Загалом, 65 із показників відображають реальні дані, 13 є комбінованими показниками міжнародних агенцій, а 3 є результатами опитувань. Ці показники ділять на 7 основних груп, які називають категоріями [1].

Разом шоста та сьома категорії утворюють «субіндекс інноваційного результату», який відображає фактичні дані про результати діяльності з приводу створення інновацій. У той час як шоста показує параметри технологічних інновацій, які застосовуються для виробництва та збуту інноваційних продуктів та послуг, сьома розглядає інтелектуальну власність з іншого боку, зокрема описує нематеріальні активи, що не застосовуються у виробництві, наприклад, авторські права, торгові марки, дизайн, брендинг і цифровий контент. Саме за допомогою цих показників вимірюється реальний внесок інновацій в економіку, а також їхня здатність до поширення та продажу як на внутрішньому, так і на міжнародному ринку; одночасно із цим, показниками цих стовпів вимірюється фактичний глобальний вплив країни на загальні тенденції розвитку у сфері інновацій [1].

Таблиця 2

Україна у рейтингу ГІІ, 2024 р.

Назва	Місце	Назва	Місце
1. Інституції	107	4.2 Інвестування	103
1.1 Політичне середовище	117	4.3 Торгівля	50
1.2 Регулювання	106	5. Розвиненість бізнесу	45
1.3 Бізнес-середовище	84	5.1 Знання працівників	39
2. Людський капітал та дослідження	54	5.2 Інноваційні зв'язки	63
2.1 Освіта	43	5.3 Поглинання інформації	69
2.2 Вища освіта	49	6. Наукові та інноваційні результати	34
2.3 R&D	69	6.1 Створення технологій	29
3. Інфраструктура	82	6.2 Вплив технологій	60
3.1 Інформаційні та комунікаційні технології	56	6.3 Дифузія технологій	35
3.2 Загальна інфраструктура	117	7. Креативні результати	68
3.3 Екологічність	81	7.1 Нематеріальні активи	69
4. Розвиненість ринку	85	7.2 Креативні товари та послуги	89
4.1 Кредитування	100	7.3 Онлайн-креативність	39

Джерело: створено автором на основі [3]

У звіті ГІІ 2024 (табл. 2) можемо побачити сильні та слабкі сторони кожної із 133 держав у рейтингу. Найяскравішим та найбільш релевантним прикладом для цієї роботи слугує Україна, адже саме цю країну ми як українці знаємо найкраще. Україна за загальним показником посідає 60-те місце у рейтингу серед усіх країн, 4-те місце у списку країн із доходом нижче середнього та 34-те місце у Європі. При цьому, потрібно розрізняти переваги та недоліки факторів впливу на створення та комерціалізації інноваційної продукції. Найменш стійкою та найменш розвинутою категорією є «інституції», він знаходиться на 107 місці з 133: незважаючи на постійні спроби створити відповідні регуляторні умови для розвитку підприємств та високий підприємницький потенціал населення, низькі оцінки параметрів індексу з'являються через постійні зміни податкового законодавства, слабку передбачуваність урядової політики, війну, нечітке законодавство у сфері ІВ, високі показники корупції та інші подібні показники. Іншими проблемними категоріями є «розвиненість ринку» (85 місце) та «інфраструктура» (82 місце), адже через високі ставки кредитування, відсутність довіри до держави, монополізацію ринку зв'язку, корумпованість у сфері інфраструктури, війну та недостатній акцент на екологічній економіці,

багато з підприємців та інвесторів не зацікавлені в Україні як у потенційному ринку. З іншого боку, «розвиненість бізнесу» (45 місце) та «людський капітал» (54 місце) показують досить високі показники через великі державні витрати на освіту та високий рівень кваліфікації персоналу, хоча показники, пов'язані з R&D та імпортуванням новітніх технологій, не посідають високих місць. Загалом, субіндекс інноваційного внеску, категорії якого описані вище, посідає 78 місце по світу. З іншого боку, субіндекс інноваційного результату має трохи кращі позиції: завдяки великій кількості створених технологій, високим витратам на розвиток ІТ-сектору та креативності в інтернеті, «наукові та інноваційні результати» посідають 34 місце, а «креативні результати» – 68 місце. Проблемними областями тут, згідно з рейтингом, є створення та розповсюдження об'єктів авторського права, продуктивність праці (що, ймовірно, пов'язано з відтоком людських ресурсів із країни) та низька оцінка загальної капіталізації компаній-єдинорогів [3].

За допомогою ГІІ, як показано вище, можна оцінити потенціал України та галузей, які потрібно змінювати і покращувати. Наприклад, через зменшення рівня корупції та створення стабільного чіткого законодавства у податковій сфері та сфері ІВ можна полегшити умови створення об'єктів ІВ, а також збільшити імпорт та експорт технологій. Лібералізувавши банківську систему, можемо збільшити кількість якісних стартапів, оптимізувати витрати на R&D та підвищити результативність досліджень. З іншого боку, знаючи переваги нашої держави у освіті та ІТ-секторі, необхідно розвивати ці частини національної економіки для отримання ще більших конкурентних переваг на міжнародному ринку відносно інших держав кластеру, та і світу. Таким чином, завдяки ГІІ можна ідентифікувати проблеми у сфері ІВ та оцінити конкурентоспроможність держав у цій сфері.

Список використаних джерел

1. Factsheet on Global Innovation Index (GII). *Inicio - Portal Logístico de Panamá*. URL: https://logistics.gatech.pa/wp-content/uploads/2023/04/GII_English2022.pdf.
2. About the Global Innovation Index. *World Intellectual Property Organization*. URL: <https://www.wipo.int/gii-ranking/en/about>.
3. Ukraine Ranking in the Global Innovation Index 2024. *World Intellectual Property Organization*. URL: <https://www.wipo.int/edocs/gii-ranking/2024/ua.pdf>.

Кияшко О.О.,

студент ОПП «Маркетинг», 3 курс,

Національний університет «Києво-Могилянська академія»

ЕКСПОРТ УКРАЇНСЬКОЇ АГРАРНОЇ ПРОДУКЦІЇ В 2023 РОЦІ: ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ТА ПРОБЛЕМИ

Аграрний сектор традиційно відіграє надзвичайно важливу роль в економіці України, формуючи значну частину валового внутрішнього продукту, забезпечуючи продовольчу безпеку та створюючи мільйони робочих місць, особливо в сільських територіях. Його частка в загальній структурі експорту країни є однією з найвищих серед усіх галузей. За результатами 2023 року аграрна продукція забезпечила понад 60% валютних надходжень від зовнішньої торгівлі, що підкреслює її системоутворююче значення для стабільного функціонування фінансової системи України. У критичних умовах повномасштабної збройної агресії агросектор залишився одним із небагатьох стабільних джерел доходів, що дозволяло підтримувати не лише макроекономічну рівновагу, а й продовольчі потреби багатьох країн-партнерів, особливо в умовах глобальних загроз голоду.

Попри активні бойові дії, зруйновану логістику, часткову втрату земель сільськогосподарського призначення та ризики для працівників аграрної сфери, Україні вдалося зберегти статус одного з провідних експортерів сільськогосподарської продукції у світі. За даними Мінагрополітики та аналітичних центрів, обсяги експорту в натуральному вираженні

навіть перевищили рівень попереднього року, що свідчить про високий рівень адаптивності галузі. Проте в структурному вимірі спостерігалися істотні зміни: акцент змістився на країни Європейського Союзу, зросла частка сухопутних перевезень, зменшилась частка високотехнологічної переробленої продукції. Усе це вимагає ретельного аналізу для розробки ефективної державної політики підтримки агроекспорту в умовах тривалої нестабільності.

Актуальність обраної теми зумовлена кількома ключовими факторами. По-перше, аграрний сектор перебуває під впливом нової геоекономічної реальності, яка вимагає адаптації виробничих і логістичних стратегій до викликів повномасштабної війни, торговельних обмежень, санкційних режимів та зміни глобального попиту. По-друге, ефективність експортної діяльності агросектору стала визначальним чинником для забезпечення валютної ліквідності країни та зниження дефіциту платіжного балансу. По-третє, агроекспорт не лише впливає на зовнішньоекономічне становище України, а й формує імідж держави як надійного партнера на міжнародному ринку, здатного забезпечити стабільні поставки продовольства навіть у період глобальних криз.

У цьому контексті виникає об'єктивна потреба у всебічному аналізі сучасного стану аграрного експорту з урахуванням його структурних, регіональних та динамічних характеристик. Вивчення основних тенденцій, проблем і перспектив подальшого розвитку дозволить визначити оптимальні напрями державної політики, вдосконалити логістичні й інфраструктурні рішення, а також сформувати ефективні інструменти підтримки аграрного виробника на зовнішніх ринках. Дослідження також має високу практичну значущість для учасників ринку, оскільки результати можуть бути використані для коригування експортних стратегій, планування інвестицій та управління ризиками у зовнішньоекономічній діяльності.

У 2023 році, за даними Українського клубу аграрного бізнесу (УКАБ), експорт аграрної продукції становив 67,5 млн тонн, що на 15% більше, ніж у 2022 році [1]. Водночас експортна виручка знизилася на 8% і склала \$21,9 млрд, що пояснюється зниженням світових цін на агропродукцію та високими логістичними витратами. Структуру експорту аграрної продукції наведено у таблиці 1, яка представлена нижче.

Таблиця 1

Структура експорту агропродукції України у 2023 році

Продукція	Обсяг експорту (млн тонн)	Виручка (\$ млрд)	Частка в агроекспорті (%)
Кукурудза	26.0	45904,00	23,00
Соняшникова олія	45813,00	5.0	23,00
Пшениця	16.17	45902,00	13,00
Соеві боби	45750,00	45717,00	6,00
Ріпак	45902,00	45689,00	5,00

Джерело: створено автором на основі [1,2]

Найбільш вагомими експортними позиціями займали: соняшникова олія – 5,6 млн тонн на \$5 млрд (23% загального експорту), кукурудза – 26 млн тонн на \$4,9 млрд (23%), пшениця – 16,17 млн тонн на \$2,9 млрд (13%), соєві боби – 3,4 млн тонн на \$1,3 млрд (6%) та ріпак – 2,9 млн тонн на \$1,2 млрд (5%) [2]. Переважна частка експорту (понад 90%) припадала на продукцію рослинництва, що свідчить про низький рівень переробки та необхідність розвитку виробництва з більшою доданою вартістю.

Географія експорту також зазнала певних змін. Найбільшими імпортерами української агропродукції у 2023 році стали Румунія (\$2,9 млрд, або 13% загального обсягу), Китай (\$2,2 млрд, 10%), Туреччина (\$2 млрд, 9%), Іспанія (\$1,8 млрд, 8%) та Польща (\$1,7 млрд, 8%) [3]. Загалом країни Європейського Союзу забезпечили 57% усіх валютних надходжень від експорту сільськогосподарської продукції, що свідчить про тісну інтеграцію України в європейський ринок. Це детально показано у таблиці 2.

Найбільші імпортери агропродукції з України у 2023 році

Країна	Обсяг імпорту (\$ млрд)	Частка в агроекспорті (%)
Румунія	45902	13
Китай	45690	10
Туреччина	2	9
Іспанія	45870	8
Польща	45839	8

Джерело: створено автором на основі [3]

Окрім кількісного аналізу, варто також зосередити увагу на якісних аспектах функціонування українського аграрного експорту у 2023 році. Незважаючи на рекордні за останні роки обсяги поставок за кордон, стратегічна ефективність експортної діяльності значною мірою залежала від зовнішньополітичної ситуації, технічної спроможності логістичної інфраструктури та світової кон'юнктури цін.

Серед основних проблем, які негативно вплинули на аграрний експорт у 2023 році, варто виокремити кілька ключових. По-перше, це обмеження логістичних маршрутів, зокрема блокування морських портів та складності з наземним транзитом через суміжні держави. Проблеми з перевезенням призвели до затримок у постачанні, подорожчання логістичних послуг і, як наслідок, втрати позицій на деяких традиційних ринках. По-друге, зниження світових цін на агропродукцію зменшило виручку навіть попри збільшення фізичних обсягів. Це стало наслідком як надлишкової пропозиції на світовому ринку, так і уповільнення темпів глобального економічного зростання. По-третє, значне зростання вартості логістики знизило конкурентоспроможність української продукції на міжнародному ринку, особливо в умовах конкуренції з країнами, які мають стабільніші транспортні коридори та менші витрати на перевезення.

Ці фактори вимагають не лише поточної реакції, але й системної політики з боку держави та бізнесу, спрямованої на зменшення залежності від вразливих ланцюгів постачання. Йдеться, зокрема, про потребу у створенні альтернативних каналів транспортування, модернізації залізничної інфраструктури, формуванні міждержавних угод із країнами-транзитерами та розвитку внутрішніх логістичних хабів. У перспективі важливим напрямом стане також розбудова власних потужностей для переробки сировини, що дозволить експортувати не лише зерно або насіння, а готову продукцію з вищою доданою вартістю.

У підсумку слід зазначити, що попри всі труднощі, аграрний сектор України продемонстрував високу стійкість та здатність до адаптації. Зростання фізичних обсягів експорту на тлі скорочення виручки вказує на необхідність переходу до нової моделі розвитку – з акцентом на глибшу переробку, інфраструктурні інвестиції та географічну диверсифікацію ринків збуту. Подальші дослідження можуть бути спрямовані на вивчення ефективності державної підтримки експорту, аналіз участі України в глобальних ланцюгах доданої вартості та вплив міжнародної політики на конкурентні переваги української аграрної продукції.

З метою підвищення ефективності експорту української аграрної продукції в умовах сучасних викликів доцільно запропонувати низку практичних рекомендацій, які мають стратегічне значення як для урядових структур, так і для суб'єктів господарювання агропромислового комплексу.

Насамперед, особливої уваги потребує диверсифікація логістичних маршрутів. Враховуючи нестабільну ситуацію в Чорноморському регіоні, Україна має активніше розвивати сухопутні коридори через Румунію, Польщу, Угорщину та Словаччину. Важливим напрямом є розбудова логістичної інфраструктури на західному кордоні, включно з модернізацією залізничних вузлів, пунктів пропуску та внутрішніх логістичних хабів, що дозволить зменшити витрати та ризики при транспортуванні аграрної продукції.

Не менш важливим є стимулювання розвитку переробної галузі, оскільки надання податкових та інвестиційних пільг для будівництва заводів з глибокої переробки зернових та

олійних культур сприятиме експорту продукції з високою доданою вартістю. Особливий акцент має бути зроблений на підтримку підприємств, які займаються виробництвом рафінованих олій, борошна, комбікормів тощо.

Українська економічна дипломатія повинна зосередити зусилля на виході на ринки країн Африки, Азії та Латинської Америки, зокрема шляхом підтримки участі аграрних компаній у міжнародних виставках, форумах та торговельних місіях. Це дозволить зменшити залежність від європейського ринку та збалансувати зовнішньоторговельні ризики.

У сучасних умовах надзвичайно актуальною є цифровізація процесів агроекспорту. Необхідно створити національну платформу аналітики і прогнозування, яка б дозволяла в режимі реального часу аналізувати попит, логістику та цінові тренди на зовнішніх ринках. Впровадження електронної сертифікації значно спростить документообіг і прискорить процедури митного оформлення.

Зважаючи на постійні загрози, пов'язані з воєнними діями, доцільним є впровадження програм страхування ризиків при транспортуванні та зберіганні продукції. Такі програми можуть реалізовуватись за участі держави або у співпраці з міжнародними фінансовими інституціями, такими як Міжнародна фінансова корпорація (IFC) чи Європейський банк реконструкції та розвитку (EBRD).

Також варто розширити можливості Офісу з просування експорту та профільних галузевих асоціацій, зокрема у питаннях інформування, навчання та консультування підприємств малого і середнього бізнесу. Доречно також впроваджувати освітні програми, орієнтовані на практичні аспекти зовнішньоекономічної діяльності – сертифікацію, логістику, фінансування.

І останнім варто зазначити стимулювання впровадження інноваційних агротехнологій. Розвиток точного землеробства, дронів, систем агроаналітики та моніторингу сприятиме підвищенню ефективності виробництва та покращенню якості продукції, що особливо важливо при роботі з вимогливими ринками.

Узагальнюючи, слід зазначити, що аграрний сектор залишається стратегічним джерелом економічної стійкості України, забезпечуючи більшість валютних надходжень навіть в умовах війни. Попри логістичні труднощі, падіння цін і зміну географії експорту, Україна зберегла свої позиції на світовому аграрному ринку. Для збереження та посилення цих позицій необхідні системні реформи, спрямовані на розвиток переробки, логістики, диверсифікацію ринків збуту та державну підтримку експортерів.

Список використаних джерел

1. UCAB. У 2023 році експортна виручка агросектору України скоротилась на 8%. URL: <https://www.ucab.ua> (дата звернення: 12.04.2025).
2. Elevatorist. Аграрний експорт-2023: скільки і куди продали зерна та олії. URL: <https://elevatorist.com> (дата звернення: 12.04.2025).
3. Skilky-skilky. Частка агропродукції в експорті у 2023 році зросла до 62%. URL: <https://skilky-skilky.info> (дата звернення: 12.04.2025).

Кондратюк В.П., Ус Д.А.,
студентки ОПП «Маркетинг», 3 курс,
Національний університет «Києво-Могиллянська академія»

ВПЛИВ AMAZON ТА ALIEXPRESS НА МІЖНАРОДНУ ЕКОНОМІКУ

У сучасному глобалізованому світі електронна комерція стрімко трансформує економічні процеси та моделі споживання. Компанії Amazon та AliExpress стали символами цієї трансформації, так як вони впливають суттєво не лише на поведінку споживачів, але також й на структуру міжнародної торгівлі, логістики та ринку праці.

Актуальність теми зумовлена тим, що ці платформи відіграють дедалі важливішу роль у міжнародній економіці та загалом у зв'язках між країнами і створюють нові виклики для традиційного бізнесу.

У доповіді досліджується вплив глобальних онлайн ритейлерів Amazon та AliExpress на міжнародну економіку, зокрема їхній внесок у зростання обсягів електронної торгівлі, зміни у глобальних ланцюгах постачання, а також наслідки для локальних ринків і державної політики.

Електронна комерція – комерційна взаємодія суб'єктів бізнесу з приводу купівлі-продажу товарів та послуг (матеріальних та інформаційних) з використанням інформаційних мереж (Internet, мережа стільникового зв'язку, внутрішні локальні мережі фірм). [8, с.10]

У контексті міжнародної економіки електронна комерція:

- Розширює доступ до глобальних ринків
- Дозволяє зменшити транзакційні витрати
- Формує нові канали співпраці між країнами
- Сприяє конкуренції як між транснаціональними корпораціями, так і між малими підприємствами

Передбачається, що в усьому світі електронна комерція стане каналом роздрібної торгівлі, що стрімко буде зростати ще більше. Вона руйнує кордони та об'єднує покупців і продавців у всьому світі. Також вона дозволяє малому бізнесу конкурувати у глобальному масштабі, стимулюючи місцеву економіку та впливаючи на міжнародну. Компанії можуть залучати клієнтів напряму, позбавляючись від посередників і знижуючи витрати. Електронна комерція відкрила доступ до міжнародних ринків, де споживачі можуть купувати товари з різних країн, лише відкривши телефон. Вона також спрощує логістику міжнародної торгівлі. Компанії можуть співпрацювати з транспортними службами, які спеціалізуються на транскордонних доставках, що спрощує процес доставки та прискорюючи її для споживачів. Країни, в яких поширена електронна комерція, мають швидше зростання ВВП.

Наприклад, у 2020 році ринок електронної комерції Китаю досяг 2 трильйонів доларів, що сприяло значному економічному зростанню. Збільшення онлайн-продажів призводить до примноження податкових надходжень для урядів [4]. Крім того, електронна комерція стимулює до збільшення інвестицій в інфраструктуру, оскільки для онлайн-покупок потрібен якісний інтернет та налагоджена логістика.

Для глибшого усвідомлення масштабів розширення електронної комерції, нижче наведена діаграма, що ілюструє динаміку зростання продажів електронної комерції в сегменті світової економіки у період з 2021 по 2026 рік.

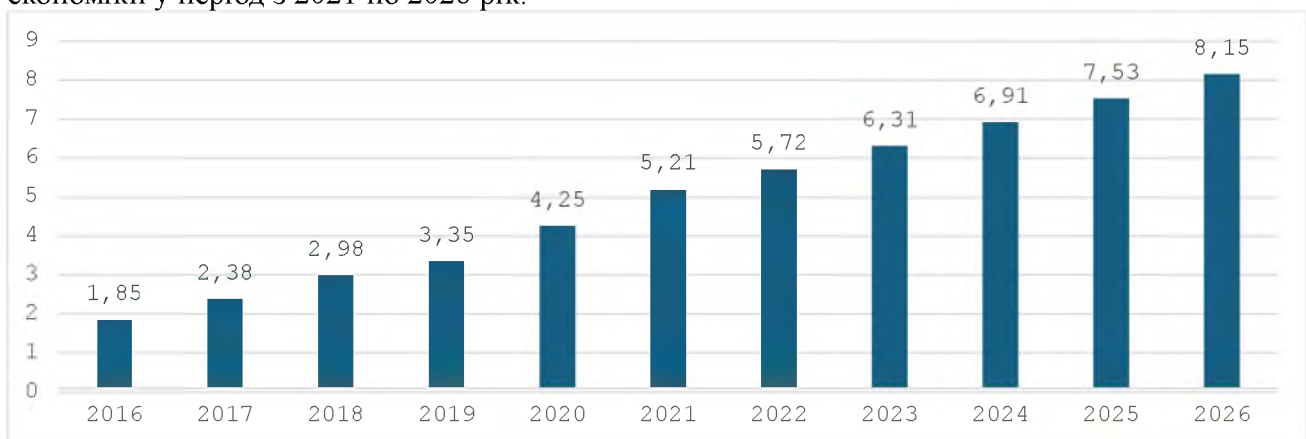

Рис.1. Зростання продажів електронної комерції у світі в 2021-2026 р., трлн дол. США
Джерело: створено автором на основі [5]

Основну частку в електронній комерції насамперед займають такі платформи, як Amazon та AliExpress. AliExpress це один з найвідоміших гігантів електронної комерції в світі. Компанія заснована в 2010 році та пропонує безліч різноманітних товарів за досить привабливими цінами. Як і його конкуренти, він має багато глобальних постачальників. На AliExpress можна придбати

практично все, тим більше, що доставка здійснюється по всьому світу. Його перевагами є низькі ціни, можливість обрати безкоштовну доставку та гарантована безпека платіжних операцій. Недоліками є термін доставки, у випадку вибору безкоштовної доставки. Термін доставки можна зменшити, але заплативши необхідну ціну, яка залежить від постачальника та вибраного терміну. Також, іноді товар може приїхати зламаним, зіпсованим або просто не відповідати фотографіям та опису.

Amazon є також однією з найбільших платформ онлайн-магазину. В ньому також є безліч товарів, починаючи з кухонної техніки до повсякденного одягу. З самого початку вони починали працювати як онлайн-магазин для книг, а вже потім розширились на більший асортимент товару. [1]. AliExpress знаходиться в Китаї, а Amazon – це альтернатива конкуренту, але в США. Перевагами Amazon є величезний вибір якісних товарів, швидка доставка, гарантована система безпеки, має чіткий та зручний розподіл товарів за категоріям та є велика кількість акцій і спеціальних пропозицій, за допомогою яких ти купуєш товар значно дешевше. Недоліками є відсутність купонів або знижок, а також шахрайство, оскільки буває, що продавці надсилають підроблені речі. Amazon утримує лідерські позиції завдяки інноваційним бізнес-моделям та технологічним рішенням. У 2022 році обсяг продажів Amazon у США становив 362 млрд дол., а загальний обсяг, включаючи міжнародні ринки, досягнув 692,7 млрд дол. Найшвидше зростання зафіксовано на ринках, що розвиваються, зокрема в Єгипті (+423% у 2021–2022 роках). Іншими впливовими міжнародними маркетплейсами у США є: eBay, Etsy, Walmart [7]. Також станом на 2024 рік Amazon займає 9 місце найбільших роботодавців у США та друге місце у рейтингу «Топ-10. Світові компанії, які у 2024 році заробили найбільше», маючи дохід 574,8 млрд доларів [2, 3].

Amazon та AliExpress є символами глобального переходу від традиційної торгівлі до цифрової. Їх діяльність формує:

- нові глобальні ланцюги постачання;
- доступ малого та середнього бізнесу до міжнародних ринків;
- інтенсифікацію міжнародної торгівлі.

За даними Statista, обсяги світової роздрібної електронної комерції зростають щороку.

У сучасному цифровому світі, де глобалізація стає все охопною реальністю, важко переоцінити роль таких платформ, як Amazon та AliExpress.

Одним з головних напрямків, важливості Amazon та AliExpress на світову економіку є розширення доступу до міжнародних ринків для малого та середнього бізнесу, які є важливою складовою економіки будь якої країни. Локальні ринки відіграють велику роль у формуванні економічної динаміки, культурних обмінів та споживчої поведінки. В свою чергу доступ до ринку для малого і середнього бізнесу, який надає Amazon і AliExpress малим і середнім підприємствам платформу для виходу на глобальну аудиторію. Так місцеві підприємці та виробники, особливо в Китаї, можуть отримати доступ до міжнародних ринків без необхідності створення значної маркетингової і фізичної інфраструктури [6]. Не менш важливою складовою для середніх і малих бізнесів є реклама, і такі платформи, як AliExpress і Amazon її забезпечуть на своїх платформах. Як зазначають у звіті Amazon за 2023 рік: “Ми надаємо широкий спектр рекламних послуг, щоб допомогти малому бізнесу, брендам, видавництвам, авторам і розробникам додатків налагодити зв'язок з потрібною аудиторією в потрібних місцях - як на Amazon, так і поза ним”. [9, 3]

Також зазначаючи про вплив Amazon і Aliexpress на міжнародну економіку, можна зазначити, що зростання бізнесу на Amazon і AliExpress може призвести до створення нових робочих місць як у виробництві, так і у сфері допоміжних послуг, таких як пакування, логістика та підтримка клієнтів. Це особливо актуально в регіонах з великою кількістю постачальників, які працюють на Amazon та AliExpress. Також місцеві споживачі отримують вигоду від AliExpress та Amazon завдяки доступу до широкого асортименту доступних товарів. Це може сприяти підвищенню рівня життя, оскільки люди можуть купувати товари, які в іншому випадку були б дорогими або недоступними на місцевому ринку. Зараз у Amazon працює близько 1,5 мільйона співробітників і тисячі сайтів та корпоративних офісів у більш ніж 50 країнах світу. На додаток до цих прямих робочих місць, їхні інвестиції підтримують мільйони робочих місць у їхньому ланцюжку поставок і в їхній мережі сторонніх продавців, багато з яких належать до малого та середнього

бізнесу (МСБ). [9, 5] Для країн, це сприяє економічному зростанню та створенню робочих місць. У звіті за 2024 “Загальний податковий внесок Amazon 2024” зазначено суму, яку сплатили в податки компанія для кожної країни “Amazon”.

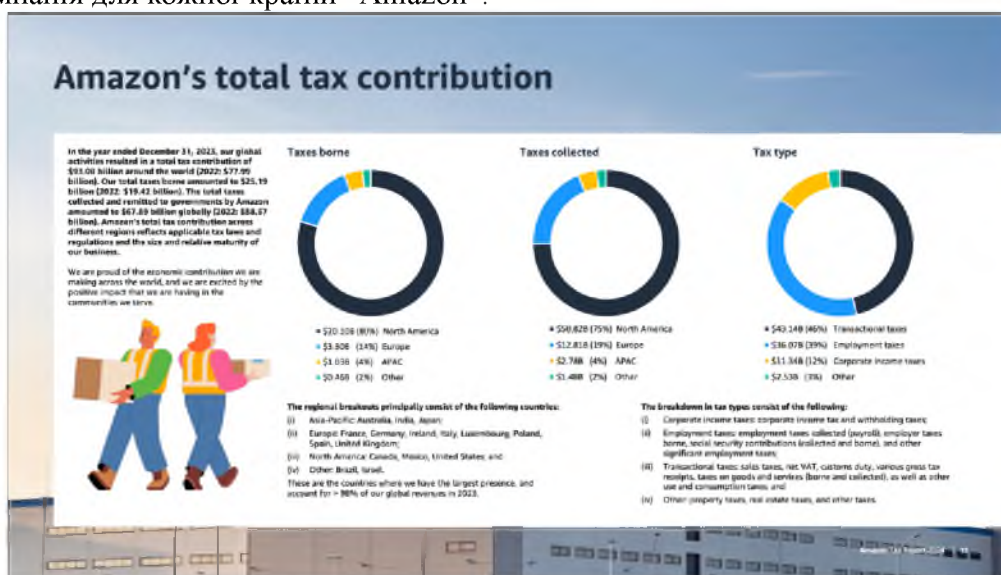

Рис. 2. «Загальний податковий внесок Amazon 2024»

Джерело: [9]

Варто зазначити, як і зазначає сам Amazon податки є важливою частиною економічного впливу Amazon, і в 2023 році їх глобальний податковий внесок склав 93,08 мільярда доларів - 25,19 мільярда доларів у вигляді сплачених податків і 67,89 мільярда доларів у вигляді зібраних податків, що значно більше, ніж 2022 року. [9, 2]

У 2022 році їхній глобальний податковий внесок склав \$77,99 млрд, у тому числі \$19,42 млрд у вигляді сплачених податків і \$58,57 млрд у вигляді зібраних податків. [9, 2]

У висновку, Amazon та AliExpress є не просто гігантами в сфері електронної комерції, а потужними рушіями трансформації міжнародної економіки. Їхній вплив досягає як до змін глобальних ланцюгів постачання та зростання обсягів онлайн продажів, так і до відкриття нових можливостей для бізнесу. Amazon та AliExpress сприяють поглибленню глобалізації, спрощуючи для споживачів доступ до товару. Також, обидві платформи формують економічну систему, в якій малі підприємства можуть успішно конкурувати на міжнародному рівні без значних інвестицій на початку. Електронна комерція, якою безпосередньо займаються ці платформи, стимулюють економічне зростання країн, збільшуючи податкові надходження та створюючи нові робочі місця – зокрема у сфері логістики, IT і клієнтського сервісу. Збільшення обсягів електронної комерції зумовлене багатьма чинниками, серед яких вирішальну роль відіграють технологічні нововведення, зміни в поведінці покупців, аспекти безпеки, нормативні забезпечення та вимоги контролю. Разом із перевагами, ці компанії несуть і виклики: нерівномірна конкуренція для локального бізнесу, залежність від зовнішніх ринків і потреба в адаптації державної політики до нових умов. У довгостроковій перспективі Amazon та AliExpress, як і загалом електронна комерція мають можливість змінити структуру міжнародної економіки, зробивши її ще більш відкритою та цифровою. Таким чином, аналіз впливу електронної комерції, всіх глобальних маркетплейсів є дуже важливим для держав і для бізнесу, який прагне до масштабування.

Список використаних джерел

1. Amazon – Вікіпедія. *Wikimedia*. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Amazon>.
2. □ 10 найбільших роботодавців у США - великі роботодавці - самі великі 2025. *Largest HQ*. URL: <https://largesthq.com/najbilshi-robotodavci-u-ssha/>.
3. Топ 10. Світові компанії, які у 2024 році заробили найбільше. URL: <https://biz.nv.ua/ukr/markets/top-svitovih-kompaniy-yaki-u-2024-roci-zarobili-naybilshe-za-vsih-50478127.html>

4. <https://disk.com/resources/e-commerce-on-global-trade-flows/>
5. Global retail e-commerce sales 2014-2027 | Statista. *Statista*. URL: <https://www.statista.com/statistics/379046/worldwide-retail-e-commerce-sales/>.
6. AliExpress's Impact on Local Markets: A Global Analysis. *askmeoffers.com*. URL: https://askmeoffers.com/news/aliexpresss-impact-on-local-markets-a-global-analysis/?utm_source=chatgpt.com
7. «Міжнародні маркетплейси у цифровій економіці як драйвер розвитку українського експорту та підвищення ефективності бізнесу» УДК 004.738.5:339. Holomb Viktoriia Ogloblina Viktoriia Holomb Volodymyr http://www.market-infr.od.ua/journals/2025/82_2025/48.pdf
8. О. І. Шалева, навчальний посібник «Електронна комерція», Київ 2011. <https://library.nusta.edu.ua/depository/%D0%9E%D1%86%D0%B8%D1%84%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D1%96%20%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B8%D0%95%D0%9B%D0%95%D0%9A%D0%A2%D0%A0%D0%9E%D0%9D%D0%9D%D0%90%20%D0%9A%D0%9E%D0%9C%D0%95%D0%A0%D0%A6%D0%86%D0%AF.pdf>
9. Amazon's Global Economic Impact and Tax Contribution 2023 https://s2.q4cdn.com/299287126/files/doc_downloads/2023/11/Amazon-s-Global-Economic-Impact-and-Tax-Contribution-2023.pdf

Кондратюк Ю.С., Допіра М.Ю.,
студентки ОПП «Маркетинг», 3 курс,
Національний університет «Києво-Могиллянська академія»

КОРЕЛЯЦІЯ МІЖ ОБСЯГОМ ГРОШОВИХ ПЕРЕКАЗІВ МІГРАНТІВ ТА ПОКАЗНИКАМИ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ КРАЇН

Одним із найвагоміших чинників впливу міграції на економіку є грошові перекази трудових мігрантів. Актуальність цієї теми обумовлена значним зростанням обсягів переказів у світі та їхнім впливом на соціально-економічне зростання країн, які їх отримують. У межах дослідження ми розглянемо статистичний взаємозв'язок між двома змінними: обсягами грошових переказів мігрантів і показниками економічного розвитку (ВВП, рівень безробіття, рівень забезпеченості та міграційне сальдо). Метою дослідження є встановлення рівня взаємозалежності між цими чинниками та їхнього впливу на загальний економічний стан країн.

Розглядати кореляцію будемо на прикладі першої десятки країн за обсягами грошових переказів мігрантів у 2023 році та Україною.[1]

Рис. 1. Грошові перекази на душу населення, 2023 р., дол. США
Джерело: створено авторами на основі [2,1]

У 2023 році найвищі обсяги грошових переказів на душу населення зафіксовано в Гватемалі (1109,89 дол.), Франції (542,78 дол.) та Мексиці (510,7 дол.). Україна з показником 348,43 дол. демонструє вищий рівень переказів на душу населення, ніж Індія, Китай чи Нігерія, що підкреслює вагомую роль коштів мігрантів у підтримці її економіки.

Рис. 2. Частка грошових переказів мігрантів від ВВП країн, 2023 р., %.
Джерело: створено авторами на основі [2,4]

Найбільшу частку грошових переказів мігрантів у структурі ВВП у 2023 році має Гватемала — майже 20%, що підтверджує її лідерство за показником переказів на душу населення. Наступними є Філіппіни та Пакистан (близько 7–9%), що демонструють певну залежність від переказів, хоча за переказами на душу населення їхні показники нижчі. Україна має частку переказів на рівні 5-6%. Найнижчі показники зафіксовано у Франції, Китаї та Німеччині — на рівні приблизно 0–1,5%, що вказує на те, що для цих економік грошові перекази не мають суттєвого макроекономічного значення.

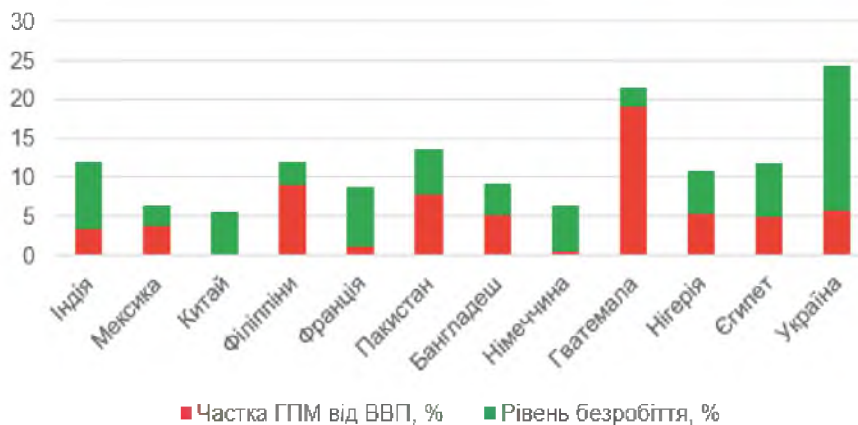

Рис. 3. Кореляція обсягу грошових переказів мігрантів з рівнем безробіття, 2023 р.
Джерело: створено авторами на основі [2,3]

Країни, економіки яких значною мірою залежать від грошових переказів трудових мігрантів, зазвичай мають нижчий рівень безробіття порівняно з тими, що менш залежні від переказів. У державах з високим рівнем безробіття, таких як Україна (18,5%) та Індія (8,65%), перекази часто відіграють важливу роль в економіці, оскільки трудова міграція стає ключовим джерелом доходу. Водночас існують винятки, зокрема Гватемала, де при високій залежності від переказів фіксується низький рівень безробіття. Це свідчить про те, що зв'язок між рівнем переказів і безробіттям не є лінійним, і на ситуацію на ринку праці впливають також інші економічні та соціальні чинники.

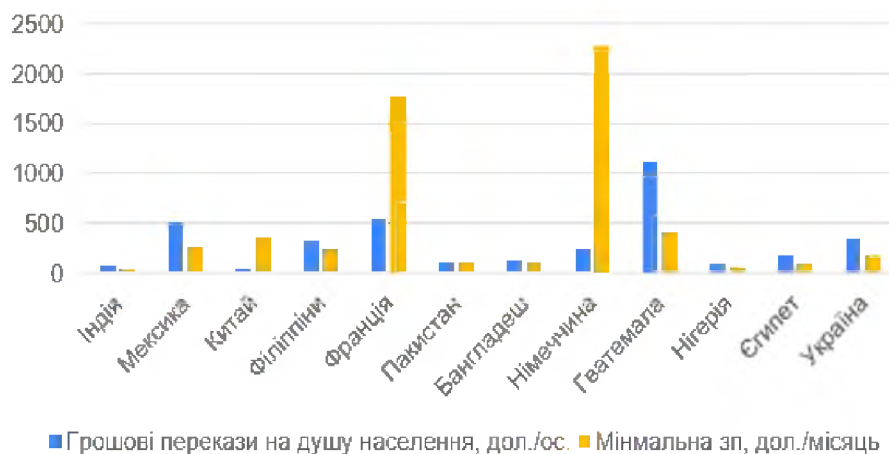

Рис. 4. Кореляція грошових переказів мігрантів із рівнем мінімальної зарплати в країні, 2023

Джерело: створено авторами на основі [2,3]

У країнах з низьким рівнем заробітної плати грошові перекази є критично важливим джерелом доходу: вони компенсують недостатній рівень місцевих зарплат і сприяють зменшенню соціальної напруги. Натомість у розвинених державах перекази мають маргінальне значення, оскільки високі місцеві доходи забезпечують економічну стабільність, а міграція здебільшого має освітній або кваліфікаційний, а не трудовий характер.

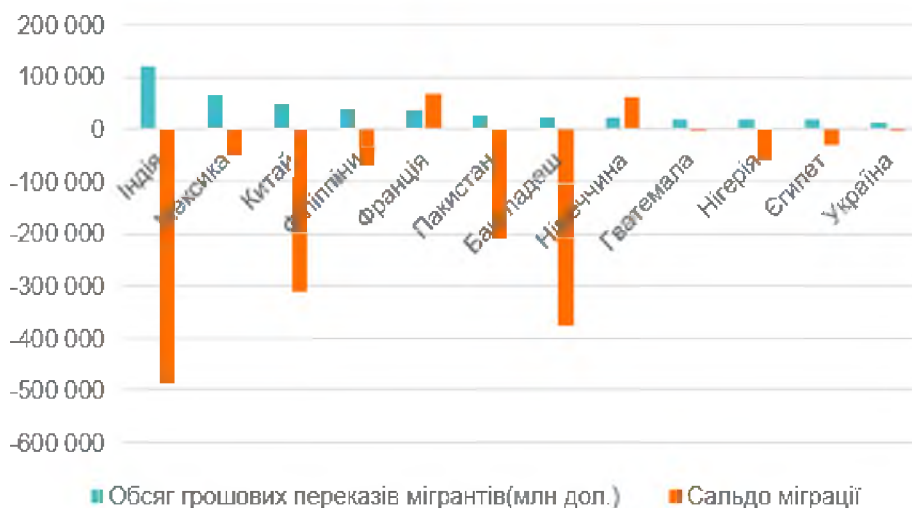

Рис. 5. Кореляція грошових переказів мігрантів із міграційними тенденціями, 2023

Джерело: створено авторами на основі [2,4]

Країни з від'ємним сальдо отримують більше переказів, оскільки трудові мігранти надсилають кошти своїм родинам. Натомість країни з додатним сальдо отримують менше переказів або самі є їх відправниками. Однак існують і винятки: деякі країни з великим відтоком населення, як Індія, отримують менше переказів, ніж очікувалося, через низькі зарплати мігрантів. Водночас країни з невеликим відтоком, як Гватемала, можуть отримувати великі перекази завдяки географічній близькості до багатих ринків.

Отже, країни з низьким ВВП на душу, як Україна, Філіппіни, Пакистан, мають вищу залежність від переказів, що складають 5-20% ВВП, тоді як у розвинених країнах, як Німеччина і Франція, ця частка набагато менша (<1.5%), попри високі обсяги переказів. Перекази виконують роль "економічного амортизатора" для економік з низьким доходом. Країни з низькими зарплатами (<\$200/місяць), як Україна та Бангладеш, отримують більше переказів на душу, хоча винятки, як Мексика та Гватемала, мають високу міграцію через доступ до багатших ринків. Високе безробіття також сприяє залежності від переказів, але, як у випадку з Гватемалою,

міграція може бути довгостроковою стратегією, а не відповіддю на кризи. Країни з відтоком мігрантів отримують більше переказів, хоча масштаби міграції не завжди прямо пропорційні обсягам переказів. Перекази важливі для країн з низьким ВВП на душу, високим безробіттям і низькими зарплатами, а на їх обсяги впливають напрямки міграції, рівень доходів мігрантів за кордоном, економічна стабільність країни-отримувача.

Список використаних джерел

1. World Bank. 2023. World Development Report 2023: Migrants, Refugees, and Societies. Washington, DC: World Bank. doi:10.1596/978-1-4648-1941-4. License: Creative Commons Attribution CC BY 3.0 IGO
2. WHO Data. *datadot*. URL: <https://data.who.int/>
3. TRADING ECONOMICS | 20 million INDICATORS FROM 196 COUNTRIES. *TRADING ECONOMICS | 20 million INDICATORS FROM 196 COUNTRIES*. URL: <https://tradingeconomics.com/>
4. World Bank Group - International Development, Poverty and Sustainability. *World Bank Group - International Development, Poverty and Sustainability*. URL: <https://www.worldbank.org/>
5. Валовий внутрішній продукт (2002-2023). *Ставки, індекси, тарифи*. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/>

Кравченко О.М.,

студентка ОПП «Економіка», 3 курс,

Національний університет «Києво-Могилянська академія»

СВІТОВИЙ ДОСВІД У РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

В умовах соціальних та економічних викликів в Україні соціальне підприємництво стає важливим інструментом вирішення суспільних проблем. Його розвиток в Україні відбувається без належного законодавчого забезпечення та державної підтримки, що актуалізує необхідність вивчення міжнародного досвіду та адаптації ефективних моделей соціального підприємництва для українського ринку.

Соціальне підприємництво в Україні розвивається хаотично - без правового закріплення сутності поняття, системної статистики та ефективних механізмів підтримки. Це створює проблему формування дієвого регуляторного середовища та обмежує потенціал розвитку соціального підприємництва, необхідність якого в Україні суттєво зростає.

Завданням цього дослідження є аналіз формування та розвитку соціального підприємництва в Україні в ретроспективі, огляд міжнародного досвіду та виокремлення моделей соціального підприємництва, які можуть бути дієвими з урахуванням українських реалій.

Створення соціального підприємства ознаменувало нову еру вкорінення інноваційних механізмів для подолання суспільних перешкод, та довела на реальних прикладах досягнення ефективного та суспільно значущого результату. В цій роботі соціальне підприємство буде трактуватись, як форма управління підприємницькою діяльністю в основі, якої лежить місія вирішити соціальні виклики, застосовуючи комерційні підходи. Незважаючи на активний розвиток соціального підприємництва в Україні, на сучасному етапі воно стикається з низкою викликів, хоча варто і зазначити про наявні можливості (таблиця 1).

Попри на відсутність нормативно-правового забезпечення діяльності соціального підприємства в Україні, ця форма бізнесу стрімко розвивається. Акселератори бізнесів, грантові та фондові підтримки вже існуючих бізнесів, конференції, розвиток шкільного соціального підприємництва, стажування для студентів та багато інших цікавих ініціатив вже функціонують та поширюють ідеї соціального підприємництва в різних містах України.

Виклики та можливості соціальних підприємств в Україні на сучасному етапі

Проблема	Виклики	Можливості
Відсутність нормативно-правової бази та чітко закріпленого визначення терміна “соціальне підприємство”	відсутність статистичних даних по соціальному підприємству	можливість обрати оптимальну організаційно-правову форму функціонування та оподаткування
	відсутність якісного аналізу та досліджень	
	висока конкуренція з традиційним бізнесом	наявність ресурсів, не задіяних ринком
Відсутність обов’язкової дисципліни “Соціальне підприємництво” у закладах середньої та вищої освіти	неосвіченість населення	складність розуміння реєстрації підприємства та демотивація розпочинати таку діяльність
	брак кваліфікованих кадрів	
Малоефективність державних програм підтримки соціальних підприємств та залежність від міжнародної допомоги	низький рівень довіри до держави	розвиток кооперації та інноваційних бізнес-моделей
	відсутність діалогу між державою та соціальними підприємцями	
	нестабільність фінансування	

Джерело: сформовано автором на основі [1]

Розвиток соціальних підприємств вимагає запровадження ефективних механізмів регламентації їх діяльності в правовому полі. Для того аби знайти ефективні моделі, що будуть функціонувати в Україні необхідно звернутись до досвіду інших держав. Загалом розрізняють 2 основні моделі соціальних підприємств: американську та європейську. Соціальні підприємства в США виникали з потреби фінансування неурядовими організаціями своїх ініціатив та внаслідок відсутності повноцінної соціальної політики з боку уряду, тобто акцент здійснено на **самоокупність та інноваційність**. В той час, як формування соціальних підприємств в європейських країнах відбувалось під впливом розвинутої моделі соціального захисту, проблем зі зростанням безробіття, збільшення навантаження на державний бюджет, тобто дана модель акцентує увагу на **вирішення соціальних проблем**.

Станом на 2020 рік в Європі функціонувало більше 2 мільйонів соціальних підприємств, що складало 10% всього європейського бізнесу, у яких працювало майже 11 мільйонів працівників, що становило 6% від усіх працюючих у цій галузі [2, с. 5]. Лідером серед Європейських країн є Велика Британія, де майже 70 тис. соціальних бізнесів створюють більше 1 мільйона робочих місць та вносять 24 млрд. фунтів стерлінгів в економіку [2, с. 5]. Особливостями британської моделі соціального бізнесу є специфічні закони, за яких відсутні єдині правові модель діяльності, а статус “соціальності” надається різним фірмам і компаніям [2, с. 23]. Підтримка соціальних бізнесів здійснюється завдяки великій кількості організацій, інвестиційних банків, як приклад «Social Enterprise London» (1998), «Social Enterprise UK», та урядових фондів кредитування, наприклад “Futurebuilders England”, що надає фінансову підтримку бізнесу, що співпрацюють з державними закладами. Центральним уповноваженим органом щодо діяльності соціальних підприємств у Британії виступав «Департамент третього сектору» створений при Кабінеті Міністрів у травні 2006 року [2, с. 23].

Більшість країн Європейського союзу (Франція, Польща, Португалія, Чехія, Іспанія, Швеція, Бельгія, Італія) побудували законодавчу базу соціальних підприємств, як кооперативів з різними напрямками діяльності. Таку форму реєстрації вперше запровадили в Італії 1991 року, а

вже в 1998 використали для створення норм в ЄС. Основною рисою соціального підприємства як соціального кооперативу є демократична форма правління та обов'язковий розподіл акцій компанії між засновниками (не стосується некомерційних організацій) [2, с. 24].

Таблиця 2

Можливі напрями розвитку соціальних підприємств в Україні

Напрями	Недолік	Перевага
Соціальне підприємство - це частина зареєстрованої громадської організації, і виступає інструментом генерації прибутку	обмеженість розвитку підприємства як бізнесу	менша залежність від грантової та державної підтримки
Запровадження податкових пільг для соціальних підприємств	ризик податкових махінацій та маскувань бізнесу від сплати податків	стимуляція реєстру та легалізації діяльності
		зменшення фінансового навантаження
		підвищення інвестиційної привабливості
Внесення до цивільного та господарського кодексу чітких термінів, правил реєстрації і статусів організаційно-правової форми соціального підприємства	перешкоди пов'язані з індивідуальними особливостями підприємства	полегшення процесу реєстрації
Запровадження державних програм та підтримки соціальних підприємців (навчання кваліфікованих спеціалістів)	невідповідність програм реальним потребам	формування та розвиток мережі зв'язків соціальних підприємців
	низький попит	залучення міжнародних експертів
		розвиток освітніх платформ
Створення спеціальних державних закупівель суто для соціальних підприємств	адаптація традиційного ринку під нові "формати гри"	промоутинг соціального підприємства
	створення платформи та органів регулювання	альтернативні можливості впровадження діяльності

Джерело: сформовано автором

У Німеччині соціальні підприємства працюють у формах кооперативів (Genossenschaften), фондів (Stiftungen), асоціацій (Vereinen), товариств із обмеженою відповідальністю (Gmbhs) [2, с. 23]. Тому відкриття філій Фонду Шваба (1998) і заснування Академії соціального підприємництва (2010) стали каталізаторами розвитку сучасних практичних підходів до соціального підприємництва у Німеччині. Держава (у Німеччині) активно почала підтримувати розвиток соціального підприємництва, починаючи з 2000 року (конкурс соціальних підприємців). Двома основними напрямками державної підтримки є стимулювання успішних суб'єктів і розробка

стратегії взаємодії між соціальними підприємцями та Міністерством у справах сім'ї, жінок і молоді [2, с. 23].

Проаналізувавши досвід європейських країн стосовно напрямів підтримки соціальних підприємств, вважаємо за доцільне розглянути їх переваги та недоліки задля їх правового закріплення в українському законодавстві, а також впровадження в Україні (таблиця 2).

Отже, соціальне підприємництво в Україні демонструє стійку динаміку розвитку, попри відсутність належного правового регулювання та державної підтримки. Досвід європейських країн та США свідчить, що ефективне функціонування цього сектору можливе завдяки чітким законодавчим нормам, податковим пільгам, стимулюючим програмам та розвитку освітніх ініціатив. Україна має можливість адаптувати перевірені міжнародні практики для створення власної гібридної системи підтримки соціального бізнесу.

Список використаних джерел

1. Організація з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ). Посібник з безпеки журналістів. — Варшава : БДПЛ ОБСЄ, 2019. — 112 с. — Режим доступу: <https://www.osce.org/files/f/documents/a/9/426392.pdf> (дата звернення: 12.04.2025)

2. Каменко І. С. СОЦІАЛЬНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО В УКРАЇНІ. URL: https://euneighbourseast.eu/wp-content/uploads/2021/07/legal-report-in-ukraine_ukrainian_0.pdf (дата звернення: 12.04.2025).

Лаврентьєва Є.Ю.,

студентка ОПП «Маркетинг», 3 курс,

Національний університет «Києво-Могилянська академія»

ПЕРЕВАГИ ТА РИЗИКИ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ ДЛЯ КРАЇНИ-РЕЦИПІЄНТА

У сучасних умовах прямі іноземні інвестиції відіграють ключову роль у забезпеченні сталого економічного розвитку країн. Вони стимулюють створення нових робочих місць та сприяють розвитку інфраструктури. Водночас прямі іноземні інвестиції можуть спричинити негативні наслідки для економічної незалежності держави та стану навколишнього середовища. Через нестабільність світової економіки, а саме вплив пандемії COVID-19, військові конфлікти та глобалізацію, дослідження переваг і ризиків іноземних інвестицій для країн-реципієнтів набуває особливої актуальності.

Тому варто дослідити сутність та динаміку прямих іноземних інвестицій, визначити основні переваги та ризики прямих іноземних інвестицій для країни-реципієнта, на прикладі конкретних країн проілюструвати їхній вплив на економіку і сформулювати рекомендації щодо оптимізації їхнього залучення.

Для кращого розуміння сутності прямого іноземного інвестування доцільно розглянути основні визначення цього поняття. Прямі іноземні інвестиції — це довгострокові вкладення матеріальних засобів компаніями-нерезидентами в економіку країни [3]. Прямі іноземні інвестиції є міжнародними інвестиціями в рамках рахунків платіжного балансу [6]. Прямі іноземні інвестиції — це інвестиції, що здійснюються суб'єктом господарювання однієї країни в компанію або корпорацію іншої країни з метою створення довгострокового інтересу [5]. У всіх наведених визначеннях є як спільне, так і відмінне бачення суті прямих іноземних інвестицій. Передусім, спільною рисою є довгостроковий характер таких вкладень, тобто те, що прямі іноземні інвестиції мають на меті тривале фінансування економіки або окремої компанії. Водночас між визначеннями є певні відмінності. Євростат підкреслює, що прямі іноземні інвестиції є частиною обліку міжнародних операцій у платіжному балансі країни. Інші ж два джерела не згадують про нього у визначенні.

Враховуючи важливість цих вкладень для економічного розвитку, доцільно проаналізувати динаміку обсягів прямих іноземних інвестицій. На рисунку 1 зображені обсяги прямих іноземних

інвестицій у світі за останнє десятиріччя, що були досить нестабільними. Після невеликого спаду в 2014 році відбулося суттєве зростання в 2015–2016 роках, коли обсяг прямих іноземних інвестицій досягнув пікових значень — майже 2,8 трлн доларів. Однак уже з 2017 року почалася тенденція до зниження, що досягла мінімуму в 2018 році. Це зокрема могло бути пов'язано зі змінами податкової політики в США, а також торгівельними війни між США і Китаєм. У 2020 році обсяг прямих іноземних інвестицій скоротився більш ніж вдвічі, що могло бути спричинено пандемією COVID-19, обмеженістю руху капіталу, нестабільністю ринків та загальною невизначеністю. Після першої хвилі пандемії відбулося поживлення інвестиційної активності завдяки масовим програмам підтримки економіки та поступовому відновленню світової торгівлі. Падіння обсягів прямих іноземних інвестицій у 2022 і 2023 роках, можуть бути пов'язані з війною в Україні, високими цінами на продовольство та енергоносії та борговим тиском.

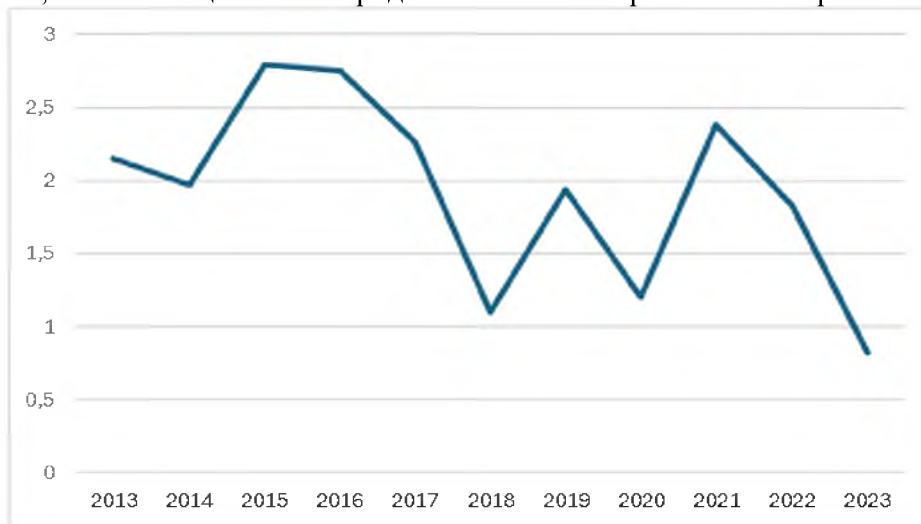

Рис. 1. Прямі іноземні інвестиції, 2013-2023, трлн дол. США

Джерело: створено автором на основі [9]

Прямі іноземні інвестиції можуть позитивно впливати на різні аспекти розвитку країни-реципієнта. Нижче наведено основні переваги прямих іноземних інвестицій для країни-реципієнта:

- Створення робочих місць. Поява в країні іноземного бізнесу часто призводить до створення робочих місць у країні-реципієнті. Оскільки ці підприємства ростуть і розширюють свою діяльність, їм потрібна кваліфікована робоча сила, яка керуватиме їх діяльністю. Крім того, часто іноземні інвестори самі вкладають кошти в навчання персоналу, підвищуючи його кваліфікацію. Це позитивно впливає на загальний рівень професійної підготовки в країні. Відповідно відбувається збільшення можливостей зайнятості для місцевого населення, зниження рівня безробіття та підвищення загального рівня життя. Наприклад, за оцінками експертів, протягом 2005-2020 років у всьому світі було створено понад 83 тисячі нових робочих місць внаслідок припливу прямих іноземних інвестицій в сонячну енергетику [2].

- Розвиток інфраструктури. Прямі іноземні інвестиції часто призводять до покращення інфраструктури в країні-реципієнті. Іноземні інвестори можуть брати участь у проектах розвитку транспортних мереж, систем енергопостачання та засобів зв'язку. Ці вдосконалення інфраструктури підтримують створюють основу для економічного розвитку.

Однак часто інфраструктурні проекти є складними і в кінцевому підсумку займають набагато більше часу та коштують набагато більше грошей, ніж очікувалося. Великі транспортні проекти, наприклад, коштують сотні мільйонів доларів і можуть зайняти до 20 років на завершення. Уряди змінюються протягом такого тривалого періоду, і їхні фінанси часто не здатні покрити витрати. Їхні пріоритети також змінюються. З цієї причини інвестори відіграють значну роль у фінансуванні та розвитку інфраструктурних проектів у всьому світі. Відтак прямі іноземні інвестиції, у цей сектор були стабільними з 2019 року. Під час пандемії Covid-19 інфраструктура

стала одним із секторів, які займають перше місце в програмах урядів, щоб вивести свої економіки зі спаду, спричиненого пандемією [8].

- Прискорене економічне зростання. Однією з головних переваг прямих іноземних інвестицій є їхній потенціал значного внеску в економічне зростання країни. А саме завдяки активізації процесів капіталоутворення, передачі технологій та наукових знань і підвищенню продуктивності праці. Прикладом може стати Бразилія, що посідає перше місце за щорічними притоками прямих іноземних інвестицій та за їх загальним обсягом серед країн Латинської Америки.

Таблиця 1 ілюструє високий коефіцієнт кореляції між темпами приросту ВВП Бразилії та щорічних темпів зростання прямих іноземних інвестицій. Відповідно надходження прямих іноземних інвестицій в економіку виступає каталізатором зростання ВВП, і навпаки.

Таблиця 1

Бразилія: динаміка ВВП та ПІІ, млрд дол. США

Рік	ВВП	ПІІ	Рік	ВВП	ПІІ
2000	655,421	32,995	2009	1667,321	31,481
2001	559,373	23,226	2010	2209,243	88,452
2002	507,963	16,587	2011	2616,214	101,158
2003	558,521	10,123	2012	2465,051	86,697
2004	669,316	18,181	2013	2471,722	69,181
2005	891,631	15,461	2014	2456,055	96,895
2006	1108,001	19,388	2015	1801,482	75,075
2007	1397,121	44,579	2016	1798,622	78,928
2008	1696,111	50,716	2017	2055,92	70,685

Джерело: [1, с. 14]

Попри те, що прямі іноземні інвестиції (ПІІ) можуть принести численні переваги, вони також пов'язані з потенційними недоліками. Нижче наведені деякі з них:

- Залежність від іноземних інвесторів. Країни-реципієнти, які значною мірою покладаються на прямі іноземні інвестиції, можуть стати надмірно залежними від інвесторів. Ця залежність може призвести до вразливості, якщо вони вирішать вилучити свої інвестиції або якщо економічні умови в країні інвестора погіршаться. Це також може обмежити автономію та повноваження країни-реципієнта приймати рішення. Прикладом може стати Угорщина, яка в 1990-х роках активно залучала прямі іноземні інвестиції, особливо в промисловість і фінансовий сектор. Це сприяло швидкому економічному зростанню, однак з часом країна стала надмірно залежною від них. Важливі для країни сектори економіки опинилися під контролем іноземного капіталу. Через це Угорщина стала вразливою до зовнішніх економічних змін та рішень міжнародних компаній. Уряд був змушений шукати баланс між збереженням інвестицій і захистом національних інтересів [4, с. 2-9].

- Вплив на навколишнє середовище. Деякі проекти з прямих іноземних інвестицій, особливо проекти у видобувних галузях, можуть призвести до виснаження природних ресурсів і погіршення стану навколишнього середовища. Видобуток може спричинити забруднення, вирубку лісів або знищення екосистем, впливаючи на біорізноманіття. Наприклад, індустриальний парк Калімантан в Індонезії, який позиціонується як екологічний, насправді будується з активним використанням вугілля як основного джерела енергії. Проект активно

підтримується прямими іноземними інвестиціями і для розвитку якого, необхідно близько 132 мільярдів доларів [7]. Відтак, для максимального використання переваг прямих іноземних інвестицій необхідно запобігати надмірній залежності від іноземного капіталу. А також варто впроваджувати суворі стандарти охорони довкілля для всіх інвестиційних проєктів, щоб мінімізувати екологічні ризики.

Отже, прямі іноземні інвестиції є важливим чинником економічного розвитку країни-реципієнта. Вони сприяють створенню нових робочих місць, розвитку інфраструктури та прискоренню економічного зростання. Водночас прямі іноземні інвестиції можуть призводити до залежності від іноземного капіталу та негативного впливу на навколишнє середовище. А ефективність використання прямих іноземних інвестицій залежить від державної політики та рівня їх регулювання.

Список використаних джерел

1. Вплив прямих іноземних інвестицій на економічний розвиток країн, що розвиваються (на прикладі Бразилії). URL: <https://ejournal.kspu.edu/index.php/ej/article/view/593/589>.
2. ПІІ на глобальному ринку сонячної енергетики - UkraineInvest. *UkraineInvest*. URL: <https://ukraineinvest.gov.ua/news/20-06-22/>.
3. Прямі іноземні інвестиції (2002-2024). URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/fdi/>.
4. Dadiana C. Positive And Negative Effects Of Foreign Direct Investment... URL: <https://sciendo.com/article/10.2478/rsc-2021-0002>.
5. Foreign Direct Investment (FDI). URL: <https://corporatelineinstitute.com/resources/economics/foreign-direct-investment-fdi/>.
6. Glossary:Foreign direct investment (FDI) - Statistics Explained. URL: [https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Glossary:Foreign_direct_investment_\(FDI\)](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Glossary:Foreign_direct_investment_(FDI)).
7. Milko V. New Indonesian industrial park on Borneo, feted as 'green,' will be powered by coal, report says. URL: <https://apnews.com/article/indonesia-green-industrial-park-coal-09361a5098d6540d4ae3a1805b137788>.
8. What contribution does FDI make towards infrastructure investing?. URL: <https://www.investmentmonitor.ai/features/fdi-infrastructure-investing-global-roads/>.
9. World Bank Open Data. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/BX.KLT.DINV.CD.WD>.

Лисянська В.С.,

Студентка ОПІ «Економіка», 3 курс,

Національний університет «Києво-Могилянська академія»

ПРОБЛЕМА ЗНИЖЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ АКТИВНОСТІ ТА СПОЖИВАННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

Економічна активність та споживання є основними факторами, що визначають стабільність економіки та добробут її громадян. У нормальних умовах економічна активність сприяє зростанню виробництва, розвитку бізнесу, збільшенню інвестицій та покращенню соціальних умов. Проте в умовах війни та соціально-економічної невизначеності ці процеси значно сповільнюються або навіть припиняються. Війна, як глобальна дестабілізуюча сила, має руйнівний вплив на економічні процеси, зокрема на зниження споживчого попиту, інвестиційної активності та виробництва. Спробуємо зрозуміти як війна та соціально-економічна невизначеність впливає на споживання та економічну активність, та визначимо шляхи до вирішення цієї проблеми.

Економічна активність включає в себе всі види діяльності, що сприяють виробництву товарів і послуг, а також їх обміну на ринку. Вона вимірюється за допомогою показників валового внутрішнього продукту (ВВП), рівню зайнятості, інвестиціям та споживчому попиту. Споживання є важливою складовою економічної активності, оскільки воно визначає рівень попиту на товари та послуги, що в свою чергу стимулює виробництво та економічне зростання.

В умовах війни економічна активність зазнає значних змін. Війна призводить до руйнування інфраструктури, втрат людських ресурсів, зниження довіри до ринку, а також до виходу великих компаній з ринку. Соціально-економічна невизначеність, зокрема невизначеність щодо майбутніх економічних умов та політичної стабільності, також має дестабілізуючий вплив на економіку. Це знижує інвестиційну активність, оскільки підприємці і інвестори не бажають вкладати капітал в умовах високих ризиків.

Вплив війни на економічну активність можна проаналізувати через декілька основних аспектів. Перш за все, війна спричиняє значне зниження виробничих потужностей. Багато підприємств припиняють свою діяльність через їх руйнування, нестачу сировини та паливних ресурсів. В результаті, зменшується пропозиція товарів на ринку, що призводить до зростання цін та інфляційних процесів.

По-друге, війна змінює поведінку економічних суб'єктів, що призводить до зниження споживчого попиту. Люди в умовах нестабільності більше орієнтуються на забезпечення базових потреб, таких як їжа, медичне обслуговування та безпека. Таким чином, скорочується попит на менш важливі товари та послуги, що негативно позначається на секторі споживчих товарів.

По-третє, інвестиційна активність у таких умовах значно знижується. Інвестори, як правило, відмовляються від вкладення капіталу в країни, що знаходяться в стані війни, оскільки рівень ризику є надто високим. Відсутність нових інвестицій призводить до скорочення робочих місць, зниження рівня доходів та зменшення платоспроможного попиту.

Історія має кілька прикладів, коли війна призводила до суттєвого зниження економічної активності та споживання. Одним з таких прикладів є економічні наслідки Першої та Другої світових війн для Європи. Під час цих воєн значно зменшився виробничий потенціал країн, що брали участь у конфліктах. Багато підприємств було зруйновано або переведено на військові потреби, що призвело до спаду в секторі споживчих товарів. Після Другої світової війни багато європейських країн зазнали економічного спаду, а інфляція була високою. Однак, після війни економічне відновлення почалося завдяки планам відновлення, таким як план Маршалла для Західної Європи, який сприяв відновленню інфраструктури, підприємств та економічної активності.

Ще один приклад - це економічна ситуація в країнах, що постраждали від війни в Близькому Сході, зокрема в Сирії. Війна в Сирії спричинила масовий спад виробництва, зруйновані інфраструктури, втрату значної частини робочої сили, що призвело до масштабної економічної кризи. За оцінками, ВВП країни впав на 60% під час війни, а рівень бідності зріс до 80%.

Щоб подолати зниження економічної активності та споживання в умовах війни та соціально-економічної невизначеності, необхідно вжити низку заходів.

По-перше, необхідно забезпечити стабільність в економічній політиці, зокрема створити умови для повернення інвестицій. Для цього важливо вживати заходів з відновлення довіри до економіки, зокрема, забезпечити захист прав інвесторів, стабільність на валютному ринку та відновлення банківської системи.

По-друге, важливим кроком є підтримка малих та середніх підприємств, які можуть стати основою відновлення економіки в умовах війни. Необхідно розробити програми фінансування, пільгового кредитування та підтримки інноваційних проєктів, що дозволить створювати нові робочі місця та відновлювати виробництво.

По-третє, важливо створити механізми для відновлення інфраструктури, оскільки це є основою для відновлення виробничих потужностей. У таких умовах важливо залучати міжнародну допомогу та інвестиції для відновлення важливих інфраструктурних об'єктів, таких як дороги, мости, електростанції.

Таким чином, хоча війна має руйнівний вплив на економіку, правильні економічні заходи можуть допомогти зберегти стабільність і сприяти відновленню економічної активності в післявоєнний період. Позитивним економічним прикладом є відновлення Японії після Другої світової війни (рис. 1).

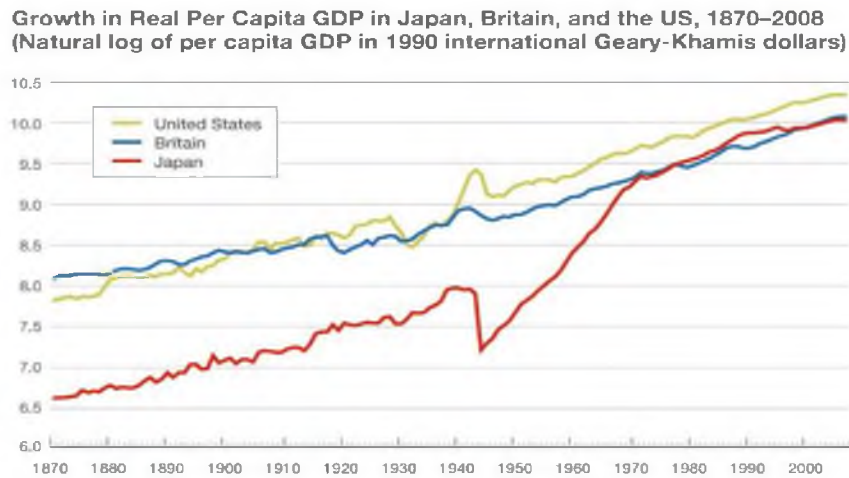

Рис 1. Зростання реального ВВП на душу населення в Японії, Великобританії та США, 1870-2008 рр.

Джерело: [1]

Після поразки у війні країна зазнала значних руйнувань, але завдяки економічним реформам, підтримці США та розвитку індустріалізації Японія змогла здійснити швидке відновлення. США надали фінансову допомогу, а японський уряд провів радикальні реформи, включаючи земельну реформу та модернізацію промисловості. Ці кроки сприяли швидкому зростанню економіки, і вже до 1960-х років Японія стала однією з провідних економік світу. Цей приклад показує, як правильно реалізовані реформи та міжнародна підтримка можуть допомогти країні відновитися після масштабної війни та стати економічно стабільною.

Список використаних джерел

1. Nippon.com. Transformation of the labor market in wartime: Challenges and strategies for workforce reproduction. – 2022. – URL: <https://www.nippon.com/en/in-depth/a04003/>.
2. Азьмук Н. А. Трансформація ринку праці в умовах війни: виклики та стратегії відтворення робочої сили // Стаття. – 2022.
3. Дука А. П. Досвід повоєнного відновлення економіки Японії: уроки для України // Стаття. – 2023.

Литвин А.М.,
студентка ОПП «Економіка», 3 курс,
Національний університет «Києво-Могиллянська академія»
Науковий керівник: Палієнко Т.П.,
PhD з економіки, старший викладач

ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ЦИФРОВІЗАЦІЇ НА РИНОК ПРАЦІ

Ринок праці зазнає значних змін під впливом цифровізації, яка охоплює всі сфери економічної діяльності. Впровадження цифрових технологій веде до трансформації трудових відносин, змінює вимоги до кваліфікації працівників і модифікує економічні механізми регулювання ринку праці, що й актуалізує дослідження даної теми.

Одним із головних чинників цифровізації є автоматизація – створення високопродуктивних технологічних процесів, що забезпечують гнучке і ефективне виконання виробництва з

мінімальною участю людини [9]. Вона призводить до скорочення традиційних робочих місць, особливо в секторах, які залежать від рутинної фізичної праці, наприклад машинобудування, логістика, виробництво і промисловість. Водночас зростає попит на професії, пов'язані з інформаційними технологіями, аналізом даних, кібербезпекою та штучним інтелектом, які потребують адаптації системи освіти та безперервного навчання, оскільки зростає необхідність у цифрових навичках і здатності до швидкої перекваліфікації. У світі спостерігається збільшення попиту на фахівців у галузі ІТ, зокрема розробників програмного забезпечення, аналітиків даних та експертів з кібербезпеки. В Україні також спостерігається тенденція до зростання попиту на ці професії. Згідно з даними Тернопільського обласного центру зайнятості, найбільш затребуваними професіями в 2025 році є програмісти, аналітики, UX/UI дизайнери, фахівці з автоматизації бізнес-процесів, спеціалісти з цифрового маркетингу. [8]

Зміни в структурі зайнятості також пов'язані з розвитком цифрових платформ – це екосистема, що забезпечує взаємодію між учасниками, технологічно опосередковану, де групи користувачів можуть виконувати певні завдання. Ці платформи, такі як додатки або сайти, виступають агрегаторами, які сприяють з'єднанню попиту та пропозиції, і їх діяльність регулюється власником або розробником [7]. Вони дозволяють працівникам знаходити короткострокові замовлення та працювати в режимі фрилансу, що формує новий тип трудових відносин, що має як позитивні, так і негативні аспекти. З одного боку, цифрові платформи надають гнучкість і можливість працювати на глобальному ринку, з іншого – посилюють нестабільність і зменшують соціальні гарантії для працівників. Крім того, цифровізація стимулює розвиток дистанційної роботи, що стало особливо актуальним у період COVID-19 [1]. Великі корпорації, такі як Google, Microsoft, Meta перевели частину своїх працівників на гібридну або дистанційну модель роботи після пандемії. Також широкого застосування набули онлайн-інструменти для роботи: Google Meet, Teams та Slack. Міжнародна ІТ-компанія GitLab заснована повністю на дистанційній роботі, усі співробітники працюють з дому в різних країнах світу. Широкої популярності набуває робота через фриланс-платформи, такі як Toptal, Upwork, Freelancer. Користувачі надають послуги клієнтам по всьому світу, не виходячи з дому. Актуальність дистанційної роботи в Україні також зростає. Великі ІТ-компанії: EPAM, SoftServe, MacPaw працюють за гібридною моделлю, переймаючи світовий досвід та співпрацюючи з іноземними клієнтами. Освітня платформа Prometheus залучає викладачів, методистів дистанційно для розробки контенту.

Одним із важливих аспектів цифровізації ринку праці є нерівномірність впливу технологій на різні соціальні групи. Працівники з високим рівнем освіти та цифрових навичок мають більше можливостей для кар'єрного зростання та отримання високих доходів, тоді як менш кваліфіковані працівники стикаються з ризиком безробіття. Це спричиняє соціальну нерівність і потребує розробки державних програм для підтримки перекваліфікації та соціального захисту. Також варто враховувати регіональні відмінності у впровадженні цифрових технологій. У розвинених країнах цифровізація сприяє зростанню продуктивності та створенню інноваційних робочих місць, тоді як у країнах, що розвиваються, може посилюватися безробіття через недостатній рівень освіти та слабку інфраструктуру. У країнах, що розвиваються, ситуація ускладнюється низьким рівнем освіти, відсутністю цифрових навичок та слабкою технологічною інфраструктурою. Через це значна частина населення не може адаптуватися до нових умов праці, що спричиняє зростання безробіття й посилення соціальної нерівності. Цифрові можливості стають доступними лише для вузького кола технічно підготовлених працівників, у той час як інші залишаються осторонь. Стрімке поширення цифрових платформ хоч і забезпечує можливості для працевлаштування людей з різним рівнем освіти та досвідом, проте не передбачає соціальних гарантій [10]. Це вимагає розробки міжнародних стратегій співпраці, спрямованих на зменшення цифрового розриву між країнами та регіонами.

Цифровізація суттєво трансформує ринок праці в різних секторах економіки, змінюючи структуру зайнятості та вимоги до професійних навичок (табл. 1). Найбільші зміни відбуваються у промисловості, де автоматизація виробництва призводить до скорочення традиційних робочих місць. Це зменшує потребу у фізичній праці, але створює попит на фахівців, здатних

обслуговувати та програмувати автоматизовані системи. У сфері послуг зростає роль цифрових платформ, що сприяє поширенню фриланс-моделі роботи, гнучких форм зайнятості, самозайнятості та міжнародного співробітництва. Освіта зазнає суттєвих змін через впровадження онлайн-навчання, що сприяє доступності знань і розвитку цифрових компетенцій, однак вимагає адаптації викладацького складу до нових форматів навчання.

Таблиця 1

Вплив цифровізації на ринок праці за секторами економіки

Сектор економіки	Вплив цифровізації	Зміни у зайнятості
Промисловість	Автоматизація виробництва	Скорочення традиційних робочих місць
Сфера послуг	Використання цифрових платформ	Зростання кількості фрилансерів
Освіта	Впровадження онлайн-навчання	Попит на цифрові навички
Фінансовий сектор	Розвиток фінтеху та блокчейну	Перехід до безконтактних операцій
Державне управління	Впровадження електронного врядування	Зменшення бюрократії

Джерело: створено автором на основі [3]

Попит на цифрові навички зростає не лише серед студентів, а й серед працюючого населення, що підкреслює необхідність безперервного навчання. Фінансовий сектор активно розвивається завдяки впровадженню фінансових технологій (фінтех) та блокчейну, що забезпечує перехід до безконтактних операцій. Це підвищує швидкість і зручність фінансових послуг, але водночас зменшує потребу у традиційних банківських працівниках [4]. У сфері державного управління цифровізація сприяє впровадженню електронного врядування, що веде до зменшення бюрократії, підвищення ефективності державних послуг та дозволяє оптимізувати робочі процеси, зменшити витрати державного апарату та покращити взаємодію громадян із владою.

Таблиця 2

Основні виклики цифровізації ринку праці та шляхи їх подолання

Виклики цифровізації	Шляхи подолання
Скорочення традиційних робочих місць	Програми перекваліфікації та навчання новим професіям
Зростання нестабільності зайнятості	Розробка правового регулювання нових форм зайнятості
Нерівномірний доступ до цифрових технологій	Інвестиції в цифрову інфраструктуру
Збільшення соціальної нерівності	Програми підтримки вразливих категорій населення
Потреба у нових навичках	Розвиток системи безперервного навчання

Джерело: створено автором на основі [5, 2]

Цифровізація ринку праці створює значні виклики, які потребують комплексних рішень на державному та корпоративному рівнях (табл. 2). Одним із головних ризиків є скорочення традиційних робочих місць через автоматизацію виробничих і рутинних процесів. Для мінімізації негативних наслідків необхідне впровадження програм перекваліфікації та навчання новим професіям, що дозволить працівникам адаптуватися до змін і отримати затребувані навички. Зростання нестабільності зайнятості, зокрема через поширення фриланс-моделі роботи, вимагає розробки ефективного законодавчого регулювання для працівників цифрових платформ, яке дозволить забезпечити їм соціальні гарантії та права на рівні з традиційними працівниками.

Нерівномірний доступ до цифрових технологій залишається суттєвою проблемою, особливо у сільських районах і країнах, що розвиваються. Вирішення цього питання можливе завдяки інвестиціям у цифрову інфраструктуру, що сприятиме рівномірному розподілу можливостей і покращенню доступу до сучасних технологій для всіх категорій населення [6]. Збільшення соціальної нерівності в умовах цифровізації є ще одним серйозним викликом. Особи, які не володіють цифровими навичками, опиняються у менш конкурентному становищі на ринку

праці. Тому важливо запроваджувати програми підтримки вразливих категорій населення, що допоможуть їм адаптуватися до нових умов.

Потреба у нових навичках зумовлює необхідність розвитку системи безперервного навчання. В сучасних умовах технологічного прогресу навчання не може бути одноразовим процесом – працівники повинні постійно оновлювати свої знання та навички, щоб залишатися конкурентоспроможними на ринку праці.

Отже, цифровізація суттєво змінює ринок праці, створюючи нові можливості для зростання продуктивності та інновацій, але також викликає ризики скорочення традиційних робочих місць і соціальної нерівності. Для успішної адаптації робочої сили потрібні освітні реформи, підтримка перекваліфікації та правове регулювання нових форм зайнятості. Ефективне вирішення цих викликів можливе лише за узгодженої роботи держави, бізнесу та освітніх установ, що включає інвестиції в людський капітал та розвиток цифрової інфраструктури.

Список використаних джерел

1. Бодрий Я.А. Тенденції та ефективність використання персоналу аграрних підприємств в умовах економічної кризи. *Причорноморські економічні студії*. 2020. Вип. 52 (1). С. 116—121. URL: http://bses.in.ua/journals/2020/52_1_2020/20.pdf (дата звернення: 02.04.2025)
2. Гавриш О.А., Довгань Л.Є., Крейдич І.М., Семенченко Н.В. Технології управління персоналом: монографія. Київ : НТУУ «КПІ імені Ігоря Сікорського», 2017. 528 с. (дата звернення: 02.04.2025)
3. Данилевич Н.С., Рудакова С.Г., Щетініна Л.В., Касяненко Я.А. Діджиталізація HR-процесів у сучасних реаліях. *Галицький економічний вісник*. 2020. №3 (64). С. 147-156. https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2020.03.147 (дата звернення: 02.04.2025)
4. Денисенко М. П., Будякова О. Ю. Підвищення індексу людського капіталу — важлива складова інноваційної кадрової політики підприємств. *Економіка та держава*. 2019. № 4. С. 11–17. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecde_2019_4_4 (дата звернення 02.04.2025)
5. Епоха навичок, інновацій та сильних лідерів: компанія «Делойт» назвала HR-тренди 2023. URL: <https://www2.deloitte.com/ua/uk/pages/press-room/press-release/2023/human-capital-trends-event.html>. (дата звернення: 2.04.2025).
6. Занора, В., Зачосова, Н., Поковба, Д. Управління кадровою політикою суб'єкта господарювання: теоретичний базис. *Економіка та суспільство*, 2022. № 38. С.1-6 <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-38-3> (дата звернення: 02.04.2025).
7. Колешня Я.О. Цифрові платформи як ефективна бізнес-модель. II Міжнародна науково-практична конференція «Бізнес, інновації, менеджмент: проблеми та перспективи». 2021. С. 80–81. URL: <https://confmanagement-proc.kpi.ua/article/view/230472>. (дата звернення: 11.04.2025).
8. Топ 20 найбільш потрібних професій в Україні на 2025 рік | Тернопільський обласний центр зайнятості. Головне | Тернопільський обласний центр зайнятості. URL: <https://ter.dcz.gov.ua/publikaciya/top-20-naybilsh-potribnyh-profesiy-v-ukrayini-na-2025-rik> (дата звернення: 12.04.2025).
9. Шевченко В.В, Тимчик Г.С. Основи автоматизації технологічних процесів. Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2023. 111 с. URL: <https://ela.kpi.ua/server/api/core/bitstreams/97358d2f-ecf9-44a1-a78f-6510ffef424c/content> (дата звернення: 12.04.2025).
10. Karharina Fietz, Jann Lay. Dagatalisation and Labour Markets in Developing Countries. *GIGA Working Papers*. 2023. No. 335. P. 40–49. URL: https://pure.giga-hamburg.de/ws/files/45024740/WP_335.pdf. (дата звернення: 12.04.2025)

ТРУДОВА МІГРАЦІЯ РОБОЧОЇ СИЛИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Тема трудової міграції в умовах воєнного стану є вкрай актуальною, бо стосується мільйонів громадян, котрі втратили роботу, житло або можливість безпечно жити на території країни.

Водночас трудова міграція — це не лише соціальне явище, а й важливий елемент зовнішньоекономічних відносин, що впливає на рівень зайнятості, грошові перекази, внутрішній попит і довгостроковий економічний розвиток. Аналізуючи сучасні тренди трудової міграції, доречно брати до уваги економічні показники (зокрема ВВП та інфляцію), масштаби внутрішнього переміщення населення, а також географію переміщення трудових мігрантів до країн Європи.

У межах цієї роботи аналізується трудова міграція як соціально-економічне явище, що полягає в організованому або стихійному переміщенні працездатного населення України за межі держави з метою працевлаштування.

Рис. 1. Темпи зміни ВВП та рівень інфляції в Україні у 2002-2022 рр., %
Джерело: [1]

Цей графік відображає зміни ключових економічних показників в Україні, зокрема валового внутрішнього продукту (ВВП) та рівня інфляції протягом періоду 2002-2022 років.

2002-2007 роки: у цей період інфляція була відносно стабільною з помірними темпами зростання. Економіка після здобуття незалежності стабілізувалась, не спостерігалось великих економічних криз. Ціни на товари зростали помірно.

2008-2009 роки: фінансова криза спричинила значне падіння ВВП. Інфляція стрімко зростала через девальвацію національної валюти, а також через збільшення витрат на імпортовані товари та енергоресурси. Цей період відзначався економічною нестабільністю та високими цінами на товари.

2010-2013 роки: після кризи 2008 року економіка почала відновлюватись. Інфляція знижувалась, оскільки ситуація на валютному ринку стабілізувалась, а економіка почала набирати темп зростання.

2014-2015 роки: війна в Україні значно вплинула на економіку, спричинивши одну з найвищих інфляційних хвиль. Це негативно позначилося на купівельній спроможності громадян.

2016-2019 роки: інфляція почала знижуватись. Вона залишалась на помірному рівні завдяки політиці Національного банку України, який вжив заходів для стабілізації гривні та контролю за цінами.

2020-2022 роки: пандемія COVID-19 та повномасштабне вторгнення росії спричинили значне зростання інфляції. Через збільшення державних витрат на боротьбу з пандемією та війну

близько 1% від загальної чисельності населення країн ЄС. Найбільше біженців прийняли Польща, Німеччина та Чехія, що зумовлено їхньою географічною близькістю до України.

Водночас, частина українців, які покинули країну після 24 лютого 2022 року, повертаються в Україну на короткостроковий період, щоб оцінити ситуацію, підтримати родичів або перевірити можливості для майбутнього. Такі повернення, як правило, є тимчасовими, оскільки ситуація в Україні залишається нестабільною, а питання безпеки й відновлення для них не вирішено.

Згідно з дослідженням Gradus Research, більшість опитаних (60%) не планують покинути територію України чи переміщатися всередині країни, навіть у разі загострення ситуації. Це свідчить про надію на стабільність і відновлення в країні, попри складні умови війни. [5].

Отже, трудова міграція в Україні в умовах воєнного стану є складним явищем із впливом на економіку та соціальну ситуацію в країні. З одного боку, вимушене переміщення людей призводить до збільшення кількості внутрішньо переміщених осіб (ВПО), що створює додаткове навантаження на ринок праці в Україні. Це, в свою чергу, збільшує конкуренцію за робочі місця, особливо серед людей без досвіду роботи, що може спричинити зростання безробіття і зниження зарплат у певних сферах. З іншого боку, значна кількість українців, які виїхали за кордон, повертаються на короткий час, що свідчить про тимчасовий характер їхнього перебування і прагнення повернутись в Україну після завершення війни. Це підкреслює важливість міжнародної підтримки для мігрантів і необхідність міжнародної координації.

Зовнішня трудова міграція також має значний вплив на країни Європи, які приймають українців. Попри складні умови війни, більшість українців не планують залишати країну навіть у разі погіршення ситуації. Це вказує на їхню надію на стабільність і відновлення України в майбутньому. Для ефективного вирішення проблем трудової міграції необхідний комплексний підхід до питань працевлаштування, соціального захисту та розвитку економіки, а також посилена міжнародна співпраця для підтримки біженців та відновлення країни після війни.

Список використаних джерел

1. Мінфін. Офіційний сайт. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy>
2. Міжнародна організація з міграції. Агентство ООН з питань міграції. URL: <https://ukraine.iom.int/uk>
3. Korrespondent.net. (2024). "Чому в Україні зросла середня заробітна плата." URL: <https://ua.korrespondent.net/articles/4718306-chomu-v-ukraini-zrosla-serednia-zarplata>
4. Іжевський П., Кравець І. Міжнародна трудова міграція робочої сили та її вплив на внутрішній ринок праці України. Економіка та суспільство. 2022. № 45. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-45-12>.
5. Gradus Research. (2024). Wartime Survey: Ukrainian Society, Eleventh Wave. URL: <https://gradus.app/ru/open-reports/wartime-survey-ukrainian-society-eleventh-wave/>

Лобанова С.А., Курілов Д.К.,
студенти ОПП «Маркетинг», 3 курс,
Національний університет «Києво-Могилянська академія»

АНАЛІЗ ПОТОКІВ УКРАЇНЦІВ В МІЖНАРОДНІЙ МІГРАЦІЇ: ТРУДОВА МІГРАЦІЯ

Наразі проблематика міграції українців стоїть гостро не тільки для самого народу, проте й для всіх країн, що приймають біженців, м'ягникових мігрантів та тих, хто шукає кращої долі чи роботи. Актуальність цього дослідження полягає в аналізі потоків українців, описі пунктів призначення та в обговоренні причин обрання тої чи іншої країни для проживання та роботи. У майбутньому ця робота може допомогти спинити «відтік мізків», робочої сили та загалом покращити демографічну ситуацію, адже розуміння переваг держав-конкурентів є важливою складовою провадження соціальної та міграційної політики.

Почнемо з опису українців, за даними Worldometer, статистичного ресурсу, що оновлює свої дані в реальному часі, станом на 4 березня 2025 року українці становлять 0,47% світової чисельності населення (38 706 566 з 8 215 096 823 осіб) [1].

Надалі зорієнтуємося по кількості людей, що загалом шукає роботу та скільки з них знаходить в результаті. Цей показник нам знадобиться, аби надалі зрозуміти логіку поведінки українців, що хочуть поїхати геть з країни. Отож, за даними онлайн-платформи з пошуку роботи Work.ua станом на 1 квітня розміщено 4 732 404 резюме та 92 955 вакансії є активними. Прослідкуємо тенденцію до зростання як шукачів, так і роботодавців (рис. 1).

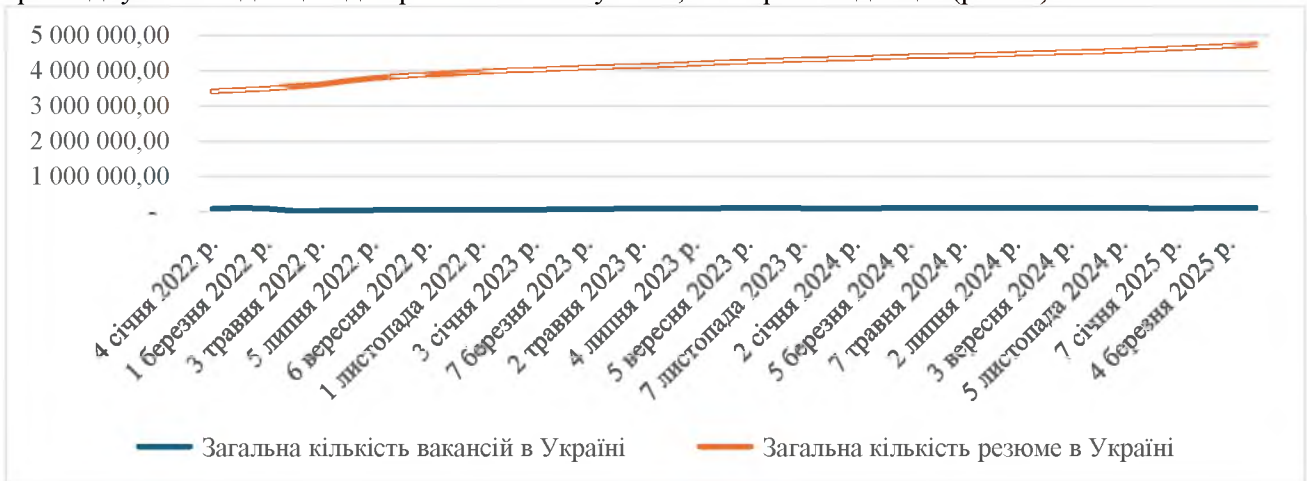

Рис. 1. Статистичні дані по загальній кількості вакансій та резюме в базі Work.ua, за період з 4 січня 2022 року по 1 квітня 2025 року, шт.

Джерело: створено автором на основі [2]

Як ми можемо помітити кількість резюме зростає значно швидше, аніж кількість роботодавців, а отже величезна кількість українців так і лишаються безробітними і починають задумуватися над переїздом в іншу країну. Мусимо врахувати той факт, що сервіс надає можливість завантажити більше 1 резюме на користувача, тому кількість унікальних користувачів буде дещо нижчою. Тож варто також звернути увагу на активність шукачів, тобто на кількість новостворених резюме (див. рис. 2).

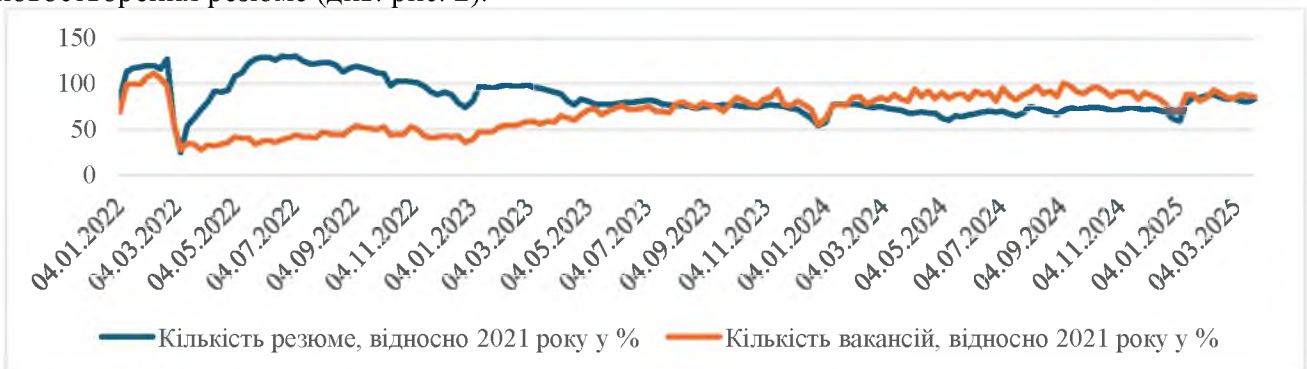

Рис. 2. Шукачі роботи (нові резюме) та нові вакансії від 2 агрегаторів (work.ua та robota.ua), середній показник 2021 року = 100%, за період з 2021 року по 25 березня 2025 року, шт.

Джерело: створено автором на основі [3]

Відповідно бачимо, що після початку повномасштабного вторгнення кількість саме нових резюме кардинально зросла, проте показник кількості новостворених робочих місць зміг наздогнати пропозицію в робочій силі тільки навесні 2023 року.

І хоча Мінфін наразі не публікує статистику по рівню безробіття, ці дані все таки є у відкритому доступі. Нижче подано графік (див. рис. 3), на якому видно як рівень безробіття зріс в порівнянні з довоєнним 2021 роком, та впав у порівнянні з першими місяцями війни (початком

2022 року). Якщо ж порівняти зі статистикою 2015-2021 років, то безробіття в середньому лишилось на такому ж рівні, проте здобуло стрибкоподібну форму від місяця до місяця. Станом на березень 2025 року рівень безробіття склав 12.10%.

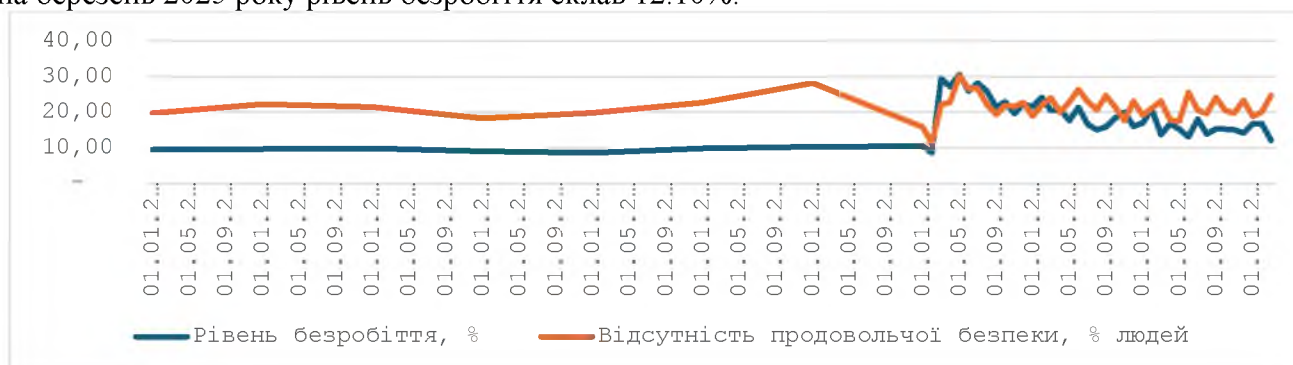

Рис. 3. Рівень безробіття та відсутності продовольчої безпеки в Україні, середній показник для 2015-2021 років та помісячна ситуація для 2022-2025 років, %.

Джерело: створено автором на основі [3, 4, 5, 6, 7, 8]

Отже, економічна та політично-військова ситуація не сприяє покращенню життя та забезпеченню стабільності – люди їдуть у пошуках кращого життя. Нижче представлено мапу (див. рис. 4), яка демонструє найбільші діаспори українців у світі. У додатку А можна ознайомитися з кількістю українців в Європі та деяких інших країнах світу.

Рис. 4. Кількість мігрантів з України по всьому світу станом на 20 березня 2025 років, осіб.

Джерело: створено автором на основі [9, 10]

Чому ж люди їдуть та шукають кращої долі? – Відповідь доволі проста: 58% людей поїхали за кордон для працевлаштування там (відповідно до рисунку Г.5 у додатку Г), 16% тікають від війни, інші – звичайні мігранти, які ще не визначились з точною метою подорожі. Щодо гендерного розподілу, то 67% українців, що стали мігрантами, є жінки (див. рис. Г.1 у додатку Г). На питання чому ви вирішили обрати саме цю країну, а не будь-яку іншу для міграції, - найбільше (22,5%) людей відповіло, що прагнули поїхати туди, де є знайомі або друзі; далі через географічну наближеність до України (13,6%) та через сім'ю (11,5%).

Загалом виїхало понад 6,9 млн українців, з яких в Європі осіло 6,3 млн та 560 тис. в інших країнах світу (Канада та США). Найпопулярнішими країнами є Німеччина, Польща, Чехія, США та Велика Британія. Також варто відзначити відсоток працевлаштованих українців на теренах закордоння: найбільший відсоток ми маємо у Великій Британії (61%), Нідерландах (59%), Чехії (57%), Швеції (56%) та Данії (53%).

Перед тим як перейти до рекомендацій та висновків розглянемо причини таких тенденцій: і першою є рівень безробіття. Наприклад в таких країнах як Німеччина (6,3%), Франції (7.3%) та Іспанії (10.6%) рівень безробіття значно нижчий ніж він є наразі в Україні. Загалом по Євросоні рівень безробіття склав 6.1% - це одна з причин чому люди переважно обирають Європу. Нижче на рисунку 5 можна більше ознайомитися з даними по безробіттю.

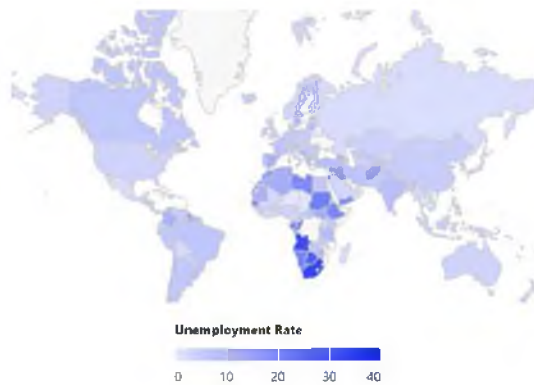

Рис. 5. Світовий рівень безробіття, станом на 25 березня 2025 років, %.

Джерело: створено автором на основі [11]

Ще однією причиною є погодинні мінімальні заробітні плати (рис. 6). В Україні цей показник складає 1,42\$, тим часом як в усіх країнах Євросоюзу ця цифра є значно вищою. Рекордсменами є Австралія – 18,12\$, Нова Зеландія – 16,42% та Велика Британія – 15,67%.

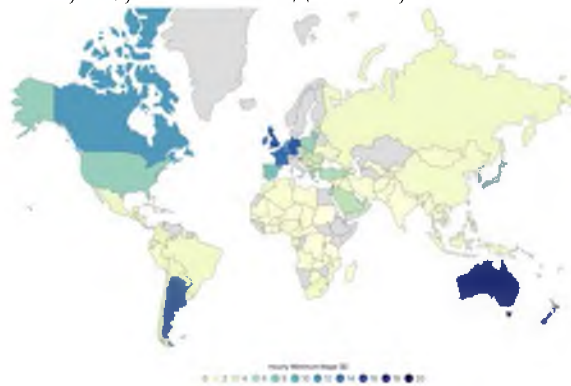

Рис. 6. Мінімальні заробітні плати в світі, дол. США

Джерело: створено автором на основі [12]

Тепер можемо скласти висновки та рекомендації. Вони будуть поділені на дві частини: поради для урядовців щодо репатріації українців та поради для українців куди їм варто їхати.

Почнемо з повернення на Батьківщину: майже 74% хочуть додому. Люди готові повернутися здебільшого після завершення війни (51,2%), обстрілів (34,1%) та підвищення зарплат (28,3%), покращення стандартів життя (19,1%), власне це й треба забезпечити. Більшість українців, що поїхали мають менше фінансових можливостей, отож повернення додому для них означатиме в певній мірі спокій. З іншої сторони ми бачимо, що більшість з них отримує допомогу (55,9%) – це і соціальні виплати, і гуманітарна допомога, і допомога по житлу, і мовні курси та навіть освіта, тож варто розвивати конкурентну соціальну сферу в Україні, аби громадяни почували себе безпечніше навіть в умовах нестабільності безпосередньо на рідних землях.

Якщо ж ми кажемо про тих, хто мріє про краще життя деінде, то поради зводяться до самостійного аналізу та визначення пріоритетних показників для кожного окремо. Радимо проаналізувати політичну ситуацію, яка коливається від президента до президента кожної окремої країни, та аналізу економічних показників щодо працевлаштування: безробіття (де воно найнижче та які країни мають тенденцію до зменшення відсотка показника) – це наприклад Швеція (падіння показника на 1,1% за рік, наразі становить 9,4%); рівень мінімальних зарплат: як вже зазначалось найвищими зарплатами можуть похизуватися Австралія, Нова Зеландія та Велика Британія з Люксембургом та Німеччиною. Відсоток працевлаштованих може показати країни, які є більш лояльними до українців та мають легші легалізаційні процеси: рекордсмени Велика Британія (61%), Нідерланди (59%), Чехія (57%), Швеція (56%) та Данія (53%). Проте не тільки економіка та політика важливі – також варто зважати на розмір діаспори та культуру. Найбільше українців перебуває в Німеччині, Польщі та Чехії. І наостанок згадаємо культурні особливості, скористаємось Теорією культурних вимірів Хофстеде, за якою з'ясуємо, що українці

найближчі за світобаченням до білорусів та росіян (відхилення в 5-10 пунктів), а далі з відхиленням у 20 пунктів до румунів, сербів, хорватів та північних македонців, тож найкраще українці себе будуть почувати саме в країнах (Румунії, Сербії, Хорватії та Північній Македонії), на що і варто звернути увагу при обранні пункту призначення.

Список використаних джерел

1. Worldometer. URL: <https://www.worldometers.info/world-population/> (date of access: 04.04.2025).
2. Кількість вакансій і резюме в Україні. *Work.ua*. URL: <https://www.work.ua/stat/count/?quantity=1> (дата звернення: 04.04.2025).
3. Samoiliuk M. Ukraine War Economy Tracker. *Centre for Economic Strategy*. URL: <https://ces.org.ua/en/tracker-economy-during-the-war/> (date of access: 03.04.2025).
4. Prevalence of moderate or severe food insecurity in the population (%) - Ukraine. *World Bank Open Data*. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/SN.ITK.MSFI.ZS?locations=UA> (date of access: 01.04.2025).
5. Ukraine - Food Security and Nutrition Indicators. *Humanitarian Data Exchange | HDX*. URL: <https://data.humdata.org/dataset/faostat-food-security-indicators-for-ukraine> (date of access: 01.04.2025).
6. Ukraine Food Security Assessment Report, November 2015 - Ukraine. *ReliefWeb*. URL: <https://reliefweb.int/report/ukraine/ukraine-food-security-assessment-report-november-2015> (date of access: 01.04.2025).
7. Ukraine Population 1950-2025. *Macrotrends | The Long Term Perspective on Markets*. URL: <https://www.macrotrends.net/global-metrics/countries/UKR/ukraine/population> (date of access: 01.04.2025).
8. Рівень безробіття в Україні (2000-2021). *Мінфін*. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/unemploy/> (дата звернення: 01.04.2025).
9. Statista Research Department. Ukrainian refugees by country 2025. *Statista*. URL: <https://www.statista.com/statistics/1312584/ukrainian-refugees-by-country/> (date of access: 02.04.2025).
10. Ukraine Refugee Situation. *Operational Data Portal*. URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine> (date of access: 03.04.2025).
11. Unemployment Rate - Countries - List | World. *TRADING ECONOMICS*. URL: <https://tradingeconomics.com/country-list/unemployment-rate?continent=world> (date of access: 01.04.2025).
12. Minimum Wage by Country 2025. *World Population Review*. URL: <https://worldpopulationreview.com/country-rankings/minimum-wage-by-country> (date of access: 01.04.2025).

Міщенко А.О.,

*студентка ОПП «Маркетинг», 3 курс,
Національний університет «Києво-Могилянська академія»*

ВПЛИВ ПРОТЕКЦІОНІСТСЬКОЇ ТОРГОВЕЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ НА ЕКОНОМІЧНЕ ЗРОСТАННЯ КРАЇН

Протягом останніх десятиліть світова економіка характеризувалася поступовою лібералізацією торгівлі: середньозважені тарифи знизилися з 8,5% у 1994 р. до близько 2,5% у 2017 р. [1]. Ця відкрита торговельна система сприяла зростанню та добробуту: з 1990 р. глобальна торгівля підвищила доходи у світі на 24%, а для найбільш бідних 40% населення — на 50%, що дозволило більш ніж 1 млрд людей вибратися з бідності [2]. Однак останні роки ознаменувалися зростанням протекціоністських настроїв, що викликає занепокоєння щодо можливих наслідків

для економічного зростання. У контексті зниження глобальної економічної стабільності та загострення геополітичної конкуренції, оцінка ефективності протекціоністських заходів набуває особливої актуальності.

Попри короткострокову ефективність деяких протекціоністських заходів, довгостроковий їхній вплив на економіку залишається спірним. Основна проблема полягає у визначенні меж доцільності застосування протекціоністських інструментів в умовах глобалізації. Відсутність консенсусу щодо їх ефективності створює потребу у глибокому аналізі як теоретичних моделей, так і практичних кейсів.

Метою цієї роботи є аналіз впливу протекціоністських торговельних заходів на економічне зростання країн. Для досягнення мети були поставлені такі завдання:

- Розкрити сутність та інструменти протекціоністської політики;
- Проаналізувати коротко- та довгострокові наслідки протекціонізму;
- Оцінити емпіричні приклади з досвіду окремих країн;
- Зробити висновки щодо доцільності застосування протекціоністської політики в сучасному світі.

Протекціоністська торговельна політика передбачає використання державою інструментів для обмеження імпорту та захисту внутрішнього ринку від зовнішньої конкуренції. Основними її засобами є мита, квоти, субсидії, стандарти та інші нетарифні бар'єри.

Мито — це державний податок, що стягується з товарів під час їхнього перетину митного кордону.

Квота — це кількісне обмеження, яке держава встановлює на імпорт або експорт певних товарів протягом визначеного періоду.

Субсидія — це фінансова допомога, яку держава надає вітчизняним підприємствам чи галузям для зменшення їхніх витрат, підвищення конкурентоспроможності або підтримки певного виду діяльності.

Аргументи на користь протекціонізму зазвичай спираються на бажання захистити вразливі галузі чи «немовлячі» індустрії (*infant industries*) до моменту, коли вони зміцніють і стануть конкурентоспроможними; зберегти робочі місця в національній економіці; виправити торговельний дефіцит; чи забезпечити стратегічну автономію в критичних секторах (наприклад, сільське господарство, оборона). В короткостроковому періоді протекціонізм дійсно може дати деякі позитивні ефекти для окремих галузей - зменшення імпорту створює захищений ринок для вітчизняних виробників, що може дозволити їм збільшити випуск і зайнятість. [5].

Проте історичний досвід свідчить про значні ризики. Тарифний акт Смута-Гоулі (1930) став прикладом негативного ефекту протекціонізму: у відповідь понад 25 країн підняли тарифи на американські товари, що спричинило падіння світової торгівлі на 66% в 1929-1934 рр. та поглиблення Великої депресії [3, 4]. Це свідчить, що навіть добре обгрунтовані обмеження можуть мати катастрофічні наслідки при неправильному застосуванні.

У короткостроковій перспективі протекціонізм іноді дійсно сприяє поживленню окремих секторів економіки. Але за класичною теорією порівняльних переваг, вільна торгівля сприяє більш ефективному розподілу ресурсів, що в довгостроковій перспективі підвищує продуктивність та рівень життя. Збереження неконкурентоспроможних галузей через мита чи квоти призводить до меншої ефективності та зростання цін для споживачів.

Також протекціонізм обмежує доступ до передових технологій, стримує інновації та підриває інтеграцію у глобальні ланцюги доданої вартості. За даними Feurer (2009), скорочення обсягів торгівлі на 20% зменшує ВВП на 5% у довгостроковій перспективі. У сучасній економіці, де значну роль відіграють глобальні ланцюги доданої вартості, торговельні обмеження можуть мати мультиплікативний ефект: удар по одній ланці відгукується зниженням випуску в інших країнах, що постачають компоненти чи є ринками збуту[1].

Емпіричні дані підтверджують ці висновки. Наприклад, згідно з аналізом впливу торговельної війни між США та Китаєм, прямі ефекти та ефекти через падіння довіри бізнесу знижували світовий ВВП на 0,5-1,1% залежно від методу розрахунку (див. Таблицю 1).

Скорочення світового ВВП через прямі канали

	Direct effects	Business confidence effects	Total	Direct effects	Business confidence effects	Total
US	-0.1	-0.6	-0.7	-0.7	-1.1	-1.7
China	-0.1	-0.7	-0.8	-0.7	-1.2	-1.9
Euro area	0.0	-0.3	-0.3	-0.2	-0.5	-0.7
Emerging markets, excluding China	-0.1	-0.2	-0.3	-0.4	-0.4	-0.8
World (PPP-weighted)	-0.1	-0.4	-0.5	-0.4	-0.7	-1.1
World (UK-weighted)	-0.1	-0.3	-0.4	-0.3	-0.6	-0.9

Джерело: створено автором на основі [6]

За оцінками ОЕСР, невизначеність, пов'язана з торговельними суперечками США з партнерами, вже в 2019 р. призвела до того, що глобальні інвестиції зростали лише на ~1,7%, тоді як у 2017-2018 рр. цей показник становив 3,5%[2]. Таким чином, протекціонізм чинить опосередкований тиск на економіку через канали очікувань та фінансових ринків (падіння курсів акцій компаній, прибутковості облігацій тощо, якщо інвестори прогнозують зниження прибутків через тарифи).

Сполучені Штати Америки традиційно були одним із провідних адвокатів вільної торгівлі після Другої світової війни. Однак у 2017-2018 рр. відбувся різкий поворот до протекціонізму. В короткостроковому плані американська промисловість, що конкурувала з імпортом (наприклад, сталеливарна), дійсно отримала полегшення від конкуренції. Проте, як і попереджало більшість економістів, загальний ефект для економіки США виявився негативним[8]. По-перше, імпорتنі мита фактично стали податком на споживачів та підприємства: майже повну величину тарифів на китайські товари оплачували американські імпортери, оскільки експортні ціни з Китаю майже не змінилися, а кінцеві ціни в США зросли приблизно на величину тарифу[9]. За оцінками досліджень, американські споживачі стикнулися з підвищенням цін на низку товарів (наприклад, пральні машини подорожчали після введення тарифів), а імпортерам довелося або зменшувати маржу, або перекладати ці витрати на покупців[7]. Таким чином, купівельна спроможність домогосподарств знизилася. По-друге, американські виробники, які використовували імпорتنі матеріали, зазнали втрат конкурентоспроможності через подорожчання сировини. В цілому, за оцінками Tax Foundation, введені в 2018-2019 рр. тарифи та відповідні контрзаходи інших країн призвели до того, що довгостроковий реальний ВВП США стане на 0,2% меншим, ніж міг би бути без цих тарифів[8]. В абсолютному вимірі це означає втрату десятків мільярдів доларів і недоотримання близько 142 тис. робочих місць (еквівалент повної зайнятості) у довгостроковій перспективі. Дослідження, проведені урядовими та академічними інститутами, одноставно показали, що тарифи Трампа підвищили витрати, пригальмували випуск і скоротили зайнятість - тобто мали чисто негативний ефект для економіки США[8].

Отже, сучасні протекціоністські заходи, попри заявлену мету стимулювати внутрішнє виробництво, призвели до уповільнення економічного зростання, втрати робочих місць у суміжних галузях, а також спричинили напруження на світовій арені.

Аналіз теоретичних засад і практичних прикладів впливу протекціоністської торговельної політики на економічне зростання показує доволі чітку картину: протекціонізм, як правило, гальмує економічне зростання у довгостроковій перспективі, тоді як відкритість торгівлі створює сприятливі умови для прискореного розвитку. Хоча захисні заходи можуть мати локальні плюси - тимчасово підтримати окремі галузі або поліпшити торговельний баланс - їхні побічні ефекти (вищі ціни для споживачів, неефективний розподіл ресурсів, відповідні санкції партнерів, зниження інвестицій через невизначеність) зрештою негативно відбиваються на всій економіці.

Науковий і емпіричний консенсус полягає в тому, що стійке економічне зростання країн у XXI столітті краще забезпечується через інтеграцію у світову торгівлю, ніж через побудову

торговельних бар'єрів. Міжнародна співпраця та відкриті ринки, доповнені ефективною внутрішньою економічною політикою, залишаються ключовими факторами підвищення добробуту. Протекціоністська політика, навпаки, має розглядатися як тимчасовий і винятковий інструмент, застосування якого повинно бути обмеженим і чітко обгрунтованим, щоб не завдати шкоди довгостроковим перспективам зростання. Як свідчать приклади (США, Китаю, ЄС), зворотній відхід від глобалізації може мати дорогий та контрпродуктивний характер, тому підтримка збалансованої, справедливої та вільної торговельної системи є пріоритетом для стабільного розвитку світової економіки.

Список використаних джерел

1. Kelly R. What Is the Smoot-Hawley Tariff Act? History, Effect, and Reaction [Електронний ресурс] // Investopedia. – Updated 2022. – Режим доступу: <https://www.investopedia.com/terms/s/smoot-hawley-tariff-act.asp>
2. Taglioni D. Protectionism Is Failing to Achieve Its Goals and Threatens the Future of Critical Industries [Електронний ресурс] // World Bank Feature Story. – 29.08.2023. – Режим доступу: <https://www.worldbank.org/en/news/feature/2023/08/29/protectionism-is-failing-to-achieve-its-goals-and-threatens-the-future-of-critical-industries>
3. ECB. The consequences of protectionism [Електронний ресурс] // European Central Bank. – 06.04.2018. – Режим доступу: <https://www.ecb.europa.eu/press/key/date/2018/html/ecb.sp180406.en.html>
4. Import substitution industrialization [Електронний ресурс] // Wikipedia. – Режим доступу: https://en.wikipedia.org/wiki/Import_substitution_industrialization
5. Galle S., Rodríguez-Clare A., Yi M. Protectionism and Economic Growth: Causal Evidence from the First Era of Globalization [Електронний ресурс] // CESifo Working Paper. – 2020. – № 8546. – Режим доступу: <https://www.cesifo.org/en/publications/2020/working-paper/protectionism-and-economic-growth-causal-evidence-first-era>
6. Knoerich J., et al. The US-China Trade War and Its Implications for Europe // Intereconomics. – 2019. – Vol. 54(3). – P. 162–168.
7. Cerutti E., Gopinath G., Mohommad A. The Impact of US-China Trade Tensions [Електронний ресурс] // IMF Blog. – 23.05.2019. – Режим доступу: <https://www.imf.org/en/Blogs/Articles/2019/05/23/blog-the-impact-of-us-china-trade-tensions>
8. York E. Trump Tariffs: Tracking the Economic Impact of the Trump Trade War [Електронний ресурс] // WITA/Tax Foundation. – 03.03.2025. – Режим доступу: <https://www.wita.org/atp-research/tracking-impact-trump-tariffs/>
9. ECB. The consequences of protectionism [Електронний ресурс] // European Central Bank. – 06.04.2018. – Режим доступу: <https://www.ecb.europa.eu/press/key/date/2018/html/ecb.sp180406.en.html>

Мовчан М.В.,

*студентка ОПП «Економіка», 3 курс,
Національний університет «Києво-Могилянська академія»*

ІННОВАЦІЙНІ ПЛАТФОРМИ ДЛЯ СРІБНОЇ ЕКОНОМІКИ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ТА МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ УКРАЇНИ

Демографічні зміни викликають дедалі більше занепокоєння в усьому світі. Згідно з оцінками, наведеними у звіті Організації Об'єднаних Націй, до 2050 року 1 з 6 людей буде старше 65 років. У порівнянні з 2017 роком очікується, що в 2050 році населення старіючих громадян подвоїться [1]. Це вимагає значних змін, які можуть вплинути на економічну, соціальну та технологічну структуру розвинутих країн. Співвідношення активних осіб та пенсіонерів, яке становило 4:1 у 2015 році, за оцінками, стане 2:1 до 2060 року. Щоб подолати наслідки цієї

помітної демографічної зміни, за останні кілька десятиліть з'явилося кілька нових концепцій і галузей досліджень, і термін «срібна економіка» є результатом таких проблем. Його ввели вчені Оксфордського університету і характеризували як «економіку вікової групи 50+, включаючи всю їхню економічну діяльність, продукти, попит і витрати» [2]. В ЄС ця концепція зосереджена на створенні рішень і стратегій для людей похилого віку через інновації в технологічних послугах. Послуги ІКТ (інформаційно-комунікаційні технології), що спеціалізуються на використанні та зручності старіючого населення, вважаються визначним чинником у розвитку, пов'язаному зі срібною економікою. Ці послуги спрямовані на покращення умов життя старіючого населення за допомогою технологічних інновацій, які охоплюють їхнє повсякденне життя, включаючи управління, охорону здоров'я, транспорт, житло та соціальне забезпечення.

Як приватний, так і державний сектори, а також наукові кола працюють над рішеннями, які допоможуть підвищити якість життя срібного покоління. Проект OSIRIS є однією з таких ініціатив, яка є частиною безлічі зусиль, спрямованих на вирішення проблем старіння населення в країнах Чорноморського регіону. Це транснаціональна ініціатива, яка спрямована на те, щоб задовольнити потреби срібної економіки за допомогою інновацій у сфері ІКТ та розумних підходів до спеціалізації. Він базується на ідеї розробки моделі інноваційної екосистеми, яка об'єднує різні верстви суспільства для сприяння розумним рішенням для комфортного та незалежного життя людей похилого віку. Ці сегменти, також відомі як суб'єкти інновацій, включають уряди, промисловість, дослідників, розробників продуктів і бізнес-організації. Країни BSR, які беруть участь у проекті: Естонія, Латвія, Литва, Фінляндія та Данія.

Існує кілька проектів та ініціатив, які фінансуються ЄС, які спрямовані на визначення готовності людей похилого віку до технологій, вивчення ринку та розробку технологічних рішень їхніх проблем. Тривають різні спроби уможливити активне старіння в суспільстві, і одна з таких основ була розроблена Samarinha-Matos та ін. який включав ІКТ, і було розроблено дорожню карту, щоб забезпечити бажаний рівень активного старіння шляхом залучення відповідних зацікавлених сторін [3]. Ахтонен (2019) у аналітичній записці Європейського політичного центру запропонував, що ефективні рішення проблем, з якими стикається старіюче населення, полягають у підході до співпраці, який залучає людей похилого віку, а також політиків⁸. Деякими прикладами є AGE Platform Europe, яка націлена на людей 50+ для вирішення їхніх повсякденних проблем, а також європейська мережа НУО та мережа No-Care2.0, яка надає рішення для домашнього догляду, розроблені спеціально для клієнтів за допомогою методів спільного створення.

OSIRIS «Підтримка підходу розумної спеціалізації в срібній економіці для підвищення регіонального інноваційного потенціалу та сталого зростання» також є одним із таких проектів, фінансованих ЄС, який відповідає мінливим потребам старіючого населення Балтійського регіону. Він спрямований на розробку цифрової платформи для співпраці під назвою Digital Silver Hub (DSH), яка слугуватиме середовищем для розробки інноваційних і технологічних рішень, які допоможуть людям похилого віку жити комфортним і незалежним життям і, натомість, зможуть зробити внесок в економіку. Проект розглядає зростаючу економіку срібла як підприємницьку можливість, а не як загрозу. Учасники чотирьох спіралей (похідна від Triple Helix Model), які включають приватний сектор, державний сектор, академічний сектор і людей похилого віку з кожного регіону, залучені до всього проекту, щоб об'єднати досвід і знання з усіх сфер життя, щоб допомогти внести свій внесок у розвиток DSH. Він спрямований на залучення розумних підходів до спеціалізації та методів співпраці та спільного створення для вирішення проблем, з якими стикається економіка срібла [4]. Проект також передбачає розробку Smart Silver Labs для кожного регіону, які слугуватимуть інкубаційними центрами для інноваційних продуктів і послуг, а DSH може служити платформою, яка дозволить цим лабораторіям функціонувати та комунікувати одна з одною.

Згідно з візією та місією, було реалізовано початкову концепцію DSH, де було визначено, що DSH слугуватиме центром знань, що дозволить взаємодіяти та обмінюватися інформацією щодо проблем, з якими стикаються люди похилого віку, і як їх можна розшифрувати за допомогою інноваційних рішень. Крім того, він також був визначений як віртуальний ринок і платформа

соціальних медіа, на якій «актори інновацій можуть створювати особисту або ділову присутність на платформі, щоб сприяти спілкуванню між ними, де вони можуть ділитися та оприлюднювати свої інтереси, а також можуть створити унікальну спільноту для чесних однорангових розмов і краудсорсингу». [5] Зацікавленими сторонами були визначені актори чотирьох спіралей, а головними напрямками були створення спільнот для співпраці, уніфікованого репозиторію та екосистеми для забезпечення обміну знаннями та підвищення спроможності суб'єктів інновацій використовувати можливості, що впливають із розвитку срібної економіки в Балтійському регіоні [5].

Головні цілі DSH полягають у наданні інноваційних рішень для покоління «срібних» у країнах Балтійського регіону, сприянні спільному обміну знаннями між суб'єктами інноваційної діяльності, обміні знаннями та формуванні зворотного зв'язку через залучення кінцевих користувачів платформи. Перелік цих цілей:

- DSH підтримуватиме процеси навчання та поширення знань між учасниками інноваційної діяльності та регіонами.

- DSH сприятиме взаємодії між суб'єктами інноваційної діяльності та створюватиме специфічне середовище для спільної творчості та навчання.

- DSH об'єднає компанії та дослідницькі організації для створення нових інноваційних рішень для вирішення проблем старіння та використання можливостей срібної економіки.

- DSH дозволить як компаніям, так і дослідницьким організаціям генерувати виклики, запити або інноваційні проекти та запрошувати один одного до спільного створення інноваційних рішень для вирішення проблем старіння.

- Метою DSH є залучення кінцевих користувачів до спільного створення інноваційних рішень

- DSH використовуватиметься для запуску запрошень і для планування участі кінцевих користувачів у різних фазах розробки продукту або етапі валідації продукту.

- DSH має на меті сприяти трансферу знань.

Незважаючи на недорозвинену інфраструктуру цифрових послуг для людей похилого віку та нестачу державних програм підтримки інновацій у цьому сегменті, в Україні є високий потенціал ІТ-сектора, наявність міжнародних партнерств (EU4Digital, Horizon Europe) та зростаюча зацікавленість громади та локальних волонтерських ініціатив. Тож досвід та приклад DSH може бути корисним і спонукнути до застосування на практиці наступним чином:

- Створення національної платформи цифрової срібної економіки за аналогом DSH;

- Інтегрування університетів, стартапів, медичних установи та громадських організацій в єдину інноваційну екосистему;

- Стимулювання участі України в міжнародних проектах із трансферу технологій;

- Запровадження навчальних програм для професіоналів із впровадження та обслуговування технологій для старших людей.

Отже, срібна економіка — це не лише виклик, з яким неминуче зіткнулася Україна, а й шанс. Модель Digital Silver Hub демонструє, як міжнародне співробітництво, цифрові технології та цінність досвіду старших людей можуть створити сталу екосистему. Впровадження подібного підходу в Україні дозволить не тільки підвищити якість життя людей похилого віку, підготувати молоді покоління до старіючого суспільства та активізувати інноваційний розвиток країни.

Список використаних джерел

1. United Nations: Department of Economic and Social Affairs - Population Division. World population ageing 2019, 2019.
2. M. Zsarnoczky. Innovation challenges of the silver economy. *Vadyba Journal of Management*, 28(1):105–109, 2016.
3. L. Camarinha-Matos, H. Afsarmanesh, F. Ferrada, A. Oliveira, and J. Rosas. A comprehensive research roadmap for ict and ageing. *Studies in Informatics and Control*, 22:233–254, 09 2013.

4. S. Butt, I. Pappel, and E. Ounapuu. Potential for increasing the ict adaptation and identifying technology readiness in the silver economy: Case of Estonia. In *Electronic Governance and Open Society: Challenges in Eurasia (EGOSE 2020)*, pages 139–155, St. Petersburg, 01 2020. Springer International Publishing.

5. S. Butt, K. Rava, T. Kangilaski, I. Pappel, and D. Draheim. Designing A Digital Collaborative Platform for the Silver Economy: Inception and Conceptualization. In *Proceedings of ICEDEG 2021 - the 8th International Conference on eDemocracy & eGovernment*, pages 47–54, Quito, 07 2021. IEEE.

Назаренко О.О.,

студент ОНП «Економіка», 2 курс,

Національний університет «Києво-Могилянська академія»

ФІНАНСОВА ТА ІНСТИТУЦІЙНА СПРОМОЖНІСТЬ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД ПІД ЧАС ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ

Актуальність роботи полягає у значущості ролі місцевого самоврядування у добробуті мешканців і стійкості в контексті повномасштабного вторгнення. Інститут територіальних громад у структурі самоврядування стали фактором [1, с. 23] спротиву вторгненню продемонструвавши здатність до самоорганізації, мобілізації ресурсів та адаптації до надзвичайних умов.

Повномасштабне вторгнення створило багато нових та безпрецедентних викликів. В умовах обмежених ресурсів необхідний ґрунтовний аналіз викликів для визначення пріоритетних сфер для місцевої та державної політики. Питання адаптації та стійкості територіальних громад у контексті повномасштабного вторгнення було висвітлено у роботах багатьох науковців в Україні. Щодо стійкості громад – Андрій Дарковіч, Мирослава Савісько, стійкості прифронтових громад – Катерина Іващенко-Стаднік, Ільке Даглі-Хастингс, на тему бюджетів територіальних громад у контексті вторгнення Світлана Тютюнник, Тетяна Паутова, щодо адміністративно-правового забезпечення та особливостей функціонування – Янина Павлович-Сенета та інші. У публікаціях широко висвітлені негативні впливи вторгнення на громади, проте рекомендації, особливо плани практичних заходів часто залишаються поза увагою дослідників.

Метою роботи є визначення ключових тенденцій у викликах економічного розвитку та територіальних громад та надання рекомендацій щодо напрямків та заходів, спрямованих на відновленні місцевої економіки, зміцнення інституційної спроможності та підвищення якості життя.

В рамках проведення в Україні реформи децентралізації у 2020 році згідно з 24 указами Кабінету Міністрів України “Про визначення адміністративних центрів та затвердження територій територіальних громад...” від 12.06.2020 було створено 1439 [2, с. 42] об’єднаних територіальних громад, на загальній площі у 553794 км². Ця реформа дозволила надати спільнотам суб’єктності та гнучкості для адаптації до нових викликів. Зокрема, на місцевий рівень було розподілено бюджетування, функції підтримки ключової соціальної інфраструктури, забезпечення життєво необхідних послуг, управління комунальним майном та прийняття стратегічних рішень щодо розвитку територій.

Глибинні дослідження показників бюджетів 13 міських територіальних громад та 1 селищної громади з 7 областей України – Охтирської, Шосткинської, Бородянської, Макарівської, Ірпінської, Опішнянської, Миргородської, Дрогобицької, Трускавецької, Стрийської, Зміївської, Чугувської, Коростенської у проміжку 2022-2024 року, а також Вознесенської у 2022-2023 роках, демонструють ряд викликів.

У цьому переліку перебувають громади з дуже різним контекстом та віддалені географічно. Серед них є громади, що зазнали руйнувань внаслідок вторгнень та були повністю чи частково окуповані. Незважаючи на це, вони демонструють деякі спільні економічні тенденції.

По перше, варто відзначити складнощі у наповненні місцевих бюджетів після 2022. Можна стверджувати про спільну динаміку у змінах накопичення бюджету громад. У більшості громад фіксується падіння податкових надходжень у періоді березня 2022 - вересня 2022 року. Цей ефект пов'язаний з падінням економічної активності бізнесів внаслідок організаційного, логістичного та шоку структури споживання і ринків загалом, якими стало для підприємців вторгнення.

По друге, після початку вторгнення важливу роль у наповненні бюджетів зайняв "Військовий ПДФО" або "Податок на доходи фізичних осіб з грошового забезпечення, грошових винагород та інших виплат, одержаних військовослужбовцями та особами рядового і начальницького складу". Фактично, він замінив надходження, які були втрачені від втрати економічної діяльності для громад і дозволив покривати видатки громадам у 2022 році. Так, наприклад, для Вознесенської громади Військовий ПДФО компенсував втрати у загальній структурі сплаченого ПДФО та надав можливості підтримати бюджет у скрутний період березня - серпня 2022.

Потрясінням у динаміці став III-IV квартал 2023. Це скорочення у податкових надходжень пов'язаний з відчуженням "Військового ПДФО" від місцевих бюджетів на користь обороноздатності України [3]. Хоча це скорочення вплинуло на громади по різному (від 2,2% бюджету до 56,8%), проте у більшості випадків це створювало відчутний тиск на наповнюваність бюджету. Найгірша ситуація серед досліджуваних громад відбулась у Чугуївській ТГ, де внаслідок відчуження Військового ПДФО громада втратила більше 300 млн грн, або 56,8% від надходжень Загального та Спеціального фондів надходжень бюджету. Це пояснюється значним військовим профілем громади. Цю роль громада мала і до вторгнення, а Військовий ПДФО становив до 20% надходжень. Таким чином, відчуження цього джерела доходу не лише підірвало фінансову спроможність громад, а й стало кроком назад у реалізації принципів реформи децентралізації, суперечачи її ключовій меті — зміцненню фінансової автономії місцевого самоврядування.

По третє, опитування бізнесів, проведених 2024 року у 8 громадах з переліку, в рамках розробки Програм комплексного відновлення (Бородянської, Ірпінської, Опішнянської, Миргородської) та Концепцій інтерерованого розвитку (Стрийської, Дрогобицької, Трускавецької) та 1 мультисекторального аналізу (Макарівської), вказують на спільні виклики на ринку праці. Найбільшою проблемою, яка відображена у всіх без винятку опитуваннях бізнесів, є брак кваліфікованих працівників. Цей же фактор впливає на кадровий голод у виконавчих органах і комунальних підприємств, установ, організацій [4, с. 19]. Це спричинено такими факторами як вимушене переміщення, мобілізація, а також погіршується внаслідок негативних демографічних тенденцій.

Щодо громад, що були суттєво пошкоджені внаслідок вторгнення (Макарівська, Бородянська, Ірпінська, Опішнянська) то найбільшим викликом був і залишається брак можливостей фінансування проектів відновлення. В першу чергу відбулось відновлення об'єктів соціальної інфраструктури та об'єкти, що були найменше пошкоджені. Таким чином найбільш пошкоджена інфраструктура, що є зруйнованою і потребує найбільше коштів лишається зруйнованою або у стані консервації. Приклад такого об'єкту – Краєзнавчий музей у м. Охтирка. Спонсорські кошти були використані на консервацію об'єкту, проте коштів на проведення реставрації у бюджеті бракує.

Останній пункт, що точно заслуговує на висвітлення, це те, що громадам критично бракує інформації для інформування відбудови. Існує проблема браку достовірних статистичних даних про реальну чисельність населення в територіальних громадах [4, с. 15]. Значне переміщення населення внаслідок вторгнення змінило як кількість населення у населених пунктах, так і внесло зміни у його структуру. Через брак інформації громадам складно створювати набори даних для оновлення соціальних паспортів та підготовки високоякісних стратегічних документів. Окрім користі для коректного стратегічного бачення громади на рівні органів місцевого самоврядування, ці дані також можуть бути корисні інвесторам для визначення перспектив для залучення працівників. Зважаючи на актуальність та поширеність цих викликів, державна та

місцева політика, спрямована на економічний розвиток має бути націленою на вирішення перелічених проблем. До таких заходів на місцевому рівні можуть бути віднесені зокрема:

- Адаптація до змін на ринку праці за рахунок підтримки програм перекваліфікації, професійного навчання та стимулювання створення нових робочих місць у секторах, що мають потенціал зростання, з урахуванням потреб місцевої економіки та викликів, пов'язаних з мобілізацією і переміщенням населення.

- Залучення ВПО, ветеранів, осіб з інвалідністю, а також жінок до більш активної участі у ринку праці, підтримка підприємництва серед цих груп, а також впровадження інформаційних заходів, спрямованих на зменшення суспільної упередженості.

- Підтримка формування місцевої експертизи у підготовці грантових заявок і з метою залучення додаткового фінансування для розвитку громади.

- Для громад, що постраждали від наслідків повномасштабного вторгнення, варто розглянути можливість формування і ухвалення документу Програми комплексного відновлення, згідно з постановою КМУ № 1159 від 14.10.2022 [5], для підготовки інформованого переліку пріоритетних проектів відновлення та відбудови.

До заходів на національному рівні можуть відноситись:

- Розвиток інструментів для співфінансування громад, заохочення до підписань угод про співпрацю та співфінансування бюджетів прифронтових громад громадами з бюджетним профіцитом.

- Розглянути можливість створення умов для підтримки розвитку кадрового ресурсу в сільських та селищних громадах, для підвищення рівня якості місцевого управління та стійкості. Може бути розглянуте надання дотаційного фінансування, напрацювання методичних матеріалів для навчання персоналу.

- Кваліфікована і ефективна відповідь громад на таку кризу піднімає питання щодо необхідності подальшого розширення повноважень та фінансових можливостей органів місцевого самоврядування, а не зменшення. Це є ключовою передумовою для забезпечення сталого розвитку громад, підвищення їхньої спроможності реагувати на виклики, а також для успішного завершення реформи децентралізації в Україні.

У результаті аналізу економічної динаміки та викликів, з якими зіткнулися територіальні громади України в умовах повномасштабного вторгнення, можна зробити висновок, що попри високий рівень стресу, обмежені ресурси та зовнішні чинники, громади продемонстрували здатність до адаптації та стійкості. Водночас низка системних викликів – скорочення доходів, кадровий дефіцит, пошкодження інфраструктури та відсутність актуальної статистики – істотно обмежують можливості для стратегічного планування та сталого розвитку.

Подолання цих викликів вимагає скоординованої політики на місцевому та національному рівнях, орієнтованої на збереження та посилення фінансової автономії громад, розвиток кадрового потенціалу, підтримку програм перекваліфікації, створення умов для залучення інвестицій та грантів. Водночас держава має відігравати роль гаранта балансу, забезпечуючи громадам необхідні інструменти, ресурси та нормативно-правову підтримку. Це дозволить зберегти позитивні результати реформи децентралізації та перетворити територіальні громади на основи сталого післявоєнного відновлення України.

Список використаних джерел

1. Яшук Д., Нестеренко Р. Громади воєнного часу. Витривалі та спроможні. Місьцеве самоврядування в Україні – 2023. Харківщина, Чернігівщина, Сумщина, Київщина, Дніпропетровщина та Одещина / Центр спільних дій. – Київ, 2024. – 40 с. URL: https://centreua.org/wp-content/uploads/2024/03/Gromady_voennogo_chasu_veb.pdf,

2. Іващенко-Стаднік К., Даглі-Хастингс І. Вплив війни: прифронтові громади та їх стійкість: на основі опитування ключових інформантів у територіальних громадах / К. Іващенко-Стаднік, І. Даглі-Хастингс; співавт. М. Махлузарідіс, П. Серєда, Н. Черіба; наук. ред. Т. Зурабашвілі. – Київ: SeeD, 2024. – 52 с. URL: https://api.scoreforpeace.org/storage/pdfs/PUB_Impact-of-War-Hromada_UKR_FIN.pdf.

3. Верховна Рада України. Ухвалений проєкт Закону про внесення змін до розділу VI Бюджетного кодексу України щодо забезпечення підтримки обороноздатності держави та розвитку оборонно-промислового комплексу України: проєкт Закону України від 12 вересня 2023 р. № 10037. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/42765>.

4. Тютюнник С., Паутова Т., Вплив війни на бюджети територіальних громад: аналітичне дослідження показників бюджетів за 2021–2023 роки 60 територіальних громад партнерів Програми USAID DOBRE у 10 областях України / під ред. Т. Паутової. – Київ: Поліграф плюс, 2024. – 116 с. – ISBN 978-617-7903-17-7.

5. Кабінет Міністрів України. Постанова від 14 жовтня 2022 р. № 1159 «Про затвердження Порядку розроблення, проведення громадського обговорення, погодження програм комплексного відновлення області, території територіальної громади (її частини) та внесення змін до них». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1159-2022-%D0%BF#Text>.

Омельченко М.О.,
студентка ОПП «Маркетинг», 3 курс,
Національний університет «Києво-Могилянська академія»

ОСОБЛИВОСТІ БРЕНД-КОМУНІКАЦІЇ МАЛОГО БІЗНЕСУ НА МІЖНАРОДНИХ РИНКАХ: МОВНА, КУЛЬТУРНА ТА ВІЗУАЛЬНА АДАПТАЦІЯ БРЕНДІВ

В умовах глобалізації та розвитку цифрових технологій усе більше малих підприємств прагнуть виходу на міжнародні ринки. Однак сучасна економічна ситуація характеризується високим рівнем невизначеності: нестабільністю валют, зростанням конкуренції, політичними та соціальними кризами у світі. Особливо гостро ці виклики стоять перед малим бізнесом, який має обмежені фінансові та людські ресурси. Саме тому ефективна бренд-комунікація виступає не лише інструментом маркетингу, а й засобом адаптації до нових економічних реалій та іноземних ринків.

За даними OECD, понад 99% усіх підприємств у Європейському Союзі складають малі та середні підприємства, однак лише близько 25% з них виходять на міжнародні ринки [5]. Основною проблемою при цьому стає недостатня увага до адаптації бренд-комунікації до культурних, мовних та візуальних особливостей цільових ринків.

Поняття бренд-комунікації охоплює комплекс дій, спрямованих на передачу ключових повідомлень бренду споживачам, формування його іміджу та стимулювання лояльності [1, с. 52]. На міжнародних ринках цей процес ускладнюється необхідністю врахування особливостей іноземної аудиторії.

Особливість малого бізнесу полягає у високій гнучкості, персоналізованому підході до клієнтів та можливості швидко адаптувати комунікаційні стратегії залежно від ситуації [2, с. 31]. Саме це дозволяє малим компаніям бути більш ефективними у локальних ринках у порівнянні з великими корпораціями.

Практичні аспекти адаптації бренд-комунікації малого бізнесу.

1. Мовна адаптація. За даними дослідження Statista (2023), понад 72% споживачів охочіше купують товари на сайтах, які представлені їхньою рідною мовою [4]. Локалізація контенту, персоналізація звернень та врахування мовних особливостей є критично важливими для малого бізнесу на міжнародних ринках.

Типові підходи:

- локалізація вебсайтів, соціальних мереж, мобільних додатків;
- використання місцевих фраз та емоційно забарвлених висловів;
- персоналізоване звернення до клієнта (ви/ти залежно від культури).

Прикладом мовної помилки був слоган Pepsi «Come alive with Pepsi» у Китаї був перекладений як «Pepsi повертає померлих до життя», що викликало хвилю критики [1, с. 602].

2. Культурна адаптація. Відповідно до теорії культурних відмінностей Г. Хофстеде (Hofstede, 2011), ефективна комунікація повинна враховувати специфіку цінностей та норм поведінки різних країн [6].

Основні методи культурної адаптації:

- врахування традицій та релігійних переконань;
- використання локальних символів та образів;
- уникнення заборонених або образливих тем.

Прикладом культурної адаптації став кейс McDonald's у Індії — повна відмова від страв із яловичини, адаптація меню з акцентом на вегетаріанські страви [2, с. 241].

3. Візуальна адаптація. Дослідження Nielsen Norman Group (2022) показало, що візуальна складова сайту або реклами впливає на рішення про покупку у 46% споживачів при першому відвідуванні сторінки [4].

Типові рішення:

- кольори відповідно до національних особливостей;
- адаптація логотипу, дизайну упаковки;
- урахування локальних естетичних норм.

Прикладом є білий колір, як символ смерті у Китаї, але символ чистоти у Європі [1, с. 413]. Coca-Cola у мусульманських країнах мінімізує візуалізацію людей у рекламі у період Рамадану [5].

Отже, аналіз практичних аспектів адаптації бренд-комунікації малого бізнесу на міжнародних ринках дозволяє зробити висновок, що ефективне врахування мовних, культурних та візуальних особливостей цільової аудиторії є запорукою успішної діяльності підприємств у глобальному середовищі.

Мовна адаптація допомагає компаніям встановлювати емоційний контакт із клієнтами та підвищувати довіру до бренду. Культурна адаптація дозволяє уникати непорозумінь та репутаційних ризиків при виході на нові ринки. Візуальна адаптація формує позитивне сприйняття бренду та забезпечує його відповідність очікуванням споживачів конкретної країни.

В умовах постійної глобальної невизначеності та зростаючої конкуренції саме гнучкість малого бізнесу, здатність до швидкої адаптації своїх комунікаційних стратегій та глибоке розуміння особливостей споживчої поведінки в інших країнах визначають перспективність та стійкість компаній на міжнародних ринках. Таким чином, адаптація бренд-комунікації малого бізнесу — це не лише маркетинговий інструмент, а необхідна умова для його успішного розвитку та конкурентоспроможності у сучасній світовій економіці.

Список використаних джерел

1. Kotler, P. Marketing Management. – Pearson Education Limited, 2017. – 816 p.
2. Burns, P. Entrepreneurship and Small Business. – Palgrave Macmillan, 2016. – 520 p.
3. Statista Research Department. Share of consumers who prefer buying products on websites in their own language worldwide as of March 2023. – Statista. – URL: <https://www.statista.com/statistics/561316/share-of-consumers-who-only-buy-at-websites-in-their-own-language/>
4. Nielsen Norman Group. The Impact of Visual Design on User Experience. – Nielsen Norman Group, 2022. – URL: <https://www.nngroup.com/articles/visual-design/>
5. Hofstede, G. Dimensionalizing Cultures: The Hofstede Model in Context. – Online Readings in Psychology and Culture, 2011. – Vol. 2, No. 1. – URL: <https://doi.org/10.9707/2307-0919.1014>
6. SEAtongue. Famous brands that failed due to translation errors [Електронний ресурс]. – URL: <https://seatongue.com/blog/famous-brands-that-failed-due-to-translation-errors/>
7. Time. Coke Hopes Logo Change Will Heal Divides in Middle East. – Time Magazine, 2015. URL: <https://time.com/3947757/coca-cola-label-ramadan-logo/>

ТЕНДЕНЦІ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО ФРАНЧАЙЗИНГУ В УМОВАХ ВІЙНИ

У сучасних умовах глобалізації та розвитку міжнародних ринків франчайзинг стає важливим інструментом для розширення бізнесу та входу на нові ринки. Франчайзинг як бізнес-модель дозволяє франчайзерам швидко масштабувати свою діяльність та зберігати контроль над якістю та брендом. За останні роки українські франшизи демонструють стійкий ріст та активну міжнародну експансію, що й актуалізує дане дослідження.

«Етичний кодекс франчайзингу» визначає франчайзинг як: «система збуту товарів та/або послуг та/або технологій, яка базується на тісній та постійній співпраці між юридично та фінансово відокремленими та незалежними суб'єктами господарювання» [1]. Міжнародна асоціація франчайзингу (IFA) – визначає бізнес-формат франшизи як: «тип франшизи, що включає не лише продукт, послугу та торговельну марку, але й повний метод ведення бізнесу, такий як маркетинговий план і керівництво з експлуатації» [2]. На відміну від усталених міжнародних підходів, в Україні франчайзинг на нормативному рівні чітко не закріплений. Законодавство оперує терміном «договір комерційної концесії», який окреслює передачу прав на використання бренду чи продукту для виготовлення або продажу товарів і послуг за плату [3]. Таке трактування суттєво звужує розуміння франчайзингу, що характерне міжнародній практиці, де виокремлюється не лише передача бренду чи продукції, а й повного бізнес-формату, технологій, стандартів та систем управління. В Україні наразі є лише законопроект «Про франчайзинг», що пропонує таке визначення договірної діяльності, за якою правоволоділець передає користувачеві за винагороду права на використання «знака для товарів і послуг, фірмового найменування, послуг, технологічного процесу і (або) спеціалізованого обладнання, комерційної інформації, що охороняється законом, а також інших передбачених договором об'єктів виключних прав» [4]. Таким чином, законопроект є значним кроком у напрямку формалізації франчайзингу в Україні, що дозволить відповідати міжнародним трактуванням.

У довоєнний період ринок франчайзингу України мав постійне стаке зростання, як за кількістю франчайзерів так і за кількістю франчайзингових об'єктів (рис. 1).

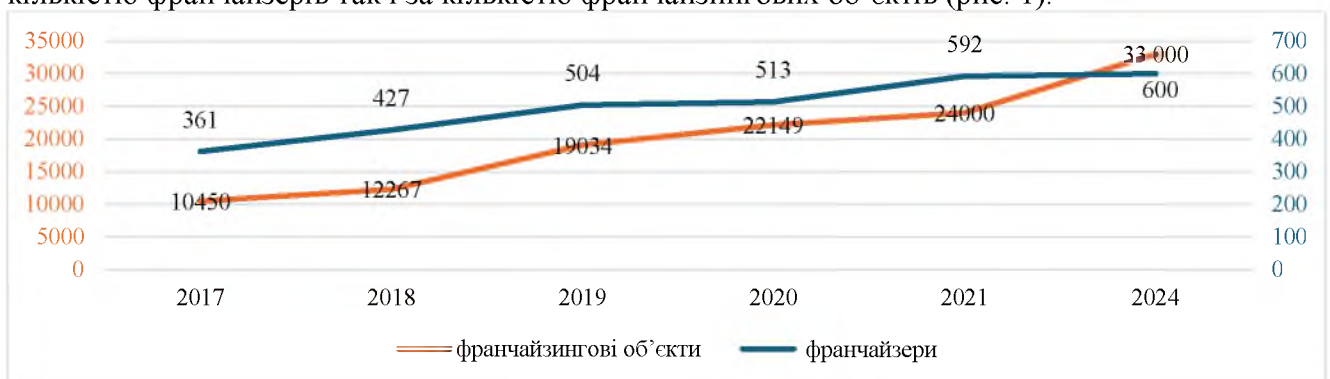

Рис. 1. Кількість франчайзерів та франчайзингових об'єктів 2017-2024 рр.

Джерело: створено автором на основі [5; 6]

Наприклад, у 2017 році функціонувало 12 267 франчайзингових точок, якими керували 361 франчайзер [6]. За наступні п'ять років цей показник значно зріс, і на початку 2022 року в країні вже було зареєстровано 592 франчайзери та понад 24 тисячі об'єктів [7]. Сьогоднішні дані ілюструють наступну ситуацію: у 2024 році кількість франчайзерів досягла приблизно 600, що охоплюють понад 33 000 партнерських локацій [8]. Ці данні вказують на фактичне подвоєння попиту на такий формат бізнесу у натуральному показнику. Протягом першого року

повномасштабного вторгнення 57% франчайзингових мереж не припинили роботу жодної торгової точки [9]. Опитування, проведене восени 2023 року, вказує на зростання інтересу на купівлю франшизи у порівнянні з попередніми періодами [10]. Усі ці статистичні зміни демонструють стабільне зростання зацікавленості у франчайзинговому підході до ведення бізнесу в Україні, навіть, в умовах війни.

Франчайзинг у більшості країн функціонує переважно в межах національних ринків, що підтверджується тим, що лише близько 28% франшиз мають іноземне походження [11]. Українська динаміка теж підтверджує цю тезу, оскільки у 2020 році на іноземні бренди на ринку франчайзингу України припадало 20%. Частка українських брендів стабільно зростала у період з 2017 до 2020 року з 74% до 80%, що вказує на стійке зростання популярності вітчизняних франшиз на українському ринку [12]. Така динаміка пов'язана з активним розвитком та вдосконаленням в технологічному та організаційному аспектах українських франшиз.

Загальний підхід до відкриття франшиз в Україні залишився без суттєвих змін під час повномасштабного вторгнення, але спостерігається тенденція до ретельнішого вивчення регіонального контексту перед запуском торгової точки. Безпекова ситуація регіону впливає на вибір франчайзі. За результатами опитування 2022 року, найбільший інтерес викликали західні регіони країни — 40% респондентів обрали саме цей напрям, тоді як 23% віддали перевагу будь-яким територіям, де не тривають активні бойові дії [5]. Упродовж 2023 року фокус змістився, тоді найпопулярнішими відповідями респондентів були Київ, Київська область та Львів [13]. Саме ці локації були визначені як найперспективніші для запуску нових франчайзингових проєктів. За даними досліджень, переважна частка потенційних франчайзі в Україні орієнтується на інвестиційний діапазон від 15 до 50 тисяч доларів США [14].

Характерною тенденцією українського франчайзингу, яка посилилася з 2022 року, є наміри до масштабування за кордон. Польща є найпривабливішою країною для подальшого розвитку мережі на думку 57% франчайзі [5]. Понад 30 українських компаній розпочали свою міжнародну діяльність з 2022 року. Загалом, від початку повномасштабного вторгнення у країнах ЄС збільшилося на 180 українських франчайзингових точок. Серед країн для експансії найбільш популярна Польща (78,6%), далі йдуть Чехія (5,5%), Молдова (2,7%), Литва (1,6%), Іспанія (1,6%), Німеччина (1,6%), а решта країн — 6,6% [10].

Під час виходу на міжнародний ринок перед брендом постає завдання яку назву представляти новій іноземній аудиторії (табл.1). Українські франшизи практикують декілька стратегій у цьому питанні:

- Транскрипція із мінімальною адаптацією до латиниці (Piana Vyshnia)
- Прямий переклад із фокусом на зрозумілість (Farmer's Milk)
- Поєднання оригінальної назви з описом продукту (Lviv Handmade Chocolate)
- Повна зміна назви з нейтральною або функціональною іноземною назвою (Multi Cook)
- Інтернаціоналізація назви без перекладу «бренду» (Nova Post)

Таблиця 1

Адаптація назв українських франшиз до міжнародних ринків

Українська назва франшизи	Іноземна назва франшизи
Львівська майстерня шоколаду	Lviv handmade chocolate
Галя Балувана	Multi Cook
Нова Пошта	Nova Post
Молоко від фермера	Farmer's Milk
П'яна вишня	Piana Vyshnia

Джерело: створено автором на основі [16; 17;18]

Наразі «Multi Cook» це найпопулярніша українська франшиза за кордоном (табл.2). «Галя Балувана» припинила продаж франшизи новим франчайзі в Україні, та опирається на розвиток мережі за допомогою уже існуючих партнерів. Деякі з франчайзі бренду мають по 30 магазинів «Галі Балуваної» [15]

Досягнення «Multi Cook» на міжнародних ринках

Назва бренду	Країни	Кількість торгових точок за кордоном, од.
Галя Балувана (Multi Cook)	Польща, Чехія, Іспанія, Болгарія, Латвія, Велика Британія, Греція, Кіпр, Литва, Туреччина, Угорщина, Естонія, Хорватія, Румунія, Словаччина, Молдова, Португалія, Франція, Канада, США, Словенія, Чорногорія, Грузія	161

Джерело: створено автором на основі [16]

Власник мережі відзначає, що 70% партнерів за кордоном це українці, що виїхали після початку повномасштабної війни. Також є приклади, коли власниками торгових точок стають іноземці у партнерстві з українцями. Законодавство деяких країн, наприклад, Туреччини вимагає, щоб хоча б якась частка бізнесу належала громадянам країни. Попит на продукцію мережі за кордоном лише на 10-30% становить українських споживач, що вказує на привабливість ніші «Multi Cook» для іноземних споживачів завдяки унікальності та якості пропонованих товарів [15].

Отже, український ринок франчайзингу демонструє стійкість і адаптивність в умовах війни. Франчайзингові бізнеси активно розширюють свою присутність не лише на національному, а й на міжнародному рівнях. Вражаючим прикладом є франшиза «Multi Cook», яка відкрила 161 торгову точку у понад 20 країнах світу. Водночас залишається важливою формалізація поняття франчайзингу на законодавчому рівні в Україні, що сприятиме подальшому розвитку цієї бизнес-моделі та її відповідності міжнародним стандартам. Таким чином, франчайзинг є важливим інструментом для економічного відновлення та інтеграції України до глобального бізнес-середовища.

Список використаних джерел

1. The British Franchise Association. The code of ethics for franchising 2024. Abingdon, 2024. С. 8. URL: <https://www.thebfa.org/wp-content/uploads/The-Code-of-Ethics-for-Franchising-2024.pdf> (дата звернення: 15.01.2025).
2. International Franchise Association. 2024 Franchising Economic Outlook. 2024. 30 с. URL: <https://www.franchise.org/sites/default/files/2024-02/2024%20Franchising%20Economic%20Report.pdf> (дата звернення: 21.01.2025).
3. Цивільний кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV : станом на 9 квіт. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 09.04.2025).
4. Проект закону України від 21.12.2017 № 7430 / О. В. Кірш та ін. LIGA 360. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JH5QE00A?an=3> (дата звернення: 09.04.2025).
5. Franchise group. Аналітика ринку франчайзингу 2021-2022 років. *Franchise group*. URL: <https://franchisegroup.com.ua/about-franchising/analitika-rynku-2021-2022/> (дата звернення: 09.04.2025).
6. Franchise group. Аналітика ринку франчайзингу 2018-2019 років. *Franchise group*. URL: <https://franchisegroup.com.ua/about-franchising/analitika-rynku-2018-2019/> (дата звернення: 09.04.2025).
7. Franchise group. Аналітика ринку франчайзингу 2021-2022 років. *Franchise group*. URL: <https://franchisegroup.com.ua/about-franchising/analitika-rynku-2021-2022/>.
8. Голіч В. «Сервіс можна масштабувати за кордон». Як розширити бізнес за допомогою франчайзингу та яких помилок варто уникати? Досвід lviv croissants, express haircut і universum clinic – forbes.ua. *Forbes.ua | Бізнес, мільярдери, новини, фінанси, інвестиції, компанії*. URL: <https://forbes.ua/business/servis-mozhna-masshtabuvati-za-kordon-yak-rozshiriti-biznes-za-dopomogoyu-franchayzingu-ta-yakikh-pomilok-varto-uniknuti-dosvid-lviv-croissants-express-haircut-i-universum-clinic-06072024-22104> (дата звернення: 01.03.2025).

9. Козачук М. Попри війну 57% мереж франшиз не закрили жодного об'єкта. У чому стійкість франчайзингу? Дослідження Franchise Group. *Forbes*. URL: <https://forbes.ua/company/popri-viynu-57-merezh-franshiz-ne-zakrili-zhodnogo-obekta-u-chomu-stiykist-franchayzingu-doslidzhennya-franchise-group-28122022-10805>.
10. Коновалова Х. В пошуках франшизи. Які бізнеси зацікавлені запускати підприємці в Україні та за кордоном – delo.ua. *Останні новини України та світу онлайн – delo.ua*. URL: <https://delo.ua/business/v-posukakh-fransizi-yaki-biznesi-zacikavleni-zapuskati-pidprijemci-v-ukrayini-ta-za-kordonom-426136/> (дата звернення: 01.03.2025).
11. FASA. Franchising's massive contribution to global economic output - Franchise Association South Africa. *Franchise Association South Africa*. URL: <https://www.fasa.co.za/franchisings-massive-contribution-to-global-economic-output/> (дата звернення: 09.04.2025).
12. Franchise group. Фналітика ринку франчайзингу 2019-2020 років. *Franchise group*. URL: <https://franchisegroup.com.ua/about-franchising/analityka-rynku-2019-2020/> (дата звернення: 09.04.2025).
13. Коновалова Х. В пошуках франшизи. Які бізнеси зацікавлені запускати підприємці в Україні та за кордоном – delo.ua. *Останні новини України та світу онлайн – delo.ua*. URL: <https://delo.ua/business/v-posukakh-fransizi-yaki-biznesi-zacikavleni-zapuskati-pidprijemci-v-ukrayini-ta-za-kordonom-426136/> (дата звернення: 01.03.2025).
14. Коновалова Х. В пошуках франшизи. Які бізнеси зацікавлені запускати підприємці в Україні та за кордоном – delo.ua. *Останні новини України та світу онлайн – delo.ua*. URL: <https://delo.ua/business/v-posukakh-fransizi-yaki-biznesi-zacikavleni-zapuskati-pidprijemci-v-ukrayini-ta-za-kordonom-426136/> (дата звернення: 01.03.2025).
15. Зайцев І. Місія – світовий лідер: франшиза бренду Multi Cook набирає обертів за кордоном. *RAU*. URL: <https://rau.ua/novyni/misija-svitovij-lider-multi-cook/> (дата звернення: 09.04.2025).
16. MULTI COOK. Multi cook. *MULTI COOK*. URL: <https://multicook-franchise.com/uk> (дата звернення: 09.04.2025).
17. SOROKA. Купити франшизу в Україні: Готовий бізнес по франшизі • Всі франшизи України | Каталог франшиз Soroka. *soroka.pro*. URL: <https://soroka.pro/franchises/> (дата звернення: 09.04.2025).
18. Spacemag. Три франшизи України, яку купують за кордоном - SpaceMag. *SpaceMag*. URL: <https://spacemag.com.ua/lifestyle/try-franshyzy-ukrayiny-yaku-kupuyut-za-kordonom/> (дата звернення: 09.04.2025).

Охай Д.Ю., Клименко М.М.,
студенти ОПП «Маркетинг», 3 курс,
Національний університет «Києво-Могилянська академія»

АНАЛІЗ ГРОШОВИХ ПЕРЕКАЗІВ ТРУДОВИХ МІГРАНТІВ: ТОП-10 КРАЇН ЗА 2020-2024 РОКИ

Аналіз динаміки грошових переказів у провідних країнах є важливим елементом вивчення сучасної економіки, оскільки ці фінансові потоки відображають соціально-економічні зв'язки між державами. У контексті глобалізації, з зростанням міграції населення та міжнародної торгівлі, грошові перекази стають ключовим інструментом для підтримки економік країн-отримувачів. Вивчення тенденцій у цій галузі дає можливість зрозуміти не лише фінансові механізми, але й їхній вплив на добробут населення та економічний розвиток держав.

Перекази трудових мігрантів позитивно впливають на економіки країн, в які йдуть грошові надходження. Відповідно до World Bank Group [1] у більш ніж 60 країнах грошові перекази складають 3 або більше відсотків валового внутрішнього продукту (ВВП). Така форма грошових

надходжень у країни сприяє подоланню бідності та голоду, зміцненню здоров'я, якісній освіті, чистій воді та санітарії, гідній роботі та економічному зростанню, а також зменшенню нерівності. [2] Грошові перекази позитивно відображаються на ВВП та інших економічних показниках, але питання полягає в тому, як саме певна зміна обсягу надходжень впливає на економічне зростання регіону протягом певного періоду (2020-2024 роках).

З цього випливає визначення дослідження: взаємозв'язок між зміною обсягів грошових переказів з-за кордону та зміни економічного розвитку аналізованих країн впродовж 2020-2024. Аналіз буде відбуватися на прикладі топ країн за отриманням грошових переказів та особливо тих, які демонструють різкі зміни в позиціях у рейтингу. Теза враховуватиме інші макроекономічні фактори, що могли вплинути на статистику взаємозв'язку між аналізованими характеристиками, щоб мінімізувати їхній вплив на результати аналізу.

Країни, які охоплюватиме аналіз наступні: Індія, Китай та Єгипет, Арабська республіка. Вибір країн зумовлений динамікою у зміні обсягу переказів за останні 2020-2024. Показники Індії стрімко зростали протягом заданого періоду, у той час показники за Китаєм та Арабською республікою спадали (див. додаток А)

Між 2020 і 2024 роками грошові перекази до Індії зросли з 83,1 млрд до 129,1 млрд доларів, що представляє збільшення більш ніж на 55%. Це зростання відбулося на тлі стабільного економічного розвитку: після скорочення економіки у 2020 році (-5,78%), ВВП Індії почав зростати, досягнувши 8,2% у 2024 році (див рис. 1 та рис. 2) Ця тенденція вказує на позитивний вплив грошових переказів на економічну активність, стимулюючи внутрішнє споживання, розвиток малого бізнесу, а також інвестиції в освіту та охорону здоров'я.

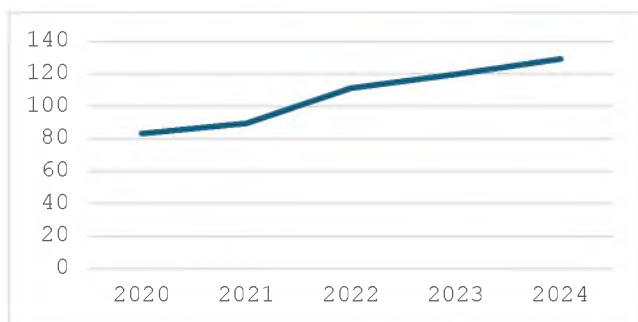

Рис. 1 Перекази трудових мігрантів Індія, 2020-2024 млрд дол. США

Джерело: створено автором на основі [3]

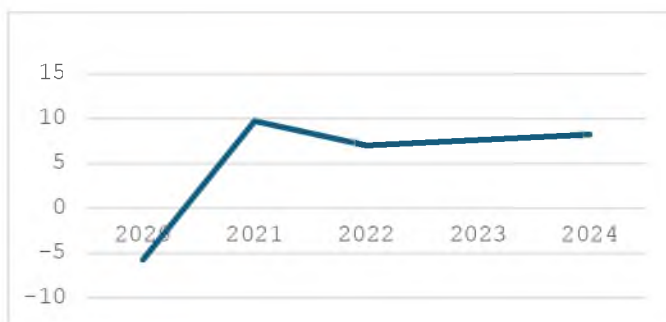

Рис. 2 Темп зростання ВВП Індії, 2020-2024, %

Джерело: створено автором на основі [1]

На противагу цьому, в Китаї спостерігався поступовий спад обсягу переказів: з 59,5 млрд доларів у 2020 році до 48 млрд доларів у 2024 році, що становить зниження на понад 19%. Це може бути пов'язане зі змінами в демографії (старіння населення), внутрішньою політикою Китаю щодо повернення робочої сили на батьківщину та зменшенням зовнішньої трудової міграції. Незважаючи на це, ВВП продовжував позитивно зростати: після пікового збільшення у 2021 році (8,4%), приріст стабілізувався на рівні 5,2–5,4% у 2023–2024 роках. (див рис. 3 та рис. 4) Це свідчить про меншу залежність китайської економіки від грошових переказів.

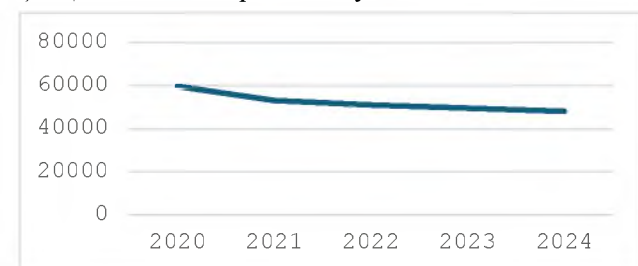

Рис. 3 Перекази трудових мігрантів Китай, 2020-2024 млрд дол. США

Джерело: створено автором на основі [3]

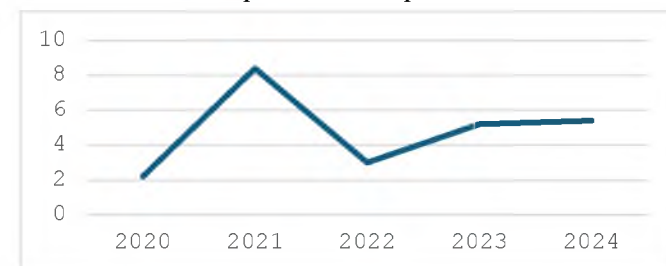

Рис. 4 Темп зростання ВВП Китаю, 2020-2024, %

Джерело: створено автором на основі [1]

Єгипет продемонстрував найбільш контрастну ситуацію. Після зростання обсягів переказів у 2021 році (з 29,6 до 31,5 млрд доларів), у наступні роки відбулося різке зниження до 19,5 млрд у 2023 році, з частковим відновленням до 22,7 млрд у 2024 році. Це скорочення на понад 23% від максимального показника суттєво вплинуло на економічне зростання: після високих 6,6% у 2022 році ВВП впав до 2,4% у 2024 році (див рис. 5 та рис. 6) Це підкреслює значну залежність єгипетської економіки від грошових переказів, які є ключовими для валютних надходжень, підтримки платіжного балансу та внутрішнього споживання. Зниження переказів спричинене політичною нестабільністю в регіоні або змінами в політиці працевлаштування країн-донорів.

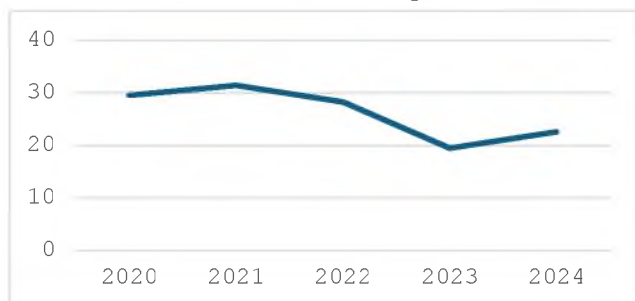

Рис. 5 Перекази трудових мігрантів Єгипту, Арабської республіки, 2020-2024 млрд дол. США

Джерело: створено автором на основі [3]

Рис. 6 Темп зростання ВВП Єгипту, Арабської республіки, 2020-2024, %

Джерело: створено автором на основі [1]

Динаміка грошових переказів тісно корелює з економічним зростанням, хоча ступінь цієї залежності може різнитися. Індія слугує яскравим прикладом того, як стабільне збільшення обсягів переказів може супроводжуватися позитивними змінами у ВВП. На противагу цьому, Китай зменшує обсяги трудової міграції, спираючись більше на внутрішні ресурси. Єгипет, навпаки, стикається з негативними наслідками скорочення переказів, що підкреслює його значну залежність від міжнародної трудової міграції. Подальші дослідження варто вести з урахуванням інших чинників, таких як політична стабільність, валютна політика та інфляційні процеси, для глибшого розуміння впливу грошових переказів на макроекономічну ситуацію.

Список використаних джерел

1. Remittances. *World Bank*. URL: <https://www.worldbank.org/en/topic/migration/brief/remittances-knomad>
2. Remittances. *IFAD*. URL: <https://www.ifad.org/en/w/explainers/14-reasons-why-remittances-are-important>.
3. In 2024, remittance flows to low- and middle-income countries are expected to reach \$685 billion, larger than FDI and ODA combined. *World Bank Blogs*. URL: <https://blogs.worldbank.org/en/peoplemove/in-2024--remittance-flows-to-low--and-middle-income-countries-ar> (date of access: 11.04.2025).
4. In 2024, remittance flows to low- and middle-income countries are expected to reach \$685 billion, larger than FDI and ODA combined. *World Bank Blogs*. URL: <https://blogs.worldbank.org/en/peoplemove/in-2024--remittance-flows-to-low--and-middle-income-countries-ar> (date of access: 11.04.2025).

Павелець А.В., Ратушнюк К.О.,
студенти ОПП «Маркетинг», 3 курс,
Національний університет «Києво-Могилянська академія»

АНАЛІЗ СВІТОВИХ МІГРАЦІЙНИХ ПОТОКІВ ТА ЇХНІХ ТЕНДЕНЦІЙ

У сучасних умовах глобальної невизначеності міжнародна міграція набуває нового стратегічного значення. Збройні конфлікти, економічна нерівність, зміни клімату, демографічний

дисбаланс і цифрова глобалізація створюють потужні передумови до зростання масштабів міграції та ускладнення її регіонального розподілу. Станом на 2020 рік у світі налічується понад 281 мільйон міжнародних мігрантів, що свідчить про понад дворазове зростання у порівнянні з 1990 роком [1]. Це явище має суттєвий вплив як на країни-реципієнти, так і на країни-джерела, змінюючи соціально-економічні структури, ринки праці, політику безпеки та міждержавні відносини.

Міграція — це переміщення людей через кордони з метою зміни місця проживання. В українському законодавстві вона охоплює як внутрішнє, так і зовнішнє переселення (Закон України «Про міграцію» № 1382-VI) [2]. У міжнародному розумінні, згідно з Глосарієм МОМ, це пересування осіб у межах чи за межі країни для тимчасового або постійного проживання [3, с. 132]. Обидва підходи схожі, однак міжнародні трактування більше акцентують на аспектах захисту, добровільності та економіко-політичних мотивах.

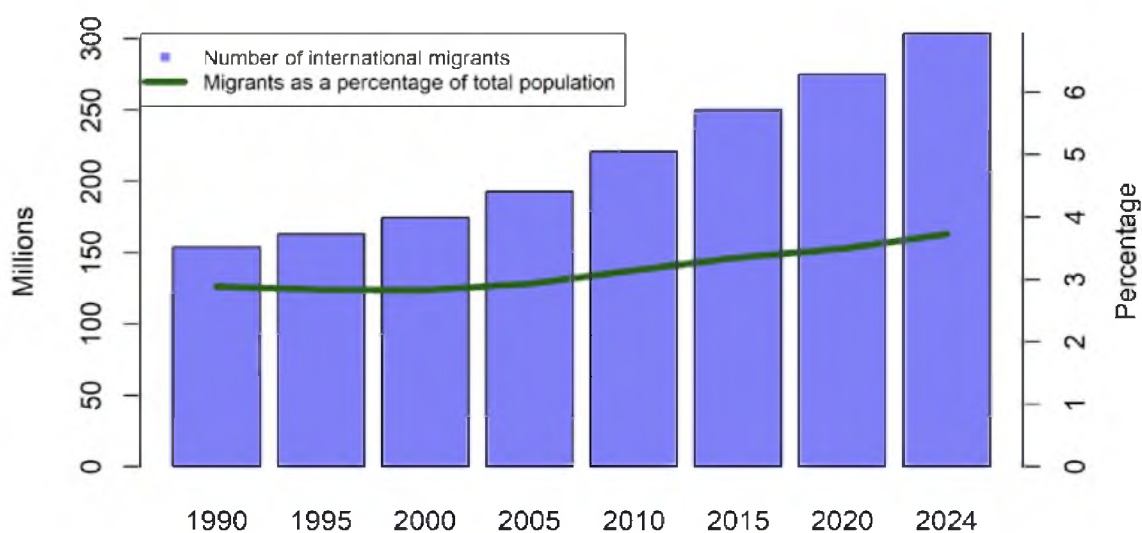

Рис. 1. Динаміка кількості міжнародних мігрантів та їх частки у глобальному населенні, 1990–2024 рр., млн осіб / %

Джерело: *United Nations. International Migrant Stock 2024. Department of Economic and Social Affairs, Population Division [4, с. 2]*

Аналіз графіка свідчить про стійке зростання абсолютної кількості міжнародних мігрантів протягом останніх трьох десятиліть: з близько 153 млн осіб у 1990 році до понад 280 млн у 2020 та 304 млн у 2024 році. Це майже вдвічі більше, ніж у 1990-му. При цьому частка мігрантів у загальному населенні планети зростала повільніше — від приблизно 2.9% у 1990 році до 3.7% у 2024 році.

Такий тренд пояснюється тим, що зростання кількості мігрантів супроводжується паралельним приростом світового населення, що дозволяє зберігати відносну стабільність частки мігрантів у загальній демографічній структурі. Особливо різке зростання відбулося в період після 2010 року, що може бути пов'язано з міграційними хвилями, викликаними гуманітарними кризами в Сирії, Афганістані, Україні, Судані, а також із посиленням трудової міграції до економічно розвинених країн. Крім того, після пандемії COVID-19 та посилення цифрової глобалізації відновилися затримані міграційні потоки, що також могло вплинути на стрибок у період 2020–2024 років [1, с. 3].

Аналіз рисунка 2 демонструє суттєві регіональні відмінності у розподілі міжнародних мігрантів у 1990–2024 роках. Європа за цей період збільшила кількість мігрантів із 49 млн до понад 96 млн, що пов'язано з конфліктами на Близькому Сході, розширенням ЄС і війною в Україні. Північна Америка посідає друге місце — зростання з 27 млн до понад 61 млн, хоча темпи останнім часом сповільнились. Північна Африка та Західна Азія прийняли понад 54 млн. осіб, трудових мігрантів і біженців. Океанія вирізняється високою часткою мігрантів (~10 млн), що становить понад 20% населення регіону. Найнижчі показники — у Центральній та Південній Азії,

Латинській Америці й Субсахарській Африці, де переважає внутрішньорегіональна міграція. Загалом, центрами тяжіння міграції залишаються економічно розвинені регіони [2, с. 4].

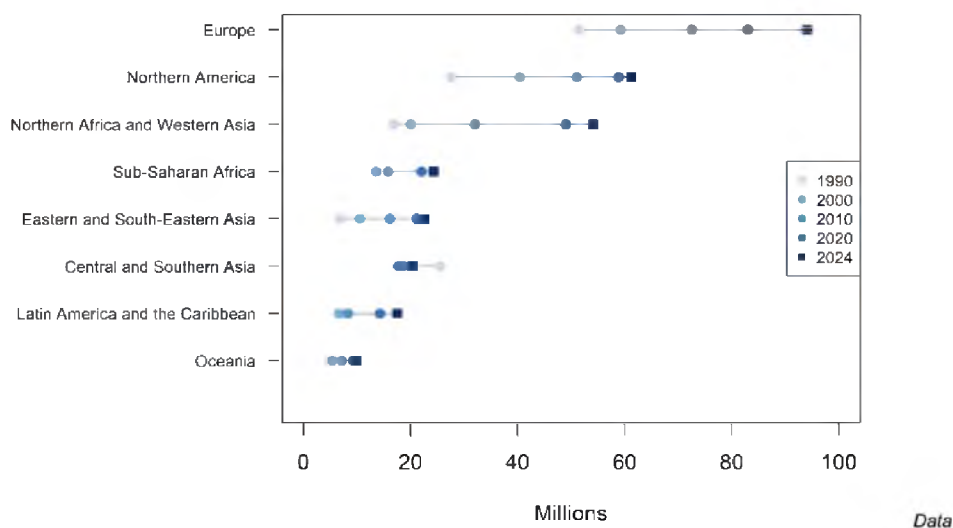

Рис. 2. Кількість міжнародних мігрантів за регіонами призначення, 1990–2024 рр., млн осіб

Джерело: United Nations. *International Migrant Stock 2024. Department of Economic and Social Affairs, Population Division* [4, с. 3]

Рисунок 3 відображає частку міжнародних мігрантів у населенні регіонів світу у 2024 році. Океанія лідирує з показником 21.5%, що пояснюється малою чисельністю населення та високим рівнем прийому іноземців. Далі — Північна Америка (15.9%) і Європа (12.6%), де міграція має як економічне, так і гуманітарне підґрунтя (зокрема війна в Україні).

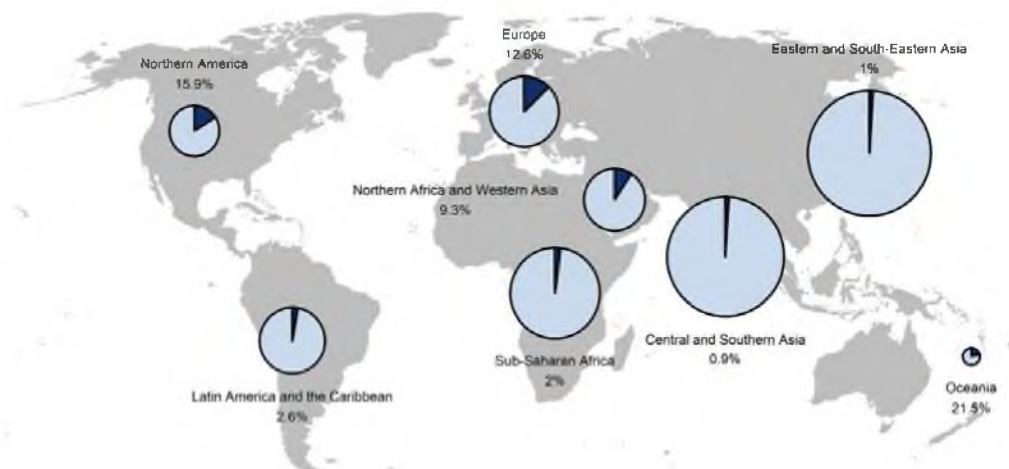

Рис. 3. Частка міжнародних мігрантів у загальному населенні за регіонами призначення, 2024 рік, %

Джерело: United Nations. *International Migrant Stock 2024. Department of Economic and Social Affairs, Population Division* [4, с. 3]

Інші регіони демонструють нижчі значення:

- Північна Африка та Західна Азія – 9.3%,
- Латинська Америка – 2.6%,
- Субсахарська Африка – 2%,
- Східна та Південно-Східна Азія – 1%,
- Центральна та Південна Азія – 0.9%.

Це вказує на відмінності у спроможності регіонів до інтеграції мігрантів та політиці відкритості чи обмежень [3, с. 6].

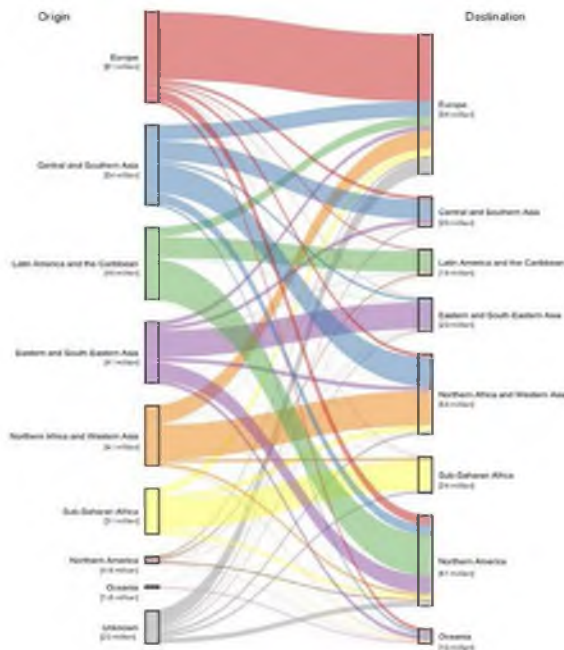

Рис. 4. Міжнародні мігранти за регіонами походження та призначення, 2024 р., млн осіб

Джерело: *United Nations. International Migrant Stock 2024. Department of Economic and Social Affairs, Population Division [4, с. 5]*

Графік ілюструє основні напрями глобальної міграції у 2024 році. Найбільші внутрішньорегіональні потоки спостерігаються в Європі (від 87 до 84 млн) та Африці на південь від Сахари (від 41 до 24 млн), що свідчить про домінування міграції в межах регіонів.

Найпотужніші міжрегіональні міграційні «коридори»:

- з Латинської Америки до Північної Америки — 27 млн,
- з Центральної та Південної Азії до Північної Африки / Західної Азії — 20 млн,
- з Північної Африки / Західної Азії до Європи — 13 млн.

Ці дані підтверджують структурованість міграційних потоків:

- ❖ регіони з високим економічним потенціалом є магнітами для трудової міграції,
- ❖ сусідство географічне часто визначає напрям,
- ❖ політичні, гуманітарні й екологічні кризи посилюють відтік населення з країн

походження.

Графік також візуалізує велику частку невизначеного походження (22 млн), що вказує на обмеженість або відсутність точного обліку мігрантів у ряді країн [5, с. 9].

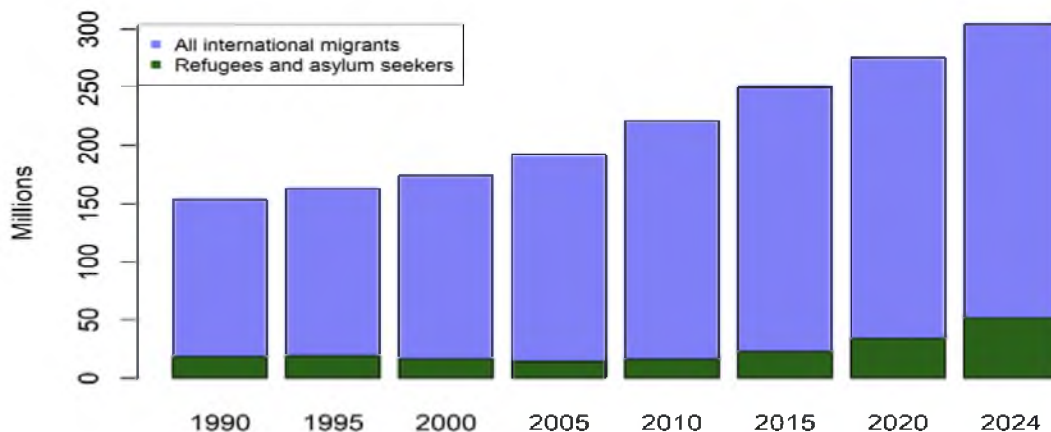

Рис. 5. Кількість міжнародних мігрантів і біженців, 1990–2024 рр., млн осіб

Джерело: *United Nations. International Migrant Stock 2024. Department of Economic and Social Affairs, Population Division [4, с. 6].*

Графік демонструє зростання не лише загальної кількості міжнародних мігрантів, а й частки біженців та осіб, які шукають притулку. У 1990 році ця категорія становила близько 20 млн осіб, тоді як у 2024 — уже понад 50 млн.

Це означає, що майже кожен шостий мігрант у світі — особа, яка потребує міжнародного захисту. Причини такого зростання — війни, політичні переслідування, гуманітарні катастрофи в Сирії, Афганістані, Судані, Україні та Венесуелі. Найбільший стрибок спостерігається після 2015 року, з піком у 2020–2024 рр. [6, с. 10].

Отже, міжнародна міграція — це складне і багатогранне явище, яке постійно змінюється. З 1990 року кількість мігрантів у світі майже подвоїлась, а серед причин такого зростання — економічні можливості, війни, кліматичні зміни та інші глобальні виклики.

Міграція розподіляється дуже нерівномірно: більшість людей їде в Європу, Північну Америку або країни Перської затоки. Часто мігранти переїжджають у межах свого регіону, але зростає і міжрегіональна мобільність. Особливо тривожна тенденція — збільшення кількості вимушених мігрантів та біженців. Загалом, міграція сильно впливає на країни як призначення, так і походження, і з кожним роком її значення тільки зростає.

Список використаних джерел

1. Migration and Migrants: A Global Overview. *worldmigrationreport.iom.int*. URL: <https://worldmigrationreport.iom.int/what-we-do/world-migration-report-2024-chapter-2/international-migrants-numbers-and-trends> (date of access: 11.04.2025).
2. Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні : Закон України від 11.12.2003 № 1382-IV : станом на 28 берез. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1382-15#Text> (дата звернення: 11.04.2025).
3. *IOM Publications - International Organization for Migration*. URL: https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml_34_glossary.pdf (date of access: 11.04.2025).
4. International Migrant Stock 2024: Key facts and figures. *United Nations New York*. 2025. URL: https://www.un.org/development/desa/pd/sites/www.un.org.development.desa.pd/files/undesa_pd_2025_intlmigstock_2024_key_facts_and_figures_advance-unedited.pdf (date of access: 11.04.2025).

Паламарчук О.Р.,

студентка ОПП «Економіка», 4 курс

Національний університет «Києво-Могилянська академія»

ВПРОВАДЖЕННЯ ЦИФРОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

У сучасних умовах зростаючої конкуренції та глобальних викликів підприємства стикаються з необхідністю швидкої адаптації, підвищення ефективності та цифрової трансформації. Важливим напрямом є впровадження цифрових інструментів, які дозволяють автоматизувати рутинні процеси, оптимізувати обмін документацією та підвищити якість взаємодії з клієнтами.

Одним із найпоширеніших цифрових інструментів є Customer Relationship Management (управління взаємовідносинами з клієнтами) – «це поєднання практик, стратегій і технологій, які компанії використовують для управління та аналізу взаємодій з клієнтами та даних протягом життєвого циклу клієнта та управління взаємовідносинами з ним» [1]. Системи управління взаємовідносинами забезпечують ефективності сучасного підприємства, інтегруючись у всі основні напрями його діяльності. Рисунок демонструє п'ять ключових напрямів використання CRM, кожен із яких отримує конкретні переваги внаслідок цифровізації процесів.

На рисунку 1 представлено узагальнену схему використання CRM-систем у ключових напрямках діяльності підприємства, яка ілюструє їх широке функціональне охоплення. Такий

підхід свідчить про універсальність і стратегічне значення CRM як інструменту підвищення ефективності управління бізнес-процесами.

Рис. 1. Використання CRM-систем в напрямках підприємств

Джерело: створено автором на основі [1;3;4]

У сфері продажів CRM-система забезпечує відстеження всіх етапів взаємодії з клієнтами, що дозволяє краще розуміти їхні потреби та прогнозувати поведінку. У маркетинговому напрямі вона сприяє автоматизації кампаній та персоналізації комунікації завдяки аналізу й сегментації клієнтської бази. У логістиці CRM використовується для моніторингу ланцюгів постачання, що підвищує прозорість і зменшує операційні ризики. У сфері клієнтської підтримки система дозволяє оперативно обробляти звернення, впроваджувати індивідуальний підхід та підвищувати рівень задоволеності споживачів. Нарешті, у сфері управління персоналом CRM полегшує адаптацію нових працівників і дозволяє ефективно зберігати та використовувати кадрову інформацію.

Таким чином, впровадження CRM-систем є важливим елементом цифрової трансформації підприємств, що дозволяє не лише удосконалити управління взаємовідносинами з клієнтами, але й сприяє загальному підвищенню ефективності внутрішньої організаційної структури. Інтеграція CRM-рішень у ключові функціональні напрями – продажі, маркетинг, логістику, клієнтську підтримку та управління персоналом – забезпечує не лише підвищення якості обслуговування, але й формує аналітичну базу для прийняття стратегічних рішень [1]. У контексті підвищеної конкуренції та динамічних змін зовнішнього середовища, CRM-технології виступають каталізатором адаптивності підприємств і забезпечують їм довгострокову конкурентну перевагу. Відтак, ефективне використання CRM є не просто інструментом оперативного управління, а важливою складовою сучасної моделі сталого розвитку підприємства [4].

Ще одним важливим інструментом є штучний інтелект штучний інтелект (ШІ) – «це сукупність технологічних рішень, що надають комп'ютерним системам здатність виконувати низку завдань, зокрема обробку даних, їх аналіз і формування рекомендацій, що дозволяє автоматизувати обробку великих даних, персоналізувати взаємодію з клієнтами та підвищити гнучкість бізнесу» [2]. Підприємства все активніше впроваджують ШІ в свої напрями для автоматизації процесів, на рисунку відображено напрями в яких найчастіше використовується цей інструмент (рис. 2).

З рисунку 2 видно, що впровадження штучного інтелекту (ШІ) в діяльність підприємств охоплює різні напрями, однак рівень інтеграції значно варіюється залежно від специфіки процесів. Найбільш активно ШІ застосовується у сфері цифрових персональних помічників (47%) та управління взаєминами з клієнтами (46%). Це свідчить про зростаючу роль автоматизації комунікації, персоналізованих сервісів та інтелектуальної обробки запитів, що

дозволяє підприємствам покращувати якість обслуговування клієнтів і підвищувати їх лояльність.

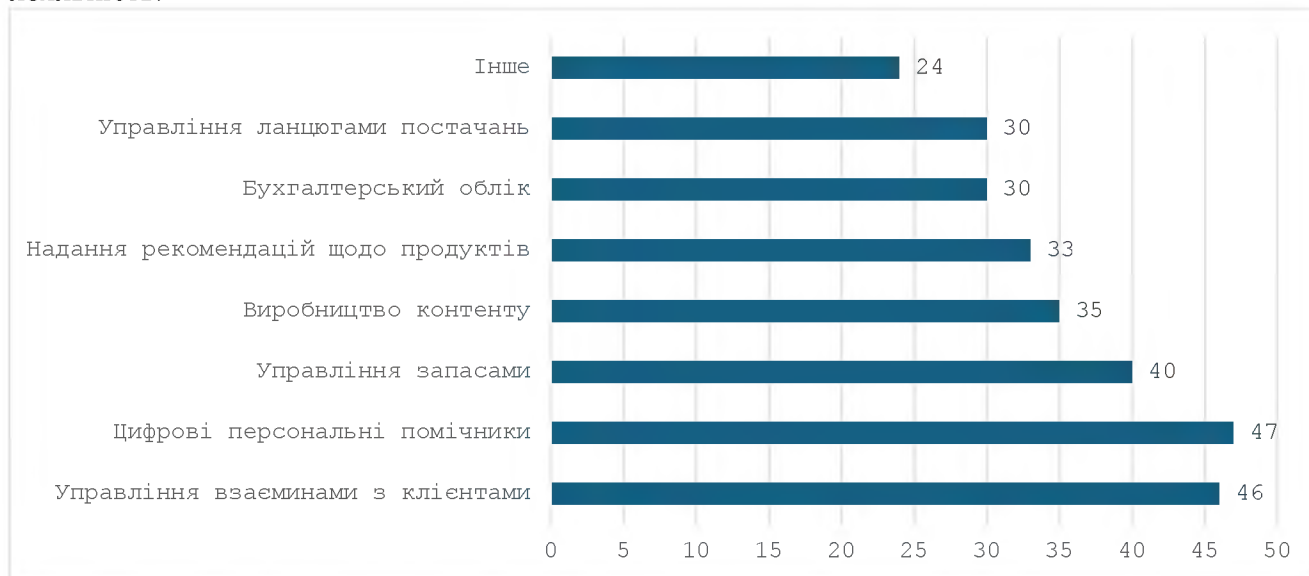

Рис. 2. Частка впровадження ІІІ в напрямки підприємства, %

Джерело: створено автором на основі [5]

Також значна частка впровадження спостерігається у сфері управління запасами (40%), що свідчить про прагнення бізнесу оптимізувати логістичні процеси, зменшити витрати та ефективніше прогнозувати попит. Помірний рівень використання ІІІ характерний для таких напрямів, як виробництво контенту (35%) та надання рекомендацій щодо продуктів (33%), де інтелектуальні системи використовуються для генерації маркетингових матеріалів і створення персоналізованих пропозицій.

Водночас, менш охопленими залишаються такі сфери, як бухгалтерський облік та управління ланцюгами постачань (по 30%), що може бути зумовлено як складністю процесів, так і високими вимогами до точності та безпеки даних. Найменшу частку складає категорія інше (24%), що включає менш поширені або нові напрями застосування ІІІ.

Отже, завдяки аналізу можна зробити висновок, що підприємства першочергово впроваджують штучний інтелект у ті напрями, які безпосередньо впливають на ефективність взаємодії з клієнтами, гнучкість операцій та конкурентні переваги. Надалі очікується розширення застосування ІІІ в інших сферах управління, що сприятиме комплексній цифровій трансформації бізнесу.

Загалом, результати дослідження підтверджують, що впровадження цифрових інструментів є не просто актуальним трендом, а стратегічною необхідністю для сучасного підприємства. Використання CRM та ІІІ сприяє підвищенню ефективності, адаптивності та інноваційності бізнесу, що в умовах високої конкуренції забезпечує його успішне функціонування та розвиток у довгостроковій перспективі.

Список використаних джерел

1. CRM-системи: сутність, різновиди і важливість для бізнесу | Shelfy. Shelfy. URL: https://shelfy.com.ua/newsroom/crm-systemy/?utm_source.
2. What is artificial intelligence (AI)? | google cloud. Google Cloud. URL: <https://cloud.google.com/learn/what-is-artificial-intelligence>.
3. Миронович В. Кому потрібна CRM-система та які її переваги?. Speka - онлайн-медіа про підприємництво та технології | SPEKA.media | SPEKA.media. URL: https://speka.media/komu-potribna-crm-sistema-ta-yaki-yiyi-perevagi-v4k0wp?utm_source.
4. Сучасні CRM системи vs. класичні CRM системи: технологічне та інтелектуальне порівняння | proxima research – україна. Proxima Research – Україна.

URL: https://proximaresearch.com/ua/ua/novini/suchasni-crm-systemy-vs-klasichni-crm-systemy-tehnologichne-ta-intelektualne-porivnyannya/?utm_source.

5. Штучний інтелект – що це: види, приклади, програми III - Ukrainian Digital Community. Ukrainian Digital Community. URL: <https://ukrainiandigital.com/strong-yak-stvoryty-vlasne-onlayn-navchannia-strong>.

Писаренко В.О.,

Студент ОНП «Економіка», 2 курс,

Національний університет «Києво-Могилянська академія»

ІННОВАЦІЇ ЯК ДРАЙВЕР ПРОДУКТИВНОСТІ В УМОВАХ ЕКОЛОГІЧНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕКОНОМІКИ

В умовах екологічної трансформації економіки та посилення кліматичних викликів, інновації відіграють дедалі важливішу роль у формуванні сталого зростання продуктивності. Виклики сучасності — енергетична криза, вичерпність ресурсів, загроза втрати екосистем, які потребують перегляду підходів до виробництва, використання ресурсів та управління економічними процесами. Особливої актуальності це набуває для України, де після кризових потрясінь та на тлі війни стоїть завдання не лише збереження, а й відновлення економічного потенціалу.

Згідно з даними Державної служби статистики України, рівень інноваційної активності промислових підприємств у 2022 році склав лише 20,2% [1]. Для порівняння, середній показник по ЄС становить близько 45–60%, залежно від країни. Такий розрив свідчить про суттєвий невикористаний потенціал національної економіки у сфері інновацій. Екологічно орієнтовані інновації можуть забезпечити скорочення витрат на 15–25%, зменшення викидів CO₂ на 30% та зростання ефективності використання ресурсів у промисловості [2].

Причини недостатнього рівня інноваційної активності в Україні є комплексними. Підприємства зіштовхуються з обмеженим доступом до фінансування, низькою інтеграцією науки та виробництва, браком кваліфікованих кадрів у сфері green skills, а також із відсутністю стимулюючої державної політики щодо сталих інновацій [3]. Крім того, економічна нестабільність та наслідки війни створюють додатковий тиск на підприємства, які вимушені концентруватися на виживанні, а не на стратегічному розвитку.

В умовах посткризового відтворення інноваційна активність є ключовим фактором не лише відновлення економічного потенціалу, але й формування нових конкурентних переваг. Інноваційний компонент дозволяє знижувати витрати, скорочувати виробничий цикл, автоматизувати бізнес-процеси та покращувати адаптивність підприємств до змін ринкового середовища [4]. Зокрема, впровадження цифрових технологій та інтелектуального управління дозволяє підвищити продуктивність на 15–25% і забезпечити довгострокову стійкість навіть у складних економічних умовах.

Для забезпечення зростання продуктивності через інновації в умовах екологічної трансформації доцільно реалізувати такі комплексні заходи:

1. *Стимулювання розвитку екологічно орієнтованих інновацій.* Запровадження державних програм підтримки підприємств, які впроваджують green-tech рішення, має стати пріоритетом економічної політики. Можливими інструментами є: пільгові кредити на еко - технології, гранти на розробку енергоощадних проектів, компенсація витрат на «зелене» патентування. Створення цільового фонду екологічних інновацій дозволить акумулювати ресурси на розвиток критичних технологій у сферах енергетики, транспорту та будівництва.

2. *Створення регіональних центрів інноваційної трансформації.* Такі центри мають виконувати функцію локальних хабів підтримки інноваційної діяльності, особливо для малого та середнього бізнесу. До їх завдань можуть входити: надання експертної підтримки, консалтингові послуги щодо впровадження ESG-стандартів, спрощення доступу до дослідницької

інфраструктури. Центри можуть функціонувати на базі університетів або індустріальних парків та координуватись у рамках національної інноваційної стратегії.

3. *Модернізація професійної освіти та розвиток green skills.* Формування екологічної продуктивності неможливе без підготовки фахівців нової генерації. Потрібна інтеграція тем екологічного менеджменту, цифрових рішень, індустрії 4.0 у програми закладів освіти. Особливу увагу слід приділити створенню коротких курсів, мікро сертифікатів, дуальних програм для ІТ-фахівців, інженерів, аграріїв, що дозволить швидко перекваліфікувати кадри до потреб ринку.

4. *Розвиток цифрової інфраструктури.* Цифровізація виробництва та управління є основою сучасної продуктивності. Йдеться не лише про впровадження автоматизованих систем чи датчиків у виробництво, але і про повну цифрову трансформацію бізнес-процесів. Наприклад, використання big data дозволяє прогнозувати споживання енергії, а інтеграція IoT – оптимізувати логістику та знизити викиди. Держава має підтримувати цифровізацію через ваучерну підтримку, податкові знижки та консультаційні програми.

5. *Реформування податкової політики.* Інноваційно активні підприємства мають отримувати відчутну податкову підтримку. Це може включати: звільнення від ПДВ на імпорт обладнання для зеленої трансформації, податкові кредити на впровадження технологій із сертифікатом енергоефективності та прискорену амортизацію для інноваційних об'єктів. Такі заходи дозволять зменшити фінансове навантаження та зробити інвестиції в інновації більш привабливими.

6. *Підтримка інноваційних кластерів та стартапів.* Формування спеціалізованих кластерів у сфері зеленої енергетики, переробки відходів, біоекономіки дозволить забезпечити концентрацію знань, кадрів, обладнання та ринків. Важливо створити сприятливе середовище для green-tech стартапів, у тому числі через інкубатори, акселераційні програми, менторство та грантову підтримку. Що також стимулюватиме трансфер технологій із університетів у бізнес.

7. *Розширення міжнародного співробітництва.* Україна має використовувати можливості співпраці в межах програм ЄС, таких як Horizon Europe, European Green Deal та LIFE. Це дозволить отримати фінансування, доступ до інноваційних екосистем, найкращих практик та технологій. Варто розвивати партнерства з університетами, R&D-інститутами та компаніями з країн ЄС для реалізації спільних проектів з екологічної трансформації.

8. *Створення платформи національного моніторингу інновацій.* Для оцінки впливу інновацій на продуктивність необхідна прозора система збору, аналізу та візуалізації даних. Така платформа має акумулювати інформацію про проекти, обсяги інвестицій, ефекти для підприємств та екології. Вона стане інструментом прийняття рішень для уряду, інвесторів і громадськості, а також сприятиме підвищенню довіри до інноваційних процесів у країні.

Таким чином, інновації в умовах екологічної трансформації є не просто засобом модернізації, а необхідністю для виживання, розвитку та сталого зростання підприємств. Завдяки інноваційному компоненту можливо досягти балансу між продуктивністю та відповідальністю перед майбутніми поколіннями. Реалізація запропонованих заходів створить основу для переходу української економіки до нової моделі розвитку: зеленої, ефективної, адаптивної.

Список використаних джерел

1. Державна служба статистики України. Інноваційна діяльність підприємств. URL: <https://stat.gov.ua/uk/datasets/innovatsiyna-diyalnist-pidpryemstv-1>. Дата звернення: 11.04.2025.
2. Економіка сталого розвитку: теорія, методологія, практика. Монографія / За заг. ред. д.е.н., проф. А.І. Скуратовського. – Запоріжжя: ЗНУ, 2020. – 275 с. URL: <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi80/0059694.pdf>. Дата звернення: 11.04.2025.
3. Ярема О. О. Інноваційна діяльність як фактор екологічної трансформації економіки // Ринкова інфраструктура. – 2022. – Вип. 66. – С. 6–10. URL: <https://rni.com.ua/index.php/ri/article/view/51/49>. Дата звернення: 11.04.2025.
4. Долженко Д. Інноваційний компонент як драйвер відновлення економічного потенціалу підприємства / Наук. кер. О.В. Ареф'єва, д.е.н., проф. – Державний університет «Київський авіаційний інститут». – 2023. – 6 с.

ЯК ІНДУСТРІЯ КІНО ФОРМУЄ ЕКОНОМІКУ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ РИНКІВ

Актуальність дослідження впливу індустрії кіно на економіку транснаціональних ринків полягає у тому, що щороку частка креативна економіка, яка в собі включає також кінематограф займає все більшу частку у світовій економіці та прямо впливає на економічну глобалізацію.

Метою та завданням цього дослідження є вивчення шляхів, якими кінематограф впливає на формування транснаціональних економічних зв'язків. Об'єктом дослідження є глобальна кіноіндустрія, а предметом дослідження - економічні механізми взаємодії кіно та міжнародних ринків.

Кіно є потужним інструментом «м'якої сили» (soft power), здатним впливати на міжнародну аудиторію через культурні наративи та емоційний вплив. Кінематограф сприяє формуванню позитивного іміджу країни, поширенню її культури та цінностей. [1, с. 121] Наприклад, участь українських фільмів у міжнародних кінофестивалях, таких як «Берлінале» та «Карлові Вари», допомагає просувати українську культуру на світовій арені. [2] Кінофестивалі також виступають як платформи для культурної дипломатії, сприяючи міжнародному діалогу та співпраці.

Протягом десятиліть Голлівуд залишався домінуючим центром світової кіноіндустрії, впливаючи на глобальні культурні стандарти та економічні моделі виробництва фільмів. Його продукція широко розповсюджується по всьому світу, формуючи уявлення про американську культуру та спосіб життя.

Індійська кіноіндустрія, відома як Боллівуд, стала потужним гравцем на світовому ринку, випускаючи велику кількість фільмів щороку. Її вплив поширюється не лише на Південну Азію, але й на інші регіони, сприяючи культурному обміну та економічному зростанню.

Південна Корея активно використовує кінематограф як інструмент культурної дипломатії. Феномен «Корейської хвилі» включає популяризацію корейських фільмів, серіалів та музики на міжнародному рівні. Наприклад, фільм «Паразити» отримав міжнародне визнання, що сприяло підвищенню інтересу до корейської культури та збільшенню експорту культурних продуктів.

Кіноіндустрія є важливою складовою міжнародної торгівлі культурними продуктами. Експорт фільмів сприяє поширенню національної культури та забезпечує значні доходи для країн-виробників. Наприклад, голлівудські фільми мають широкий попит на світовому ринку, що забезпечує США значні прибутки від їх продажу та прокату. Це також сприяє формуванню позитивного іміджу країни та її культури на міжнародній арені.

Виробництво та дистрибуція фільмів вимагають значних інвестицій, які можуть надходити як від державних, так і від приватних інвесторів. Ці інвестиції сприяють розвитку суміжних галузей, таких як технології, транспорт, логістика та маркетинг. Наприклад, успішні кінопроекти можуть стимулювати розвиток місцевої інфраструктури та залучати додаткові інвестиції в регіон.

Кіноіндустрія створює численні робочі місця в галузях виробництва, постпродакшну, маркетингу та дистрибуції. Крім того, популярні фільми можуть стимулювати розвиток туризму, коли глядачі відвідують місця зйомок. Це сприяє економічному зростанню регіонів та формуванню позитивного бренду країни на міжнародному рівні. [3]

Міжнародні копродукції дозволяють об'єднувати ресурси та таланти з різних країн для створення фільмів, що мають ширший міжнародний потенціал. Такі проекти сприяють економічній інтеграції, обміну технологіями та культурному взаємозбагаченню. Копродукції також можуть отримувати фінансову підтримку від кількох держав, що зменшує ризики та підвищує шанси на комерційний успіх. [4]

Стрімінгові сервіси, такі як Netflix та Disney+, стали потужними гравцями на глобальному ринку розваг. Вони інвестують мільярди доларів у виробництво оригінального контенту, що дозволяє їм залучати широку аудиторію по всьому світу. Наприклад, Netflix має понад 220 мільйонів підписників у більш ніж 190 країнах. Це дозволяє компанії впливати на культурні смаки

та економіку різних регіонів. Disney+, запущений у 2019 році, швидко набрав популярності, зібравши понад 100 мільйонів підписників за перші півтора року. Це свідчить про значний попит на контент компанії та її здатність конкурувати з іншими гігантами індустрії. [5]

Таблиця 1

Кількість підписників стримінгових платформ (2023)

Платформа	Кількість підписників (млн)
Netflix	260+
Disney+	150+
Amazon Prime	200+
HBO Max	100+

Джерело: створено автором на основі [7]

Також, щоб наочно побачити постійно зростаючу частку кінематографу у міжнародній економіці та торгівлі, можемо розглянути по одному прикладу учпінських кіно-франшиз від найбільших кіно-студій.

Франшиза Marvel Cinematic Universe (MCU) є однією з найуспішніших у світовій історії кіно. Фільми MCU зібрали понад \$22 мільярди у світовому прокаті. Це стало можливим завдяки поєднанню захоплюючих сюжетів, високоякісних візуальних ефектів та ефективної маркетингової стратегії. [6] Фільм "Паразити" режисера Пон Чжун Хо став першим неангломовним фільмом, який отримав премію "Оскар" за найкращий фільм. Він зібрав понад \$258 мільйонів у світовому прокаті при бюджеті \$11,4 мільйона. Цей успіх підкреслює потенціал неангломовного кіно на глобальному ринку. [6] Індійський фільм "RRR" став одним з найуспішніших фільмів в історії індійського кіно, зібравши понад \$150 мільйонів у світовому прокаті. Фільм отримав визнання не лише в Індії, але й у багатьох інших країнах, що свідчить про зростаючий вплив індійського кіно на глобальному рівні. [6]

Кінематограф є важливим інструментом економічного розвитку для багатьох країн. Успішні фільми сприяють зростанню туризму, створенню нових робочих місць та підвищенню культурного впливу на міжнародній арені. Наприклад, успіх фільму "Паразити" привернув увагу до південнокорейського кіно та культури, що сприяло зростанню інтересу до країни в цілому. Подібним чином, успіх індійського фільму "RRR" підкреслив потенціал індійської кіноіндустрії та її здатність конкурувати на світовому ринку.

Глобалізація кіноіндустрії сприяє поширенню культурних продуктів на світовому рівні, але водночас несе ризики уніфікації культурного контенту. Домінування голлівудських фільмів може призводити до зменшення культурного різноманіття та витіснення національних кінематографів.

Таблиця 2

Частка національного кіно у прокаті (Україна, 2010–2020)

Рік	Частка національного кіно (%)
2010	4.5
2015	7.2
2020	5.8

Джерело: створено автором на основі [8]

Великих гравців, таких як Disney, Warner Bros., Amazon, часто звинувачують у монополізації ринку. Це може обмежувати доступ до ринку для незалежних студій та зменшувати різноманіття контенту.

Частка ринку стрімінгових платформ (2023)

Платформа	Частка ринку (%)
Netflix	30
Amazon Prime	20
Disney+	15
HBO Max	10
Інші	25

Джерело: створено автором на основі [7]

Незважаючи на виклики, національні кінематографії мають можливості для розвитку через копродукції, державну підтримку та участь у міжнародних фестивалях. Наприклад, українське кіно вже присутнє у світовому контексті і має перспективи для подальшого зростання.

У результаті проведеного дослідження було з'ясовано, що кінематограф є не лише засобом культурного самовираження, а й важливим чинником економічної глобалізації. Він формує транснаціональні ринки, об'єднує економічні інтереси різних країн та активно впливає на світову економіку. Сучасні стрімінгові платформи, такі як Netflix і Disney+, інвестують мільярди доларів у виробництво локалізованого контенту, що дозволяє не лише розширити аудиторію, але й стимулювати розвиток національних кінематографій. Успіхи таких фільмів, як південнокорейські «Паразити» чи індійський «RRR», доводять, що навіть країни з відносно невеликим експортом культурної продукції можуть досягти світового визнання та економічної вигоди.

Кіноіндустрія, таким чином, виступає потужним інструментом «м'якої сили», формуючи міжнародний імідж країни, залучаючи інвестиції, створюючи нові робочі місця, стимулюючи туристичний потік та сприяючи зростанню ВВП. Проте глобалізація кіно має і виклики: зокрема ризик культурної уніфікації та монополізації ринку великими корпораціями, що обмежує доступ для незалежних студій і зменшує різноманіття контенту.

У цьому контексті для країн, які прагнуть зміцнити свої позиції на глобальному кіноринку, доцільно реалізовувати комплексну політику підтримки кіноіндустрії. Це може включати створення фондів фінансування національного кіно, податкові пільги для продакшн-компаній, розвиток технічної та освітньої інфраструктури, активну участь у міжнародних копродукціях і фестивалях, а також просування фільмів на закордонних ринках. Водночас важливо зберігати культурну самобутність, підтримуючи проекти, що розкривають національні теми, мову та історію.

Отже, кіно у XXI столітті стало глобальним явищем, яке поєднує економіку, культуру та політику. Комплексний розвиток цієї сфери дозволяє країнам не лише захистити свою культурну унікальність, а й здобути економічні переваги у світі, що швидко глобалізується.

Список використаних джерел

1. Комар Р. О., Солових Є. М. Кінофестиваль як інструмент «м'якої сили» культурної дипломатії у міжнародних відносинах. *Сучасне суспільство: політичні науки, соціологічні науки, культурологічні науки*. 2020. Т. 1, № 20. С. 117–129. URL: <https://doi.org/10.34142/24130060.2020.20.1.11> (дата звернення: 13.04.2025).

2. «Кіно – інструмент культурної дипломатії»: учасники платформи обговорили перспективи українських стрічок | Міністерства культури та стратегічних комунікацій. *Міністерства культури та стратегічних комунікацій*. URL: <https://mcsc.gov.ua/news/kino-instrument-kulturnoyi-dyplomatiyi-uchasnyky-platformy-obgovoryly-perspektyvy-ukrayinskyh-strichok> (дата звернення: 13.04.2025).

3. Цікавинки про індустрію розваг та кіно - зачаруйтеся креативністю та незабутніми емоціями – Fact-News.com.ua. *Новини ФАКТ*. URL: <https://fact-news.com.ua/tsikavi-fakti-pro-industriyu-rozvag-ta-kinoindustriyu-vidkrijte-svit-kreativnosti-ta-nezabutnix-emotsij/> (дата звернення: 13.04.2025).
4. "Перспективи розширення участі українського кінематографу в проєктах копродукції". Аналітична записка – niss.gov.ua Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/gumanitarniy-rozvitok/perspektivi-rozshirennya-uchasti-ukrainskogo-kinematografu-v> (дата звернення: 13.04.2025).
5. CNBC. How Netflix Lost Its Edge To Disney+, 2022. *YouTube*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=yk5KDzBf4FI> (date of access: 13.04.2025).
6. Home - Box Office Mojo. *Box Office Mojo*. URL: <https://www.boxofficemojo.com/> (date of access: 13.04.2025).
7. Statista - The Statistics Portal. *Statista*. URL: <https://www.statista.com/> (date of access: 13.04.2025).
8. Пугач А. Український кінопрокат у світовому контексті (1998–2023): поточний стан напередодні можливої лінгвістичної модернізації. Перша частина. *detector.media*. URL: <https://detector.media/rinok/article/214535/2023-07-21-ukrainskyu-kinoprokat-u-svitovomu-konteksti-19982023-potochnyyu-stand-naperedodni-mozhlyvoi-lingvistychnoi-modernizatsii-persha-chastyna/> (дата звернення: 13.04.2025).

Поздняков А.А.,
студент ОНП «Економіка», 2 курс,
Національний університет «Києво-Могилянська академія»

ПОВЕДІНКОВІ ЗМІНИ БІЗНЕСУ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ В УКРАЇНІ

Актуальність теми зумовлена глибокими трансформаціями в діяльності українського бізнесу, які стали наслідком повномасштабної збройної агресії росії проти України у 2022 році. В умовах масштабних руйнувань, логістичних обмежень, релокації населення та загальної економічної нестабільності підприємства були змушені оперативнo змінювати свої бізнес-моделі, адаптуватися до нової реальності та переосмислювати свою роль у суспільстві.

Зростання наукового інтересу до впливу війни на український бізнес. Зокрема, у звітах ПРООН, Центру економічного відновлення, Київської Школи Економіки та Міністерства економіки України розкриваються аспекти адаптації мікро-, малого та середнього бізнесу, впливу зовнішніх факторів на економічну активність, а також соціально-відповідальні ініціативи з боку підприємств. Проте в наукових публікаціях поки бракує системного аналізу саме поведінкових змін бізнесу як реакції на повномасштабний конфлікт.

Метою роботи є аналіз ключових змін у поведінці українського бізнесу в умовах повномасштабного збройного конфлікту та виявлення основних факторів, що вплинули на трансформацію бізнес-моделей і стратегій реагування.

Об'єктом дослідження є підприємницька діяльність в Україні в умовах воєнного часу. Предмет дослідження: поведінкові зміни в бізнес-середовищі, зумовлені викликами повномасштабної збройної агресії та пов'язаними з нею економічними, соціальними та інфраструктурними чинниками.

Першою реакцією бізнесу на воєнний шок стало масове згортання операцій, втім уже за кілька місяців багато підприємств поновили роботу, продемонструвавши гнучкість. Дослідження ПРООН засвідчило, що до жовтня 2023 р. частка компаній, які лишалися призупиненими або під загрозою закриття, знизилася до 9,6%, тоді як у червні 2022 р. цей показник сягав майже 47% [1, с. 9]. Отже, переважна більшість фірм або адаптували бізнес-моделі, або знайшли способи працювати навіть під обстрілами. Багато підприємців скоротили масштаби діяльності, перейшли в режим часткової зайнятості чи неповного робочого часу, оптимізували витрати. За оцінками

Київської школи економіки, велика частка компаній перейшли на частковий режим роботи у 2022 році, прагнучи зменшити витрати і пережити кризу. Одночасно, бізнес активно користувався механізмами державної та міжнародної підтримки: програми грантів, пільгових кредитів чи працевлаштування. На відміну від початку війни, коли багато хто діяв стихійно, у 2023 р. підприємства вже впроваджували більш стратегічні підходи до кризового менеджменту, зокрема планували діяльність на випадок надзвичайних ситуацій, накопичували фінансові «подушки безпеки» та диверсифікували ринки збуту. Таким чином, український бізнес в цілому продемонстрував спроможність адаптуватися і поступово нарощувати активність навіть у середовищі високої невизначеності та ризиків воєнного часу.

Однією з найбільш помітних поведінкових змін стала масова релокація підприємств із зон бойових дій та прифронтових територій до відносно безпечних регіонів. За даними Міністерства економіки, протягом першого року повномасштабної війни за державною програмою релокації було переміщено 800 підприємств, з яких 623 уже відновили роботу на новому місці [2]. Держава надавала підтримку таким підприємствам у підборі майданчиків, транспортуванні обладнання, розселенні працівників та відновленні логістики. Окрім повного переміщення, розвинулася практика часткової релокації, коли компанії відкривали філії на заході України або дублювали виробничі потужності. За оцінками ПРООН, близько 25% українських підприємств у воєнний період або повністю переїхали, або створили додаткові офіси/виробництва в західних регіонах країни. Така географічна диверсифікація стала для бізнесу способом знизити ризики – навіть якщо активи на сході зазнавали втрат, продовжувати роботу з нового місця. В цілому, релокація виступила важливим інструментом виживання бізнесу, а також сприяла перерозподілу економічної активності всередині країни (посилення ділової активності на заході за рахунок переміщених підприємств).

У відповідь на воєнні виклики український бізнес проявив безпрецедентну соціальну активність і згуртованість, масово долучившись до волонтерства та підтримки армії. Практично від початку вторгнення багато компаній переорієнтували частину зусиль не на отримання прибутку, а на допомогу Збройним Силам та постраждалим громадам. Наприклад, по всій країні виникали бізнес-волонтерські ініціативи: швейні фабрики почали шити бронезилети та форму замість цивільного одягу, меблеві майстерні виготовляли дерев'яні каркаси для укриттів, а алкогольні підприємства налагоджували виробництво антисептиків. У сфері послуг малий бізнес також став до лав допомоги – у перші місяці війни у містах працювали цілі «волонтерські кластери»: зокрема, в Києві близько 40 кафе об'єдналися, щоб безкоштовно готувати їжу для військових, лікарень та населення. За даними опитувань, 84% керівників малого і середнього бізнесу вважають, що активне волонтерство та допомога армії під час війни підвищили командний дух їхніх колективів у складний період [4, с. 25]. Таким чином, благодійна діяльність стала своєрідним чинником згуртування трудових колективів і мотивації персоналу: спільна мета підтримати оборону країни об'єднала роботодавців і працівників. Великий бізнес узяв на себе значну частку витрат на оборону та гуманітарні потреби. За підрахунками журналу *NV*, за два роки війни найбільші українські компанії спрямували на підтримку ЗСУ та гуманітарні місії близько 58,5 млрд грн [6]. Ця сума включає як прямі фінансові внески, так і матеріальну допомогу – від закупівлі амуніції, дронів, автомобілів для армії до розгортання благодійних фондів та центрів допомоги переселенцям. Широка участь бізнесу у волонтерстві стала важливою ознакою воєнного часу в Україні: корпоративна соціальна відповідальність набула нового змісту, перетворившись на невід'ємну частину загальнонаціонального спротиву.

Воєнна реальність суттєво трансформувала ринкове середовище, змусивши бізнес переглядати асортимент продукції, канали збуту і цільові сегменти. З боку споживачів відбувся зсув у бік раціоналізації та економії: домогосподарства урізали витрати на другорядні товари й послуги, концентруючись на базових потребах. У перші місяці війни продажі продукції, пов'язаної з будівництвом, ремонтом та облаштуванням житла, впали більш ніж наполовину (наприклад, реалізація керамічної плитки – на 66%, меблів – на 57% у березні 2022 р.), адже населення відклало великі покупки та проекти [7]. Натомість у структурі споживання найменше просіли витрати на їжу та ліки – ці категорії залишилися пріоритетними і на них українці

намагалися не економити навіть за скорочення доходів. Таким чином, бізнес у сферах, орієнтованих на базові потреби (продовольство, фармацевтика, засоби гігієни), виявився відносно стійкішим: попит на їх продукцію утримався ближчим до довоєнного рівня. Натомість компанії, що працювали у сегментах «люксову» чи довгострокових товарів (мода, електроніка, нерухомість, авто тощо), зіткнулися з різким падінням продажів і були змушені або переорієнтуватися, або законсервувати бізнес. Багато виробників і ритейлерів розширили чи змінили асортимент під нові потреби воєнного часу. Приміром, 3D-друкарні переключилися на виготовлення деталей для дронів чи протезів, а пекарні – на випічку довгострокового хліба та сухарів для забезпечення військових. Такі інновації в продукції дозволили не лише втриматися на плаву, а й задовольнити актуальний попит фронту та тилу. Змінилася і структура пропозиції: частина підприємств, які втратили український ринок (наприклад, у зоні бойових дій або через загальне збідніння населення), спробували вийти на міжнародні ринки. За даними опитування ПРООН, більшість компаній орієнтовані на внутрішній ринок, з обмеженою присутністю на зовнішніх ринках [1, с. 10]. Підприємці також відзначають скорочення географічного охоплення збуту – торгівля часто відбувається в межах областей або країни, адже логістика за кордон ускладнена, та й внутрішні ланцюги зруйновані. Загалом, війна переформатувала споживчі тренди: покупки плануються більш строго, зріс інтерес до дешевших аналогів товарів, збільшилася роль акцій і знижок для стимулювання купівель. Бізнесу довелося швидко реагувати на ці зрушення, змінюючи підходи до продажів і маркетингу, аби залишатися релевантними для клієнтів.

Кризові умови часто стають каталізатором інновацій – і український бізнес у війні не став винятком. В умовах перебоїв зі звичною сировиною та каналами збуту компанії були змушені шукати креативні рішення, щоб продовжити виробництво. Наприклад, аграрії, зіткнувшись із блокуванням портів та ризиками на полях, інвестували в технології зберігання зерна (рукавні сховища, мобільні елеватори) та логістичні інновації (переналаштування на залізничний експорт через західний кордон). Виробники продовольства освоїли нові рецептури з урахуванням дефіциту деяких інгредієнтів та здорожчання імпорту – так, пекарні експериментували з іншими видами борошна, коли пшеничне стало дорогим, а кондитери замінювали іноземні інгредієнти локальними. Технологічні стартапи теж відреагували на виклики війни: з'явилися десятки новаторських проєктів, як-от пристрої для зв'язку в умовах відсутності мережі, системи автономного енергоживлення, застосунки для координації волонтерів чи обліку пошкоджень. Помітною стала хвиля інновацій у військово-технічній сфері, де участь брали і приватні фірми: українські підприємці розробляють власні моделі БПЛА, системи спостереження, захисне спорядження для армії. Деякі з цих продуктів створюються на межі бізнесу й волонтерства, але з перспективою комерціалізації. Важливо, що бізнес інновації стосувалися не лише продуктів, а й організації процесів: компанії впроваджували плани безперервності діяльності (business continuity plans), яких часто не мали до війни, шукали дублюючих постачальників (наприклад, щоб мати альтернативу на випадок перебоїв), переналаштовували логістику на мультимодальні перевезення (комбінуючи авто, залізницю, річковий транспорт замість звичних морських шляхів). Креативність виявилася критичною і у вирішенні побутових проблем воєнного часу: бізнес масово закуповував генератори, акумулятори, старлінки для забезпечення автономної роботи під час блекаутів; деякі офіси і магазини перетворювалися на «енергохаби» для співробітників і клієнтів – з можливістю зарядити пристрої, зігрітися, переждати обстріли. Наприклад, виробник мінеральної води «Моршинська» повідомляв, що через постійні відключення електрики довелося повністю переглянути графік роботи виробництва: заводи працюють у ті години, коли є живлення від мережі або генераторів. Такі приклади свідчать про гнучкість і винахідливість українського бізнесу, що навіть у найтемніші часи шукає можливості продовжувати діяльність та слугувати суспільству.

Повномасштабна війна в Україні спричинила глибокі поведінкові трансформації у бізнес-середовищі. Українські підприємства, незалежно від розміру, зіткнувшись із шоком воєнних дій, продемонстрували високу гнучкість, згуртованість та інноваційність у підходах до ведення діяльності. До ключових змін належать: оперативна адаптація – швидке відновлення роботи після

початкового спаду (навіть за часткових форматів), релокація в безпечніші регіони як нова реальність для сотень фірм, прискорена цифровізація бізнес-процесів і перехід в онлайн, масове залучення до волонтерства та посилення соціальної відповідальності бізнесу, перебудова асортименту та ринків відповідно до воєнних потреб, а також впровадження численних інновацій в продуктах і організації діяльності. Малий та середній бізнеси стали основою економічної стійкості завдяки своїй швидкій адаптивності та різноманітності, тоді як великий бізнес забезпечив критично важливу інфраструктуру та фінансову підтримку фронту й тилу. Зовнішні фактори – логістичні бар'єри, мобілізація, регуляторні зміни, макроекономічна нестабільність – суттєво вплинули на рішення підприємців, подекуди обмежуючи їхні можливості, проте і стимулюючи шукати нові рішення (як-от альтернативні ланцюги постачань чи нові формати зайнятості). Урок війни для бізнесу полягає в тому, що стійкість і проактивність стали визначальними якостями успішного підприємства: ті, хто зміг швидко трансформувати модель роботи, знайти підтримку спільноти або держави, переорієнтуватися на актуальні потреби, – вистояли та продовжують розвиватися навіть у надзвичайно складних умовах. Цей досвід формує основу для післявоєнного відродження економіки – загартований війною бізнес буде більш готовим до ризиків, матиме запас антикризових стратегій і ширші міжнародні зв'язки. Водночас, для збереження підприємницького потенціалу країни необхідні скоординовані зусилля держави та партнерів: подальше сприяння релокації та відбудові зруйнованих виробництв, адресна підтримка МСП фінансовими ресурсами та знаннями, створення сприятливого регуляторного поля (продовження дерегуляції, зниження податкового навантаження під час війни), а головне – якнайшвидше відновлення миру та безпеки, без яких жодні бізнес-ініціативи не можуть бути повноцінними. У середньо- та довгостроковій перспективі успішний досвід поведінкових змін українського бізнесу в умовах війни слугуватиме прикладом економічної стійкості для інших країн і регіонів, а також стане фундаментом для побудови інноваційної, конкурентоспроможної економіки України в повоєнний час.

Список використаних джерел

1. UNDP (Програма розвитку ООН). *Assessment of the Impact of the War on Micro-, Small-, and Medium-sized Enterprises in Ukraine* (Оцінка впливу війни на мікро-, малі та середні підприємства в Україні). 20 лютого 2024. – URL: <https://www.undp.org/ukraine/publications/assessment-wars-impact-micro-small-and-medium-enterprises-ukraine> (дата звернення: 10.04.2025).
2. Міністерство економіки України. *За рік війни в більш безпечні регіони релоковано 800 підприємств*, – Тетяна Бережна. Прес-реліз від 02.03.2023. – URL: <https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=a700c206-722a-4752-b5bb-78a1063ae9db> (дата звернення: 11.04.2025).
3. Міністерство економіки України. *Пошук кваліфікованих працівників – проблема №1 для 60% роботодавців, – результати опитування*. Новина від 03.06.2024. – URL: <https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=e9317d6b-282f-4346-bc90-2cc7b70a45b5> (дата звернення: 12.04.2025).
4. UNDP в Україні. *Відповідальна поведінка бізнесу в часи війни в Україні: дослідження контексту*. 2023. – URL: https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2023-10/undp-ua-zvit_vidpovidalna_povedinka_biznesu_v_chasy_viyny_v_ukraini_ukr.pdf (дата звернення: 11.04.2025).
5. Reuters. *Ukraine to overhaul business regulations to prop up war-ravaged economy*. By Olena Harmash. 9 Feb 2024. – URL: <https://www.reuters.com/world/ukraine-overhaul-business-regulations-prop-up-war-ravaged-economy-2024-02-09/> (дата звернення: 10.04.2025).
6. НВ. *«Ставити на ноги, навіть якщо ніг немає». Як український бізнес донатить на перемогу і інвестує у виживання країни*. Олександр Пасховер. 23 квітня 2024. – URL: <https://biz.nv.ua/ukr/ukraine/events/yaki-kompaniji-ukrajini-donatyat-na-zsu-ta-yakiy-vklad-roblyat-u-oboronu-ta-vidnovlennya-50412008.html> (дата звернення: 13.04.2025).

7. LB.ua. Як змінювався споживчий потім українців під час війни (від консерв до електроскутерів). 11 липня 2022. – URL: https://lb.ua/society/2022/07/11/522787_vid_konserv_elektroskuteriv_yak.html (дата звернення: 13.04.2025).

8. The Village Україна. 90% українських компаній відновили роботу – дослідження ПРООН. Ірина Яковенко. 21 лютого 2024. – URL: <https://www.village.com.ua/village/business/news/348005-z-pochatku-povnomasshtabnoyi-viyni-90-ukrayinskih-kompaniy-vidnovili-robotu-doslidzhennya> (дата звернення: 13.04.2025).

Псарюк А.Д.,
студентка ОПП «Маркетинг», 3 курс,
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
Науковий керівник: Палієнко Т.П.,
PhD з економіки, старший викладач

РОЛЬ МІЖНАРОДНОЇ ДОПОМОГИ ТА ЗАЛУЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ В КОНТЕКСТІ ГЕОПОЛІТИЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

На тлі глобальних геополітичних змін забезпечення стабільності національної економіки та довгострокового розвитку стало надзвичайно важливим. Міжнародна допомога та залучення іноземних інвестицій є одними з основних інструментів подолання кризових явищ і створення передумов для відновлення економіки. Незважаючи на відмінності, ці інструменти мають спільну функцію – підтримувати основні сектори економіки, стимулювати інновації та модернізувати виробництво. Практичне значення цього дослідження полягає в тому, що геополітичні виклики призвели до серйозних змін у структурі внутрішнього ринку, які потребують коригування національної політики та активного втручання зовнішніх фінансових ресурсів для забезпечення економічного зростання.

Міжнародна допомога в Україні виступає джерелом фінансування для реалізації стратегічно важливих проєктів, зокрема тих, що пов'язані з відбудовою інфраструктури та розвитком оборонно-промислового комплексу, тоді як іноземні інвестиції спрямовуються у різні сектори економіки – від агропромислового комплексу до ІТ та машинобудування.

Згідно з даними урядових джерел, українська економіка на теперішній час володіє різноманітним інвестиційними проєктами в різних галузях. Наприклад, в оборонно-промисловому комплексі уряд окреслив перспективи для залучення інвестицій у більше ніж 10 великих проєктів на суму 43 млрд грн, що засвідчує надзвичайну актуальність цього сегменту в контексті сучасних викликів безпеки. У сфері металургії та металообробки інвестиційний потенціал еквівалентний понад 20 проєктам на загальну суму 26 млрд грн, що відображає важливість цієї галузі для підтримки конкурентоспроможності виробництва. В агропромисловому комплексі, за оцінками урядовців, є можливості інвестувати 34 млрд грн у понад 300 проєктів, що свідчить про актуальну роль агросектору у відновленні економіки країни. Енергетика як стратегічний напрям характеризується наявністю понад 50 проєктів із загальним інвестиційним потенціалом 177 млрд грн, що свідчить про необхідність модернізації та розширення енергетичних можливостей. Фармацевтична галузь також пропонує перспективні можливості – понад 30 проєктів на суму 19 млрд грн, які є вагомим фактором забезпечення якісних медичних послуг та розвитку інновацій у сфері охорони здоров'я [2].

Крім головних галузей, іноземні інвестиції активно скеровуються на розробку природних ресурсів, розвиток логістики та інфраструктури, меблеву і деревообробну промисловість, інноваційні технологічні стартапи та промислове виробництво, що вказує на розмаїття можливостей для залучення інвестицій та може використовуватися для стимулювання економічного зростання в умовах геополітичної нестабільності. За даними Національного банку України, у 2023 році іноземні інвестиції в українську економіку склали близько 4,25 млрд дол.

США, що перевищує показники мирного періоду 2016–2017 років [1]. Значна частина цих інвестицій – приблизно 3,2 млрд дол. США є реінвестованими доходами іноземних компаній, які вже функціонують в Україні, що свідчить про високий рівень довіри до ринку навіть в умовах великої геополітичної нестабільності (рис. 1).

У той же час сфера військових технологій демонструє високу активність – щомісяця надходять заявки на інвестиції від 0,5 до 2 млн дол. США, а експерти прогнозують, що в найближчі кілька років можуть бути укладені угоди на 10 млн дол. США. Окрім оборонного сектору, бізнес також активно інвестує в агропереробну, машинобудівну та деревообробну галузі, демонструючи зростаючий інтерес компанії до виробництва продукції з високою доданою вартістю, експортоорієнтованих та стійких фінансових моделей.

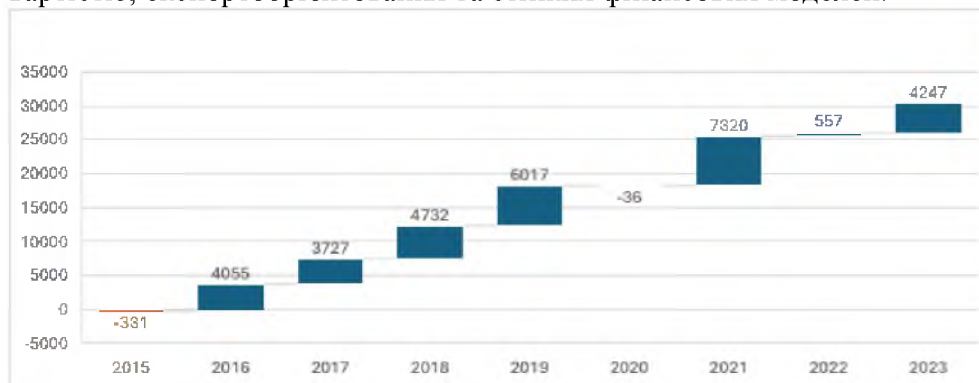

Рис. 1. Обсяги прямих іноземних інвестицій в Україну, 2015-2023 рр., млрд дол. США

Джерело: створено автором на основі [1]

Незважаючи на багато позитивних сигналів, геополітична нестабільність і війна становлять значні ризики для іноземних інвесторів. Однією з головних проблем є непрацююча верховенство права, яке змушує інвесторів зосереджуватися на проблемних активах, тобто активах, які значно впали в ціні, але мають потенціал для подальшого зростання. Багато інвесторів готові інвестувати у високоризикові проекти з перспективою отримання прибутків після стабілізації ситуації. Однак, такі інвестиції вимагають ретельного аналізу та прогнозування, адже ризик може перевищувати потенційну винагороду. З іншого боку, оптимізація управлінських процесів і впровадження сучасних технологій дозволяють знизити ризики та забезпечити більш сприятливі умови для іноземних інвесторів. Бізнес-сектор активно адаптується до нових умов, шукатиме можливості для виробництва продукції з високою доданою вартістю, що буде конкурентоспроможною як на внутрішньому, так і на зовнішніх ринках [2].

Для залучення іноземних інвестицій та максимально ефективного використання міжнародної допомоги держава має чітко визначити пріоритетні галузі для інвестування, наприклад оборонно-промисловий комплекс, металургія, агропромисловий комплекс, енергетика, фармацевтика, логістика та інфраструктура та інноваційні технологічні стартапи. В умовах війни та геополітичної нестабільності необхідно створити законодавчу та нормативну базу, яка б забезпечувала правовий захист інвесторів, гарантувала прозорість процесів та оптимізувала умови ведення бізнесу. Країна має активно впроваджувати цифрові платформи для контролю за використанням ресурсів, сприяти партнерству з міжнародними фінансовими інституціями та розробляти плани підтримки стратегічно важливих галузей. Необхідно розвивати потенціал талантів, запроваджувати сучасні технології управління, сприяти економічній інтеграції в європейський простір, що створить довгострокові перспективи для інвестицій та економічного зростання [3; 4].

Отже, завдяки комплексному застосуванню міжнародної підтримки та залученню закордонних інвестицій, Україна може не тільки подолати актуальні кризові проблеми, а й мати

основу для сталого економічного зростання, відбудови інфраструктури та інтеграції у світове господарство. Для цього важливо гарантувати стабільне правове підґрунтя, прозорість управлінських дій, стимулювати інновації та модернізацію виробництва, що в сукупності сприятиме підвищенню конкурентоспроможності держави на міжнародній арені.

Список використаних джерел

1. Економічна правда. Війна – не перешкода. Інвестиції в Україну зростають, але для відновлення замало. Що треба зробити владі?. Економічна правда. URL: <https://pravda.com.ua/publications/2024/04/25/712862/> (дата звернення: 03.04.2025).
2. Кисляк Р. Інвестиції під час війни. Хто, куди і чому готовий вкладати гроші в Україні. РБК-Україна. URL: https://www.rbc.ua/rus/news/investitsiyi-pid-chas-viyini-hto-kudi-i-chomu-1710245929.html#goog_rewarded (дата звернення: 03.04.2025).
3. Україна цікава іноземним інвесторам попри війну. Але є нюанси. Ліга оновлення України ONOVA - оновлення та повоєнна відбудова разом. URL: <https://onova.org.ua/news/ukraina-tsikava-inozemnym-investoram-popry-viynu-ale-ie-niuansy> (дата звернення: 03.04.2025).
4. Ukrinform. Навіть під час війни можна ефективно залучати приватні інвестиції у сектор економіки. Укрінформ - актуальні новини України та світу. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3814911-navit-pid-cas-vijni-mozna-efektivno-zalucati-privatni-investicii-u-sektor-ekonomiki.html> (дата звернення: 03.04.2025).

Путієнко В.С.,

*студент ОПП «Експлуатація судових енергетичних установок», 1 курс магістратури,
Державний університет інфраструктури та технологій
Науковий керівник: к.е.н., доцент Шевчук В.О.*

ЕВОЛЮЦІЯ СИСТЕМИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ

В сучасному світі інтелектуальна, творча діяльність набуває все більшого значення майже в усіх сферах відносин, пов'язаних із розвитком суспільства. Інтелектуальна власність є важливим інструментом соціально-економічного розвитку, інноваційної діяльності та культурного розквіту. Для України формування ефективної системи правової охорони інтелектуальних прав є не лише вимогою часу, але й запорукою інвестиційної привабливості та інтеграції у світову економіку.

Інтелектуальна власність – це формалізований результат творчої, інтелектуальної діяльності, що надає його автору або особі, визначеній чинним законодавством, право власності на цей результат, яке набувається, здійснюється та захищається відповідно до законодавчо встановлених норм і правил [1]. Вважається, що вперше поняття «інтелектуальна власність» було представлено в Конвенції «Про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності», яка була підписана в Стокгольмі 14 липня 1967 року.

Початок формування системи інтелектуальної власності в Україні відбувся ще у 1918 році, коли було створено державну систему охорони промислової власності. Система була представлена Департаментом винаходів і Департаментом з охорони промисловості у складі Народного міністерства торгу і промисловості [2]. Однак з політичних причин того часу ця система не набула свого широкого розвитку і в результаті не була прийнята. У радянський період інтелектуальна власність існувала у формі авторських свідоцтв та свідоцтв на винаходи, що фактично не передбачали повноцінного права власності.

Згодом почала формуватися дієва система управління інтелектуальною власністю та законодавча база, яка однак, не відповідала міжнародному праву. Так, авторські права, наприклад, були звужені порівняно з міжнародними правовими нормами, якими користувалися автори європейських країн. У результаті чого не було можливості приєднатися до Бернської конвенції, а Всесвітня конвенція авторських прав була ратифікована лише в 1973 році.

Основний етап розвитку самостійної системи інтелектуальної власності розпочався з утвердження України як незалежної держави після 1991 року. У 1992 році було утворено Державне патентне відомство [3]. Саме тоді почалося активне формування спеціального законодавства, що регулює правовідносини у сфері інтелектуальної власності. Початком становлення законодавства України з питань інтелектуальної власності вважається день прийняття Закону України «Про власність», тобто 7 лютого 1991 року. Цим Законом результати інтелектуальної діяльності вперше були визнані об'єктами права власності. Деякі норми, що відносяться до інтелектуальної власності, знайшли своє відображення в інших законах України.

В подальшому на шляху створення спеціального законодавства з питань інтелектуальної власності було «Тимчасове положення про правовий захист об'єктів промислової власності і раціоналізаторських пропозицій», яке було затверджене 18 вересня 1992 року. Однак основними джерелами права інтелектуальної власності, що склали основу спеціального законодавства з питань інтелектуальної власності, стали закони України: «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», «Про охорону прав на промислові зразки», «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг», які були прийняті Верховною Радою України 15 грудня 1993 року. Основним законом, що регулює правовідносини в сфері авторського права і суміжних прав, став Закон України «Про авторське право і суміжні права» від 23 грудня 1993 року. Цього ж 1993 року Україна стала членом Всесвітньої організації інтелектуальної власності (ВОІВ).

Принциповим етапом у розбудові законодавства з питань інтелектуальної власності стало прийняття у 1996 році Конституції України, яка проголосила: «Кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності» [4]. Консолідуючою основою у розбудові законодавства України з питань інтелектуальної власності стало прийняття у 2003 році Верховною Радою Цивільного кодексу, до складу якого входить Книга IV з назвою «Право інтелектуальної власності». Частиною національного законодавства є також норми міжнародних договорів, закони про приєднання до яких прийняті Верховною Радою, а також підзаконні нормативно-правові акти з питань інтелектуальної власності [5].

В сучасних умовах цифрової трансформації та зростання обсягів креативного контенту особливої актуальності набувають питання захисту прав у цифровому середовищі, боротьби з піратством, ефективного управління авторськими правами. Тому захист прав інтелектуальної власності вимагає застосування новітніх і технологічних заходів. Питання високоефективного захисту інтелектуальної власності стає гострішим в умовах зростаючої комерціалізації об'єктів мистецтва та творчості, глобалізації торгівлі та культури масштабного вироблення підробок та копій. Очевидно, питання щодо якісного та надійного захисту суміжних прав зберігатиме й збільшуватиме свою актуальність у найближчі десятиліття. Реалізація Угоди про асоціацію з Європейським Союзом та участь у європейських ініціативах відкривають нові можливості для вдосконалення системи захисту інтелектуальної власності в Україні.

Отже, система інтелектуальної власності в Україні пройшла значний шлях в своєму розвитку – від формальних механізмів радянського зразка до створення національної правової моделі, яка відповідає міжнародним стандартам. Найбільший розвиток розпочався після проголошення України як незалежної держави. Перший етап становлення системи регулювання прав інтелектуальної власності в Україні почався з формування необхідніших їй законодавчих основ та утворення організаційних структур. Другим етапом було створення дієвої системи управління, що формувалась на законодавчій основі, але його прийнято вважати не доцільним, оскільки представлена система не відповідала міжнародному праву. Третій етап розпочався з часів проголошення України як незалежної держави і триває дотепер. В нього покладено створення сучасних законів і норм, що регулюють правовідносини в сфері інтелектуальної власності.

В умовах глобалізації та стрімкого технологічного прогресу питання охорони та захисту прав інтелектуальної власності в Україні набуває більшої актуальності, оскільки дає змогу авторам і винахідникам отримувати визнання та фінансову вигоду від своїх робіт, а також створює умови для інвестування в дослідження і розвиток.

Список використаних джерел

1. Попова Л.М., Хромов А.В., Шуба І.В. Інтелектуальна власність. Підручник. Харків: «Федорко», 2021. 262 с. URL: https://fpk.in.ua/images/biblioteka/3bac_pravo/Book_2021_Popova_Intelektualna_vlasnist.pdf (дата звернення: 15.03.2025).
2. Іванюк О.В., Литвинчук І.Л. Інтелектуальна власність: навчально-наочний посібник. Житомир: В.Б. Котвицький, 2014. 163 с. URL: http://ir.polissiauniver.edu.ua/bitstream/123456789/3089/3/Intelektualna_vlasnist.pdf (дата звернення: 15.03.2025).
3. Попова Л.М., Хромов А.В., Шуба І.В. Інтелектуальна власність. Підручник. Харків: «Федорко», 2021. 262 с. URL: https://fpk.in.ua/images/biblioteka/3bac_pravo/Book_2021_Popova_Intelektualna_vlasnist.pdf (дата звернення: 15.03.2025).
4. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 15.03.2025).
5. Цивільне право України. Загальна частина / За ред. О.В. Дзери, Н.С. Кузнецової, Р.А. Майданика. 3-тє вид., перероб. і допов. Київ: Юрінком Інтер, 2010. 976 с. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/CUL/46-Civilne_pravo_Mazur.pdf (дата звернення: 15.03.2025).

Сідов В.О.,

студент ОНП «Економіка», 2 курс,

Національний університет «Києво-Могилянська академія»

БОРГОВА СТІЙКІСТЬ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Актуальність роботи зумовлена ускладненням боргової ситуації в Україні, що суттєво поглибилася після початку повномасштабної агресії росії у 2022 році. Війна спричинила значні втрати для національної економіки та зумовила різке зростання обсягів державних видатків на оборону, що, своєю чергою, призвело до стрімкого нарощування обсягу державного боргу. За таких умов аналіз боргової стійкості України та формування дієвих механізмів її підтримки набувають особливої важливості як у воєнний період, так і на етапі післявоєнного відновлення економіки.

У вітчизняній науковій літературі питання боргової стійкості висвітлюються у працях Богдана Т. П., Єрмоленко О. А., Коковіхіної О. О., Лисьонкової Н. М. та Волкової О. Г. У своїх дослідженнях зазначені автори зосереджуються на розкритті сутності поняття боргової стійкості, визначенні її економічного значення, а також аналізі ключових факторів і особливостей, що впливають на здатність держави своєчасно та повною мірою виконувати боргові зобов'язання в умовах змінного макроекономічного середовища. Водночас слід зазначити, що недостатньо уваги приділяється аналізу сучасної ситуації в Україні, зокрема впливу повномасштабного вторгнення росії у 2022 році на зміну рівня боргової стійкості держави.

Метою роботи є аналіз боргової стійкості України в умовах війни, а також розробка стратегічних підходів, спрямованих на зниження фінансових ризиків і посилення здатності держави ефективно управляти борговим навантаженням.

Об'єкт дослідження: боргова стійкість України.

Предмет дослідження: трансформація боргової стійкості України під впливом повномасштабної збройної агресії та пов'язаних із нею економічних чинників.

Боргова стійкість – це здатність держави обслуговувати та погашати свій борг без необхідності реструктуризації або створення надмірного тиску на економіку в середньо- та довгостроковій перспективі. Вона має ключове значення для забезпечення макроекономічної

стабільності, підтримання довіри з боку кредиторів та формування умов для сталого економічного розвитку.

Проблематика забезпечення боргової стійкості для України має тривалий характер і зберігає свою актуальність упродовж останнього десятиліття. Перші значні виклики у цій сфері проявилися ще у 2014 році внаслідок війни на сході країни та супутньої економічної кризи. Повномасштабне вторгнення росії у лютому 2022 року суттєво погіршило ситуацію, посиливши тиск на державні фінанси.

Станом на 31 січня 2025 року загальний обсяг державного та гарантованого державою боргу України досяг 7,07 трлн грн, що еквівалентно 168,99 млрд дол. США [6]. За понад 3 роки активної фази війни приріст державного боргу України склав 4,34 трлн грн або ж 158,9%, порівняно з рівнем 2022 року.

Основними чинниками зростання державного боргу України є безпосередньо збройна агресія росії, що зумовила суттєве скорочення економічної активності, звуження податкової бази, падіння обсягів виробництва та експорту, а також масштабні руйнування критичної інфраструктури. Сукупна дія цих факторів призвела до зростання дефіциту бюджету та необхідності активного залучення боргових ресурсів для фінансування державних видатків.

У структурі державного боргу України переважає зовнішній борг, частка якого у 2024 році становила 72,3%, тоді як частка внутрішнього боргу скоротилася до 27,7%. Одночасно спостерігається зростання частки боргу, номінованого в іноземній валюті, яка досягла 75% у 2024 році, що посилює валютні ризики [3]. Водночас позитивним є зростання строковості державного боргу, яка у 2024 році становила 12,26 років, а також зниження середньозваженої вартості боргу до 5,09%, що свідчить про покращення умов запозичень (рис. 1.).

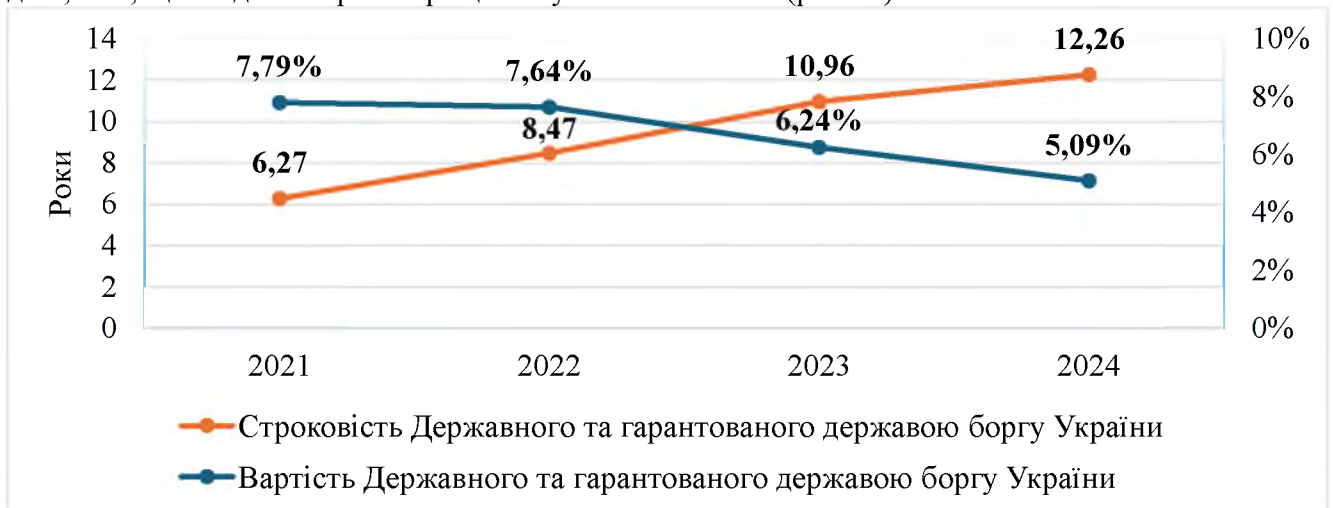

Рис. 1. Динаміка строковості та вартості державного та гарантованого державою боргу України у 2021–2024 рр.

Джерело: [3]

Для оцінки рівня боргової стійкості найчастіше застосовуються два методи: метод індикаторів, що ґрунтується на аналізі ключових боргових показників, та метод стрес-тестувань, який дозволяє визначити здатність держави підтримувати стійкість боргу за умов несприятливих макроекономічних змін.

В українській практиці оцінка боргової стійкості здійснюється на основі положень «Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України», затверджених наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 №1277 [7].

З метою формування більш комплексної та обґрунтованої оцінки боргової ситуації в Україні, розрахуємо ці індикатори для періоду 2021-2024 років (табл. 1.). Аналіз наведених показників свідчить про суттєве погіршення боргової стійкості України у 2022–2024 роках. Більшість індикаторів перевищують встановлені критичні пороги, зокрема, значно зросли співвідношення

державного боргу до ВВП (90,4% у 2024 році), витрати на обслуговування зовнішнього боргу, а також рівень валового зовнішнього боргу в перерахунку на одну особу.

Таблиця 1

Динаміка індикаторів боргової стійкості України у 2021-2024 роках

Індикатори	Роки				Критичний рівень
	2021	2022	2023	2024	
Відношення державного боргу та гарантованого державою боргу до ВВП, %	48,9%	78,4%	84,4%	90,4%	≥60%
Відношення обсягу валового зовнішнього боргу до ВВП, %	64,9%	81,5%	90,4%	95,7%	≥70%
Середньозважена дохідність облігацій внутрішньої державної позики (далі – ОВДП) на первинному ринку, %	11,3%	18,3%	18,7%	15,9%	≥11%
Відношення обсягу офіційних міжнародних резервів до обсягу валового зовнішнього боргу, %	15,5%	17,8%	26,9%	24,2%	≤20%
Валовий зовнішній борг у розрахунку на одну особу, дол. США	3 163,7	3 771,4	4 864,6	5 644,9	≥1000
Валовий зовнішній борг до експорту товарів та послуг, %	163,6%	299,3%	447,3%	440,1%	≥80%

Джерело: складено автором на основі [2, 4, 6]

Водночас лише окремі показники демонструють позитивну динаміку, зокрема, рівень покриття обслуговування боргу за рахунок офіційних міжнародних резервів (24,2% у 2024 році), зростання яких було забезпечене переважно зовнішньою фінансовою підтримкою країн-партнерів. Загалом, отримані дані вказують на високі боргові ризики та зростання фіскального навантаження на економіку України.

У сучасних умовах об'єктивно постає необхідність упровадження цілеспрямованих заходів щодо забезпечення боргової стійкості, які мають базуватися як на міжнародному досвіді країн, що перебували у стані збройних конфліктів, так і на особливостях поточного економічного становища України.

Міжнародна практика управління борговою стійкістю демонструє застосування різноманітних підходів, зумовлених історичними, політичними та економічними обставинами. Зокрема, після Другої світової війни країни Західної Європи знижували боргове навантаження завдяки комплексу чинників, серед яких: зовнішня допомога за планом Маршалла, високий рівень інфляції, політика фінансових репресій, динамічне економічне зростання, дотримання бюджетного профіциту та реалізація програм реструктуризації боргу. У випадках Єгипту (1991 р.) та Іраку (2003 р.) ключовим інструментом стабілізації боргової ситуації стало списання або реструктуризація значної частини зовнішніх зобов'язань за участі міжнародних партнерів. Ізраїль, своєю чергою, забезпечує боргову стійкість завдяки багаторічній фінансовій підтримці з боку США, переважно у формі грантів, а також ефективному функціонуванню внутрішнього ринку державних запозичень [8, с. 7-12].

Серед першочергових заходів, що можуть бути реалізовані в умовах воєнного стану, доцільно виокремити такі напрями:

- використання заморожених активів росії, а також доходів, отриманих від їх розміщення;
- залучення зовнішньої фінансової допомоги у формі грантів і пільгових кредитів з мінімальними ставками та тривалим терміном погашення;

- розвиток внутрішнього ринку державного кредитування як головного джерела фінансування потреб державного бюджету;
- підвищення ефективності бюджетної політики шляхом оптимізації державних видатків і раціонального використання фінансових ресурсів;
- ініціювання розробки міжнародного механізму, спрямованого на списання боргів країнам, що зазнали значних втрат унаслідок збройної агресії.

Слід окремо виділити облігації внутрішньої державної позики (ОВДП) як один із ключових інструментів мобілізації фінансових ресурсів у воєнний період. Саме за рахунок розміщення ОВДП, у тому числі військових облігацій, державі вдалося акумулювати значні обсяги коштів: у 2024 році надходження становили близько 640 млрд грн в еквіваленті, а з початку повномасштабного вторгнення — майже 1,46 трлн грн [9]. Водночас уряду необхідно шукати нові механізми залучення коштів під ОВДП, оскільки частка домогосподарств серед інвесторів залишається низькою, а загальний обсяг внутрішніх запозичень перебуває поблизу своєї граничної межі [5], що обмежує потенціал подальшого розширення цього джерела фінансування.

Проблематика державного боргу залишатиметься надзвичайно актуальною для України і в післявоєнний період, оскільки надмірне боргове навантаження може суттєво обмежити потенціал економічного зростання та ускладнити досягнення макрофінансової стабільності. У зв'язку з цим постає необхідність пошуку ефективних джерел і механізмів зменшення боргу з одночасним забезпеченням умов для сталого розвитку національної економіки.

У контексті післявоєнного відновлення доцільно розглядати такі інструменти:

- стягнення репараційних виплат з росії як основного джерела компенсації завданих збитків;
- стимулювання економічного зростання через активне залучення міжнародної допомоги та прямих іноземних інвестицій;
- формування та підтримка профіцитного бюджету після стабілізації економічної ситуації;
- проведення реструктуризації боргових зобов'язань і часткове їх списання;
- використання спеціалізованих фінансових механізмів, таких як обмін боргу на інвестиції в охорону довкілля (debt-for-climate-swaps) або збереження природних ресурсів (debt-for-nature-swaps) [1];
- залучення надходжень від приватизації державних активів.

Отже, ситуація з державним боргом України характеризується високим рівнем складності та, з огляду на поточні макроекономічні та безпекові умови, ймовірно залишатиметься актуальною проблемою у середньостроковій та довгостроковій перспективі після завершення воєнних дій. Рівень боргової стійкості держави значною мірою залежатиме від здатності національної економіки адаптуватися до нових умов розвитку, ефективності системи управління борговими зобов'язаннями, а також забезпечення стабільного економічного зростання. Досягнення зазначених цілей потребує узгоджених дій з боку органів державної влади, бізнес-середовища та міжнародних партнерів, спрямованих на формування сприятливого економічного середовища та зміцнення фінансової стійкості країни.

Список використаних джерел

1. Whiting K. Climate finance: What are debt-for-nature swaps and how can they help countries?. *World Economic Forum*. URL: <https://www.weforum.org/stories/2024/04/climate-finance-debt-nature-swap/>.
2. Валовий зовнішній борг України. *Національний Банк України*. URL: https://bank.gov.ua/files/ES/ZB_y.pdf.
3. Державний та гарантований державою борг України з 2022 року став дешевшим в 1,5 раза та збільшив строковість в 2 рази. *Міністерство фінансів України*. URL: https://mof.gov.ua/uk/news/derzhavnii_ta_garantovanii_derzhavoiu_borg_ukraini_z_2022_roku_stav_deshevshim_v_15_raza_ta_zbilshiv_strokovist_v_2_razi-5011.
4. Дохідність ОВДП на первинному ринку. *Національний Банк України*. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-financial>.

5. Калашник П. Мінфін наблизився до граничних можливостей із залучення ОВДП – Марченко. *Forbes*. URL: <https://forbes.ua/news/minfin-nablizivsvya-do-granichnikh-mozhливостей-iz-zaluchennya-ovdp-marchenko-24092024-2380>.
6. Мінфін. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/>.
7. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України : Наказ від 29.10.2013 № 1277. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13#Text>.
8. Репко М., Самойлюк М., Томіліна М. Управління державним боргом України під час війни та післявоєнний період. *Центр економічної стратегії*. URL: <https://ces.org.ua/management-of-the-ukrainian-public-debt/>.
9. У 2024 році уряд залучив від продажу ОВДП на аукціонах майже 640 млрд грн в еквіваленті, а загалом упродовж воєнного стану – майже 1 458 млрд грн в еквіваленті. *Національний банк України*. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/u-2024-rotsi-uryad-zaluchiv-vid-prodaju-ovdp-na-auksionah-mayje-640-mlrd-grn-v-ekvivalenti-a-zagalom-uprodovj-voyennogo-stanu--mayje-1-458-mlrd-grn-v-ekvivalenti>.

Сізова В.В.,
студентка ОПП «Маркетинг», 3 курс,
Національний університет «Києво-Могилянська академія»

РИНОК SECOND-HAND В УКРАЇНІ: ЯК ЗМІНИВСЯ ПОПИТ ПІД ЧАС ВІЙНИ ТА ЕКОНОМІЧНОЇ КРИЗИ

В умовах повномасштабної війни та тривалого економічного спаду українці переосмислюють споживання та витрати. Одним із найпомітніших трендів останніх років стало зростання популярності second-hand магазинів. З одного боку, це зумовлено зниженням купівельної спроможності, з іншого — зміною цінностей: зростанням усвідомленого споживання та екоорієнтованості.

Ринок second-hand в Україні має свої унікальні риси, зумовлені економічними, соціальними та культурними факторами. На відміну від багатьох країн Європи, де ресейл асоціюється переважно з етичним споживанням та модною свідомістю, в Україні він часто виконує роль економічного буфера — можливості одягатися якісно за помірні гроші. Історично склалося, що секонд-хенд став доступною альтернативою для широких верств населення ще з 90-х років, а з початком повномасштабної війни та стрімкого здорожчання життя його популярність лише зростає. Згідно з даними YouControl, у 2023 році в Україні діяли понад 7 000 зареєстрованих компаній, що працюють у сфері торгівлі секонд-хендом, і ця цифра має тенденцію до зростання.

Одна популярність second-hand не обмежується лише Україною — це частина глобального тренду. За аналітичним 13-м щорічним звітом ThredUp Resale Report 2025, світовий ринок ресейлу (перепродажу вживаного одягу) демонструє стійке зростання. У 2024 році обсяг продажів уживаного одягу зріс на 14%, що є найвищим показником з 2021 року, і досяг \$227 мільярдів, становлячи 9% від загального обсягу світового ринку моди. Очікується, що цей тренд продовжиться, і до 2029 року ринок секонд-хенду сягне \$367 мільярдів, з середньорічним темпом зростання 10%. Нижче представлено графік, що ілюструє прогнозоване зростання світового ринку секонд-хенду з 2024 по 2029 рік (див рис 1).

Особливо швидко розвивається сегмент онлайн-продажів уживаного одягу. У 2024 році він зріс на 23% і, за прогнозами, подвоїться до 2029 року, досягнувши \$40 мільярдів [3]. Українці дедалі частіше купують речі з рук через Telegram-канали, Instagram-магазини, платформи OLX, Shafa тощо. Ринок ресейлу трансформується з традиційного офлайн-магазину у динамічний онлайн-простір. Цей тренд особливо популярний серед молоді, яка охоче продає, купує й навіть обмінюється речами безпосередньо — з рук у руки. Онлайн-формати роблять ресейл швидким, зручним, персоналізованим, що ще більше підсилює його популярність.

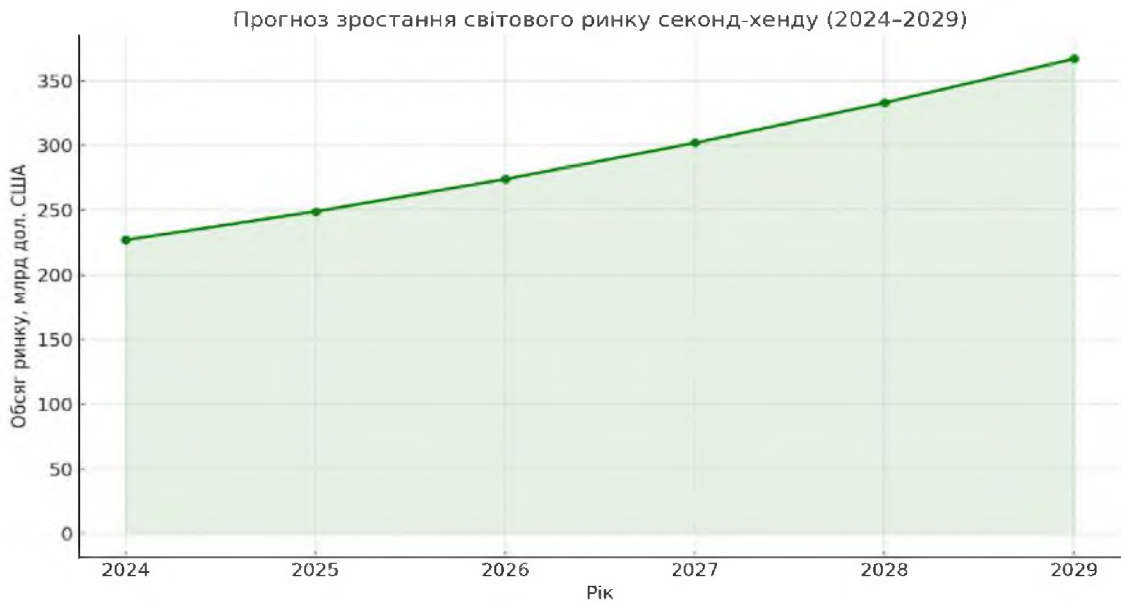

Рис. 1. Прогноз зростання світового ринку секонд-хенду (2024–2029 рр.)

Джерело: створено автором на основі [2]

Важливим фактором, що сприяє зростанню попиту на секонд-хенд, є підвищення цін на новий одяг через введення тарифів та торговельних обмежень. Згідно з опитуванням, 59% споживачів заявили, що у разі подорожчання нового одягу через урядові політики вони звернуться до більш доступних варіантів, таких як секонд-хенд. Серед міленіалів цей показник ще вищий — 69% [3].

За даними дослідження Kantar Україна (2023), понад 50% українців хоча б раз на рік купують одяг у секонд-хенді. Найбільш активна група — молодь віком 18–24 роки, серед якої частка таких покупців сягає 63% Kantar, 2023 [4] (див рис. 2).

Серед причин популярності:

- Ціна — 82% респондентів обрали цю мотивацію.
- Якість — 56% зазначають, що у секонді можна знайти речі кращі за нові з масмаркету.
- Унікальність — 44% обирають second-hand через оригінальність одягу.

Візуалізацію вікових відмінностей у купівельній поведінці подано на рис. 2.

Рис. 2. Частка покупців секонд-хенду серед українців різного віку (2023 р.)

Джерело: створено автором на основі [4]

Також у 2023 році кількість запитів «секонд-хенд поблизу» зросла на 47% у порівнянні з 2021 роком (дані Google Trends Україна). Особливо високим був попит у містах центральної та західної України: Львів, Івано-Франківськ, Вінниця.

У таблиці 1 [5] представлено зміну популярності покупок у магазинах секонд-хенд серед українців у період до початку повномасштабного вторгнення (2021 рік) та у 2023 році. Як видно з наведених даних, відсоток населення, що здійснює покупки у секондах, зріс із 35% до 51%, що свідчить про суттєве зростання попиту на цей сегмент ринку в умовах економічної нестабільності та зниження купівельної спроможності.

Також відбулися зміни у розмірі середнього чека: у 2021 році він складав 210 грн, а у 2023 — вже 305 грн, що може вказувати як на подорожчання товарів у секонд-хенді, так і на готовність споживачів витратити більше в пошуках якісного одягу за доступнішою ціною.

Окремо варто відзначити зростання частки молоді віком 18–24 роки серед покупців: з 51% до 63%. Це підтверджує, що молоде покоління дедалі частіше обирає секонд-хенд не лише з економічних, а й зі світоглядних причин — через тренди на свідоме споживання, унікальність речей та екологічність.

Таблиця 1

Зміна популярності покупок у секонд-хенді (до та після 2022 року)

Показник	До війни (2021)	Після початку війни (2023)
Частка українців, що купують у секонді, %	35%	51%
Середній чек, грн	210	305
Частка молоді (18–24), %	51%	63%

Джерело: створено автором на основі [5]

Окрім війни, на зміну поведінки споживачів вплинули:

- падіння реальних доходів (середня заробітна плата у 2023 зменшилася у доларовому еквіваленті на 9% порівняно з 2021 р.) [6];
- зростання цін на новий одяг — індекс цін на одяг у 2023 збільшився на 18% у порівнянні з попереднім роком [7].

Це сприяло тому, що українці дедалі частіше віддають перевагу дешевшим альтернативам, зокрема й second-hand.

Хоча глобально ресейл і second-hand — це частина свідомого споживання, екотренду та прояву модного активізму, в Україні пріоритетним залишається саме економічний мотив. Тут споживачі частіше керуються не турботою про довкілля, а необхідністю заощаджувати та при цьому виглядати стильно. Це також зумовлює специфіку ринку — на відміну від країн Заходу, де секонди часто мають естетику бутик-магазинів, в Україні більшість точок є бюджетними варіантами з великою кількістю товару. Водночас українці — дуже адаптивні споживачі, і еко-складова поступово набирає ваги в поведінкових мотивах молоді.

Зважаючи на високий попит, розвиток цифрових каналів продажу та зміну споживчих звичок, ринок second-hand в Україні має всі шанси стати невіддільною частиною модного мейнстріму. Уже зараз з'являються локальні бренди та ініціативи, які стилізують секонд під авторські шоуруми, впроваджують капсульні колекції з ресейлу, інвестують у візуальну естетику. Це свідчить про перехід від утилітарного підходу до більш "ціннісного", що дозволяє second-hand вийти за межі "речей для виживання" й увійти в модну культуру.

Попри те, що second-hand — це не класичний драйвер ВВП, його непрямий економічний вплив є суттєвим. Він допомагає підтримувати купівельну спроможність населення, зменшує попит на імпортний fast fashion, створює нові мікробізнеси у сфері ресейлу, логістики, сортування. У кризовий період second-hand також виконує соціальну функцію, забезпечуючи базові потреби населення. Таким чином, це не просто форма споживання, а механізм адаптації до економічної реальності, який працює на збереження внутрішньої стабільності ринку.

Таким чином, second-hand в Україні за останні роки трансформувався з маргінального сегмента у повноцінну частину споживчої культури. Його популярність пояснюється передусім

економічною доцільністю, але водночас спостерігається поступова еволюція у бік усвідомленого та модного ресейлу. Від фізичних точок продажу ринок переходить в онлайн-простір, охоплює молодь, створює нові бізнес-моделі та формує тренди. На тлі глобальних змін та внутрішніх викликів second-hand відіграє важливу роль — не лише як альтернатива масмаркету, а як інструмент виживання, самовираження і навіть підприємництва. Його внесок в українську економіку — хоч і опосередкований — важливий для підтримки соціальної рівноваги та адаптації до нових реалій.

Список використаних джерел

1. YouControl, 2023. URL: <https://youcontrol.com.ua/en/catalog/gb-card/13436843/>
2. ThredUp (2025). *2025 Research Market and Consumer Trend Report*. URL: <https://www.thredup.com/resale>
3. ThredUp (2025). *Resale Report*. URL: https://ir.thredup.com/news-releases/news-release-details/thredups-13th-resale-report-shows-online-resale-saw-accelerated/?utm_source=chatgpt.com
4. Kantar Україна. (2023). *Вплив війни на сприймання одягу в Україні*. URL: <https://kantar.ua/ua/inspirations/analytics/vpliv-vijni-na-sprijmannya-odyagu>
5. Gradus Research (2023). URL: <https://gradus.app/en/open-reports/12-main-trends-2023-gradus-research/>
6. Держстат України. URL: <https://ukrstat.gov.ua>
7. НБУ. URL: <https://bank.gov.ua>

Солоненко О.О.,

студентка ОПП «Економіка», 4 курс,

Національний університет «Києво-Могилянська академія»

УЗГОДЖЕННЯ МОНЕТАРНОЇ ТА ФІСКАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Для регулювання нестабільного макроекономічного стану України під впливом зовнішніх шоків повномасштабної війни необхідна тісна координація між монетарною та фіскальною політиками. Їх взаємодія є ключовою для регулювання інфляції, управління державним боргом та довгостроковим забезпеченням сталого економічного розвитку.

Головними завданнями дослідження є: проаналізувати теоретичні засади взаємодії монетарної та фіскальної політик; дослідити антикризові заходи НБУ та Міністерства Фінансів України під час дії воєнного стану; здійснити економіко-математичне моделювання взаємодії монетарної та фіскальної політик (VAR-модель, імпульсні реакції); визначити головні проблеми координації дій монетарних та фіскальних регуляторів; сформулювати головні рекомендації щодо узгодження економічних політик під час війни.

Взаємодія монетарної та фіскальної політики може набувати різних форм, кожна з яких має свої наслідки для економіки. Поєднання монетарної та фіскальної експансії стимулює економічне зростання, але може спричинити перегрів та інфляційні ризики. Монетарна рестрикція за одночасної фіскальної експансії посилює боргове навантаження через зростання вартості запозичень, тоді як монетарна експансія в умовах фіскальної рестрикції може підтримати кредитування та сукупний попит, але створює ризики для бюджетної стійкості. Найжорсткішим сценарієм є одночасна монетарна та фіскальна рестрикція, що знижує інфляцію, проте обмежує економічну активність [6, с. 122].

За даними Мінфіну, у 2022 році ВВП України скоротився на 4,9%, що стало рекордним спадом від 2000-х років (див. Рис. 1). Для порівняння, у 2009 році під час світової фінансової кризи падіння становило 3,7%. Додатково, на Рисунку 1 відображено різницю між реальним і

номінальним ВВП, яка у 2022 році досягла 25,5%, що свідчить про значний рівень інфляційного тиску [1].

У мирний час, облікова ставка була основним засобом НБУ, проте із червня 2022 року вона стала допоміжним інструментом у зв'язку із бойовими діями. Головним пріоритетом НБУ стало забезпечення належного рівня ліквідності та гнучкості банків в управлінні нею, а не дієвість облікової ставки. Крім того, важливим є регулювання валютного ринку, замість плаваючого обмінного курсу, НБУ перейшло до фіксованого, як антиінфляційний інструмент. В перший день війни НБУ зафіксував офіційний курс на рівні 29.25 грн за дол. США, а вже 21 липня 2022 року НБУ підвищив курс на 25% до 36.6 грн за дол. [4, с. 8-9].

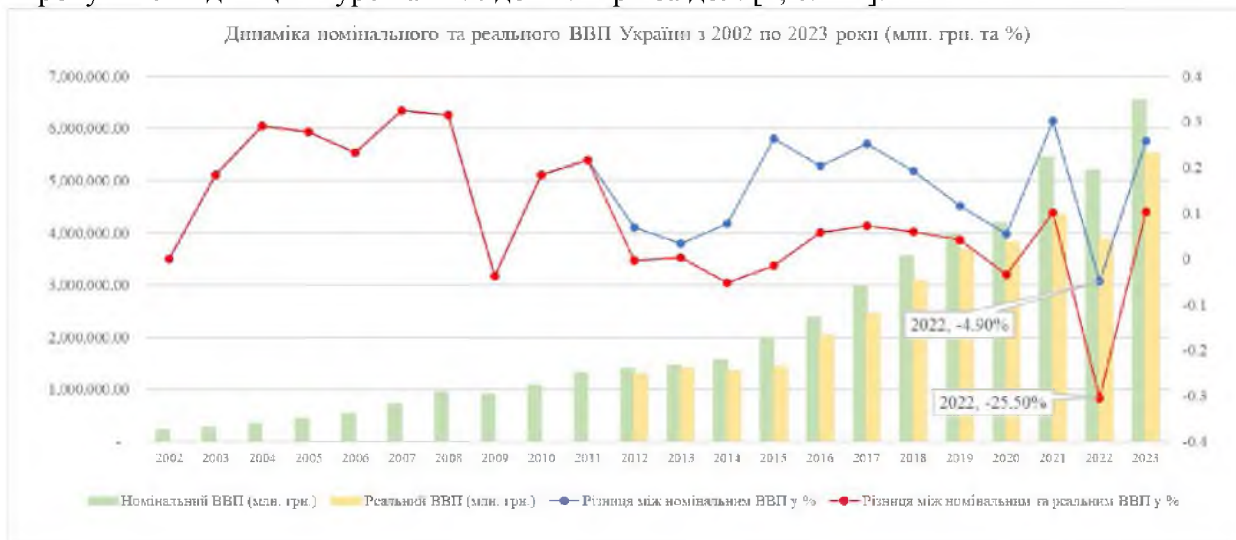

Рис. 1. Номінальний та реальний ВВП України, 2002-2023 роки, од. вим. млн. грн. та %.
Джерело: створено автором на основі [1]

Через воєнну економічну нестабільність, НБУ перейшов до режиму гнучкого інфляційного таргетування (ІТ): нова стратегія передбачала досягнення інфляційної цілі 5% у межах гнучкого горизонту до трьох років, на відміну від попереднього підходу з жорстким інфляційним діапазоном у 5%, та коротшим горизонтом (9–18 місяців) та допускає тимчасові відхилення від цільової інфляції [5].

На початку воєнного стану фіскальна політика України також набула чітко вираженого антикризового характеру, спрямованого на мобілізацію ресурсів для фінансування оборони та підтримки критичних секторів. На Рисунку 2 зазначено, що у 2022 році 42,24% видатків бюджету спрямовувались на оборону, а також близько 15% - на громадський порядок та соціальний захист. За даними Мінфіну, у 2023 році частка оборонних видатків зросла до 52,25%, у 2024 — до 51,36%, а станом на 1 березня 2025 року — до 61,93% [2]

Рис. 2. Видатки державного бюджету, 2020-2025 роки, од. вим. млн. грн.
Джерело: створено автором на основі [2]

Податкова політика також зазнала деформації в умовах воєнного стану (див. Рис. 3): у 2022 році ПДВ та податок на прибуток було замінено на 2-відсотковий податок з обігу та спрощений облік, а для першої та другої групи ФОП запроваджено добровільну сплату єдиного податку. Також можна відслідкувати тенденцію, що з 2023 по 2025 роки, кількість податкових надходжень становила приблизно 50% від всіх доходів бюджету [3].

Доходи державного бюджету України за статтями доходів в 2020 - 2025 рр. (млн. грн.)

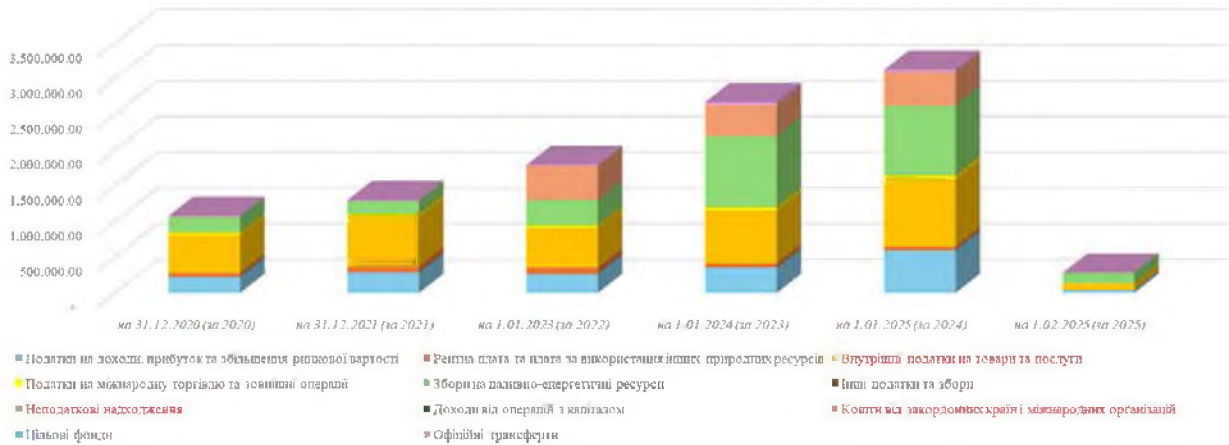

Рис. 3. Доходи державного бюджету, 2020-2025 роки, од. вим. млн. грн.
Джерело : створено автором на основі [3]

На основі статистичного аналізу, автором побудовано узагальнену теоретичну модель взаємодії ключових фіскальних, монетарних та макроекономічних змінних у контексті воєнного стану в Україні (див. Рис.4).

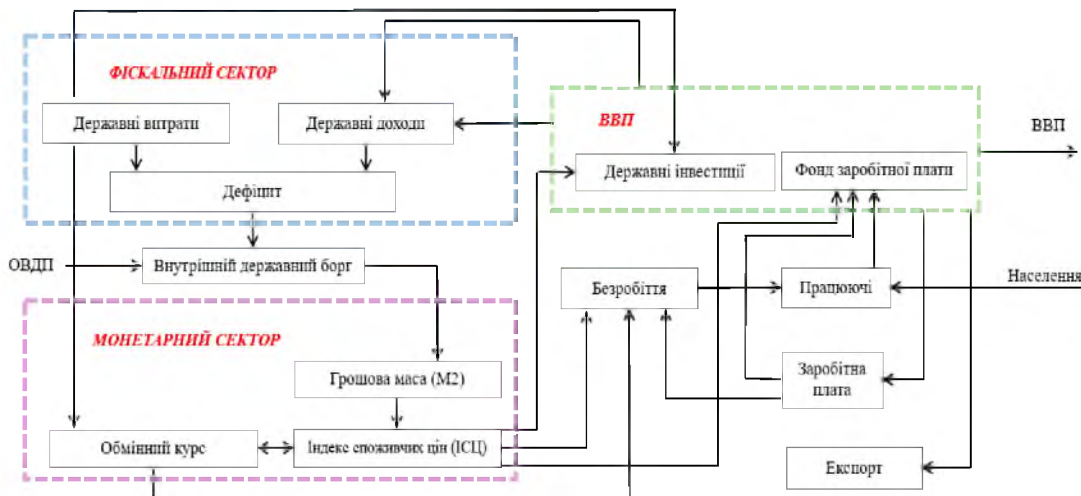

Рис. 4. Модель взаємодії монетарних, та макроекономічних змінних в Україні
Джерело: створено автором на основі [7]

Для поглибленого аналізу характеру взаємодії двох політик автором було створено векторну авторегресійну (VAR) модель. У дослідженні було використано п'ять змінних: реальний ВВП (real_GDP), дефіцит державного бюджету (budget_deficit), облікова ставка НБУ (nbi_rate), обмінний курс гривні до долара США (fx_gate). З метою послаблення структурного шоку через повномасштабне вторгнення, до початкової VAR-моделі було включено екзогенну фіктивну змінну війни (dum_war). Для побудови VAR-моделі було зібрано щоквартальні дані на період з 2014 до 2024 року, що охоплюють довоєнний та воєнний періоди. Загальний часовий інтервал у 10 років забезпечило достатню кількість спостережень (42 спостереження) для статистичної значущості моделі.

На Рис. 5 автору вдалося оцінити взаємовплив змінних фіскальної та монетарної політик та динаміки реального ВВП на основі тестування декомпозиції дисперсії прогнозованої помилки (Variance Decomposition). У відповідь на шоки міжнародної допомоги, бюджетного дефіциту, облікової ставки НБУ та обмінного курсу, ВВП демонструє позитивну реакцію протягом перших 3–5 періодів з подальшим поступовим поверненням до рівноваги. Найбільш виражену реакцію спостерігаємо на шоки *int_aid* та *budget_deficit* — економіка швидко реагує на отримання фінансової підтримки або збільшення дефіциту. Водночас ВВП слабо реагує на підвищення облікової ставки та коливання валютного курсу. У зворотному напрямі, шок з боку реального ВВП спричиняє різке коливання міжнародної допомоги, зростання бюджетного дефіциту в перші два періоди, а також помірне зниження ставки НБУ. Реакція валютного курсу залишається слабо вираженою.

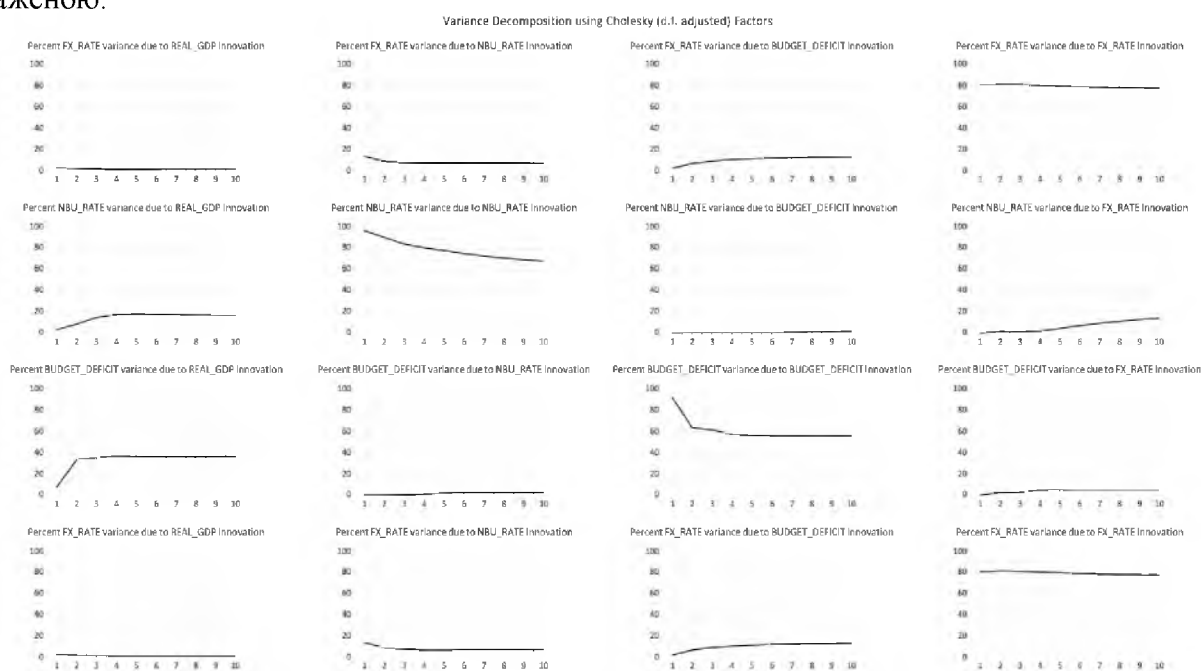

Рис. 5. Декомпозиція дисперсії прогнозованої помилки

Джерело: створено автором за допомогою EViews.

Підсумовуючи вищезазначене, для забезпечення ефективної координації монетарної та фіскальної політики в умовах воєнного стану Україні необхідно запровадити системний підхід до узгодження цілей і заходів обох політик через спільне макроекономічне планування. Важливо сформулювати єдину фіскально-монетарну програму на середньострокову перспективу, яка включатиме погоджені цільові орієнтири щодо інфляції, дефіциту бюджету, обсягів запозичень та рівня державного боргу. Такий підхід передбачає регулярні консультації між НБУ та Міністерством фінансів з метою прогнозування ефектів макроекономічних рішень.

Ключовим пріоритетом у воєнний час має стати зменшення залежності фіскальної політики від монетарного фінансування. Уряд має зосередитися на максимальному залученні зовнішнього фінансування, тоді як НБУ рекомендується підтримувати стійкість валютного ринку та цінову стабільність через гнучке інфляційне таргетування. Монетарна політика не повинна механічно компенсувати інфляційні ефекти фіскальних заходів.

З урахуванням результатів VAR-моделі, яка виявила слабку реакцію реального ВВП на дії НБУ, слід змістити акцент координації з формального реагування на шоки до попереджувального управління очікуваннями та стабілізації інституційної довіри до економічної політики в цілому. Також важливо забезпечити інституційну сталість і взаємну відповідальність регуляторів. Доцільно створити постійно діючий координаційний орган з моніторингу макрофінансової стабільності, до складу якого входитимуть представники НБУ та Мінфіну.

Список використаних джерел

1. Валовий внутрішній продукт України // *Мінфін - фінансовий портал*. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/> (дата звернення: 16.03.2025).
2. Видатки державного бюджету України у 2025 році // *Мінфін*. URL: Видатки державного бюджету України 2025 (дата звернення: 15.03.2025).
3. Доходи державного бюджету України у 2025 році // *Мінфін*. URL: Доходи державного бюджету 2025 (дата звернення: 15.03.2025).
4. Лепушинський В. Роль монетарної політики під час війни та в післявоєнному відновленні: презентація // Національний банк України. 12 травня 2023. С. 1-27. URL: Роль монетарної політики під час війни та в післявоєнному відновленні (дата звернення: 22.03.2025).
5. Національний банк України затвердив режим гнучкого інфляційного таргетування – Основні засади грошово-кредитної політики // *Інтерфакс-Україна*. 2024. 12 вересня. URL: Режим гнучкого інфляційного таргетування (дата звернення: 02.04.2025).
6. Петленко Ю. В., Сухіна Д. С. Взаємодія монетарної та фіскальної політик з метою досягнення макроекономічної стабільності // *Бізнес-навігатор*. 2024. № 2 (44). С. 153–158. URL: http://www.business-navigator.ks.ua/journals/2018/44_2_2018/25.pdf (дата звернення: 13.03.2025).
7. Швець С. Взаємодія фіскальної та монетарної політики у пом'якшенні загрози фіскального домінування для повоєнного відновлення в Україні : презентація. Київ : Національний банк України, 2023. 3 листопада. 20 с. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/ORS_2023.11.03_presentation.pdf?v=12 (дата звернення: 14.03.2025).

Стругинська С.А.,
студентка ОПП «Маркетинг», 4 курс,
Національний університет «Кієво-Могилянська академія»

ЗНАЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ В ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ

В умовах глобалізації та економічної нестабільності іноземні інвестиції відіграють надзвичайно важливу роль для таких країн з перехідною економікою як Україна, яка досі продовжує адаптуватися до викликів повномасштабної війни, відбудови інфраструктури та потреб модернізації економіки.

Протягом останніх двох десятиліть інвестиційна активність в Україні зазнала значних коливань, які були зумовлені як внутрішніми факторами (політична нестабільність, корупція, недосконалість правової системи), так і зовнішніми потрясіннями (глобальна фінансова криза, пандемія COVID-19, війна на Донбасі, повномасштабне вторгнення РФ у 2022 році). Однак, Україна все ще залишається об'єктом інтересу міжнародних інвесторів, а особливо тих, хто вже має бізнес в країні та зацікавлений у його збереженні й розвитку, незважаючи на всі ці ризики.

Іноземні інвестиції, особливо прямі іноземні інвестиції (ПІІ), є одним із найважливіших факторів для економічного зростання, модернізації виробництва, зменшення безробіття та інтеграції країн у глобальну економіку. Для України, яка перебуває в умовах затяжної війни та у майбутньому потребує масштабної повоєнної відбудови, іноземні інвестиції набувають все більш ключового значення. Для країн із перехідною економікою ПІІ відіграють вагомий роль у формуванні сучасної інфраструктури, підвищенні продуктивності праці та залученні технологій [1]. Згідно з дослідженнями, ПІІ є стабільним і небюджетним джерелом фінансування, яке сприяє нарощенню капіталу та підвищенню інституційної спроможності країни [2].

Проте Україна тривалий час зіштовхується з низькою інвестиційною привабливістю: за показниками інвестиційного клімату країна перебуває серед аутсайдерів світового рейтингу [3]. Основними перешкодами залишаються політична нестабільність, воєнні дії, корупція, недосконалі судова система та непрозорість регуляторного середовища [4].

Притік ПІІ до України впродовж 2002–2008 рр. демонстрував стабільне зростання, досягнувши піку у 2008 році — 11 млрд дол. США. Надалі, починаючи з 2014 року, через воєнний

конфлікт, а з 2022 року — через повномасштабну війну, динаміка інвестування зазнала значного падіння. У 2023 році спостерігалось часткове відновлення: обсяг ПІІ сягнув 4,2 млрд дол. США, що в 7,6 рази більше, ніж у 2022 році, однак усе ще на 42% менше, ніж у 2021 році [5].

Інвестування у воєнних умовах здебільшого відбувається за рахунок реінвестицій компаній, які вже мали активи в Україні. Серед них — Nestlé, Carlsberg, Unilever, ArcelorMittal, Bayer, Phillip Morris, Cersanit, які вклали кошти в релокацію виробництва, ремонт, соціальні проекти [5]. При цьому понад 67% інвестицій припадають на статутний капітал підприємств, а 33% — на боргові інструменти. Основними країнами-інвесторами залишаються Кіпр, Нідерланди, Німеччина та Велика Британія — значна частина інвестицій надходить з офшорних юрисдикцій [5]. За галузевою структурою, іноземні інвестори найбільше зацікавлені у промисловості (понад 30%), сільському господарстві (12,6%) та транспортно-логістичному секторі (12,1%) [5].

Проведений SWOT-аналіз свідчить, що сильними сторонами України що сприяє інвестиційним умовам, є стратегічне розташування, потенціал ринку, кваліфікована робоча сила та наявність індустріальних зон. Слабкими сторонами є воєнний ризик, бюрократія та обмежений доступ до фінансування. Основні можливості пов'язані з повоєнною відбудовою, цифровізацією економіки, міжнародною допомогою та інфраструктурними проектами. Загрози включають подальший відтік інвесторів, ризик дефолту, зміни у зовнішньоекономічному середовищі [5].

За оцінками Світового банку, на повоєнне відновлення України до 2034 року знадобиться понад 486 млрд доларів США, що багаторазово перевищує обсяг внутрішніх фінансових ресурсів [5]. У цьому випадку залучення іноземного капіталу постає не лише як економічна потреба, а як основа стійкого відновлення держави після вторгнення і фінансового виснаження.

Іноземні інвестиції постають одним з найважливіших чинників для забезпечення економічного зростання України, особливо в контексті повоєнного відновлення та інтеграції у світову економіку. Вони є не лише джерелом фінансових ресурсів, але й чинником технологічного оновлення, зміцнення інституцій та підвищення конкурентоспроможності. Хоча нинішня інвестиційна активність зосереджена переважно в межах реінвестування вже присутніх компаній, позитивна динаміка останнього року свідчить про потенціал до відновлення довіри міжнародного бізнесу. Формування прозорого, стабільного та сприятливого інвестиційного клімату має стати одним із пріоритетів державної політики, адже саме залучення якісного іноземного капіталу здатне стати основою для стійкого економічного відновлення України у середньо- та довгостроковій перспективі.

Список використаних джерел:

1. Савченко М. В., Степанюк В. Л. Залучення іноземних інвестицій в економіку України: тенденції, проблеми та перспективи повоєнного відновлення // Актуальні проблеми економіки. 2024.
2. Значення іноземних інвестицій для економіки України [Електронний ресурс] // Матеріали конференції NEASMO.
3. Роль прямих зарубіжних інвестицій в економіці України [Електронний ресурс]
4. Міжнародна економіка: навч. посіб. / За ред. Ю. Г. Козака, О. І. Кріля. – К.: Розд. 8.5. Стан та проблеми іноземного інвестування в Україні
5. Іноземні інвестори вже повертаються? Як Україна отримала \$4,2 млрд у 2023 році [Електронний ресурс]

Таран А.О.,
студент ОПП «Маркетинг», 3 курс,
Національний університет «Києво-Могилянська академія»

**ГЛОБАЛЬНА ПЕРЕБУДОВА ЛАНЦЮГІВ ПОСТАЧАВАННЯ: ЯК СВІТ АДАПТУЄТЬСЯ ДО
НОВОЇ ГЕОЕКОНОМІЧНОЇ РЕАЛЬНОСТІ**

Світова економіка вступила у фазу багатовимірної невизначеності. Пандемія COVID-19, повномасштабне вторгнення Росії в Україну, зростання геополітичної напруги між Китаєм і США, нестабільність енергетичних ринків та посилення торговельного протекціонізму — всі ці фактори поставили під сумнів ефективність класичної моделі глобалізації, зокрема, в частині організації ланцюгів постачання.

Те, що донедавна було основою глобального поділу праці — виробництво "там, де дешевше", — почало заміщуватись підходами, орієнтованими на безпеку, стійкість і геоекономічну лояльність. Усе це свідчить про початок системної трансформації глобальних ланцюгів постачання.

Глобальні виклики як каталізатор перебудови логістики. В останні кілька років відбулася низка подій, які серйозно підірвали функціонування міжнародних ланцюгів постачання. Вперше після 1990-х світ стикнувся із системною нестачею сировини, затримками в доставці, рекордним зростанням транспортних витрат. Геополітичні ризики, як-от збройні конфлікти, а також санкційна політика спричинили перегляд ролі глобальних хабів та надійності міжнародної співпраці [1].

Глобальні компанії почали зміщувати акценти з ефективності на стійкість. Якщо раніше оптимізація логістики означала здешевлення, то тепер — це про диверсифікацію, автономію, управління ризиками. Виробництво переноситься ближче до ринків збуту, або в країни-союзники, навіть якщо це економічно менш вигідно. Таким чином формується нова парадигма глобалізації — фрагментована, політично забарвлена і менш передбачувана [2].

Стратегічна відповідь компаній на геоекономічну невизначеність. На зміну централізованим логістичним системам приходить мультицентричний підхід. Компанії дедалі частіше інвестують у дублюючі виробничі потужності в різних регіонах. Приклад Apple показовий: до 2020 року понад 90% смартфонів iPhone вироблялись у Китаї, сьогодні компанія переорієнтовує частину виробництва в Індію та В'єтнам. Подібні тренди простежуються в автомобільній промисловості (Tesla, Volkswagen), а також у фармацевтиці та харчовій індустрії[3].

Ці зміни призводять до подорожчання логістики, проте знижують залежність від окремих країн і геополітичних ризиків. Замість моделі Just in time, яка була панівною в глобальній економіці останні 30 років, бізнес переходить до Just in case — створення страхових запасів і паралельних маршрутів постачання.

Наведений нижче графік ілюструє, як середня вартість глобальних морських контейнерних перевезень зросла з початку пандемії. Дані від Statista (2023) показують, що у 2021 році середня ставка фрахту 40-футового контейнера сягнула понад \$10 000, тоді як у 2019 році вона складала лише \$1 400. Це наочно демонструє, як шоки — медичні, політичні, торгові — безпосередньо впливають на економіку навіть розвинених країн [2].

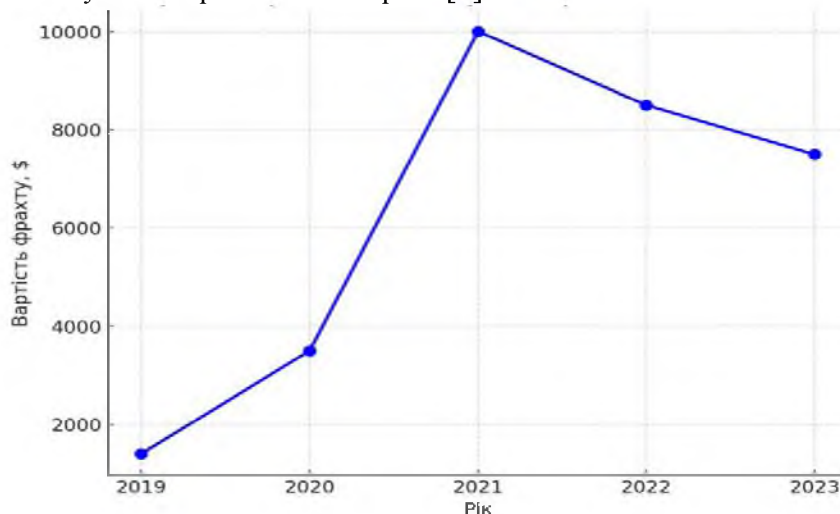

Рис. 1. Середня вартість контейнерних перевезень у 2019-2023 роках

Джерело: [2]

На тлі глобального переформатування логістичних маршрутів регіони отримують нове значення. ЄС запроваджує політику "відкритої стратегічної автономії", США — закон *CHIPS and Science Act* для стимулювання вітчизняного виробництва мікročіпів. На цьому фоні Україна може стати частиною нової інфраструктури постачань у Європі. Наприклад, розвиток прикордонних мультимодальних логістичних хабів (Львів, Ужгород) дозволяє інтегруватись у короткі ланцюги постачання, зокрема в агро- і машинобудівній галузі [4].

Список використаних джерел

1. McKinsey Global Institute (2023). *Risk, resilience, and rebalancing in global value chains*. <https://www.mckinsey.com/>
2. Statista (2023). *Global container freight rates 2019–2023*. <https://www.statista.com/>
3. Bloomberg (2023). *Apple Shifts Production Away from China*. <https://www.bloomberg.com/>
4. European Commission (2022). CEPS (2023). *Rebuilding Ukraine's Connectivity to the EU*. <https://www.ceps.eu/>

Токарєва П.А.,

студентка ОПП «Маркетинг», 3 курс,

Національний університет «Києво-Могилянська академія»

ЕКСПОРТ ТА ІМПОРТ ПАПЕРОВИХ КНИГ В УКРАЇНІ: ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ

У сучасних умовах глобальних викликів, спричинених пандемією, війною та цифровою трансформацією, питання експорту та імпорту друкованої продукції набуває особливої актуальності. Український ринок книгопоширення переживає істотні трансформації, які відображаються як у внутрішньому споживанні, так і в участі національної продукції у світовому обігу. Аналіз зовнішньоторгівельної діяльності у сфері паперової книги дозволяє не лише виявити поточні тенденції, але й окреслити перспективи для розвитку галузі в умовах нестабільності.

Поняття експорту та імпорту в українській статистичній традиції тлумачаться як вивезення та ввезення товарів за межі митної території держави, відповідно, з метою реалізації або подальшого споживання.

У міжнародній практиці, зокрема згідно з визначеннями Євростату [4], експорт товарів і послуг складається з операцій з товарами та послугами (продаж, бартер та дарування) від резидентів нерезидентам. Імпорт товарів і послуг складається з операцій з товарами та послугами (купівля, бартер та дарування) від нерезидентів резидентам. Імпорт та експорт товарів відбувається тоді, коли право власності на товари переходить від резидентів до нерезидентів або навпаки, незалежно від відповідних фізичних переміщень товарів через кордони.

Для цілей цього дослідження облік експортно-імпортних операцій у сфері паперової книги здійснюватиметься на основі товарної позиції 49 "Друкована продукція" Української класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності (УКТЗЕД). Використання даного коду дозволяє охопити широкий спектр друкованих видань, включаючи книги, брошури, буклети та подібні матеріали, що є релевантним для аналізу ринку паперової книги в Україні.

Таким чином, аналіз експортно-імпортної діяльності у сфері паперової книги потребує врахування як національних особливостей статистики, так і загальноприйнятих міжнародних підходів, що забезпечить цілісне бачення проблеми та можливих шляхів її вирішення.

Дані Державної служби статистики [1] наведені у табл. 1 свідчать про системне скорочення як експорту, так і імпорту паперових книг та інших друкованих видань. Ця динаміка вказує не лише на економічні труднощі, а й на глибокі трансформації в культурній, інформаційній та технологічній сферах.

Так, у 2020 році обсяг експорту друкованої продукції з України становив 44,2 млн доларів США. Проте вже у 2022 році цей показник скоротився майже втричі – до 21,9 млн доларів, а у 2024 році впав до 11,6 млн доларів. Водночас питома вага експорту друкованої продукції в загальному експортному обсязі України зменшилася з 0,09% у 2020 до 0,03% у 2024 році (табл. 1). Це свідчить про поступову втрату позицій української книжкової продукції на світовому ринку, що може бути зумовлено як логістичними бар'єрами в умовах війни, так і загальною деградацією експортного потенціалу в цій галузі.

Таблиця 1

Експорт та імпорт друкованої продукції в Україні

Рік	Експорт			Імпорт		
	тис.дол. США	у % до попереднього року	у % до загального обсягу	тис.дол. США	у % до попереднього року	у % до загального обсягу
2024	11571,9	93,3	0,03	28618,4	118,7	0,04
2023	12409,3	56,6	0,03	24106,4	60,0	0,04
2022	21936,7	34,7	0,05	40154,4	106,6	0,07
2021	63144,7	142,7	0,09	37683,6	19,5	0,05
2020	44240,6	71,0	0,09	193318,0	545,1	0,36

Джерело: створено автором на основі [1]

Імпорт зазнав ще більш різких коливань. У 2020 році його обсяг становив рекордні 193,3 млн доларів США, що в понад п'ять разів перевищувало показник попереднього року. У наступні роки імпорт суттєво скоротився до 24–28 млн доларів у 2023–2024 рр., а його частка у загальному обсязі знизилася до 0,04%. Це може вказувати як на падіння попиту, так і на ефект девальвації гривні, який робить імпорт менш доступним.

Причини такого зниження мають комплексний характер. Насамперед повномасштабна війна, що триває з 2022 року, спричинила не лише фізичне руйнування частини видавничої та друкарської інфраструктури, а й різке обмеження логістичних маршрутів. Водночас на фоні економічної нестабільності суттєво знизилася купівельна спроможність населення, що безпосередньо вплинуло на ринок друкованої книги як на внутрішньому, так і на зовнішньому рівнях. До цього додається загальна тенденція цифровізації – стрімке поширення електронних книг, аудіокниг, мобільних додатків для читання також формує нову реальність для видавців.

Останнє всеукраїнське соціологічне дослідження рівня читання, проведене Українським інститутом книги у 2024 році [3, с. 3-4], підтверджує актуальність викликів, пов'язаних із цифровізацією та зміною читацьких практик. Читання, як і раніше, залишається популярним видом дозвілля, але значна частина читачів поступово переходить до цифрових форматів. Попри це, друковані книги залишаються основним форматом для більшості українців, і лише близько чверті респондентів використовують електронні книги чи аудіокниги.

Українці читають книги різного походження: 40% віддають перевагу українській класиці, а приблизно по третині цікавляться сучасними українськими авторами, зарубіжною класикою та сучасними іноземними письменниками. Значне зростання читацького інтересу до україномовних видань – ще один показовий тренд. У 2024 році 76% прочитаних книжок були українською мовою, що на 20% більше, ніж роком раніше. Однією з головних причин збільшення читання українською є закон, який обмежив ввезення та розповсюдження книг з Росії та Білорусі [2].

Динаміка експорту та імпорту друкованої продукції в Україні у 2020–2024 роках чітко відображена на рисунках 1 і 2. Графіки наочно демонструють як тенденцію до поступового скорочення обсягів торгівлі, так і різкі зміни у певні періоди, які потребують окремого аналізу.

На рисунку 2 зображено динаміку експорту друкованої продукції. У 2021 році спостерігається пікове значення — понад 63 млн дол. США, яке, вочевидь, стало наслідком

спроби ринку відновитись після пандемії. У 2022 році — з початком воєнної агресії — показники знову обвалились, а у 2023–2024 роках стабілізувалися на нижчих рівнях.

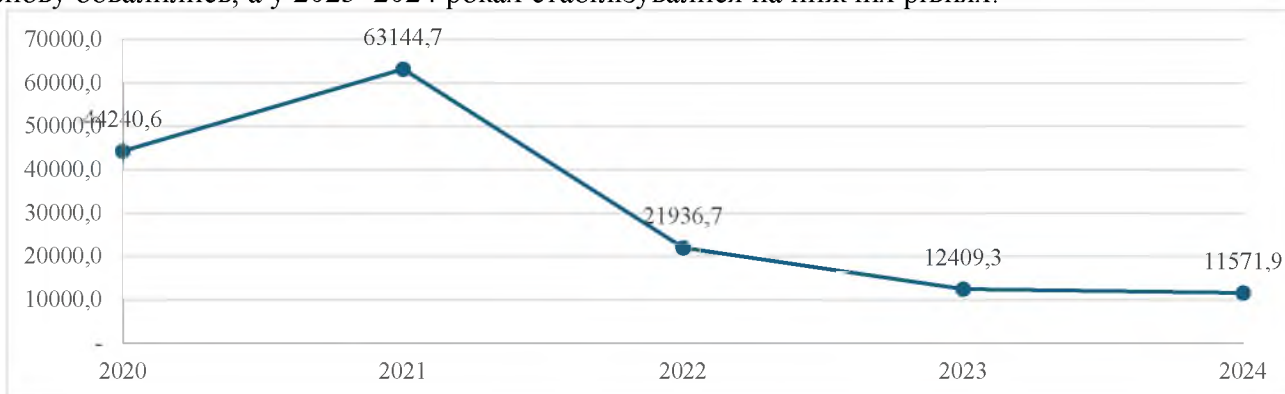

Рис. 1. Експорт друкованої продукції в Україні, 2020-2025 рр., тис. дол. США
Джерело: створено автором на основі [1]

Рисунок 2 ілюструє ситуацію з імпортом друкованої продукції. У 2020 році, ймовірно через пандемію COVID-19, імпорт стрімко виріс. Така динаміка, ймовірно, зумовлена пандемією COVID-19, що змінила логіку міжнародної торгівлі: видавництва робили великі закупівлі про запас, очікуючи перебоїв у постачанні. Це також могло бути спричинено різким підвищенням попиту на друковані видання під час карантинів, коли читання стало однією з доступних форм дозвілля. Проте вже у 2021 році обсяг імпорту впав майже у п'ять разів, і в наступні роки продовжив знижуватись, стабілізувавшись на нижчих рівнях (рис. 2).

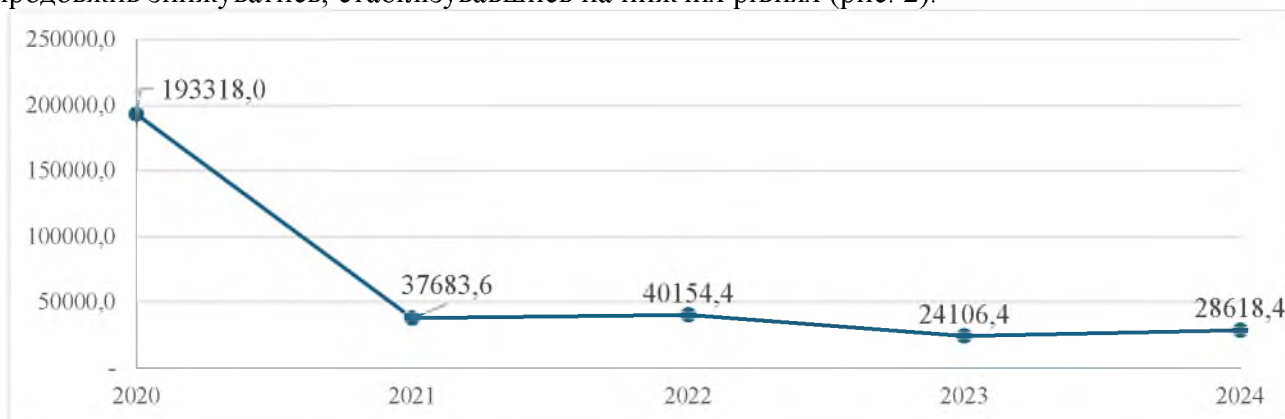

Рис. 2. Імпорт друкованої продукції в Україні, 2020-2025 рр., тис. дол. США
Джерело: створено автором на основі [1]

Попри виклики, відкриваються й нові можливості. Паперова книга в умовах цифровізації стає ціннішим, нішевим продуктом. Це дає українським видавництвам шанс знайти автентичну нішу на міжнародному ринку – через культурну дипломатію, переклади українських авторів, участь у книжкових ярмарках. У цій ситуації важливо не лише зберегти внутрішній ринок, а й використати культурний капітал книги як чинник міжнародної репутації та впливу.

Також зростає роль української діаспори в Європі, Північній Америці, Австралії – як потенційних споживачів україномовної літератури. За умов інформаційної підтримки, налагодження системи дистрибуції та експертної допомоги, це може стати новим драйвером зростання експорту. Крім того, іноземна аудиторія демонструє інтерес до української культури в контексті війни – і цей інтерес варто підсилювати через книговидання.

Необхідна стратегічна державна політика підтримки галузі: гранти на переклади, податкові пільги для експортерів, компенсації логістичних витрат, реформа митної політики з визнанням книги як культурного продукту. Така підтримка дозволить не лише зберегти книжкову індустрію, а й трансформувати її в інструмент м'якої сили та культурної присутності України у світі.

Додатково, співпраця з міжнародними фондами, донорськими програмами й участь у грантових ініціативах можуть суттєво підсилити позиції українського книговидавництва.

Таким чином, експортно-імпортна динаміка у сфері паперової книги відображає ширші економічні та культурні процеси. І хоча статистичні показники фіксують спад, водночас відкривається нове вікно можливостей — за умови стратегічного бачення, інституційної підтримки та переосмислення ролі книги в сучасному світі. Не менш важливо — формування нової читацької культури, популяризація книги серед молоді, інтеграція читання в освітні програми, що забезпечить сталий внутрішній попит та довготривалу життєздатність галузі.

Список використаних джерел

1. Зовнішня торгівля товарами. Держстат України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 06.04.2025).
2. Про внесення змін до деяких законів України щодо встановлення обмежень на ввезення та розповсюдження видавничої продукції, що стосується держави-агресора, Республіки Білорусь, тимчасово окупованої території України : Закон України від 19.06.2022 № 2309-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2309-20#Text> (дата звернення: 06.04.2025).
3. Шуренкова А., Прочуханова О. Аналітичний звіт за результатами всеукраїнського соціологічного дослідження рівня читання дітей та дорослих у 2024 році. Київ : Укр. ін-т кн., 2024. 45 с.
4. Goods and services, imports and exports. European Commission. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tec00110/default/table?lang=en> (date of access: 06.04.2025).

Усенко І.І.,

студент ОПП «Економіка», 3 курс,

Національний університет «Києво-Могилянська академія»

ЛІБЕРАЛІЗАЦІЯ ТОРГІВЛІ: ВИКОРИСТАННЯ ТАРИФНИХ КВОТ ЄС І УКРАЇНОЮ

Поглиблення торговельно-економічної співпраці між Україною та Європейським Союзом є одним із пріоритетних напрямів зовнішньоекономічної політики України. Угода про асоціацію між Україною та ЄС, що набула чинності у 2017 році, створила нові можливості для розвитку взаємовигідної торгівлі, зокрема шляхом створення зони вільної торгівлі. Важливим інструментом у цьому процесі виступає система тарифних квот, яка визначає обсяг товарів, що можуть постачатися на ринок ЄС без сплати або зі зниженою ставкою ввізного мита.

Актуальність теми: Актуальність дослідження зумовлена необхідністю ефективного використання наданих Європейським Союзом торговельних преференцій, особливо в умовах повномасштабної трансформації української економіки та пошуку нових ринків збуту. Система тарифних квот відіграє ключову роль у просуванні українських товарів, особливо аграрної продукції, на європейський ринок. Проте на практиці виникає низка труднощів, пов'язаних із застарілими квотними обсягами, нерівномірним доступом учасників ринку до преференцій та технічними бар'єрами. У цьому контексті дослідження ролі тарифних квот та шляхів їх вдосконалення є вкрай важливим для забезпечення сталого зростання експорту й інтеграції України в європейський економічний простір.

Лібералізація торгівлі між Україною та ЄС є ключовим елементом економічної інтеграції, сприяючи зростанню експорту та поглибленню співробітництва. Особливе значення має система тарифних квот, яка регулює доступ українських товарів на європейський ринок. Завдяки угоді про асоціацію та режиму автономних торговельних преференцій Україна отримала можливість постачати до ЄС широкий спектр продукції, зокрема сільськогосподарську, на пільгових умовах. Проте ефективність цієї системи залежить від її адаптації до сучасних реалій.

На сьогодні система тарифних квот охоплює понад 40 груп товарів, зокрема зернові, мед, яйця та перероблену продукцію. Попри позитивну динаміку (зростання експорту до ЄС на 54% з 2016 року), система стикається з низкою проблем. Основні з них – застарілі квотні обсяги, що базуються на даних 2008–2011 років, швидке вичерпання лімітів (наприклад, для меду, гречки та цукру) та складна процедура розподілу квот, яка ускладнює доступ малого бізнесу до європейського ринку. Крім того, високі стандарти якості ЄС та технічні бар'єри залишаються серйозними викликами для українських експортерів.

Для підвищення ефективності торгівлі необхідні як короткострокові, так і довгострокові заходи. Серед пріоритетів – оновлення квотних обсягів з урахуванням поточних виробничих потужностей України, спрощення процедур отримання квот для малих і середніх підприємств та вдосконалення механізмів моніторингу. У довгостроковій перспективі важливо переглянути структуру квот, розділивши обсяги для сировини та переробленої продукції, а також посилити інституційну підтримку експортерів через інформаційні та консультаційні програми.

Успішна адаптація системи тарифних квот дозволить Україні повніше використовувати потенціал вільної торгівлі з ЄС, збільшити обсяги експорту та підвищити конкурентоспроможність національної продукції. Для цього необхідний постійний діалог з європейськими партнерами, модернізація виробництва відповідно до стандартів ЄС та активніша підтримка бізнесу на державному рівні. Реалізація цих кроків сприятиме подальшій економічній конвергенції України з ЄС та зміцненню торговельних зв'язків.

Отже, система тарифних квот є важливим інструментом у процесі лібералізації торгівлі між Україною та ЄС, однак її ефективність потребує вдосконалення відповідно до сучасних економічних умов. Актуалізація квотних обсягів, усунення процедурних бар'єрів для експортерів та підвищення інституційної підтримки бізнесу є ключовими чинниками, що дозволять Україні ефективніше реалізовувати свій експортний потенціал. Комплексна модернізація системи квотування сприятиме не лише зростанню обсягів торгівлі, а й посиленню економічної інтеграції з Європейським Союзом.

Список використаних джерел

1. Free network: How to Liberalise EU-Ukraine Trade under DCFTA: Tariff Rate Quotas. URL: <https://freepolicybriefs.org/2020/06/04/how-to-liberalise-eu-ukraine-trade-under-dcfta-tariff-rate-quotas/>
2. GSTAP: The EU-Ukraine Trade Liberalization: How much do the costs of tariff elimination matter? URL: https://www.gtap.agecon.purdue.edu/resources/res_display.asp?RecordID=3796
3. Peter Navarro: The case for fair trade. URL: https://static.project2025.org/2025_MandateForLeadership_CHAPTER-26.pdf
4. Aaditya Mattoo, Nadia Rocha, Michele Ruta: Deep trade agreements. URL: openknowledge.worldbank.org/agrinfo.eu

Халімон К.І.,
студентка ОПП «Облік і оподаткування», 1 курс,
Державний університет інфраструктури та технологій
Науковий керівник: к.е.н., доцент Шевчук В.О.

ПРОБЛЕМА ТІНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ В УКРАЇНІ ТА ШЛЯХИ ЇЇ ВИРІШЕННЯ

Тіньова економіка залишається однією з найсерйозніших проблем, що стримують економічний розвиток України. Вона охоплює широкий спектр неофіційних та нелегальних економічних діяльностей, які не відображаються в офіційній статистиці та не підлягають оподаткуванню. Це призводить до значних втрат для державного бюджету та уповільнює соціально-економічний прогрес країни.

Тінізація економіки охоплює як неофіційну зайнятість, так і нелегальні фінансові операції. Основними причинами цього явища є: високий рівень податкового навантаження та адміністративного тиску на бізнес; недовіра до державних інститутів та корупція; недостатня ефективність механізмів державного контролю; відсутність мотивації у підприємців до легальної роботи через нестабільну економічну ситуацію.

За даними Міністерства економіки України, рівень тіньової економіки у 2022 році становив 30% від офіційного ВВП. Інші джерела наводять ще вищі показники. Наприклад, голова податкового комітету Верховної Ради Данило Гетманцев у жовтні 2024 року зазначив, що в тіні знаходиться приблизно половина економіки України, а в деяких галузях, таких як торгівля, цей показник досягає 60-70% [1]. Це свідчить про те, що значна частина економічної діяльності країни відбувається поза межами офіційного обліку та контролю.

Тіньова економіка завдає державному бюджету України колосальних збитків. Вона коштує державному бюджету України близько 420 млрд. грн. щороку.

У доповіді про глобальні ризики на основі опитування 1 490 експертів, представлених на економічному форумі в жовтні 2024 року, основні втрати бюджету спричинені такими факторами [6]:

- виплата заробітних плат «у конвертах»: бюджет недотримує від 115 до 230 мільярдів гривень щорічно;
- «сірий» імпорт та контрабанда: збитки оцінюються в межах 120-167 мільярдів гривень на рік;
- використання схем ухилення від оподаткування: такі, як конвертаційні центри та податкові ями, призводять до втрат у розмірі 30-60 мільярдів гривень щорічно;
- зловживання статусом фізичних осіб-підприємців (ФОП): роботодавці, використовуючи ФОП замість офіційного найму працівників, завдають бюджету збитків на суму 4-10 мільярдів гривень на рік [2].

Окрім прямих фінансових втрат, тіньова економіка має низку негативних наслідків для країни:

- зниження соціального захисту: працівники, які отримують зарплати «в конвертах», позбавлені соціальних гарантій, таких як пенсійне забезпечення та медичне страхування;
- нерівна конкуренція: легальні підприємства стикаються з недобросовісною конкуренцією з боку компаній, що працюють в тіні та мають нижчі витрати через ухилення від податків;
- посилення корупції: тіньова економіка сприяє розвитку корупційних схем та підриває довіру громадян до державних інституцій [4].

У 2024 році в Україні було зафіксовано значне зростання офіційних оборотів у ювелірному бізнесі. Зокрема, за даними голови податкового комітету Верховної Ради Данила Гетманцева, виторг, зареєстрований через реєстратори розрахункових операцій (РРО), у серпні 2024 року зріс на 67,8% порівняно з січнем того ж року. Це свідчить про те, що значна частина цього сектору раніше перебувала в тіні, і лише після посилення контролю та впровадження відповідних заходів підприємці почали декларувати реальні обсяги продажів [3].

Для зменшення обсягів тіньової економіки в Україні необхідно впроваджувати комплексні заходи:

- податкова реформа: спрощення податкової системи та зниження податкового навантаження для малого та середнього бізнесу можуть стимулювати підприємців до легальної діяльності;
- посилення контролю та відповідальності: запровадження ефективних механізмів контролю за сплатою податків та суворіші санкції за ухилення від оподаткування;
- покращення бізнес-клімату: зменшення бюрократичних перепон, спрощення процедур реєстрації та ведення бізнесу сприятимуть виходу підприємств з тіні;
- просвітницькі кампанії: інформування громадян та підприємців про переваги легальної праці та ризики, пов'язані з тіньовою діяльністю.

Детінізація економіки є складним та тривалим процесом, який потребує скоординованих дій з боку держави, бізнесу та громадянського суспільства. Лише спільними зусиллями можна досягти суттєвого зменшення тіньового сектору та забезпечити стійкий економічний розвиток України [5]. Крім того, детінізація сприятиме підвищенню інвестиційної привабливості України, покращенню міжнародного іміджу держави та забезпеченню стабільного зростання добробуту громадян. Вихід бізнесу з тіні дозволить створити нові робочі місця, підвищити рівень офіційної зайнятості та збільшити надходження до державного бюджету. Це, своєю чергою, надасть можливість фінансувати важливі соціальні програми, інфраструктурні проекти та обороноздатність країни.

Отже, тіньова економіка є одним із ключових викликів для економічного розвитку України. Високий рівень нелегального підприємництва, ухилення від сплати податків і корупція гальмують економічне зростання та зменшують ефективність державного управління. Тіньова економіка в Україні призводить до значних втрат для державного бюджету, посилює корупцію та знижує рівень соціального захисту громадян. Для її подолання необхідні комплексні заходи, зокрема податкова реформа, покращення бізнес-клімату, посилення контролю за сплатою податків і боротьба з корупцією. Лише системний підхід та співпраця держави, бізнесу та суспільства та співпраця держави, бізнесу та суспільства сприятимуть детінізації економіки. Також важливо активізувати міжнародну співпрацю у сфері фінансового моніторингу та боротьби з відмиванням коштів, що сприятиме зменшенню масштабів тіньових операцій і поверненню капіталів до легального обороту. Це, своєю чергою, забезпечить сталий розвиток України.

Список використаних джерел

1. Баришнікова В., Мазуренко О., Безуглова І. Тіньова економіка та її поширення в Україні. *Наукові інновації та передові технології*. 2023. № 13(27). DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2023-13\(27\)-424-435](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2023-13(27)-424-435)
2. Войцехівська С. Детінізація економіки як запорука фінансової безпеки держави. *Економіка та суспільство*. 2023. № 56. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-56-7>
3. Гетманцев Д. В тіні знаходиться половина української економіки. *Бізнес. Цензор*. 2024. 15 жовтня. URL: https://censor.net/biz/news/3514966/tinova_ekonomika_koshtuye_byudjetu_ukrayiny_420_milyardiv_getmantsev
4. Кононенко Л., Коломоєць О., Бикадорова Н. Вплив цифрових технологій на тіньову економіку: економіко-правовий аспект. *Економіка та суспільство*. 2024. № 65. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-65-64>
5. Скорик Г., Кармазин М. Проблеми тіньової економіки України в умовах воєнного стану. *Успіхи і досягнення у науці. Серія «Управління та адміністрування»*. 2024. № 6(6). DOI: [https://doi.org/10.52058/3041-1254-2024-6\(6\)-607-621](https://doi.org/10.52058/3041-1254-2024-6(6)-607-621)
6. Експерти Всесвітнього економічного форуму назвали головні глобальні ризики DOI: <https://www.slovoidilo.ua/2024/01/11/novyna/svit/eksperty-vsesvitnoho-ekonomichnoho-forumu-nazvaly-holovni-hlobalni-ryzyky>

Харченко Т.А.,

студент ОПП-3 «Економіка», 3 курс,

Національний університет «Києво-Могиланська академія»

Науковий керівник: Палієнко Т.П.,

PhD з економіки, старший викладач

**ВАЛЮТНА НЕСТАБІЛЬНІСТЬ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОЇ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ:
ВПЛИВ НА МІЖНАРОДНУ ЕКОНОМІКУ**

У сучасному світі валютна стабільність має визначальне значення для ефективного функціонування міжнародної економіки. Геополітичні конфлікти, енергетична нестабільність, підвищення базових ставок провідними центробанками та поширення кризових явищ у фінансових секторах спричиняють посилення волатильності валютних курсів. Актуальність дослідження зумовлена тим, що валютна нестабільність безпосередньо впливає на міжнародну торгівлю, інвестиції, платіжний баланс та загальну макроекономічну стабільність країн.

Під валютною нестабільністю зазвичай розуміють високий рівень і непередбачуваність коливань валютного курсу національної валюти щодо інших валют [1]. Українське трактування вважає валютну нестабільність станом валютного ринку, за якого спостерігаються часті, значні та непередбачувані зміни обмінного курсу, що впливають на економічну рівновагу. Міжнародний валютний фонд трактує дане поняття як *Currency volatility refers to the extent of unpredictable fluctuations in exchange rates that may result in market distortions and capital flight* (пер.: Волатильність валюти означає ступінь непередбачуваних коливань обмінних курсів, які можуть призвести до спотворень ринку та відтоку капіталу)[2].

Основна відмінність полягає в акценті: українська традиція більше пов'язує нестабільність із макроекономічною рівновагою, у той час як міжнародні визначення наголошують на ризиках для ринкової поведінки та інвестицій.

Для ілюстрації масштабів валютної нестабільності розглянемо динаміку курсу національних валют щодо долара США у 2020–2024 рр. (табл. 1).

Таблиця 1

Зміна курсу валют (відносно USD), 2020–2024 (% зміни)

Країна	Валюта	2020	2021	2022	2023	2024*
Україна	Гривня (UAH)	-19%	+1%	-22%	-8%	-5%
Аргентина	Песо (ARS)	-31%	-22%	-38%	-51%	-42%
Туреччина	Ліра (TRY)	-25%	-44%	-29%	-37%	-21%
ЄС	Євро (EUR)	-7%	+5%	-6%	+3%	+1%

* - попередні дані за січень–березень 2024 р.

Джерело: створено на основі [1]

Як видно з таблиці, країни з нестабільною внутрішньою економікою демонструють значну девальвацію національної валюти. Особливо гостро ця проблема виявлена в Аргентині та Туреччині. Навіть більш стійкі економіки, як-от єврозона, демонструють періодичні коливання. Для країн, орієнтованих на імпорт, це створює ризики подорожчання товарів та зростання інфляції.

Можна надати рекомендації щодо забезпечення валютної стабільності та ефективного управління валютними ризиками в умовах зовнішньоекономічної діяльності

1. Розширення інструментів валютного хеджування для підприємств, що активно беруть участь у ЗЕД.
2. Удосконалення валютної політики НБУ, зокрема через гнучке управління курсом у поєднанні зі збереженням валютних резервів.
3. Інтеграція до регіональних валютних механізмів підтримки, наприклад, через використання фінансових інструментів Світового банку або ЄБРР.
4. Підвищення прозорості фінансової системи, що сприятиме стабільності довіри інвесторів і зниженню спекулятивного тиску на валюту.

Отже, валютна нестабільність в умовах глобальної економічної невизначеності є серйозною загрозою для стабільного розвитку міжнародної економіки. Підвищена волатильність валют призводить до посилення ризиків у зовнішньоекономічній діяльності, зниження інвестиційної привабливості та збільшення інфляційного тиску. Для пом'якшення впливу валютної нестабільності необхідна комплексна стратегія, що поєднує внутрішні реформи та міжнародну співпрацю.

Список використаних джерел

1. IMF. World economic outlook. Steady but slow: resilience amid divergence. *imf.org*. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2024/04/16/world-economic-outlook-april-2024>.

2. Шеверя К. В. Валютна криза в Україні. *Регіональні студії: науковий збірник* / ред.: М. Палінчак, М. Ярнецькі, others. Ужгород, 2014. Т. 9. С. 59–68. URL: <http://regionalstudies.uzhnu.uz.ua/archive/9/11.pdf>.

Щербаков Д.В.,
студент ОПП «Економіка», 3 курс,
Національний університет «Києво-Могилянська академія»

ХИБНІ УЯВЛЕННЯ ПРО ЕКОНОМІЧНЕ ПРОЦВІТАННЯ УКРАЇНИ АБО В ЧОМУ ПОМИЛИВСЯ ФУКУЯМА

Критика статті [1] 1989 року Френсіса Фукуяма стала кліше для введення у контекст сучасних світових політичних загроз. І не дарма, адже за останні тридцять п'ять років історія достатньо всестороннє виправдовує свою життєздатність. Тим не менш з цієї статті можна виокремити і корисні знання і не зайвим буде розібратися у причинах висновку Фукуяма, їх історичних наслідках та чому кінця історії не сталося.

Вчений починає свою працю з історії концепції «кінця історії», яку до Фукуяма розробляли Гегель та Крамер. Їхні принципи доволі схожі, кінець історії можливий за умов надання свобод людині та утворення стійкої міжнародної системи для дотримання миру та свобод. Кожен з них також визначав кінець історії у часи свого життя. Так Гегель назвав кінцем історії 1806 рік, через програш пруської армії в битві при Єні війську Наполеона, яке на думку Гегеля несло за собою ідеї Французької революції, а Крамер вважав кінцем історії світ після Першої світової війни.

Увесь наступний текст статті доволі легкий до критики, адже структура його складається з формулювання важливого питання, надання на нього авторитетної, визнаної відповіді і надання відповіді самого автора і іронічно склалося що кожна первісна відповідь виявилась більш історично обгрунтованою. Спершу Фукуяма надає визначення Гегелем кінця історії, який наступає при відсутності внутрішніх протиріч людини. Фукуяма запевняє що людство йде до цього етапу завдяки впливу і поширенню культури споживання, через що не стане ні мистецтв, ні філософів. Далі він протиставляє Вебера та Маркса у їх трактуванні впливу економічного базису, тобто матеріального світу на культуру. Автор статті пише що Вебер був правий і скоріше економіку слід розглядати як надбудову над суспільним ладом, але при цьому стверджує що саме економічний лад формує сучасну політичну культуру; людина приходить до ліберальних цінностей знов таки завдяки культурі споживання та успіхам систем вільного ринку. Далі Фукуяма пише про систему міжнародних відносин критикуючи концепцію національних інтересів, і конкретно тезу Краутхаммера про те, що «коли Радянський Союз розпаде, поведінка цієї країни повернеться до образків, типових для Російської імперії». Френсіс Фукуяма вважав значно більш впливовою зміну ідеологій, адже ідеологія формує взаємовідносини країни з суспільством і тому зміниться і зовнішня політика. Автор підкріплював свою ідею тим, що якщо в світі не буде Росії та Китаю, як головних ідеологічних конкурентів спільному Заходу, ліберальні країни точно не почнуть конфліктувати між собою і як один з прикладів, США та Канада не почнуть будувати військові укріплення на спільному кордоні.

Закінчуючи статтю, Фукуяма акцентував увагу на тому, що і Радянський Союз і Китай поступово відходять від принципів комуністичної економіки що свідчить про швидкий перехід цих країн до числа ліберальних, хоча сам автор писав про невідданість лідерів обох країн марксистсько-леніністським ідеям і тим більше почав статтю з критики сучасних філософів щодо їх поверхневості та завеликих висновків з подій останнього десятиліття.

Підсумовуючи, Френсіс Фукуяма вказує на зростання домінування ліберальної політики та капіталізму в світі, що є незворотнім процесом і позбавляє людство від внутрішніх протиріч, а значить і альтернатив. Головними проблемами міркування автора є узагальнення взаємозв'язку між державою та суспільством та ігнорування еволюції ліберальних систем.

За Фукуямою, держава є центром консолідації суспільства на ідеологічному рівні. Згідно з цим, суспільство погоджується з державною ідеологією, або з власної волі, або з нав'язування, а держава реалізовує ідеологічні принципи як всередині країни, так і у зовнішній політиці. Але ця логіка не притаманна сучасним державам, які для суспільства переважно виконують дві пов'язані ролі – акторів ринку послуг та законотворців. Керуючись ідеєю економічного імперіалізму, можна сказати, сучасні країни лише надають адміністративні та побутові послуги своєму населенню, як свідоцтво про народження, покупка товару державної компанії, використання суспільного транспорту і т.д., за специфічну плату, а саме дотримання законів країни. В дійсності, держави є конкурентами транснаціональних корпорацій за споживача, з двома характерними відмінностями: можливістю творити закони, та участю населення у виборі керівництва.

Законотворчість як інструмент виконує дві функції. Перша це привабливість, як економічна для економічного зростання та зацікавлення економічних агентів, так і соціальна, для задоволення потреб виборців, а друга функція це укріплення суб'єктності держави та накопичення ресурсів. Обидві функції, хоча і по різному, зосередженні на двох категоріях клієнтів – громадян, умовний «середній клас», більшість населення країни, та економічних стейкхолдерів, маломобільних компаній, ТНК, інвесторів і т.д.

Приймаючи необхідність дотримуватись законів певної країни, населення бажає приймати участь у виборі керівництва країни, як інструмент стримування держави від пригнічення населення і дотримання реалізації спільних інтересів. Але згодом таким чином утворюються еліти, які не тільки послаблюють інструменти впливу суспільства, але й мають власні інтереси, як результат держава може приймати такі протисоціальні дії як розв'язання війни або об'явлення надзвичайного стану, що буде в інтересах держави, або еліти, а не суспільства. Іншим прикладом обмеженості суспільного впливу на державу є електоральні ризики. Обмежуючи у виборі кандидатів, політична система також може використовувати практичні дисбаланси асиметрії інформації, цінності голосу, суб'єктивних чинників, що є ризиками сучасних виборчих систем через що зараз зростає популярність правих партій. Будучи контрольованим політтехнічними інструментами, електорат сам може обрати «державу проти суспільного благополуччя».

Специфіка ліберальних систем полягає у все більшому залученні акторів, у збільшені кількості суб'єктів впливу, які можуть приймати власні рішення. Це дестабілізує середовище та не допускає прийняття доктринальних рішень, проте якщо актори консолідується, ніщо не заважає їм примати антиліберальні рішення. Таким чином лібералізм завжди має ризик реконструкції у більш замкнуті системи. Історії видозмін ліберальних економік та політик та їх причин досліджували Фрідріх фон Гаек у книзі «Шлях до рабства» [2] та Дарон Аджемоглу і Джеймс Робінсон в книзі «Чому нації занепадають?». Фон Гаек за сорок років до статті Фукуяма доводив беззмістовність ідеологічного розподілу, пропонуючи як альтернативу спектр від свободи до організації, порядку, ключовими показниками в якому є саме маніпуляції зі свободою, так вільний ринок становився монополізованим, радянський комунізм призводив до свободи задоволення базових потреб, а диктатури виправдовувались рішучими діями задля отримання свободи. В книзі «Чому нації занепадають?», автори досліджують інший аспект, а саме впровадження інклюзивних та екстрактивних політичних та економічних інститутів які лібералізують та пригнічують різні суспільства, від демократичних до деспотичних, змінюючись по мірі розвитку країни.

Отже, зв'язок між державою та суспільством скоріше відображає суб'єктні відносини з різними інтересами сторін, а ліберальність не гарантує її подальше дотримання. Ці дві проблеми виявляють ідеологічну заангажованість Фукуяма. Останнім прикладом може бути те, що за часи коли свій кінець історії визначив Гегель, політичних ідеологій взагалі не існувало, окрім лібералізму та монархізму. Тим не менш світ все більш лібералізувався з тих часів становлячись домінуючою формою організації суспільства.

Не дивлячись на дивовижне незезіння Фукуями у висновках, його стаття стала дуже популярною, адже візуалізувала політичні амбіції ліберальних країн. Стаття 1989 року, як і кінці історії Гегеля та Крамера, хоч і не збулися, але засвідчили перехідні етапи, від яких можна виводити нові тенденції, принципи на яких вони засновані та протиріччя.

Так, в тому ж році, був сформований Вашингтонський консенсус, політика підтримки та експансії вільної торгівлі в усьому світі. Політика полягала у десяти принципах які слід впровадити в кризових країнах, які лібералізували економіку і інтегрували її у світовий ринок і впроваджувалась через міжнародні установи МВФ та Світового банку. Початково консенсус був розроблений для зміни економічної ситуації в країнах Латинської Америки, але пізніше він використовувався як засіб вирішення економічних криз по всьому світу. Впроваджувались реформи наступним чином: країнам пропонувалась багатоступенева фінансова допомога, перший транш надавався за гарантування виконання макроекономічних та політичних вимог. Коли вони виконувались, надходив наступний транш з наступними вимогами і так далі поки не буде завершена програма або країна не виконає вимоги для переходу на наступний ступень. В результаті реформ, до країн заходили транснаціональні корпорації, фондові інвестори, збільшувалась зовнішня торгівля та зростав ВВП. Але були і проблеми, наприклад країни користувались угодою з МВФ для отримання тільки першого траншу, що фінансово укріплювало деспотичну владу, що було в Палестині або Конго. Або те, що після виконання принципів консенсусу, країна приваблює в першу чергу великих акторів ринку, що призводить до ринкових дисбалансів і можуть страждати як малі вітчизняні виробники, так і населення, як це було в Чилі.

Джозеф Стігліц активно критикує [4] метод впровадження капіталізму через міжнародні інституції, переважно вказуючи на різноплановість країн і некоректність використовувати щодо всіх однакові принципи, приводячи в приклад «азійських тигрів», система економічних відносин в яких сильно відрізняється від західної. Також Стігліц критикує той факт, що півтори тисячі осіб беруть на себе відповідальність керувати економікою всіх країн, при тому що самі, переважна більшість, фахівці з розвинутих країн які ніколи не стикалися з принципами функціонування нерозвинутих економік напряду. Згідно з дослідженням [5], політика Вашингтонського консенсусу допомогла лише дуже незначній кількості країн, економіка більшості або залишилась на тому ж рівні, або погіршилась.

В результаті зростання впливу вільної торгівлі на країни та обсягів міжнародної торгівлі в світі, частково була спричинена криза 2008-го року і повністю пояснювались її наслідки на більшість країн світу. Політика консенсусу привела країни до інтеграції у світову економіку, але не вирішувала внутрішні дисбаланси, тому криза одночасно мала і великий вплив і нанесла великої шкоди. Домінік Стросс-Кан, голова МВФ, в 2011 році назвав Вашингтонський консенсус головною причиною кризи 2008 року [6], але хоча ідейно МВФ відмовились від цієї політики, в дійсності не було запропоновано альтернативи. Тож експансіоністські амбіції ліберальних ідей наразі не мають доктрини своєї реалізації і використовують попередні методи, які виявились недієвими, що доказують і наступні кризи, включно з Євро-кризою 2012 та рецесією 2020 років, тим самим затверджують що або поки не знайшлося кращої альтернативи, або цілком політики не є покращення економічної системи країн світу.

Перемога ліберальних ідей, не тільки в суб'єктному сенсі здобуття найбільшої сили, а і в гегелівській відсутності внутрішніх протиріч, проявляється у створенні світу досконалого розподілу свобод та матеріальних благ. Таким чином, завершенням історії буде домінування в світі країн суспільного благоустрою з можливістю успішного експорту цієї моделі на периферію. Але країн які лише можуть дискутувати щодо своєї успішності, та підбирати різні варіанти моделі держави благоустрою дуже мало, а успішні кейси політики експансії скоріше є виключеннями з загальних результатів. Успішність цих країн пояснюється географічними та історичними детермінантами, прийняттям важливих рішень у кризові періоди і дотримання їх у подальшому, розвитком суспільних та політичних інституцій та конкурентними перевагами всередині країни та на міжнародному рівні, що розвиваються в рамках правового поля та отримують свою цінність в рамках вдосконалення культурних парадигм.

На сучасному етапі свого існування Україна немає такого підґрунтя, через що справедливо не є країною з розвинутою економікою. Говорячи про детермінанти, не дивлячись на тенденції суспільних настроїв в країні, за влучним вираженням Сергія Плохія, Україна є «брамою Європи»[7], але майже ніколи не була повноцінною частиною європейського суспільства. Більшу частину історії ми були під владою інших держав, не маючи можливості отримати досвід власної державності, до того ж, останні 70 років залежності, у складі Радянського Союзу, майже повністю зламали економічні зв'язки в країні. В 90-х, частково через це, була криза державності, в процесі якої Україна отримала незалежність, і через п'ять років була написана доволі якісна конституція. Але Україна не стала правовою державою через цей завеликий проміжок часу. В період кризи (яка поступово спадала приблизно з 1998 року), людина не могла сподіватись на державу, особливо пам'ятаючи досвід пізнього СРСР: зростав кримінал, через неможливість держави захистити себе та громадян; через неефективність надання державних послуг та потребу в них у суспільства - зростала корупція і змінився механізм вигодопридбання держ.службовцями, в результаті цих процесів, окремі суспільні одиниці не консолидувались навколо держави, і, вийшовши з кризи більше не розраховували на вплив і справедливість дій держави. Тому конституція, написана коли вже сформувалась система взаємовідносин, не будучи прикріплена силою держави, не мала реального впливу на суспільний лад, в подальшому дискредитувалась діями влади і врешті-решт стала застарілою в своїй первинній формі. Політичні інституції в країні не розвиваються, через поганий механізм передачі влади і знов таки не меритократичні принципи функціонування системи, а суспільство, яке має мужність вистояти перед загрозами, не проявляє зацікавленості у політиці в мирні часи, через що не розроблювалась інфраструктура суспільного регулювання. Природні ресурси та новаторські ідеї не використовуються з бажаною ефективністю через невідповідність правового поля країни підприємницьким інтересам, і саме бажання підприємництва не з'являється через спадок радянських цінностей і негативний досвід підприємницької середі.

Отже, після закінчення війни, як умовна перехідна точка, економіці України не буде достатньо фінансової допомоги для процвітання, не достатньо буде і виконання потреб МВФ у нових програмах, які ми і раніше не виконували, попри велике бажання, бо політична система функціонує не належним чином до капіталістичної країни. Якщо зайдуть іноземні інвестори, наприклад за ресурсною угодою з США, це може спричинити розвиток деяких галузей, що позитивно відобразиться на всій економіці країни, але без створення стійкого поля економічних відносин, інвестори так само легко вийдуть з українського ринку з тієї ж причини чому не заходили досі – ненадійність, або адаптуються під умови ринку, що буде тільки гіршим сценарієм. Омріяний вступ до Європейського Союзу може значно посилити економіку завдяки конкурентним перевагам і вільному обміну технологіями, інтегрувати нас у коло європейських суспільств і покращити правове поле через вимоги до вступу, але навіть попереднє впровадження деяких з них викликає проблеми через обурення населення.

Вступу до ЄС заважає корупція, і один лише вступ її не змінить. В Україні активно впроваджується практика реалізації інновацій в сферу адміністративних послуг, що створюють нові середовища зв'язку, або спрощують і цифровізують існуючі, це система Helsi, ЦНАПи, Дія і так далі, які ефективно виконують свої функції, але щоб ця модель усунення застарілих інструментів надання адмін.послуг продовжувала імплементуватись, потрібно молоде, не за віком, а за характером, суспільство, здатне до адаптації. В сфері великої корупції, існує схожа система Prozoogo, але її ефективність низька, через пасивний суспільний контроль, та ж ситуація з корупцією у найвищому керівництві країни, виною чому є терпимість через умови середовища і відсутність альтернатив. Але без суспільного нагляду, побудови регулюючих органів і довіри до них – найширша влада не зможе бути ефективною. Щоб лише мріяти про державу суспільного добробуту, Україні потрібне активне суспільство, яке зможе швидкими темпами розвивати суспільні інституції і довіряти тим органам влади, які можуть бути ефективними та проявляти нетерпимість до будь-яких проявів незаконності. Останні роки в країні розвиваються незалежні медіа та благодійні рухи, які в числі іншого, беруть на себе відповідальність за функції, які держава гарантувати не може. В рамках захисту демократії та громадянського волевиявлення в Україні проводяться чесні вибори, а коли дії влади протирічать бажанню народу, останній

висловлюється. Ці всі чинники вказують на здатність суспільства до рішучих дій, але кожен з них змінює лише конкретну рамку, не виступаючи осередком суспільного нагляду. Для зміни ситуації в країні, потрібне свідоме у своєму побуті суспільство, яке не делегує свою політичну відповідальність допоки система відносин в країні не зміниться до стану ефективною для демократичної, капіталістичної країни. Відповідальність, терпимість до змін, довіра до ефективних інструментів, нетерпимість до можливості незаконності.

Список використаних джерел

1. Fukuyama F. The End of History?. *The National Interest*. 1989. No. 16. P. 16. URL: <https://www.jstor.org/stable/24027184>.
2. фон Гаєк Ф. Шлях до рабства. Київ, Ukraine : Наш Формат, 2022. 204 с.
3. Acemoglu D., Robinson J. Чому нації занепадають?: Походження влади, багатства і бідності. Наш Формат, 2016. 472 с.
4. Джозеф Стігліц – дослідник інформаційної економіки і страхового бізнесу та критик Світового банку | ufin.com.ua. *Україна фінансова - інформаційно-аналітичний портал агентства фінансового розвитку*. URL: https://ufin.com.ua/analit_mat/poradnyk/154.htm.
5. Johnson B. The International Monetary Fund: Outdated, Ineffective, and Unnecessary. *The Heritage Foundation*. 1997. URL: <https://www.heritage.org/report/the-international-monetary-fund-outdated-ineffective-andunnecessary>.
6. Strauss-Kahn D. “Global Challenges, Global Solutions”. *International Monetary Fund*. 2011. URL: <https://www.imf.org/en/News/Articles/2015/09/28/04/53/sp040411>.
7. Плохій С. Брама Європи / пер. з англ. Р. Клочка. Харків : Клуб Сімейн. Дозвілля, 2023. 512 с.